

СПУ

СУМСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ

Суми, 2024

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Київський університет імені Бориса Грінченка
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Лебединський педагогічний фаховий коледж імені А.С. Макаренка
Путівльський педагогічний фаховий коледж імені С.В. Руднева

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ

ЗБІРНИК

*наукових статей студентів, магістрантів та
молодих науковців*

01 листопада 2024 року, м. Суми

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(протокол №4 від 25 листопада 2024 р.)*

Редакційна колегія

- О. Ю. Кудріна** – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної (наукової) роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- С. М. Кондратюк** – кандидат педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- А. В. Вертель** – кандидат філософських наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- Н. М. Павлушенко** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- О. В. Лобова** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- Л. В. Пушкар** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- О. І. Гаврило** – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. О. Васько** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- С. Л. Парфілова** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- А. П. Колишкіна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти, заступник директора з навчально-методичної роботи Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- Є. Д. Харькова** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. В. Шаповалова** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- В. Г. Бутенко** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. С. Білер** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 9

Катерина Бабич

ПРАЦЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
НА ДІЛЯНЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 9

Катерина Безсмертна, Віта Бутенко

ПОШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 13

Вероніка Віляєва

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ДОВКІЛЛЯ В
ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС
ПОБУТОВОЇ ПРАЦІ 20

Віра Гладун

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В ЗАКЛАДІ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 24

Катерина Давидова

РОЗВИТОК УЯВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБОМ АКТИВНОГО СЛУХАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ 29

Аліна Дуплеца

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК
САМООЦІНКИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 33

Катерина Журба

НАРОДНА МЕТЕОРОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ
ПРО КЛІМАТ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 36

Діана Зимогляд

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРИРОДОЮ
РІДНОГО КРАЮ 40

Наталія Казбан

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ПЕДАГОГАМИ 43

Оксана Карпенко

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ КАЗКУ
З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ 51

Аліна Клипа, Віта Бутенко МЕТОДИ ЕЙДЕТИКИ В РОЗВИТКУ ОСНОВ КОГНІТИВНОЇ ГНУЧКОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	58
Анна Колодка, Віта Бутенко УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	65
Наталія Кондратенко SANDPLAY ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	71
Євгенія Ладика РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ НАВКОЛИШНЬОГО ДІТЬМИ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	77
Дарія Лапа РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	81
Анастасія Литвиненко, Ольга Шаповалова ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ФРІДРІХА ФРЕБЕЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	84
Валентина Малишевська НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	88
Любов Панченко МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ	93
Лариса Пащенко ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ	100
Пенцзе Лю, Олена Гаврило ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	107
Катерина Петренко, Віта Бутенко БЛОКИ ДЬЕНЕША ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	111

Анна Підпригора	
РОЛЬ МУЗИКИ В АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	116
Даріна Підпригора	
РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	120
Яна Пустовіт	
МЕТОДИ РОЗВИТКУ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРЕДМЕТНОГО ДОВКІЛЛЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	124
Валерія Серeda	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	128
Діана Соловйова	
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА.....	132
Людмила Сорока, Олена Гаврило	
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ.....	136
Ірина Тимченко	
ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КЕРІВНИКА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	143
Вікторія Тронько, Віта Бутенко	
ТЕХНОЛОГІЯ «КАЗКОВІ ЛАБІРИНТИ ГРИ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	149
Лілія Філенко, Віта Бутенко	
ТЕХНОЛОГІЯ «ІНТЕГРОВАНІ ДИДАКТИЧНІ МОДУЛІ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	154
Анна Філін	
ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	160
Євгенія Цурик	
НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	163

Ірина Червяк, Ольга Лобова МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	167
Оксана Чугуйцева РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНИХ МАТЕРІАЛІВ	171
Тетяна Чунту РОЗВИТОК ОСНОВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИЙОМУ «КУБИК БЛУМА».....	175

СЕКЦІЯ №2 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Аліна Гребинюк РОЗВИТОК ЕМОЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	182
Дар'я Дегтярова, Євдокія Харькова ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	185
Інна Демідова ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	190
Вікторія Закалюжна, Євдокія Харькова ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	194
Олександра Косенко ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	198
Анна Лященко, Віта Бутенко МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КІЛЕЦЬ ЛУЛЛІЯ.....	203
Дар'я Примаченко, Євдокія Харькова ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	210
Анжела Сироватка, Ольга Шаповалова ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	214

СЕКЦІЯ № 3
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ
ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Світлана Гладченко, Оксана Білер ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	219
Дар'я Горян ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ НАПРЯМОК В АКТИВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	224
Христина Грек СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛРІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	228
Анастасія Гримайло LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	233
Анастасія Гуськова, Віта Бутенко SCRUM-ТЕХНОЛОГІЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	237
Юлія Ключник СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРА МИСЛЕННЯ»	243
Вікторія Крикотенко РОЛЬ ЗАПИТАНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАПИСАННІ ТВОРІВ РІЗНИХ ЖАНРІВ	247
Дар'я Левенець, Оксана Білер ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	251
Світлана Попова, Світлана Кондратюк ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО ЦИКЛУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НУШ ..	257
Анастасія Савченко, Оксана Білер ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО ЦИКЛУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	261

Аліна Скрипаль, Алла Колишкіна ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	266
---	-----

Чжан Мінчжу, Оксана Білер ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ВПРАВ З РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	270
---	-----

СЕКЦІЯ № 4

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анастасія Василенко, Ольга Шаповалова УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	275
--	-----

Людмила Рокитянська ПЕДОГОГ–ФАСИЛІТАТОР В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	281
--	-----

Юлія Солодка, Наталя Андросова ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	285
---	-----

СЕКЦІЯ № 5

ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Сіваєва ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ	289
--	-----

Анна Стець ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СМІХОТЕРАПІЇ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	293
---	-----

СЕКЦІЯ № 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Катерина Бабич

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ПРАЦЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ДІЛЯНЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація: У статті розкрито сутність праці дітей середнього дошкільного віку на ділянці закладу дошкільної освіти в контексті формування їх відповідальності.

Ключові слова: відповідальність, праця, діти середнього дошкільного віку, ділянка закладу дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Формування відповідальності у дітей дошкільного віку є важливим завданням педагогіки, оскільки цей період є сензитивним для розвитку особистісних якостей, які визначають їх поведінку у майбутньому. Відповідальність, як одна з ключових рис особистості, охоплює усвідомлення наслідків власних дій, вміння приймати рішення та виконувати взяті на себе зобов'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема формування відповідальності у дітей дошкільного віку під час праці на ділянці закладу дошкільної освіти викликає дедалі більший інтерес у педагогів і психологів. У працях вітчизняних дослідників, таких як Л.Ковальчук, А.Кузьменко, І.Лисенко, О.Мартиненко, О.Романенко та ін. розглядаються різні підходи до розвитку моральних та трудових якостей у дітей дошкільного віку, включно з відповідальністю, самостійністю, наполегливістю та емоційною залученістю до виконання завдань. Розгляд сучасних досліджень, присвячених ролі праці в природі для розвитку дітей дошкільного віку, показує, що це питання привертає значну увагу серед вітчизняних педагогів і психологів. Зокрема, праці таких науковців, як Г.Беленька, О.Вільхова, О.Долинна, Н.Манжелій, О.Машовець та ін. свідчать про вагомий вплив трудової діяльності в природі на розвиток особистісних якостей, зокрема відповідальності, самостійності, емоційного відгуку та здатності співпрацювати.

Мета статті: дослідити можливості праці дітей середнього дошкільного віку на ділянці закладу дошкільної освіти в контексті формування відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Організація праці дітей на ділянці закладу дошкільної освіти є важливою складовою виховного процесу в закладах дошкільної освіти. Це не лише спосіб залучення дітей до практичної діяльності, а й ефективний метод формування важливих соціальних та особистісних якостей. У цьому пункті розглядається роль праці дітей у природному середовищі та її вплив на їхній розвиток.

Праця на ділянці закладу дошкільної освіти є доступним видом продуктивної діяльності для дітей середнього дошкільного віку. Кінцева мета цієї діяльності – виростити рослини, такі як квіти чи овочі. Результати роботи є конкретними та зрозумілими, проте їх досягнення вимагає часу. Віддаленість результату потребує від дітей зусиль – як фізичних, так і розумових, а також терпіння і щоденної праці [2, с. 89]. Зокрема, залучення дітей до праці на ділянці закладу дошкільної освіти сприяє формуванню відповідальності. Коли діти доглядають за рослинами, вони вчаться усвідомлювати, що їхні дії мають наслідки. Наприклад, поливати рослини або прополювати бур'яни вимагає від них планування та виконання певних обов'язків. Це формує у них усвідомлення важливості відповідальної поведінки, що є основою для подальшого розвитку.

Праця на ділянці закладу дошкільної освіти допомагає дітям розвивати практичні трудові навички. Вони вчаться користуватися простими інструментами, такими як лопатки, граблі або лійки. Це сприяє не лише розвитку моторики, але й навичок роботи в команді, оскільки багато завдань потребують спільних зусиль.

Праця з рослинами може бути дуже емоційно насиченою. Діти відчують радість, коли бачать, як їхні зусилля приносять результати – наприклад, коли цвітуть квіти або дозрівають овочі. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту, адже діти вчаться радіти успіхам, справлятися з невдачами, а також взаємодіяти з іншими, обговорюючи власні переживання [5, с. 46].

Організація праці передбачає спільну діяльність дітей. Це створює можливості для розвитку соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця, здатність слухати інших і ділитися своїми думками. Діти вчаться працювати в команді, що є важливою навичкою для їхнього майбутнього [2, с. 89].

Правильна організація праці дітей середнього дошкільного віку на ділянці закладу дошкільної освіти є важливим аспектом виховного процесу, що потребує врахування кількох *ключових педагогічних вимог*. Ці вимоги допомагають не лише залучити дітей до активної діяльності, а й формувати в них основи трудових навичок, відповідальність, командний дух та любов до природи. Спираючись на дослідження науковців [1; 3; 4 та ін.], розглянемо детальніше ці вимоги.

Праця на ділянці закладу дошкільної освіти не повинна розглядатися як самоціль; вона має виконувати функцію виховного інструменту, що сприяє досягненню різноманітних педагогічних цілей. Це можуть бути завдання, пов'язані з розширенням знань про природу, розвитком допитливості та формуванням позитивного ставлення до праці.

Важливо, щоб праця дітей була мотивованою. Діти повинні розуміти, чому вони виконують певні завдання і як це вплине на результати їхньої діяльності. Це може бути досягнуто через розповіді про переваги праці або пояснення, які проблеми вирішують їхні дії. 0020Такий підхід не лише мотивує дітей, але й допомагає їм розвивати критичне мислення.

Праця в природі повинна бути не випадковою, а систематичною. Вона має проводитися як під час спеціальних занять, так і в повсякденному житті. Лише регулярна та послідовна діяльність дозволяє дітям сформувати міцні трудові навички та навчитися виконувати власні обов'язки. Наприклад, організація щотижневих «саду та городу» днів, де діти можуть активно залучатися до догляду за рослинами, може стати чудовим засобом для формування трудової дисципліни та відповідальності.

Правильна організація праці є ще одним важливим аспектом. Під час колективних занять важливо, щоб всі діти були залучені до активної роботи. Це сприяє розвитку командного духу, навичок співпраці та взаємодії. Організація роботи у групах або парах дозволяє дітям вчитися ділитися обов'язками, комунікувати між собою та підтримувати один одного в процесі виконання завдань.

Праця на свіжому повітрі також грає важливу роль у розвитку емоційної та соціальної компетентності дітей. Діти вчаться виявляти терпіння, здатність до співпраці та розуміння. Коли вони працюють разом, їм потрібно вміти слухати один одного, обговорювати плани дій і підтримувати одне одного. Цей досвід формує не лише їхні комунікативні навички, але й сприяє розвитку емпатії та соціальної відповідальності.

Праця дітей на ділянці закладу дошкільної освіти може бути різноманітною й охоплювати різні види діяльності, що сприяють їхньому розвитку, формуванню трудових навичок і відповідальності. Кожен із видів праці має власні специфічні особливості, що дозволяє дітям отримувати нові знання та навички, а також розвивати позитивне ставлення до праці. Розглянемо основні види праці дітей на ділянці:

- догляд за рослинами, що охоплює різноманітні дії, пов'язані з вирощуванням і доглядом за рослинами, такими як квіти, овочі, дерева та інші культури;
- догляд за тваринами. У закладах дошкільної освіти можуть бути тварини (наприклад, кролики, птахи, черепахи), за якими діти мають можливість доглядати;
- прибирання та благоустрій території закладу, що охоплює збір сміття, листя, очищення доріжок, догляд за ігровими майданчиками;
- виготовлення простих конструкцій з природних матеріалів (наприклад, будівництво хатинок для тварин, створення альтанок з гілок, виготовлення годівниць);
- збирання природних матеріалів (шишок, листя, камінців) з метою використання їх для творчих завдань: виготовлення поробок, оформлення куточків природи або ігрових зон.

Висновки і перспективи дослідження. Кожен із зазначених видів праці на ділянці закладу дошкільної освіти має велике значення для розвитку дітей середнього дошкільного віку. Вони не лише формують трудові навички, а й сприяють вихованню відповідальності, дбайливого ставлення до природи та розвитку соціальних умінь. Залучення дітей до різних видів діяльності допомагає їм пізнавати навколишній світ, розвивати творчий потенціал та формувати позитивні емоції.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо дослідження можливостей праці у куточку природи в аспекті виховання відповідальності дітей середнього дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. В., Машовець М. А. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку. Виховання дошкільника в праці. [2-ге вид.]. Київ, 2002. С. 44-59.
2. Вільхова О., Манжелій Н. Виховання у дітей дошкільного віку позитивного ставлення до трудової діяльності. *Шкільна родина*. 2020. № 2 (191). С. 88-91.
3. Долинна О. Праця – ефективний засіб формування предметно-практичної компетенції дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012.

№ 12. С. 16-27.

4. Захарчук Н. Трудове виховання дошкільників. Семінар-практикум для вихователів. *Дитячий садок. Управління*. 2018. № 10. С. 11-15.
5. Мартиненко О. І. Емоційний інтелект у контексті особистісної відповідальності. *Психологічний журнал*. 2016. № 5 (3). С. 45-54.
6. Шапаренко Х. А. Сучасні підходи до трудового виховання дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2014. Випуск 116. С. 238-243.

**Катерина Безсмертна,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ПОШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито сутність понять «лідер», «лідер-дошкільник»; «лідерський потенціал», «пошукова діяльність»; виокремлено завдання в організації пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку; визначено принципи організації пошукової діяльності в аспекті розвитку їх лідерського потенціалу; сформульовано етапи організації пошукової діяльності та означено особистісні якості, властиві лідеру, і які є важливими складовими розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: лідерський потенціал, пошукова діяльність, діти старшого дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, яке постійно змінюється і вимагає від людини адаптивності, креативності та впевненості у власних силах, важливе місце займає розвиток лідерського потенціалу вже на ранніх етапах життя. Дослідження у галузі педагогіки та психології свідчать, що дошкільний вік є сприятливим для формування базових якостей, які у майбутньому сприятимуть розвитку лідерських здібностей, таких як ініціативність, відповідальність, вміння приймати рішення та діяти незалежно. Однак, традиційні методи часто зосереджені на передачі знань і навичок без достатнього акценту на розвиток активної самостійної діяльності дитини, що може обмежувати формування її лідерських якостей.

Одним із перспективних засобів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку є організація пошукової діяльності, яка передбачає їхню активну участь у процесі дослідження, експериментування та вирішення проблем. Пошукова діяльність стимулює дітей до самостійного мислення, допомагає формувати навички комунікації, ініціативності та впевненості, які є

основою для лідерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблему організації пошукової діяльності з дітьми дошкільного віку розкрито вченими з різних позицій. Зокрема, О.Березюк, В.Русовою, А.Семеновою та ін. акцентовано увагу на важливості організації пошуково-дослідницької діяльності для дітей; С.Балашовою, Г.Беленькою, В.Дружиніним, Н.Поліхуном, О.Савенковим та ін. висвітлено сутність та структуру їхніх дослідницьких здібностей. Низка досліджень (Л.Артемової, О.Брежневої, Н.Гавриш, В.Іванової, О.Зборовська, О.Ліннік, Г.Носирева, Р.Смирнової, О.Сущенко, І.Улюкаєвої та ін.) присвячено вивченню взаємовідносин дітей дошкільного віку, виділенню базисних характеристик дитячого лідерства, визначенню специфіку лідерства в дошкільному дитинстві, формулюванню основних особистісних якостей лідера-дошкільника. Проте, незважаючи на значний інтерес науковців та педагогів до цієї проблеми, залишається недостатньо розробленим питання щодо використання пошукової діяльності в аспекті розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: дослідити потенціал пошукової діяльності в розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «лідерство» розглядається в психолого-педагогічній літературі [2; 3; 6; 8 та ін.] як соціально-психологічний феномен, що відноситься до динамічних процесів у малій групі. Лідер визначається як високоавторитетна особистість, за якою група визнає право приймати відповідальні рішення у значущих для неї ситуаціях; особистість, реально зображує центральну роль організації спільної прикладної діяльності і реалізації взаємовідносин групи. Дослідники [3; 6 та ін.] зазначають, що лідерство проявляється як збіг трьох обставин: поява конкретної соціальної ситуації, що вимагає нестандартного, лідерського впливу; наявність індивідів з адекватним лідерським потенціалом; сприйняття і підтримка групами осіб відповідності лідера рольовим вимогам, що беруть участь у ситуації, відсутність відторгнення.

Лідерство може мати як формальний характер (нормативно закріплений, офіційний лідер), так і неформальний (фактичний, реальний лідер, тобто авторитетна особистість, яка не є керівником, але реально веде за собою людей). У нашому дослідженні йтиметься про неформальне лідерство на рівні малої соціальної групи – групи дітей старшого дошкільного віку.

За результатами теоретичного аналізу наукового доробку [2], можемо зазначити, що в дитячому колективі, як і в дорослому, картина взаємовідносин досить складна і неоднозначна. До одних однолітків діти ставляться з симпатією і прагнуть до них, інших – цураються. В одних дітей однолітки цінують їх уміння, навички, організаторські здібності, в інших цих якостей як би не помічають разом з власниками. Одним дітям прощаються їхня запальність, напористість і навіть авторитарність, іншим – не дозволяється навіть натяк на них.

У нашому розумінні, лідер-дошкільник – це насамперед активна, ініціативна особистість, яка здатна змінити зовнішню ситуацію та координувати діяльність інших, організувати та повести їх за собою.

У дітей-лідерів розвинене прагнення виконувати найактивніші ролі в іграх, бажання керувати діяльністю однолітків, давати вказівки. Між лідером та послідовниками-однолітками спостерігаються відносини співпраці, залежності, а іноді й суперництва. Однолітки прагнуть досягти дружніх, доброзичливих взаємин із лідером, навіщо змушені займати підлегле, залежне від лідера становище, тобто схильні поступатися, погоджуватися з думкою лідера, враховувати його бажання, поблажливо ставитися до прояву грубості, до помилок. Діти, як правило, заздять лідерам. Відбувається це з кількох причин: лідерів усі люблять, до їх персон виявляють інтерес не лише однолітки, а й дорослі, їхні ініціативи часто підтримуються, з ними прагнуть співпрацювати. Саме лідерам однолітки наслідують, оскільки заздять їм, і, отже, ідеалізують об'єкт наслідування. Самі ж діти-лідери дуже добре відчують власне привілейоване становище, перевагу над іншими дітьми, що надає їм впевненості у своєму домінуванні над однолітками.

Відомо, що освоєння дитиною навколишнього світу в дошкільному дитинстві спрямоване на досягнення та дослідження його різноманітності, закономірностей, широкого спектра об'єктів та явищ [1]. Імітаційне або реальне наукове дослідження залучає цікаву дитину у світ спостережень, з'ясування причин походження речей та пошуку відповідей на питання. Потреба досліджувати навколишній світ є вродженою як у тварин, так і у людини. Однак і на вроджені потреби надають вплив умови життя та характер виховання. Що стосується потреби в дослідженні, то генетично закладені лише передумови до її розвитку, а реалізація цих передумов більшою мірою залежить від відповідних умов і

особливостей виховання, особливо у ранньому дитинстві. Потреба пошуку розвивається у прямий залежність від ступеня залучення дитини на діяльність, у спілкування з однолітками і дорослими [3]. У зв'язку з цим ми припускаємо, що організація освітнього процесу, спрямована на дослідження дитиною свого оточення, включення пошукової діяльності в процес розвитку дитини, має основне значення в розвитку її лідерської поведінки та лідерського потенціалу. Відповідно розвиток лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку вимагає створення умов для прояву дитячої активності, залучення дитини до процесу дослідницької діяльності та формування позиції активного дослідника, мислителя. Зважаючи на це, і спираючись на розвідки науковців [1; 4; 5 та ін.], пошукову діяльність розглядаємо видом активності дітей старшого дошкільного віку, спрямований на пошук об'єктивної інформації про влаштування навколишнього світу шляхом особистого практичного експериментування з об'єктом дослідження.

Проведений аналіз освітньої програми «Я у Світі» [9] дозволив виокремити завдання в організації пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку: сприяти формуванню уявлень про навколишній світ як єдину систему, де об'єкти й явища взаємопов'язані через причинно-наслідкові зв'язки; на основі засвоєних знань поглиблювати навички пошукової діяльності; продовжувати навчати дітей самостійно висловлювати припущення й організовувати власні дослідження; відпрацьовувати вміння аналізувати та узагальнювати результати власних досліджень; розвивати навички мовлення для кращого вираження думок та спостережень; виховувати в дітей самостійність, наполегливість і впевненість у власних силах.

Зважаючи на те, що будь-яка діяльність, повинна базуватись на основі вихідних положень, сформулюємо принципи організації пошукової діяльності й розкриємо їх в аспекті розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Принцип відповідності інтересам та потребам дитини. Орієнтування на інтереси та потреби дітей у різноманітних формах діяльності (ігровій, освітній, трудовій, художньо-творчій тощо) дозволяє розвивати індивідуальні лідерські якості. Залучаючись до улюбленої діяльності, діти проявляють більше ініціативи, відчують відповідальність і розвивають мотивацію впливати на оточення.

Принцип урахування індивідуальних особливостей психічного розвитку. Диференціація методів діяльності відповідно до психічних і особистісних особливостей кожної дитини сприяє розвитку унікальних лідерських рис. Діти отримують підтримку відповідно до власних потреб, що дозволяє їм проявити свої сильні сторони та лідерський потенціал у безпечних умовах.

Принцип доступності. Завдання, які відповідають віковим можливостям дітей, забезпечують комфортне середовище для дослідницької діяльності та підтримують розвиток лідерства через позитивний досвід. Вибираючи посильні завдання, діти швидше долучаються до досліджень, проявляють ініціативу й активність, зміцнюючи впевненість у власних силах.

Принцип стимулювання самостійності. Надання дітям можливості вибирати зміст і хід діяльності сприяє розвитку ініціативності та рішучості – ключових компонентів лідерського потенціалу. Самостійний вибір завдань допомагає їм брати на себе відповідальність за рішення та доводити розпочату справу до кінця.

Принцип взаємозв'язку з сім'єю. Залучення сім'ї до пошукової діяльності через домашні завдання підтримує розвиток лідерського потенціалу, адже дитина, виконуючи завдання за участю дорослих, отримує можливість проявити організаторські здібності, виявити ініціативу, а також бачити приклад співпраці з іншими людьми.

Принцип безпеки. Створення безпечних умов для проведення пошукових завдань розвиває у дітей впевненість у собі. Відчуття захищеності дозволяє їм сміливіше досліджувати навколишнє середовище, брати ініціативу в складних ситуаціях, що є важливими аспектами становлення лідера.

Організація пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку базуючись на поданих принципах створює сприятливі умови для розвитку їхнього лідерського потенціалу через підтримку інтересів, самостійності, індивідуальних особливостей, а також залучення сім'ї та забезпечення безпеки.

Згідно з поглядами сучасних дослідників [4; 5; 7 та ін.], найбільш оптимальними для дітей старшого дошкільного віку є декілька етапів організації пошукової діяльності. Сформулюємо їх у таблиці 1, вказавши особистісні якості, які доцільно розвивати на цьому етапі пошукової діяльності.

Таблиця 1

Етапи організації пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку

Етапи	Особистісні якості
<i>1 етап.</i> Спостереження та вивчення фактів і явищ	Спостережливість; вміння бачити незвичне у звичній ситуації; допитливість; емоційність.
<i>2 етап.</i> Постановка проблеми	Аналіз отриманої інформації.
<i>3 етап.</i> Перетворення проблемної ситуації у вихідне завдання	Уміння аналізувати та класифікувати наявну інформацію; самостійність; точність, швидкість мислення; розвиток мови та комунікативних умінь
<i>4 етап.</i> Висунення припущень	Пошукова активність; винахідливість; конвергентне та дивергентне мислення; прогнозування подій, результату діяльності; різні види ініціатив; вміння висувати ідеї; вміння доводити свою точку зору, наполегливість; вміння вислухати думку іншої людини; безконфліктне вирішення розбіжностей у ході дискусій, вміння домовлятися; вміння приймати рішення.
<i>5 етап.</i> Побудова плану дослідження	Уміння планувати діяльність; різні види ініціатив; вміння працювати у команді; вміння розподіляти обов'язки; вміння розпоряджатися; безконфліктне вирішення розбіжностей у ході дискусій, вміння домовлятися; організаторські можливості; відповідальність; вміння формулювати та пропонувати ідеї; вміння активізувати інших; впевненість у собі; цілеспрямованість; комунікативні вміння; емоційність; самостійність; розвиток мови.
<i>6 етап.</i> Здійснення плану з'ясування зв'язків досліджуваного явища з іншими	Здійснення плану дослідження; вміння працювати у команді; послідовність дій; відповідальність; самоконтроль, самооцінка; спостережливість; контроль, оцінювання діяльності інших; цілеспрямованість; самостійність; акуратність; впевненість; здатність очолити справу; вміння активізувати інших; взаємодопомога; вміння орієнтуватися в непередбачених обставинах; розвиток мови; вміння вносити корективи у процесі діяльності.
<i>7 етап.</i> Формулювання рішення, пояснення	Уміння узагальнювати; здатність аналізувати отриману інформацію; конвергентне та дивергентне мислення; вміння приймати остаточне рішення; самостійність; комунікативні вміння; емоційність; підвищення рівня загальної обізнаності; розвиток мови.
<i>8 етап.</i> Перевірка рішення	Дивергентне мислення; самокритичність; самоконтроль; самостійність; комунікативні вміння; емоційність; впевненість у спроможності вирішувати проблеми; розвиток мови.

9 етап. Практичні висновки про можливість застосування здобутих знань	Пошукова активність; вміння застосовувати отримані знання у різних ситуаціях, сферах діяльності; винахідливість; підвищення рівня загальної обізнаності; дивергентне мислення.
---	---

Аналізуючи наведені у табл. 1 етапи організації пошукової діяльності, можна стверджувати, що кожен з них сприяє розвитку особистісних якостей, властивих лідеру, і є важливими складовими розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Вищевикладене дає змогу констатувати, що пошукова діяльність є потужним засобом розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку, оскільки вона формує у них ключові лідерські якості: ініціативність, самостійність, відповідальність, комунікативні вміння та здатність до командної роботи тощо. Завдяки впровадженню принципів орієнтації на інтереси дітей, індивідуального підходу, стимулювання самостійності та безпечного середовища, діти мають можливість активно розвивати власні лідерські якості та в активностях випробовувати їх у різноманітних ситуаціях.

Перспективу вбачаємо у розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
2. Іванова В.В. Проблема лідерства в колективі дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Випуск 32. С. 78–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_28 (дата звернення: 25.10.2024)
3. Король В.М. Лідер групи і лідерство. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2009. Випуск 163. С. 70–76.
4. Михайліченко Т. Інтеграція пошуково-дослідницької діяльності з різними видами діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 7. С. 42–50.
5. Постова К.Г. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей обдарованих дітей: монографія / НАПН України. Київ: Ін-т обдарованої дитини, 2014. 196 с.
6. Прохоренко Т.Г., Зборовська О.П., Носирева Г.А. Лідерство як форма самоствердження особистості в малій групі. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія: «Соціологічні науки»*. 2008. № 1. С. 12–19.

7. Савенков О. Пробудити дослідника в дитині. Організація навчально-дослідницької діяльності старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2013. № 2. С. 2–7.
8. Сергеева Л.М., Кондратьєва В.П., Хромей М.Я. Лідерство: навчальний посібник. Івано-Франківськ. «Лілея-НВ», 2015. 296 с.
9. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

Вероніка Віляєва

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ДО ДОВКІЛЛЯ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ПОБУТОВОЇ ПРАЦІ

Анотація: У статті розглядається процес формування пізнавального інтересу до довкілля у дітей середнього дошкільного віку під час побутової праці. Підкреслюється важливість активного залучення дітей до практичної діяльності, що сприяє розвитку екологічної свідомості та відповідальності за навколишній світ.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, довкілля, діти середнього дошкільного віку, побутова праця.

Постановка проблеми. У сучасному світі зростаючої технізації та урбанізації діти все частіше відчужуються від природи. Багато з них проводять значну частину свого часу в закритих приміщеннях, за екранами гаджетів, що обмежує їхню взаємодію з навколишнім середовищем. Це призводить до зниження інтересу до природних процесів та екологічних питань.

У таких умовах важливо знайти ефективні способи повернення дітей до природи та формування у них пізнавального інтересу до довкілля. Одним із таких способів є залучення дітей до побутової праці, яка може стати не лише корисною, але й пізнавальною діяльністю.

Побутова праця надає можливість дітям взаємодіяти з природними матеріалами, розуміти цикли життя рослин і тварин, а також усвідомлювати важливість збереження ресурсів. Це допомагає формувати у них відповідальність за навколишнє середовище, розвиває навички співпраці та комунікації, а також стимулює цікавість до вивчення природних явищ.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання щодо формування пізнавального інтересу дітей до довкілля під час побу-

тової праці розглядалися в роботах багатьох вчених: В. Сухомлинського, М. Бісерової, О. Вербицької, Г. Тарасенко, Н. Бібік, І. Гудим, Л. Лохвицької та інших. Дослідження показують, що інтеграція екологічних знань у виховний процес закладів дошкільної освіти сприяє розвитку у дітей відповідального ставлення до природи. Проте питання використання побутової праці як засобу формування пізнавального інтересу потребує подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження та обґрунтування ефективності побутової праці як засобу формування пізнавального інтересу до довкілля у дітей середнього дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де екологічні проблеми стають все більш актуальними, виховання дітей для усвідомлення цінності природи та відповідальності за її збереження набуває особливого значення. Саме в цьому контексті побутова праця може стати ефективним засобом для розвитку пізнавальних інтересів, адже вона дозволяє дітям не лише взаємодіяти з навколишнім середовищем, але й отримувати практичний досвід.

У цьому процесі важливу роль відіграють саме батьки та вихователі, які можуть створювати сприятливе середовище для розвитку інтересу до навколишнього світу через інтеграцію побутових завдань у виховній активності. Спільна діяльність дітей з дорослими не лише сприяє засвоєнню практичних навичок, але й формує уявлення про взаємозв'язок між людиною і природою. Тому головним завданням батьків та закладів дошкільної освіти розкрити здібності дітей, щоб полюбила працю і стала в ній творцем, не тільки створювала красу навколо себе, але й насолоджувалася нею – писав В. Сухомлинський.

Один із головних аспектів є пізнавальний інтерес, адже він не тільки розширює кругозір дитини, але й формує інтерес до довкілля який може відбуватись через побутову працю. У процесі побутової праці діти отримують можливість безпосередньо взаємодіяти з природою, вивчати її закономірності, а також усвідомлювати свою роль у збереженні довкілля. Це важливо для розвитку відповідального ставлення до природи та формування екологічних цінностей.

Під впливом пізнавального інтересу активізується вся пізнавальна діяльність, а не тільки зазначені процеси. Під час розвитку пізнавального інтересу у дітей створюються нові образи за допомогою уяви, фантазії та передбачення. Як зазначила Г. Щукіна, що інтерес є тим пошуком або здогадкою, яка сприяє розвитку дослідницьких здібностей у дітей середнього дошкільного віку.

А. Бондар та Н. Макаренко визначають «пізнавальний інтерес» як емоційно усвідомлену діяльність дітей, що приносить їм внутрішнє задоволення від результатів [2, с. 33]. Пізнавальний інтерес сприяє підвищенню активності дітей та поглиблює її у процесі пошукової та дослідницької діяльності, акцентує увагу І. Гудим [1, с. 26]

У Базовому компоненті програми розвитку дітей «Українське дошкілля» в освітній лінії «Пізнавальний розвиток. Ознайомлення з довкіллям» характеризується віковий період (чотири – п'яти років) так дитина вже володіє новими способами сприймання, що можуть забезпечити обстеження предметів і явищ, їхні властивості та взаємозв'язки один з одним; може групувати предмети за характерною ознакою; розвивається цікавість та інтерес до нового, не зрозумілих слів. Вони починають формувати усвідомлення до поставленої мети діяльності, проявляють самостійність та зацікавленість [4, с. 128]

Інтерес стає важливим елементом, який не лише підвищує ефективність виховання, а й сприяє розвитку особистості дитини.

У дошкільному віці надзвичайно важливо, щоб діти прагнули активно досліджувати навколишній світ. Це можна реалізувати через ігрові та дослідницькі методи, які сприяють розвитку пізнавального інтересу. Проблема інтересу в вихованні завжди була актуальною і залишається такою й сьогодні. Інтерес охоплює суттєву властивість людини – прагнення пізнати світ не лише для біологічного та соціального орієнтування, а й у більш глибокому сенсі.

В дитячому розвитку інтерес є одним із значущих у формуванні та пізнанні реального світу. Своєрідність «інтересу» у дітей дошкільного віку полягає, в цікавості до нового, що переходить до допитливості та потребу переконалися в істині (П. Сірбіладзе, О. Сорокін та Л. Маневцова). Інтерес діяльності впливає не лише на сам характер діяльності, а й на формування особистості людини. Це підтверджується дослідженнями таких вчених, як Ковальов А.Г., Щукіна Г.І. та Іванов В.Г.

Довкілля для дитини – це не тільки перший культурний ландшафт з яким діти знайомляться майже з перших кроків на Землі, але й перша екосистема, яку любить або мала Батьківщина з якої починається їхня історія – це також, небо та земля, сонце та зорі, вода та повітря; будинок, рідні яких вона любить і без яких не може уявити своє життя. На основі цих знань, про довкілля

вихователь повинен закладати в свідомість дитини фундамент історичних, географічних, етнографічних, краєзнавчих, біологічних та економічних знань.

В. Сухомлинський вбачав «...великий виховний сенс в тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала, як велику таємницю, пробудження життя в природі. Перші весняні квіти і бруньки, що розкрилися, перший метелик, перше кумкання жаби... – це все я розкрию перед дітьми як красу вічного життя. І чим глибше вони одухотворяться цієї красою, тим сильніше прагнуть творити» [3, с. 410]

Висновки і перспективи дослідження. Дослідження підтверджує, що побутова праця ефективно формує пізнавальний інтерес до довкілля у дітей середнього дошкільного віку, сприяючи розвитку екологічної свідомості. Залучення до побутових завдань допомагає дітям усвідомлювати природні процеси та важливість збереження довкілля, викликаючи бажання досліджувати навколишній світ.

Спільна діяльність під час побутової праці розвиває навички співпраці та комунікації. Участь у побутових завданнях підвищує мотивацію дітей до вивчення природи та екології. Важливо інтегрувати побутову працю в освітній процес для активного пізнання довкілля через практичні дії та ігри. Потрібно продовжувати дослідження нових методів формування пізнавального інтересу у дітей та оцінювати вплив побутової праці на їх розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудим І. Розвиток пізнавальних інтересів і здібностей дошкільників із порушеннями зору. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 24-30.
2. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Наукові записки*. 2014. Т. 162. С. 32-37.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти тт. Київ, 1976. Т. 2. С. 410.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. Ред. О. В. Низьковської. 256 с.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація:** У статті розкрито сутність національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку; з'ясована роль культурних надбань минулого та відкриття невідомих сторінок нашої спадщини у формуванні патріотичної, самосвідомої та всебічно розвиненої особистості.*

***Ключові слова:** інноваційні підходи, сучасний патріотизм, патріотичне виховання, громадянин країни, громадянське виховання, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Ми живемо у час великих змін та переосмислення життєвих цінностей. Реалізація державності залежить від дієвої державницької позиції кожного громадянина. Тому найголовнішим завданням суспільства завжди було, є і буде виховання поколінь гуманістів і патріотів, для яких найвищим ідеалом є єдність особистих та національно – державних інтересів.

Формування національної свідомості та самосвідомості передбачає: виховання любові до рідної землі, до свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності, залучення дітей до практичних справ розбудови державності, формування почуття гідності й гордості за свою Батьківщину.

У вихованні почуття національної гідності велике значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини.

Страшні події, що відбуваються у нас на Україні сьогодні, пробудили національно-патріотичні почуття в мільйонів громадян, виявили здатність українців жертвувати власним життям за ради свободи Батьківщини, її щасливого майбутнього. А майбутнє України це – її підростаюче покоління, це наші діти, яких ми виховуємо свідомими громадянами, патріотами своєї держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема національно-патріотичного виховання розглядалася науковцями та педагогами-практиками: Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський О. Духнович, К. Ушинський, С. Русова, М. Сумцов.

Дана проблема продовжує хвилювати педагогічну громадськість і сьогодні, особливо в час розбудови української національної державності (І. Бех, Н. Борисова, О. Осипець, М. Фіцула, Г. Шмалько). Її обговорюють на сторінках фахових видань та методичних посібників А. Богуш, А. Дем'янчук, Т. Кущова, І. Кравченко, І. Литвин, О. Марчик, О. Трифонова та ін.

Про виховання патріотичних почуттів у своїх працях дослідили А. Богуш, Н. Гавриш, В. Плахтій, Л. Шкребтієнко та ін.

Мета статті: обґрунтування використання сучасних методів та прийомів у формуванні дошкільнят патріотичної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани до видатних історичних діячів, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків.

Виклад основного матеріалу. Війна, яку розв'язала Російська Федерація проти України, неминуче призвела до пошуку нових підходів щодо організації освітнього процесу та виховання дітей. При цьому надзвичайної уваги потребує розвиток національно-патріотичного виховання, оскільки воно є важливим чинником національної безпеки і зміцнення держави. Національно-патріотичне виховання покликане сформувати в особистості високу патріотичну свідомість, відповідальну громадянську позицію, почуття любові до Батьківщини та готовність захищати національні інтереси, незалежність і територіальну цілісність України. Патріотизм та національно-патріотичне виховання актуальні і для системи освіти, і для держави загалом. Основним інститутом, що забезпечує його реалізацію, є держава, але вагомий внесок у розвиток патріотичного виховання вносять також батьки, освітяни, громадські організації, волонтери. Патріотичне виховання важливе для зміцнення єдності та національної ідентичності, сприяє формуванню почуття належності до власної культури, мови, історії, традицій і національних цінностей, що в сучасних умовах має високу актуальність. В умовах російської збройної агресії національно-патріотичне виховання потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, матеріально-технічного забезпечення, нових підходів і методів роботи з дітьми.

На думку О. Сухомлинської [3], метою громадянського виховання є виховання свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину, яка має такий світогляд і спосіб мислення, особистісні якості й риси характеру, почуття, вчинки та поведінку, які допомагають саморозвиватись.

Виміряти рівень патріотизму важко, адже це «тяжка у розуміння цінність», стверджував В. Сухомлинський, що вказує на певні труднощі у здійсненні патріотично-громадянського виховання. Головна мета національного виховання передбачає формування у підростаючого покоління громадянської відповідальності, яка припускає довільний вибір поведінки, що відповідала б певній соціально значущій меті [2].

Нині розповсюджена думка, щоб сформувати свідомого громадянина й патріота необхідно розвивати в дитини комплекс певних компетентностей, індивідуальних якостей і рис характеру. Мається на увазі: повага до батьків, свого роду, традицій та історії рідного народу, розуміння своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру тощо; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для процвітання Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції, законів Української держави; досконале володіння державної мови.

Безперечно, необхідно зазначити, що перераховані вище якості неможливо сформувати в повному об'ємі у дитини дошкільного віку. Однак, закласти фундамент, який в майбутньому надасть можливість «будувати» громадянина-патріота не лише можливо, а й необхідно, враховуючи переваги, які надає дошкільний вік для успішного виховного процесу.

Діти 4-5 років, якщо вони оволоділи рідною мовою, починають ідентифікувати себе з відповідним етносом, а також із відповідною державою. Б. Чижевський наголошував, що «дитина, навчаючись рідній мові, знаходить у термінах і формах цієї мови складну працю думки попередніх поколінь і мимоволі їх засвоює [6].

Роботу з дітьми потрібно будувати відповідно до основних завдань патріотичного виховання дошкільнят, а саме:

- формування любові до рідного краю; духовно-моральних взаємин; любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей; почуття власної гідності як представників свого народу;
- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей;
- виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят.

Вирішувати поставлені завдання допомагає також розгляд ілюстрацій, слайдів, відеофільмів, художніх творів, розповіді дорослих, фотографій, екскурсії, малювання, ігри-подорожі.

Діти дошкільного віку активно приймають участь в житті народу. Надбання нації, яке формувалось сотнями літ (традиції, звичаї та обряди) мають прямий вплив на виховання, як національного, так і особистісного. Спочатку сім'я, а потім і заклад дошкільної освіти вчить дитину шанобливо ставитись до видатних українських історичних і культурних діячів, поважати ідеали, які вони відстоювали, вшанувати їх пам'ять. У ранньому віці доречно формувати культ рідного дому, сім'ї, рідного села, культ предків, знайомити дитину з національними та етнічними символами [1].

У зв'язку з тим, що для дитини дошкільного віку притаманна стадія казково-міфологічного ставлення до етнічного світу, сприйняття нею себе в цьому світі формується через казково-таємничі образи, що представлені в міфах, казках, легендах, народних іграх. У процесі усвідомлення народної мудрості вона проходить все разом з «культурними героями», з якими свідомо ідентифікує себе. Отже, національна свідомість у дітей дошкільного віку будується здебільшого на засадах казково-міфологічних уявлень про світ.

Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення дітей до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Саме тому ознайомлюємо дітей з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюємо зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховуємо інтерес до родинних і народних традицій. Прилучаючи дітей до народознавства, поступово утверджуємо їх у думці, що кожен народ, у тому числі й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи разом з дітьми традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), діти поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Дошкільнята приймаючи участь у народних святах і обрядах, пізнають їх зміст, розвивають художні здібності, навички колективної взаємодії.

Патріотичне виховання за своєю природою – інтегральне і тому включає в себе різні методи і прийоми, які впроваджуємо в освітній процес, а саме:

- мнемотехніку, яка допомагає дітям усвідомлено створюють асоціативні зв'язки між об'єктами;
- казки – зв'язки, які розвивають у дітей логічне мислення, фантазію та креативність;
- педагогіку В.О. Сухомлинського, яка містить великий арсенал засобів морального виховання;
- український фольклор, який допомагає дітям бачили навколо себе більше добра та краси і є справжнім джерелом людської мудрості, виразником народного світогляду, скарбницею національної духовності;
- коректурні таблиці, які дають змогу не лише активізувати пізнавальні процеси, а й наблизити дітей до тематичного кола питань, над яким буде працювати група.

Обов'язковим підґрунтям для патріотичного виховання є створення патріотичного середовища. Це не лише предметне оформлення простору в національній кімнаті, а й гуманна й патріотична поведінка всіх учасників освітнього процесу в дошкільному закладі і в родині.

Дошкільний вік – дуже важливий період у становленні особистості. Тут формуються фундаментальні якості людини, основи світосприйняття, ставлення до себе та свого місця в світі. Саме в період дошкільного дитинства закладаються основи свідомості і самосвідомості (дитина починає розуміти суспільні цінності, починає застосовувати моральні норми). В цей період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в наколишньому світі. Особливо цей час є найбільш вдалим для формування в неї першооснов національної свідомості (етнізації), які включають усвідомлення своєї приналежності до нації, пробудження любові та поваги до національної мови, традицій, символіки, зародження фундаментальних рис національного характеру.

Висновки і перспективи дослідження. Вищезазначене дає можливість стверджувати, що результатом патріотичного виховання має бути сформоване почуття патріотизму, що передбачає активний крок любові до родини, рідного краю, свого народу, його звичаїв і традицій. Формування й розвиток патріотизму багато в чому залежить від підґрунтя, яке закладається в процесі отримання дитиною дошкільної освіти. Особливо загострюється актуальність

цього питання в період війни. На розвиткові цього почуття наголошується на рівні держави та підкреслюється в нормативних документах, які введені в дію під час війни Росії з Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронний фонд бази даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком. ІКТ новачі: кращі освітні проекти в Україні. *Освіта України*. 2015. № 5 (34). 100 с.
3. Нестеренко Т. Формування морального становлення громадянина України. *Позакласний час*. 2006. № 1-2. С. 2-6.
4. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. 2002. URL: http://schoolchem.ho.ua/ZavKab/NormD/1_7_nac_doktryna.pdf.
5. Олексюк О., Заволока С. Формування любові до рідного міста у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4 (59). С. 380–385.
6. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Дослідження проблеми патріотичного виховання дітей у сучасному просторі дошкільної освіти України. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September*. 2018. С. 340-348.
7. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.10.2024).
8. Рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період війни. 2022. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/3052-rekomendats-dlya-pratsvnikvzakladv-doshklno-osvti-na-perod-vyni>
9. Сучасне дошкілля під крилами захисту. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/suchasne-doshkillya-pid-krilamizahistu>.

Катерина Давидова

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

РОЗВИТОК УЯВИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ АКТИВНОГО СЛУХАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Анотація: У статті висвітлено питання розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку засобом активного слухання музичних творів. Окреслено методи розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку через використання активного слухання музичних творів як засобу.

Ключові слова: уява, молодший дошкільний вік, слухання музичних творів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти важливим є розвиток уяви дітей молодшого дошкільного віку. Використання засобу активного слухання музичних творів у процесі розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку, за умови

правильно організованого процесу та врахування специфіки дитячого сприйняття, дозволяє без зайвих перевантажень і напруги дітям розвивати свою уяву.

Процес розвитку уяви нерозривно пов'язаний з мисленням і пам'яттю. Розвиваючи уяву, ми активізуємо роботу мозку, тому важливо стимулювати дитину до цього процесу. Актуальною є розробка методики розвитку уяви у дітей молодшого дошкільного віку засобом активного слухання музичних творів, адже музика пробуджує емоції, стимулює активний розвиток уяви та фантазії дітей молодшого дошкільного віку.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженнями розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку засобом активного слухання музичних творів, займалися такі науковці як: В. Васіна Г. Гац, А. Дмитруха, Н. Дубравська, А. Кузьменко, С. Матвієнко, К. Товкайло та інші вчені.

Мета статті полягає в дослідженні розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку засобом активного слухання музичних творів.

Виклад основного матеріалу. У найширшому сенсі, під уявою розуміють будь-який процес, що протікає в «образах». Однак «образи» уяви відмінні від образів пам'яті і сприйняття, тому що вони є чимось новим, тим, що ще не існувало насправді. Тому виникає необхідність позначити уяву у вужчому значенні, який розкриває С. Матвієнко: «Уява – це відліт від минулого досвіду, це перетворення сьогодення і породження на цій основі нових образів, які є продуктами творчої діяльності та прообразами для неї» [6, с. 105].

В. Васіна зауважує, що уява є однією з фундаментальних характеристик особистості. По-перше, уява тісно пов'язана з такими пізнавальними процесами, як: сприйняття, пам'ять та мислення, а також з емоційними процесами. По-друге, у перетворюючій діяльності уяви позначаються мотиви та цілі особистості, її потреби та інтереси, почуття та бажання. Уява, таким чином, є не абстрактною функцією, а стороною свідомої діяльності [1, с. 34].

За визначенням К. Товкайло, суть уяви у молодшому дошкільному віці полягає «у здатності дитини бачити ціле з раніше окремих частин, тобто переносити функції з одного предмета на інший, який цих функцій немає» [7, с. 75]. Уява в молодшому дошкільному віці пов'язана з смисловою сферою, що дозволяє дитині осмислювати і переосмислювати (вносити інший зміст), як в окремі предмети, так і в окремі ситуації.

Велике значення у розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку відіграє активне прослуховування музичних творів. Найчастіше діти слухають музику на заняттях у ЗДО. Спостереження А. Кузьменка показують, що діти неуважно слухають музику, швидко втрачають інтерес, відволікаються, не запам'ятовують твір повністю [5, с. 61].

Для того, щоб дитина запам'ятала, перейнялась прослуханим твором необхідно викликати емоційний відгук, а емоції у дитини тісно пов'язані з руховою активністю. Важко показати емоцію, без практичної дії. Щоб дитина глибше відчула характер музики, пережила свої враження, вона має їх висловити у зовнішніх проявах.

Пасивне слухання музики, у якому діти визначають характер музики, образи, якісь елементи музичної мови, необхідне для розвитку слухових уявлень, збагачення слухового досвіду тощо. Проте, саме активне слухання музики, словесний вираз сприяє найбільш повному розвитку уяви та фантазії.

Результатами активного слухання музичних творів у молодшому дошкільного віку є:

- відбувається «вивільнення творчих сил» дитини;
- розвивається більш глибоке розуміння музики;
- виявляються індивідуальні творчі та музичні здібності;
- стрімко розвивається уява та фантазія [3, с. 154].

Розглянемо методи та прийоми розвитку уяви у дітей молодшого дошкільного віку засобом активного прослуховування музичних творів:

1. Наочно-слуховий метод: (це «живе» виконання музики чи аудіозапис).
2. Словесний метод: значення словесного методу у розвитку уяви дітей також дуже велике. Йдеться не про будь-який переказ музики, а про необхідність поглибити сприйняття музики дітьми. За допомогою яскравого виконання та вміло проведеної бесіди педагог може не тільки прищепити дітям інтерес, любов до музики, розширити уявлення про деякі явища дійсності, а й збагатити їхній внутрішній світ, почуття, розвинути уяву.
3. Практичний метод є одним з ефективних у розвитку уяви, він полягає у передачі характеру музики у русі (інсценування пісень, творче використання танцювальних та образних рухів) [4, с. 203-204].

Щоб дитина глибше відчула характер музики, активно пережила свої враження, необхідно поєднувати сприйняття музики з

практичними діями, що допомагають їй «пропустити музику через себе». Педагог пояснює дітям, що, вибираючи рухи, передусім, необхідно прислухатися до характеру музики, а не лише спиратися на текст пісні.

У реалізації цілей і завдань, у системі музичних занять із розвитку уяви в дітей молодшого дошкільного віку роль батьків не можна недооцінювати. Батьки допомагають дітям накопичувати знання, розширювати досвід, стимулювати пізнавальні інтереси, розвивати спрямованість уяви, допомагають активізувати мислення.

Говорячи про проблему розвитку уяви у дітей молодшого дошкільного віку, хотілося б підкреслити, що ефективність педагогічного процесу можлива лише за спільних зусиль з боку вихователів та сім'ї. Вчені довели, що формування уяви в молодшому дошкільному віці відбувається у процесі зміни природженої активності дитини на перетворюючу активність. Вирішальним фактором при цьому є потреба в нових враженнях та спілкуванні з дорослими, які відкривають способи отримання цих вражень [2, с. 23].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, у висновку можна зазначити, що розвиток уяви в дітей молодшого дошкільного віку є важливим завданням дошкільної освіти на сучасному етапі. Необхідні якості уяви (широта, довільність, стійкість, яскравість, оригінальність) виникають не спонтанно, а за умови активного прослуховування музичних творів. Дитині потрібно допомагати знайомитися з дійсністю, розвивати здатність оперувати образами. Важливо також формувати в дітей пізнавальні інтереси. Якщо ж цю роботу не проводити, то й уява значно відставатиме у розвитку. В результаті, до початку шкільного навчання, дитина може виявитися не готовою до засвоєння навчального матеріалу, що вимагає певного сформованого рівня уяви.

Перспективами подальших досліджень є експериментальна перевірка розвитку уяви дітей молодшого дошкільного віку засобом активного слухання музичних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васіна В. А. Виховання дітей засобами музики. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2016. С. 34
2. Гац Г. Музичне виховання як невід'ємний чинник гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 2. С. 21-26.
3. Дмитруха А. В. Філософія музичного виховання у дошкільному навчальному закладі. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 41(2). С. 150-157.

4. Дубравська Н. М., Григорчук, О. О. Розвиток уяви і фантазії дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти*. 2015. С. 203-206.
5. Кузьменко А. Сучасні підходи до організації слухання музики з дошкільниками. *Редакційна колегія*. 2022. С. 61.
6. Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297 с.
7. Товкайло К. Значення музичної діяльності в розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта в Україні та зарубіжжі: традиції, досвід, інновації*. 2021. С. 75-76.

Аліна Дуплеца

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка*

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: *Стаття присвячена дослідженню сімейного виховання, яке є одним із найважливіших чинників формування особистості дитини. Стиль сімейного виховання, який визначається підходом батьків до освітнього процесу, безпосередньо впливає на формування самооцінки дитини дошкільного віку.*

Ключові слова: *виховання, самооцінка дошкільника, стиль та типи сімейного виховання.*

Постановка проблеми. Дошкільний вік є сензитивним періодом для формування самооцінки, тому важливо зрозуміти, як стиль сімейного виховання впливає на цей процес і які підходи найбільш сприятливі для формування адекватної і стійкої самооцінки дитини. Дослідження впливу стилю сімейного виховання на розвиток самооцінки дитини дошкільного віку є актуальним, оскільки його результати можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо ефективних виховних практик, спрямованих на забезпечення гармонійного психологічного розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу стилю сімейного виховання на розвиток самооцінки дитини дошкільного віку є досить актуальним і привертає увагу багатьох дослідників. Вагомий внесок у вивчення взаємозв'язку між батьківським ставленням і самооцінкою дітей зробили такі вчені, як Д. Баумрінд, Е. Маккобі, Дж. Мартін та інші. Виділили основні стилі виховання (авторитетний, авторитарний, вседозволений, байдужий) та дослідили їх вплив на різні аспекти розвитку дитини. Наукові праці Р. Харіса, К. Двека, К. Роджерса та інших присвячені ролі батьківської підтримки, заохочення автономії та безумовного прийняття у формуванні позитивної самооцінки у дітей. В Україні

проблему формування самооцінки дітей дошкільного віку в контексті сімейного виховання досліджували Т. Кравченко, Л. Калашнікова, О. Гартман та інші вчені.

Мета статті – дослідити вплив різних стилів сімейного виховання на формування самооцінки дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сім'я виступає основною лабораторією формування особистості та соціальної адаптації маленької людини. Проте ефективність виховання значною мірою залежить від стилю сімейного виховання, який визначається як система підходів, методів і стратегій, які використовують батьки в процесі взаємодії з дитиною. Залежно від підходу батьків до виховання можуть формуватися різні типи самооцінки дошкільника – адекватна чи неадекватна (завищена чи занижена), стійка чи нестійка.

У дошкільному віці закладаються основи самооцінки, тому від її формування багато в чому залежить подальший розвиток особистості дитини [1, с. 426].

Створення позитивного та підтримуючого стилю виховання в сім'ї є ключовим для формування позитивної самооцінки дитини. Авторитарні або вседозволені підходи можуть призвести до негативного сприйняття себе. Демократичний стиль виховання сприяє позитивному психологічному та соціальному розвитку дитини, формуванню гармонійної особистості, здатної до самостійного функціонування в суспільстві [2, с. 172].

Діти з високою самооцінкою проявляють більшу впевненість у собі, що допомагає їм ефективніше долати труднощі та адаптуватися до нових ситуацій. Негативна самооцінка може призвести до психологічних проблем і ускладнити соціальну адаптацію дитини.

У сучасній психологічній літературі виділяють декілька типів сімейного виховання, які відображають різні підходи та стратегії взаємодії батьків зі своїми дітьми. Кожен із цих видів має свої особливості та вплив на психологічний розвиток дитини.

Типологія виховання за Томасом Гордоном включає чотири основні підходи, які відрізняються ступенем контролю та самостійності, який батьки надають дитині. Непримусовий (ненасильницький) стиль виховання сприяє здоровій самооцінці та гармонійному розвитку, ґрунтуючись на повазі до особистості дитини та врахуванні її потреб. Жорстокий (примусовий) стиль характеризується суворим контролем, що може призвести до розладів поведінки. Дозволений і непослідовний стиль виховання може призвести до нестабільності та незахищеності дітей через відсутність чітких правил і меж [3, с. 325].

Продовжуючи розглядати теоретичні аспекти стилів сімейного виховання та їх вплив на самооцінку дитини, можна навести ще одну цікаву типологію. Виховання Карен Кеннеді враховує два основні аспекти: емоційну близькість та рівень вимогливості. Емоційно тепле та розумно вимогливе ставлення батьків є найбільш сприятливим для гармонійного розвитку дитини, оскільки поєднує в собі душевну підтримку та чіткі, але розумні вимоги. Інші типи ставлення, такі як емоційна холодність, завищені вимоги, поблажливість або байдужість, можуть мати негативний вплив на психічний розвиток дитини, викликаючи тривогу, низьку самооцінку або недостатню толерантність [4, с. 281-293].

Таким чином, кожен із цих типів сімейного виховання має свої переваги та недоліки та по-різному впливає на психологічний розвиток дитини. Важливо пам'ятати, що найкращий результат досягається при збалансованому підході до навчання, який враховує потреби та індивідуальність кожної дитини.

Велику роль у формуванні самооцінки дитини відіграє сімейне виховання. Вплив сімейного оточення на самооцінку може бути істотним, оскільки самооцінка формується на основі досвіду взаємодії з батьками, родичами та іншими членами сім'ї.

Коли батьки виявляють увагу, тепло і підтримку, дитина відчуває себе цінною та важливою, що сприяє розвитку її позитивного самовідчуття. Це також сприяє розвитку здорових стосунків з іншими людьми та соціальних навичок, що важливо для її загального психологічного благополуччя [5, с. 160].

Негативне сімейне середовище з частими конфліктами та негативною критикою може серйозно підірвати самооцінку дитини та викликати різні психологічні проблеми. Тому важливо, щоб батьки створювали позитивне та підтримуюче середовище, де дитина відчуває себе цінною та важливою.

Демократичний підхід до виховання дітей сприяє позитивній самооцінці та самореалізації. У цьому підході дитина відчуває, що її думки та потреби важливі. Батьки поважають особистість дитини та дають їй можливість виражати свою думку.

У авторитарному середовищі дитина може почувати себе неповноцінною та неважливою, що може викликати стрес та невпевненість. Такий підхід часто призводить до низької самооцінки та ускладнює взаємини в сім'ї.

У вседозволеному середовищі, де відсутні чіткі правила та батьківський контроль, дитина може почувати відсутність струк-

тури та важливості. Батьки не накладають обмежень на поведінку дитини, що може призвести до відчуття невпевності та розгубленості.

Висновки і перспективи дослідження. Розуміння та врахування впливу стилю сімейного виховання на самооцінку дитини є важливим аспектом для батьківства та педагогіки. Вивчення цих концепцій дає змогу розробляти ефективні освітні стратегії та сприяти психологічному розвитку маленьких особистостей. Сімейне виховання впливає на розвиток самооцінки дитини через моделювання позитивних чи негативних моделей стосунків, створення емоційно сприятливого середовища, використання конструктивних методів виховання. Створення сприятливого та позитивного середовища, відкрите спілкування, підтримка внутрішньої мотивації та розвиток навичок допомагають зміцнити самооцінку дитини та підготувати її до подальших викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. Київ 2012. 426 с.
2. Кононко О.Л. Виховуємо самостійність: Метод. Посібник. Київ, 2009. 208 с.
3. Branden N. The Psychology of Self-Esteem: A Revolution Approach to Self-Understanding that Launched a New Era in Modern Psychology. San Francisco, 2001. 350 с.
4. Смирнова Є.О. Вплив стилів сімейного виховання на формування самооцінки дитини дошкільного віку. Актуальні проблеми психології 2016. С. 281-293
5. Карабаєва І.І. Вплив батьківського ставлення на самооцінку дитини дошкільного віку: Навчальний посібник. Одеса, 2018. 160 с.

Катерина Журба

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

НАРОДНА МЕТЕОРОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО КЛІМАТ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті досліджується вплив народної метеорології на формування уявлень про клімат у дітей старшого дошкільного віку. Аналізуються методи використання народних прикмет і спостережень за природними явищами, формування спостережливості та інтересу до природи.

Ключові слова: народна метеорологія, клімат, народні прикмети, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Народна метеорологія – це система знань про погоду, заснована на багаторічних спостереженнях за атмосферними явищами, поведінкою рослин і тварин.

Формування уявлень про навколишній світ у дітей старшого дошкільного віку є важливою складовою сучасної освіти. Дошкільний вік є важливим етапом у формуванні уявлень про навколишній світ. Діти цього віку вчаться спостерігати за змінами у довкіллі, активно цікавляться природою, а народна метеорологія може бути корисною для поглиблення цих знань. Неможливо переоцінити важливість екологічного виховання та знайомства дітей з природними явищами, адже саме в дошкільному віці закладається інтерес до природи та основи екологічної свідомості. Природні явища вже стали невід'ємною частиною культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Видатними представниками прогресивної педагогічної думки (Я.Коменським, Д.Локком, Й.Песталоцці, Ф.Фребелем, М.Монтессорі, В.Одоевським, К.Ушинським, Є.Фльриною та ін.) був закладений фундамент ознайомлення дітей з природою, вважали її важливим фактором виховання дітей.

Фольклористи (В.Анікін, А.Афанасьєв, М.Булатів, М.Забілін, О.Капіца, Ю.Круше, І.Сохаров, І.Снегирьов та ін.) визначили важливе значення словесної творчості народу в житті людини. Дослідники визначають великий інтерес дітей до творів усної народної творчості, особливо до прикмет. Народні прикмети – узагальнена пам'ять життєвого досвіду на основі спостережень. Що особливо важливо, оскільки вони передаються від покоління в покоління. Вивченням народних прикмет займались В.Гнатюк, М.Русин, Л.Хренов, І.Огієнко, В.Скуратівський, І.Митрополит та ін.

Мета статті – визначити особливості використання народних прикмет як засобу формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про клімат рідного краю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Народна метеорологія – це знання, які базуються на багатовікових спостереженнях за погодними умовами, змінами в рослинному і тваринному світі. Залучення народної метеорології в освітній процес дозволяє формувати у дітей розуміння природних закономірностей і зв'язків між різними атмосферними явищами, сприяючи розвитку екологічної свідомості. Для дітей старшого дошкільного віку, які тільки починають формувати розуміння природних закономірностей, народна метеорологія є доступним і цікавим способом ознайомлення з кліматичними явищами. Вона дозволяє розвивати вміння спостерігати, порівнювати і робити висновки.

Використання народної метеорології в дошкільному віці дозволяє зробити цікавим процес навчання для дітей. Наприклад, народні прикмети про погоду можуть використовуватися для пояснення змін у природі: «Перед дощем та грозою мурахи швидко бігають мурашником і закривають всі входи». За допомогою таких прикладів, дітям буде легше зрозуміти взаємозв'язок між різними явищами природи.

Включення дітей до процесу спостереження за природою, роз'яснення їм основ дбайливого відношення до навколишнього середовища, допомагає формувати в них уявлення про особливості рідного краю та любов до нього. Наприклад, вивчення прикмет про поведінку тварин перед змінами погоди може розвивати інтерес до вивчення тваринного світу та взаємодії їх з природою.

Народні прикмети також стимулюють розвиток спостережливості у дітей. Діти навчаються помічати зміни в природі, поведінка тварин, зміни в рослинному світі, що сприяє формуванню уявлень про клімат та сезонні зміни. Використання цих знань в освітньому процесі дозволяє дітям навчитися передбачати зміни в природі, розвивати спостережливість і формувати інтерес до вивчення довкілля. Також це сприяє вихованню у дітей розуміння необхідності дбайливого ставлення до природи.

Народні прикмети можуть використовуватися в освітньому процесі для пояснення змін у природі та сприяння розвитку спостережливості. Діти можуть навчитися прогнозувати зміни в погоді на основі народних прикмет. Розповідаючи дітям про прикмети, педагоги можуть пояснювати взаємозв'язок між природними явищами, що сприяє кращому розумінню ними змін у кліматі. Діти розуміють, що поведінка рослин і тварин тісно пов'язана з кліматичними умовами, а зміни в довкіллі можуть впливати на їхнє життя.

Для дітей дошкільного віку народна метеорологія стає зрозумілим і доступним засобом навчання, адже народні прикмети легко запам'ятовуються і викликають інтерес.

Використання народної метеорології може реалізуватися через такі форми діяльності.

1. Спостереження за погодою. Виявляти зміни в атмосфері та порівнювати їх із народними прикметами дітям дозволяє організація щоденних спостережень. Щоденні спостереження за погодними умовами допомагають дітям виявляти закономірності, порівнювати власні спостереження з народними прикметами та робити висновки.

2. Ігрові заняття. Ігрова діяльність є однією з найбільш ефективних форм навчання для дітей дошкільного віку. Наприклад, можна організувати сюжетно-рольові ігри, де діти грають ролі «метеорологів», «природознавців» або «синоптиків», використовуючи народні прикмети для передбачення погоди. Також можна створити інтерактивні ігри на основі народних прикмет, що сприятиме розвитку уяви та пізнавальної активності.
3. Ведення «щоденника природи». Особливо корисним може бути ведення «щоденника погоди», де діти записують свої спостереження за погодою, обговорюють та порівнюють їх з народними прикметами. Це дозволить їм бачити зв'язок між власними спостереженнями та знаннями, отриманими з народної культури [2].

Висновки і перспективи дослідження. Народна метеорологія є ефективним засобом формування уявлень про клімат у дітей старшого дошкільного віку. Це сприяє розвитку спостережливості, екологічної свідомості та інтересу до природи. Педагогам варто активно залучати народні прикмети та методи спостереження за природними явищами до освітнього процесу закладів дошкільної освіти, і продовжувати наукові дослідження з метою глибшого вивчення можливостей використання народної мудрості в дошкільній педагогіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко Т. В. Народні прикмети як засіб формування спостережливості у дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2017. № 4. С. 33-40.
2. Бойко А. І. Народна метеорологія у вихованні дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2020. № 3. С. 45-50.
3. Зубенко О. В. Екологічне виховання дітей: методичний посібник для вихователів. Київ : Освіта, 2019. 150 с.
4. Народна метеорологія: традиції і сучасність / За редакцією В. П. Сидоренко. Харків : Ранок, 2017. 156 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРИРОДОЮ РІДНОГО КРАЮ

Анотація: У статті висвітлюється характеристика методів ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою рідного краю, досліджено вплив даних засобів на формування доброзичливого ставлення дітей до природи рідного краю.

Ключові слова: методи вивчення природи, природне освітнє середовище, дошкільний навчальний заклад, старший дошкільний вік, ставлення до природи.

Постановка проблеми. Ознайомлення дітей дошкільного віку з ознаками неживої природи (природними явищами і законами) займає особливе місце в системі різнобічних знань про довкілля. Включаючи ознаки неживої природи в процес пошуку причини того чи іншого природного явища, ми створюємо умови для формування в ньому нових практичних і розумових дій.

Виховний вплив природи важко недооцінити. Спілкування з природою має позитивний вплив на дітей, робить її доброзичливою, м'якшою, пробуджує кращі почуття. Роль природи у дітей особливо велика. Ознайомлення дітей з природою вимагає постійного безпосереднього спілкування з нею та вдосконалення методів ознайомлення з природою рідного краю [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій. Процес удосконалення розробок класифікації методів ознайомлення дітей з природою тривав довгий час. Різні світові вчені, такі як: М. Верзилін, С. Шаповаленко, І. Лернер, Г. Щукіна, І. Огороднікова, М. Махмутов, А. Алексюк, Є. Голант, Ю. Бабанський висували свої класифікації методів вивчення природи дітьми старшого дошкільного віку. Найбільш точну класифікацію висунули А. Богуш та Н. Гавриш. У даній статті ми розглянемо класифікацію методів вивчення природи саме цих вчених.

Мета статті – схарактеризувати методи ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою рідного краю.

Виклад основного матеріалу. Завдання вихователя, який формує у своїх вихованців знання про природу рідного краю, полягає в першу чергу у спрямуванні дітей назустріч красі природи, організації відповідних методів пізнавальної діяльності.

Діти старшого дошкільного віку повинні вміти спостерігати і відзначати красу полів, садів, лісів, спостерігати за красою окремих явищ природи: темними хмарами, яскравими зірками, різнокольоровими камінчиками в акваріумі тощо. Спостерігати за морозними візерунками на склі, сніжинками, помічати блиск снігу. Розрізняти та порівнювати форми квітів і листя, помічати різницю у розмірах та кольорі, форми предметів, вміти сприймати красу звуків природи: шум вітру, шелест листя, розрізняти та вміти порівнювати найхарактерніші ознаки сезонних змін у природі (кольори, запахи, звуки).

Діяльність експериментування сприяє формуванню у дітей пізнавального інтересу, розвиває спостережливість, мисленнєву активність. На думку академіка М. Завдяки, дослідницькій діяльності дитина виступає як своєрідний дослідник, який самостійно по-різному впливає на навколишні предмети і явища з єдиною метою пізнати і повніше їх опанувати. У результаті експериментальної діяльності створюються ситуації, з якими дитина знайомиться на досвіді і, аналізуючи, робить висновок, самостійно засвоюючи уявлення про ту чи іншу закономірність чи явище.

Дитяче експериментування – це складний багатогранний процес, який включає спостереження та досліди, які проводить дитина. Дитина дошкільного віку поступово оволодіває моделлю дослідницької діяльності – від постановки проблеми до висунення гіпотези та її експериментальної перевірки [1].

В процесі ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою в закладі дошкільної освіти закладі використовуються різні методи:

- наочні (спостереження, перегляд картин, перегляд фільмів);
- практичні (дослід, ігровий метод, твір,);
- елементарні (досліди);
- усні (розповіді вихователя, читання художніх творів, вивчення пісень про опис природи, бесіди).

Найкращий результат забезпечує спосіб спостереження. Спостереження – це цілеспрямоване систематичне сприймання предметів і явищ природи рідного краю під керівництвом вихователя.

Вибір методів і форм визначають за допомогою змісту програми та залежно від розвивального середовища закладу дошкільної освіти, місця його розташування та об'єкта спостереження, а також за віком дітей та їхнім досвідом. Велику роль у пізнанні дітьми старшого дошкільного віку природи рідного краю відіграють розвивальні ігри, показ картин, вивчення народних пісень з описом природи.

Враховуючи особливості мислення кожної дитини окремо і їхній малий досвід, під час ознайомлення з природою рідного краю необхідно застосовувати різноманітні наочні матеріали. Для закріплення і формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про природу рідного краю широко застосовуються дидактичні ігри з фізичними матеріалами або їх зображенням у малюнках, невеликі бесіди, українські народні пісні. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з природою рідного краю відбувається в більшості випадків засобом спостережень на екскурсіях, прогулянках, під час ігор і праці, на заняттях з музичного мистецтва. У цих групах засобів високо цінуються дискусії, розповіді вихователя за малюнками, фільмами, читання художньої літератури, прослуховування народних пісенних творів.

Професійний підхід як самостійний навчальний курс виробив власну систему методів навчання та знайомства дітей з предметним природнім середовищем. Усі методи і прийоми навчання дітей старшого віку в дитячому садку та в навколишньому середовищі рідного краю поділяються на дві базові групи: 1) методи безпосереднього навчання дітей природі рідного краю: наочні, дійові, ігрові; 2) методи опосередкованого навчання дітей природи рідного краю, що належать до усних засобів [2].

До першої групи методів відносять: методспостереження, екскурсії, розглядання предметів природи і бесіди про них, екскурсії по підприємствах, установах тощо, поза дошкільним закладом; розгляд та обговорення змісту дидактичного малювання та відтворення картин, дидактичних ігор з предметами, різними іграшками, картинами з зображенням природи, перегляду фільмів, телепередач, комп'ютерних ігор, відеопрограм, дослідів з предметами та явищами.

Підґрунтям для всіх методіввивчення природи рідного краю є безпосередній чуттєвий досвід дитини старшого дошкільного віку, її сенсорне навчання та виховання. Усі методи повинні супроводжуватися відео або практичним живим дійством чи дитячою грою. Використовуючи прийоми цієї групи методів, дитина має можливість побачити, помацати, понюхати, розглянути предмет чи подію, безпосередньо з ними взаємодіяти, змінити, отримати кінцевий результат. Кожне слово вихователя повинне бути наповнене особливим змістом.

До опосередкованих методів навчання дітей у дошкільному навчальному закладі відносяться такі, що опосередковують лекси-

ку. Серед них: читання художніх текстів (оповідань, віршів, легенд) пізнавального спрямування, розповідь, рухливі ігри, бесіди, усна творчість (загадки, прислів'я, приказки), розбір уявних ситуацій.

Розповідь як самостійний метод застосовується на заняттях з ознайомлення дітей з природою рідного краю під час екскурсій, спостережень, оглядових екскурсій, розглядання предметів, бесід. Розповідь учителя має бути короткою, змістовною, цікавою для дітей, без складних наукових понять і виразів, конкретною. Подекуди вихователь може супроводжувати розповіді наочними предметами та малюнками: дидактичними малюнками (після бесіди), народними піснями, спогляданням художніх картин на тему природи, розповідями про дитячі роки письменників, художників тощо [2].

Висновки та перспективи дослідження. Останнім часом головну роль у вихованні дітей старшого дошкільного віку на заняттях з ознайомлення з природою рідного краю відіграють практичні методи. Вони також застосовуються в процесі ознайомлення дітей з навколишнім природним середовищем рідного краю. Це метод вправ, проєктів, метод моделювання, дослідів та експериментування. Проте, враховуючи розбіжності між думками вчених стосовно способів класифікації методів вивчення природи рідного краю дітьми старшого дошкільного віку, класифікація даних методів потребує подальших досліджень та розробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методи та форми ознайомлення дітей з природою. Режим доступу: <https://dnz18.edu.vn.ua/uploads/tiger-1427460706.docx> (дата звернення 10.10.2024 р.)
2. Характеристика методів і прийомів ознайомлення дітей із предметним довкіллям. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7373728/page:9/> (дата звернення 10.10.2024 р.)

Наталія Казбан

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 15 «Перлинка» м. Суми Сумської області*

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ПЕДАГОГАМИ

Анотація: У статті досліджено можливості використання керівником закладу дошкільної освіти інтерактивних форм взаємодії з педагогами: «великого кола», круглого столу, мозкової атаки, методичного рингу, педагогічного КВК, методичного мосту, проблемного столу, методичного фестивалю, педагогічного турніру, диспутів, дискусій, семінару, семінару-практикуму, педагогічного аукціону, банку ідей, бюро педагогічних знахідок,

вікторини, синтезу думок, клуба «Що? Де? Коли?», методу кейсів, методу проектів.

Ключові слова: керівник закладу дошкільної освіти, педагоги, інтерактивні форми роботи.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку системи дошкільної освіти в Україні важливо приділяти підвищенню професійної компетентності фахівців. Зміни в освітній політиці, впровадження нових освітніх програм та інноваційних технологій вимагають від педагогів не лише знань, а й умінь адаптуватися до нових умов.

Керівники закладів дошкільної освіти, виступаючи в ролі наставників і організаторів, мають знайти ефективні способи взаємодії з педагогами, щоб сприяти їх професійному зростанню та мотивації до підвищення кваліфікації. У цьому контексті важливо створювати середовище, яке заохочує до інновацій, експериментів та обміну ідеями й організовувати інтерактивні форми взаємодії з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що теоретичні основи розв'язання проблеми впровадження інноваційних методів управління в освітній системі детально представлені в працях таких науковців, як Н. Алендарь, О. Пометун, В. Сагуйченко, В. Сергеева, І. Томашевська та ін. Сутність інтерактивних форм роботи з педагогічними працівниками закладу дошкільної освіти розкрито вченими: Н. Аніскіною, В. Антонюк, А. Богуш, М. Голубенко, О. Корнєєвою, І. Мельник, С. Гладь та ін. Незважаючи на вагомий кількість здобутків, аспекти, пов'язані з використанням керівником закладу дошкільної освіти інтерактивних форм взаємодії з педагогами, потребують подальшого дослідження.

Мета статті: дослідити можливості використання керівником закладу дошкільної освіти інтерактивних форм взаємодії з педагогами.

Виклад основного матеріалу. Характеристика професійної діяльності педагогів у закладах дошкільної освіти вимагає особливого підходу до методичної роботи. Варто підкреслити, що процес становлення фахівця відбувається не тільки під час його базової підготовки або в межах курсів підвищення кваліфікації, а, перш за все, у ході практичної діяльності. У цьому аспекті роль керівника закладу стає надзвичайно важливою, оскільки саме він створює умови для професійного розвитку педагогічних працівників.

Інструментом підвищення професійної кваліфікації педагогів є оптимізація методичної роботи шляхом впровадження технологій,

орієнтованих на особистість. Керівники, організуючи інтерактивну взаємодію, здатні усунути такі проблеми в методичному процесі, як монологічний підхід, орієнтація на загальну аудиторію, недостатня активність педагогів, брак самостійності та творчої ініціативи учасників методичних заходів.

Аналіз теоретичних доробків В. Антонюк [1], А. Богуш [2], М. Голубенко [3], О. Корнєєвої [4], І. Мельник, С. Гладь [5] та ін. та власної практичної діяльності дав змогу визначити основні інтерактивні форми взаємодії керівника закладу дошкільної освіти з педагогічними працівниками. Опишемо їх детальніше.

Відтак, форма групової взаємодії «велике коло» є ефективним інструментом роботи керівника закладу дошкільної освіти з педагогами. Цей підхід створює умови для відкритого спілкування, активної участі всіх учасників та сприяє розвитку командної співпраці. Сутність «великого кола» полягає в організації обговорення, де всі учасники, включаючи керівника та педагогічних працівників, сидять у колі, що символізує рівність і відкритість. Така форма взаємодії дозволяє кожному висловити власну думку, поділитися досвідом або проблемами, отримати зворотний зв'язок від колег і керівника.

«Велике коло» сприяє колективному прийняттю рішень, стимулює участь усіх учасників і формує відчуття причетності до процесу. Для керівника ця форма є можливістю не лише координувати процес розвитку педагогів, але й безпосередньо спостерігати за їх професійним зростанням, підтримувати їх мотивацію та сприяти інтеграції в команду. Важливо, що така форма взаємодії також сприяє розвитку навичок спілкування, рефлексії та креативного підходу до вирішення завдань.

Ефективною формою групової взаємодії керівника з педагогічними працівниками для обговорення важливих питань освітнього процесу є *круглий стіл*. Учасники такого обговорення мають рівні можливості для висловлення власних думок. Керівник виступає модератором, який допомагає організувати діалог і сприяє відкритому спілкуванню. Круглий стіл підтримує атмосферу довіри і відкритості, що допомагає налагодити взаєморозуміння в колективі. Така форма взаємодії сприяє згуртованості педагогічного колективу та мотивує працівників до активної участі в роботі.

Ще однією інтерактивною формою роботи керівника з педагогічними працівниками – *мозкова атака*. Вона спрямована на швидке генерування ідей для вирішення певної проблеми чи

пошуку нових підходів у роботі. Ця форма передбачає свободу висловлювань: учасники можуть пропонувати будь-які ідеї, навіть найсміливіші та незвичні, без критики на етапі їх генерування. Ідеї пропонуються швидко, що допомагає активізувати креативність і уникнути затяжних обговорень.

Методичний ринг – це форма групової взаємодії керівника з педагогами, яка має на меті вдосконалення професійних знань педагогів і виявлення рівня їх загальної ерудиції. Основною ідеєю методичного рингу є створення змагальної атмосфери, де учасники обговорюють актуальні професійні питання та демонструють власні знання.

Проведення методичного рингу передбачає роботу в групах. Визначаються опоненти, які висловлюють протилежні думки з певної теми, а також формуються групи підтримки, які допомагають опонентам розвивати та захищати власні аргументи. Окремо призначається група аналізу, яка оцінює висловлені ідеї, аналізує правильність викладених думок та підсумовує результати обговорення.

Такий формат сприяє не лише підвищенню професійного рівня педагогів, а й розвитку навичок критичного мислення, вміння аргументувати власні позиції та конструктивно приймати чужі думки. Методичний ринг також допомагає створити атмосферу активної співпраці та взаємодії між педагогами, сприяючи професійному зростанню всього колективу.

Динамічна форма взаємодії, яка сприяє активізації теоретичних знань і практичних навичок педагогів, а також створенню позитивного психологічного клімату в колективі – це *педагогічний КВК*. Учасники поділяються на дві команди, які змагаються між собою, а також формується журі, яке оцінює їхні виступи. Інші присутні виконують роль вболівальників, що додає атмосфери підтримки та зацікавленості.

Перед початком КВК команди знайомляться з темою заходу і отримують домашні завдання, які допоможуть підготуватися до змагання. Кожна команда також готує жартівливі вітання на задану тему, що сприяє розвитку креативності та почуття гумору учасників. Керівник пропонує різноманітні завдання, які вимагають нестандартних рішень, включаючи конкурси для капітанів, що дозволяє задіяти знання, отримані під час тренінгів, та застосувати їх на практиці.

Таке змагання не лише допомагає закріпити теоретичні знання, а й створює умови для розвитку командної роботи,

взаємопідтримки та спільного досягнення успіху. Педагогічний KBK є потужним інструментом для активізації освітнього процесу і підвищення професійної мотивації педагогів.

Методичний міст є різновидом дискусії, яка спрямована на формування практичних навичок у педагогів. Під час цього заходу обирається одна з актуальних тем, що стосується розвитку, навчання та виховання дітей. Це може бути питання, яке викликає жваву дискусію і потребує поглибленого аналізу.

У ході методичного мосту педагоги мають можливість удосконалювати свої аналітичні здібності, активно обговорюючи пропонувані проблеми. Ведення заходу керівник закладу дошкільної освіти, який організовує процес і допомагає спрямувати дискусію в продуктивне русло. Такий формат взаємодії стимулює педагогів до висловлення власних думок і обміну досвідом, що, у свою чергу, сприяє їх професійному зростанню.

Групова інтерактивна взаємодія керівника з педагогами, яка сприяє розвитку в них прагнення до самоосвіти та поглиблення їх знань – це *проблемний стіл*. Для проведення такого заходу заздалегідь готуються питання для обговорення, а також формується список рекомендованої літератури.

У межах проблемного столу створюються творчі мікрогрупи, що дозволяє учасникам зосередитися на конкретних аспектах теми і обмінятися досвідом. Окрім цього, організовується пресс-центр, який виконує роль інформаційного вузла. Після завершення заходу пресс-центр підбиває підсумки дискусії, пропонує рекомендації та випускає методичний бюлетень під назвою «Досвід. Проблеми. Пропозиції». Цей формат не лише стимулює колективну аналітику, а й допомагає педагогам знайти нові рішення для актуальних проблем у розвитку дітей, створює умови для активного обміну думками.

Формою для обміну досвідом між педагогами та впровадженню нових ідей і методичних знахідок у практичну діяльність є *методичний фестиваль*, де учасники мають можливість ознайомитися з кращими педагогічними практиками, нестандартними підходами та інноваційними методиками, які виходять за межі традиційного навчання. Цей захід створює платформу для демонстрації успішних проєктів і оригінальних рішень, які можуть бути застосовані у роботі з дітьми. Методичний фестиваль є важливим етапом у розвитку професійної спільноти, адже він підтримує обмін досвідом та мотивує педагогів до постійного самовдосконалення.

Педагогічні турніри є динамічною формою групової взаємодії, яка вимагає ретельної підготовки, що розпочинається за місяць до заходу. Педагоги отримують домашні завдання, які допомагають підготуватися до змагання, а також формуються капітани команд, що відіграють ключову роль у спільному обговоренні теми турніру.

Команди активно опрацьовують відповідну літературу та обмірковують виконання завдань, щоб бути готовими до викликів, які поставлять перед ними організатори. Педагогічний турнір включає низку запитань, ситуацій та завдань, які залишаються невідомими до початку змагання. Це додає елементу несподіванки і змушує команди проявляти креативність і швидкість реакції.

Ще ефективними формами взаємодії керівника з педагогами дослідники визначають диспути і дискусії. *Диспути* є усним науковим спором, що проводиться публічно перед аудиторією, і включають активне обговорення певної теми. У цій інтерактивній формі роботи зазвичай відбуваються зіткнення ідей, думок і точок зору, що можуть включати дебати після доповіді. Опоненти, які братимуть участь у диспуті, визначаються заздалегідь, що дозволяє їм належно підготуватися до обговорення. *Дискусії* – це колективне обговорення складних питань, в яких бере участь група педагогів. Перед проведенням дискусії готується відповідна література, оформлюється приміщення, а учасники ознайомлюються з темою, щоб мати змогу внести свої пропозиції. В процесі підготовки можуть створюватися творчі групи, які пропонують власні програми і позиції щодо обговорюваного питання. Роль керівника, як модератора заходів такого формату є критично важливою: він має вміти чітко обґрунтувати вибір теми, зацікавити аудиторію і стимулювати її до активного мислення.

Семінар є однією з найрозповсюдженіших форм підвищення кваліфікації для педагогічних працівників. Його основною метою є вдосконалення теоретичних і практичних навичок вихователів відповідно до останніх досягнень у галузі дошкільної педагогіки та дитячої психології. На семінарі педагоги мають змогу ознайомитися з новими методами навчання, обговорити актуальні проблеми, що виникають у практичній діяльності, і отримати корисні рекомендації від досвідчених колег та експертів. Семінар також може включати інтерактивні елементи, такі як групові обговорення, кейс-стаді або рольові ігри, що сприяють активному залученню учасників.

Семінар-практикум представляє собою заняття, яке надає можливість учасникам активно застосовувати отримані теоретичні

знання на практиці. Ця форма роботи передбачає інтенсивну самостійну діяльність вихователів і ведучого на визначену тему. Учасники мають змогу проводити практичні вправи, відпрацьовувати нові технології і методи, а також аналізувати реальні ситуації з власного досвіду.

Педагогічний аукціон сприяє активному обміну ідеями, думками та педагогічними знахідками. На такому аукціоні учасники можуть презентувати власні ідеї, представляючи їх у цікавій формі, що може охоплювати презентації, відеоматеріали або навіть театралізовані виступи. Цей формат створює живу атмосферу, у якій учасники заохочуються до активної участі, а також можуть отримати зворотній зв'язок від колег.

Банк ідей є платформою для колективного створення нових рішень, спрямованих на розв'язання практичних проблем, які важко вирішити традиційними методами. Педагоги можуть вносити власні ідеї, обговорювати їх у малих групах, а потім спільно аналізувати та відбирати найбільш ефективні. Це стимулює творчість та креативність, адже педагоги можуть комбінувати різні підходи та методи. Банк ідей може також містити різноманітні ресурси, такі як книги, статті та практичні інструкції, що допомагають в реалізації нових задумів в освітньому процесі.

Бюро педагогічних знахідок забезпечує педагогів актуальною інформацією про найкращі досягнення та практики в сфері освіти. У цьому форматі проводяться виставки, презентації або вебінари, на яких педагоги можуть ознайомитися з новими методиками, інструментами та ресурсами. Бюро також може діяти як платформа для обміну досвідом, де учасники мають можливість ділитися своїми успіхами та проблемами, що виникають у роботі.

Вікторина є пізнавальною грою, що складається з запитань і відповідей, яка допомагає підвищити загальноосвітній рівень вихователів і зробити навчання більш інтерактивним і цікавим. Вікторини можуть бути тематичними, охоплюючи різні аспекти дошкільної освіти, або загальноосвітніми, що дозволяє педагогам перевірити свої знання в різних галузях. Цей формат спонукає учасників активно залучатися до процесу навчання, змагаючись між собою за знання, а також сприяє формуванню командного духу та співпраці.

Синтез думок є важливою формою колективної роботи, яка полягає у пошуку та виявленні оригінальних рішень для теоретичних і практичних питань. Цей процес активізує творчий потенціал педагогів, сприяє генеруванню нових ідей та розширенню

горизонту мислення. У ході синтезу учасники мають можливість об'єднати різні погляди та досвід, що дозволяє знайти ефективні підходи до вирішення проблем в освітньому процесі.

Клуб «Що? Де? Коли?» є ще однією цікавою формою групової взаємодії, мета якої полягає у розширенні знань щодо різних педагогічних проблем і розвитку навичок усного виступу. У межах клубу учасники мають можливість перевірити власні знання, задавати питання та обговорювати складні теми у невимушеній атмосфері. Це дозволяє не тільки покращити обізнаність педагогів, але й розвивати їхню здатність чітко та зрозуміло висловлювати власні думки перед аудиторією.

Метод кейсів виступає як потужна техніка навчання, що забезпечує можливість учасникам проаналізувати реальні або наближені до реальних ситуації. Під час роботи з кейсами педагоги занурюються у сутність проблеми, намагаються запропонувати різні рішення та обирають найбільш ефективне. Аналіз конкретних ситуацій допомагає вихователям «вжитися» в обставини, зрозуміти контекст і визначити, чи існує проблема, а також розробити адекватні стратегії її вирішення.

Метод проєктів є педагогічною технологією, що базується на самостійній дослідницькій, пізнавальній, ігровій та творчій діяльності. У процесі роботи над проєктами учасники здобувають нові знання, відкривають для себе навколишній світ і використовують ці знання для створення реальних продуктів. Цей метод сприяє розвитку креативності та самостійності, адже він дозволяє педагогам втілювати власні ідеї в життя, досліджувати нові теми і реалізовувати їх у практичній діяльності.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, узагальнюючи поданий матеріал, можемо зазначити, що використання вище презентованих інтерактивних форм взаємодії керівника закладу дошкільної освіти з педагогічними працівниками має значний потенціал для підвищення ефективності їх професійної діяльності. Ці форми сприяють активізації обміну ідеями, розвитку творчого мислення, формуванню колективної відповідальності та створенню позитивної психологічної атмосфери в колективі.

Важливим перспективним напрямом наших майбутніх досліджень стане аналіз впливу запропонованих інтерактивних форм взаємодії на формування позитивної атмосфери у колективі та підвищення мотивації педагогів до самоосвіти і впровадження інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В.З. Сучасні інформаційні технології в системі інтерактивного навчання. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. 2009. № 20. С.15–19.
2. Богуш А. Методична робота в закладах дошкільної освіти: навч. посіб. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 200 с.
3. Голубенко М. Сучасні форми роботи з педкадрами. Київ: Шкільний світ, 2008. С. 65–69.
4. Корнеєва О.Л. Організація методичної роботи з вихователями дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Слов'янськ, 2012. 307 с.
5. Мельник І.М., Гладь С.О. Використання інтерактивних технологій в методичній роботі сучасного дошкільного навчального закладу. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*. 2017. С. 512–514.

Оксана Карпенко

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 5 «Снігуронька» м. Суми Сумської області*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ КАЗКУ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ

Анотація: У статті розкрито сутність та значення пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку; досліджено та обґрунтовано використання сучасних методів в організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку через казку (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частково-пошуковий, проблемний, дослідницький).

Ключові слова: пошуково-дослідницька діяльність, казка, діти дошкільного віку, методи.

Постановка проблеми. Сучасна система дошкільної освіти висуває перед педагогами завдання розвивати у дітей не лише пізнавальні здібності, а й творче мислення, критичне осмислення інформації та дослідницький підхід до вирішення завдань. У дошкільному віці особливе значення для розвитку дитини має її природна допитливість та бажання відкривати нове, що створює підґрунтя для організації пошуково-дослідницької діяльності. Однак постає питання: як зробити цей процес не лише ефективним, але й цікавим та мотивуючим для дитини?

Казка є одним із найважливіших засобів виховання та розвитку дітей дошкільного віку, адже вона допомагає дітям уявляти, фантазувати, аналізувати поведінку героїв та створювати власні сценарії розвитку подій. Проте традиційний підхід до використання казок не завжди передбачає активну участь дітей у процесі дослідження. Виникає проблема пошуку методів, які б дозволили

перетворити казкові сюжети на платформу для розвитку дослідницьких здібностей дітей. Це потребує вдосконалення підходів до організації такої діяльності з урахуванням їх інтересів, можливостей та вікових особливостей, а також застосування сучасних методів, що здатні стимулювати активну пізнавальну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дослідження сутності, структури та значення пошуково-дослідницької діяльності в контексті інших видів діяльності в закладах дошкільної освіти отримало різноманітне висвітлення в роботах таких вчених, як О. Гаврило, О. Іванова, В. Кондратова, Н. Лисенко, Л. Маневцова, С. Ніколаєва, Ф. Терентьева та ін. Казка була об'єктом досліджень вчених в різних напрямках роботи з дітьми дошкільного віку, зокрема, розглядалися особливості сприйняття казок дітьми (Н. Гавриш, Д. Дубовіс-Арановська, О. Нікіфорова та ін.), виховання дітей через казкові сюжети (роботи Т. Лаврентьевої, Т. Науменко, Л. Стрелкової та ін.), застосування творчих підходів у роботі з казкою (дослідження А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Л. Фесюкової та ін.).

Мета статті: дослідження та обґрунтування використання сучасних методів в організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку через казку.

Виклад основного матеріалу. Пошуково-дослідницька діяльність є однією із ключових форм активного пізнання, яка дозволяє дитині самостійно відкривати нові знання через взаємодію з навколишнім світом. У дошкільному віці цей процес набуває особливого значення, оскільки саме пошуково-дослідницька діяльність передбачає розв'язання дітьми дошкільного віку різноманітних ситуацій через проведення експериментів, у процесі яких вони використовують власний чуттєвий досвід, самостійно аналізують отримані результати, формують умовисновки та досліджують сутність тих чи інших явищ [3]. Крім того, така діяльність сприяє покращенню пам'яті дітей, активізації їхніх когнітивних процесів та розвитку мовленнєвих навичок. У результаті діти накопичують досвід розумових дій і операцій, формуючи навички критичного мислення, спостереження, запам'ятовування, застосування знань, відтворення інформації та прогнозування [1].

Для того, щоб зробити пошуково-дослідницьку діяльність більш привабливою для дітей, слід використовувати засоби, що викликають інтерес та мотивацію до активної участі. Казка, як особливий вид дитячої літератури, здатна стати не лише засобом розваги, але й потужним інструментом для організації зазначеної роботи з дітьми дошкільного віку [4].

Для підвищення зацікавленості дітей у пошуково-дослідницькій діяльності доцільно використовувати сучасні методи. Спираючись на дані, презентовані Т. Поніманською [2], можна виділити такі методи як пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частково-пошуковий, проблемний і дослідницький, які в сукупності допоможуть дітям глибше осмислити казкові сюжети та стимулювати їхню пізнавальну активність. Розкриємо детальніше можливості цих методів.

Одним із методів, який має значний позитивний вплив на розвиток пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку є *пояснювально-ілюстративний*. Він сприяє формуванню здатності концентрувати увагу, аналізувати отриману інформацію та узагальнювати її. Діти вчаться виділяти ключові моменти, порівнювати факти та явища, що допомагає розвивати їхні когнітивні здібності. Застосування цього методу сприяє не тільки розвитку сприйняття інформації, але й глибшому усвідомленню та запам'ятовуванню фактів і явищ навколишнього світу. Завдяки поєднанню різних каналів отримання інформації – слухового, зорового, тактильного та іноді навіть смакового і нюхового – цей метод дозволяє дітям сприймати більше даних, розширювати власний досвід і глибше розуміти матеріал.

Основною особливістю пояснювально-ілюстративного методу є те, що він забезпечує дітям цілісне уявлення про об'єкти та явища завдяки використанню різноманітних засобів подачі інформації. Це можуть бути ілюстрації, мультимедійні презентації, наочні матеріали, розповіді вихователя, а також демонстрація реальних об'єктів або явищ. Педагог пояснює інформацію в доступній для дітей формі, надаючи їм детальні пояснення та приклади, що допомагають краще засвоїти матеріал.

Застосування пояснювально-ілюстративного методу в роботі з казкою дозволяє зробити освітній процес ще цікавішим і змістовнішим для дітей. Казки, як один із найулюбленіших жанрів дитячої літератури, не тільки розважають, але й навчають, тому пояснювально-ілюстративний метод допомагає поглибити розуміння моральних і пізнавальних аспектів казкових історій. Наприклад, після прочитання казки вихователь може ілюструвати ключові моменти сюжету за допомогою малюнків або театралізованих сценок, що допоможе дітям краще зрозуміти події та характер героїв. Додатково можна використовувати мультимедійні засоби – показувати анімаційні фрагменти казки або навіть ство-

рювати інтерактивні презентації, де діти можуть активно взаємодіяти з матеріалом. Це дозволить не лише слухати казку, але й візуально бачити, як розгортаються події, що посилить їх сприйняття та запам'ятовування.

Коли діти працюють з казками в межах пошуково-дослідницької діяльності, пояснювально-ілюстративний метод стає ще більш потужним. Наприклад, у казці «Котигорошко» вихователь може показати дітям ілюстрації, які відображають силу і відвагу героя, а також ситуації, з якими він стикається. Після цього діти можуть обговорити, які якості допомогли Котигорошкові подолати труднощі, і самостійно висловити власні ідеї щодо того, як би вони діяли в подібних ситуаціях. Це допомагає їм не лише краще зрозуміти текст, але й навчитися застосовувати отримані знання в реальному житті.

Не менш важливим методом, який використовують в освітньому процесі дітей дошкільного віку є *репродуктивний*. Його сутність полягає в повторенні набутих знань і відтворенні процесів діяльності за вказівкою вихователя. Цей метод не тільки сприяє закріпленню знань, але й може ефективно поєднуватися з пошуково-дослідницькою діяльністю, особливо під час роботи з казками.

Коли репродуктивний метод поєднується з пошуково-дослідницькою діяльністю, діти отримують можливість не лише механічно повторювати, а й активно досліджувати навколишній світ. Наприклад, використовуючи казку «Колобок», вихователь може організувати навчання, що стимулює пізнавальну активність дітей. Прочитавши цю казку, вихователь обговорює з ними ключові моменти, що створює основу для подальших завдань. Діти уважно слухають, спостерігаючи за подіями, які відбуваються з героєм. Після обговорення, вихователь пропонує дітям відтворити сцени з казки, використовуючи ляльки або іграшки. Він надає чіткі інструкції, що допомагає дітям не лише повторювати дії персонажів, але й осмислювати їхній зміст.

Після виконання репродуктивних завдань діти можуть зайнятися дослідженням. Зокрема, вихователь може задати запитання «Що б сталося, якби Колобок зустрів інших персонажів з різних казок?». Діти обговорюють власні ідеї, формуючи нові завдання, що активізують їхнє мислення.

Також діти можуть створювати власні версії казки або малюнки, які ілюструють події. Це дозволяє їм не тільки повторити

вивчене, але й додати щось нове, використовуючи уяву. Вихователь може сприяти обговоренню, ставлячи питання про те, які якості допомогли Колобку вижити та чому він був таким розумним.

Частково-пошуковий (евристичний) метод є одним із найбільш ефективних для стимулювання розвитку самостійного мислення та пошуково-дослідницької активності у дітей дошкільного віку. Його сутність полягає в тому, що педагог не надає готових відповідей, а лише окреслює проблему, пропонуючи дітям самостійно вирішити окремі її етапи. Діти повинні самостійно сприйняти завдання, уважно проаналізувати його умови, визначити мету та обрати способи вирішення. Такий підхід сприяє формуванню в дітей критичного та логічного мислення, оскільки вони навчаються ставити запитання, прогнозувати результати й знаходити рішення самостійно або за мінімальної допомоги дорослого.

Особливість цього методу полягає в тому, що діти виконують роль активних учасників процесу навчання, не лише виконують завдання, але й занурюються в пошукову діяльність, ставлячи запитання типу: «Як це працює?», «Чому це сталося?», «Як це можна змінити?». У результаті вони вчаться планувати власні дії, аналізувати отримані результати й застосовувати набуті знання на практиці.

Застосовуючи частково-пошуковий метод через казку, педагог ставить перед дітьми завдання, які пов'язані зі специфічними ситуаціями з казкових сюжетів. Наприклад, після прочитання або інсценування казки діти можуть бути запрошені допомогти головному героєві вирішити певну проблему. Наприклад, після читання казки «Троє поросят» педагог може поставити перед дітьми запитання: «Чому будинок із соломи впав, а з каменю – вистояв? Як допомогти поросяткам побудувати ще кращий будинок?» Цей підхід спонукає дітей осмислити прочитане, обговорити можливі шляхи вирішення проблеми і самостійно дійти висновку, які матеріали краще використовувати для будівництва. Таким чином, казка стає не просто засобом розваги, а мотивуючим фактором для активної пізнавальної діяльності.

Ще одним цікавим методом стимулювання пошуково-дослідницької активності дітей дошкільного віку, який допомагає їм самостійно шукати відповіді та рішення, є *проблемний метод*. Він спрямований на формування вміння бачити проблему, аналізувати її та знаходити шляхи вирішення, що особливо важливо на ранніх етапах розвитку дитини. Питання й завдання проблемного характеру рано викликають інтерес у дітей, оскільки створюють інтригу й мотивують до подальшої пошукової діяльності.

Використання проблемного методу в роботі з дітьми дошкільного віку вимагає від вихователя ретельної підготовки. Педагог повинен чітко та логічно сформулювати проблему, яка стане основою для завдання. Це завдання не має бути надто складним, щоб не викликати в дітей відчуття безпорадності, але водночас воно повинно стимулювати мислення та пошук рішень. Важливо, щоб вихователь заздалегідь обдумав усі можливі варіанти відповідей і результатів, до яких можуть прийти діти, оскільки це дозволить краще спрямовувати їхню пошукову діяльність та коригувати її в процесі.

При використанні цього методу педагог створює такі умови, в яких дитина повинна самотійно або колективно з іншими дітьми аналізувати ситуацію і знаходити варіанти розв'язання. Наприклад, вихователь може поставити перед дітьми завдання: «Як допомогти дівчинці вийти з лісу, якщо вона заблукав?» або «Як можна побудувати міст, щоб через нього могли переходити герої казки?» Такі запитання заохочують дітей думати про різні шляхи вирішення і допомагають розвивати логічне та критичне мислення.

Ключовою перевагою проблемного методу є те, що він сприяє формуванню у дітей важливих навичок, таких як уміння ставити запитання, розглядати проблему з різних боків, прогнозувати результати власних дій і вибирати найкраще рішення. Крім того, завдяки такому підходу діти вчаться працювати в команді, висловлювати власні думки, прислухатися до думок інших і разом шукати правильний вихід із ситуації.

У роботі з казкою педагог може використовувати проблемний метод через постановку запитань або завдань, пов'язаних із подіями в казці. Наприклад, після читання казки «Червона Шапочка» вихователь може поставити проблемне запитання: «Що могло б зробити Червону Шапочку більш уважною, щоб вона не зустріла вовка?» Це стимулює дітей аналізувати поведінку персонажів, обговорювати можливі альтернативні сценарії подій і пропонувати власні рішення.

Крім того, використовуючи проблемний метод у роботі з казкою, вихователь може стимулювати дітей до творчого підходу, пропонуючи їм змінити або доповнити казковий сюжет. Наприклад, після прочитання казки «Ріпка» можна поставити питання: «Що б сталося, якби інші персонажі не допомагали тягнути ріпку? Який інший спосіб можна було б знайти, щоб витягти її?» Це заохочує дітей розмірковувати, взаємодіяти та висловлювати свої

ідеї, пропонуючи оригінальні рішення, що сприяє розвитку творчого мислення.

Останнім ефективним методом, який допомагає розвивати у дітей самостійне мислення та здатність до активного пізнання, ми визначили *дослідницький метод*. При використанні цього методу діти будуть не просто пасивними споживачами інформації, а стають справжніми дослідниками, що активно взаємодіють із навколишнім середовищем. Сутність дослідницького методу полягає в тому, що діти самостійно виділяють і формулюють проблему, розробляють припущення для її вирішення та шукають способи реалізації, базуючись на вже відомому досвіді та знаннях.

Важливою складовою цього методу є залучення дітей до всіх етапів пізнавальної діяльності. Вони аналізують інформацію, порівнюють різні варіанти вирішення проблеми, описують отримані результати, формулюють висновки і узагальнюють власні спостереження. Відмінність цього методу від інших форм роботи полягає в тому, що діти самостійно проходять усі етапи пізнання, замість отримання готових рішень від вихователя. Вони активно залучені до процесу, що дозволяє краще засвоювати поняття, ідеї та закономірності.

Дослідницький метод органічно поєднується з роботою над казкою, оскільки казкові сюжети надають безліч можливостей для проведення досліджень, аналізу та пошуку рішень. Використовуючи казку як базу для дослідження, педагог може стимулювати дітей до самостійного формулювання питань, пов'язаних із казковими подіями або героями, і до пошуку відповідей на ці питання через експеримент, спостереження та аналіз.

Наприклад, після прочитання казки «Котигорошко» можна запропонувати дітям дослідити питання: «Як Котигорошко зміг вирости таким сильним? Що допомогло йому перемогти ворогів?» Діти можуть формулювати припущення, наприклад, що його сила була пов'язана з тим, як він харчувався або яким фізичним вправам займався. Це завдання спонукає їх думати про можливі причини і шляхи розвитку подій, а також аналізувати поведінку персонажів.

Висновки і перспективи дослідження. Вищезазначене дає можливість стверджувати, що організація пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку через казку з використанням сучасних методів навчання є надзвичайно ефективною практикою. Завдяки казковим сюжетам діти не лише слухають і повторюють, але й активно беруть участь у процесі навчання, формулюючи

питання, досліджуючи нові ідеї та пропонуючи альтернативні вирішення проблем. Використання пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, частково-пошукового, проблемного та дослідницького методів сприяє активному залученню дітей в освітній процес, розвитку їхньої уяви, критичного мислення, спостережливості, аналітичних навичок та творчих здібностей дітей дошкільного віку, що є важливими складовими в їхньому особистісному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврило О.І. Технологія формування дослідницької діяльності у дошкільників: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 134 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те видання, перероблене. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
3. Урюпіна І.В. Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників у природі / наук. кер. Г.М. Семашкіна. Херсон: ХДУ, 2021. 48 с.
4. Шупик Т. Казка як засіб творчого розвитку старших дошкільників. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9 (93). С. 134–145.

Аліна Клипа, Віта Бутенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

МЕТОДИ ЕЙДЕТИКИ В РОЗВИТКУ ОСНОВ КОГНІТИВНОЇ ГНУЧКОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито історію виникнення феномену ейдетики, сформульовано її сутність; здійснено класифікацію методів ейдетики: асоціативні ряди; графічна абстракція; піктограми; оживлення; колажі; графічні диктати.

Ключові слова: ейдетика, методи ейдетики, основи когнітивної гнучкості, діти старшого дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку дошкільної освіти диктують перехід на новий якісний рівень задоволення освітніх потреб підростаючого покоління, що передбачає впровадження принципово модерних підходів до організації освітнього процесу. Ці підходи повинні бути нестандартними, інноваційними, мають пробуджувати інтерес до процесу здобуття, відтворення та активного використання знань, посилювати увагу та покращувати пам'ять, розвивати логічне й творче мислення дітей. Наразі все більшої популярності набувають ейдетичні техніки та методи, які охоплюють широкий спектр напрямів роботи з дітьми старшого

дошкільного віку, тому вважаємо їх доцільне застосування у розвитку основ когнітивної гнучкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблему розвитку гнучкості мислення дітей розглянуто в роботах науковців: О. Дьяченко, Є. Єрмакової, А. Зака, О. Іванченко, І. Каплуновича, Т. Овчіннікової, О. Поддьякова та ін. Аспект розвитку когнітивної гнучкості особистості розкрито в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників: Л. Балицької, М. Вартицького, Е. Галажинського, Г. Глейтмана, Т. Кіндермана, М. Коула, Ю. Кулюткіної, Н. Менчинської, С. Ренке, Е. Скіннера, В. Шейко та ін. Особливості використання ейдетики в освітньому процесі вивчались у дослідженнях Є. Антощука, А. Василько, М. Гайдаєнко, О. Кіро, М. Ковриги, О. Кузнєцова, І. Матюгіна, О. Пащенко та ін.

Мета статті: дослідити потенціал ейдетики в розвитку основ когнітивної гнучкості дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Ейдотехніка не є винаходом ХХІ століття; її витoki сягають епохи античності. Давні греки вважали, що людина мислить через ейдоси, що згідно з перекладом із давньогрецької означає «образ», «вигляд», «картина», «ідея». Вони зображали на воскових табличках те, що уявляли, про що думали чи говорили. Завдяки перетворенню інформації в ейдоси (образи), греки могли зберігати її в пам'яті протягом тривалого часу.

Як теорія «ейдотехніка» – була створена в марбурзькій психологічній школі (Німеччина) у 20-х–40-х роках ХХ ст. Зокрема, термін «ейдетика» вперше використано професором Е. Йеншем, який вважав, що ейдетизм, як форма образної пам'яті, є природною стадією в розвитку дитини. Учений разом зі своїми однодумцями (О. Кро, А. Рікелем, Г. Фішером) розпочали дослідження феномену ейдетизму, що проявляється в здатності відтворювати яскравий образ предмета, навіть коли він уже не впливає безпосередньо на органи чуттів [6].

Далі роботу в цьому напрямі зафіксовано в середині 80-х років ХХ ст., коли вчений І. Матюгін створив ігрову систему, відому як «Школа ейдетики». Ця система охоплює понад тридцять методик і технік, що базуються на використанні різних графічних образів, захоплюючих ігор та вправ, заснованих на різних типах асоціацій: вільних, предметних, смакових, тактильних, нюхових, фонетичних і звукових [7, с. 156].

В Україні ейдетичні методи активно впроваджувались Є. Антощуком – засновником Української школи ейдетики «Мнемозіна»,

починаючи з 1990 року. У його школі кожен міг освоїти методи запам'ятовування слів (включаючи іноземні), цифр, облич, імен, віршів та великих текстів у формі гри. Він підкреслює, що можливість дорослого «повернутися до рівня дитини, тобто здатність дивуватися і фантазувати – це сутність ейдетики» [1, с. 3].

На основі проведеного контент-аналізу досліджень вчених [1; 3; 5 та ін.] сформулюємо *ейдетику* здатністю відтворювати надзвичайно чіткий візуальний образ предмета, який зберігається тривалий час після того, як його вплив на органи чуття припинився.

Проведене теоретичне дослідження [1; 2; 3; 5; 6 та ін.] дозволило встановити, що існують різні методи ейдетики.

Відтак, один із видів методів ейдетики ґрунтується на вмінні встановлювати асоціативні ряди. Асоціація (*із лат. associatio – з'єдную, зв'язую*) – поняття, яке виникає під час згадування іншого. Коли ми чуємо слово чи звук, бачимо колір або відчуваємо щось на дотик чи смак у нашій свідомості виникають асоціації з іншими словами, звуками чи відчуттями, які ми вже зустрічали раніше в житті. Вони відіграють вагому роль у навчанні, адже одне поняття часто викликає інше.

Основне запитання у процесі роботи з асоціаціями має звучати так: «Про що ти подумав?». Не слід запитувати дітей дошкільного віку: «Які асоціації у вас виникли?», адже це питання може бути для них незрозумілим. Важливо заохочувати дітей самостійно пояснювати навіть найбільш нестандартні поєднання предметів. Головне в цьому процесі – не накладати жодних обмежень, а навчити дитину пояснювати, чому два предмети чи ідеї пов'язані між собою.

Аналіз наукових доробків [2; 4; 6; 7 та ін.] дав змогу здійснити класифікацію видів асоціацій, які використовуються в ейдетичі. Представлений розподіл видів асоціацій буде умовним, оскільки всі ці види тісно переплітаються і взаємодіють один із одним. Розглянемо кожен із видів асоціацій детальніше.

Зорові асоціації. Вони вимагають від дитини створення образів в уяві, які можуть бути зумовлені схожістю чи контрастністю предметів за такими ознаками, як форма, колір або розмір. Цей вид асоціацій активно сприяє розвитку зорового сприйняття. Для закріплення знання кольорів вихователь може використовувати кольорові плямки і запитувати дітей про асоціації, що виникають у них із певним кольором. Наприклад, червоний може асоціюватися з вогнем, синій – із річкою, жовтий – із сонцем, зелений – із листям. Діти можуть асоціювати кольори з ягодами, помідорами, морем,

небом та іншими об'єктами.

Слухові асоціації. В ейдетичній практиці часто використовуються аудіозаписи різних звуків і шумів. Можна створити колекцію звуків, розділених на категорії, такі як побутові шуми, звуки природи, музичні звуки й звуки міста. Порядок роботи та метод постановки запитань залишається незмінним: розмістити на підставці ряд зображень предметів, використати звуковий мішечок для відтворення вибраного звуку. Запитання до дітей: «Про що ви подумали, почувши цей звук?».

Рухові асоціації. Вони залучають уяву дітей до створення як статичних, так і динамічних образів різних істот, таких як люди, тварини, птахи чи комахи. Цей вид асоціацій також охоплює використання прийому перевтілення, який дозволяє дітям або самостійно, або за допомогою дорослого, зобразити конкретного героя чи абстрактне поняття. Цей підхід не тільки розвиває уяву та рухові навички дітей, але й допомагає їм краще зрозуміти й відобразити різні фізичні та емоційні стани, що є важливим аспектом розвитку творчих здібностей.

Тактильні асоціації. Організація роботи з тактильними картками є відмінним способом розвивати тактильну пам'ять та асоціативне мислення. Ці картки допомагають дітям розширити знання про предмети та їхні властивості. За допомогою карток діти можуть відчувати різні текстури, оскільки кожна картка має унікальну фактуру, що може бути виготовлена з різних матеріалів: хутро, наждачний папір, фланель, фольга, палички, оксамит, гудзики, гречка, шматочки дроту та інші текстури.

Нюхові асоціації. Нюховий аналізатор є одним із найчутливіших із усіх сенсорних систем, тому важливо дотримуватися обережності при його використанні. Для цього знадобляться предметні зображення і спеціальні нюхові коробочки з різними ароматами. Порядок роботи охоплює демонстрацію дітям ароматів із коробочок і задавання питання: «Про що ви подумали, відчувши цей запах?». Це допомагає розвивати уяву й асоціативне мислення через сприйняття запахів.

Смакові асоціації. Зазвичай дітям подобаються ігри, пов'язані з їжею, адже вони часто приємні та «смачні». Проте важливо пам'ятати про можливі алергії на певні продукти (наприклад, мед чи шоколад), тому треба ставитись до них із обережністю. В основному для цієї діяльності не потрібно реальних смакових відчуттів – ми просто уявляємо смак. Залежно від категорії дітей,

смакові уявлення можуть бути як простими, так і складнішими. Основні категорії смаку, такі як солодкий, кислий, гіркий і солоний, можна доповнити температурними відчуттями: гаряче й холодне, також можна використовувати комбінації, такі як солодке й гаряче або солоне й холодне.

За характером асоціативного предмета асоціації поділяються на реальні та уявні. Так, *реальні асоціації* тісно пов'язані з дійсно існуючими предметами або явищами. Вони відображають реальний досвід і навколишню дійсність. Наприклад, при слові «сонце» дитина може подумати про «погоду» або «жовтий колір». *Уявні асоціації* можуть бути пов'язані з фантазійними чи збірними об'єктами. Вони не завжди мають реальну основу й можуть охоплювати вигадані предмети або комбінації різних реальних елементів. Наприклад, дитина може уявити неіснуючу тварину або фантастичний предмет, комбінуючи елементи реальних об'єктів.

За змістом асоціації бувають необмежені та причинно-наслідкові. *Необмежені асоціації* виникають спонтанно та часто залишаються неусвідомленими. Вони можуть бути випадковими та не завжди чітко визначеними. Наприклад, при згадуванні слова «літо» дитина може безпосередньо думати про пісок, море або подорож без чіткого логічного зв'язку. *Причинно-наслідкові асоціації* є усвідомленими і більш структурованими. Вони ґрунтуються на конкретних зв'язках між поняттями. Наприклад, слово «червоний» може викликати асоціації з «полуницею», або «вишнями», оскільки червоний колір є природним для цих плодів.

За рівнем розуміння асоціації бувають загальнозрозумілі та індивідуальні. *Загальнозрозумілі асоціації* – це ті, що виникають на основі спільного досвіду та мають подібне значення для більшості людей. Наприклад, багато дітей можуть асоціювати вертикальну лінію з деревом, адже це схоже на зображення дерева. Такі асоціації сприяють розвитку в дітей старшого дошкільного віку основ когнітивних процесів, таких як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. *Індивідуальні асоціації* формуються на основі особистого досвіду й можуть бути зрозумілі лише тому, хто їх створює. Наприклад, для однієї дитини слово «бабуся» може асоціюватися з кольором «зелений», оскільки найулюбленішим подарунком від бабусі був зелений м'ячик, який став улюбленою іграшкою. Ці особисті асоціації відображають індивідуальний досвід і спогади.

Графічна абстракція базується на використанні загадкових і невизначених малюнків, відомих як друдли. Друдл – це малюнок,

який неможливо однозначно інтерпретувати, тому відкриває широкий простір для асоціацій і фантазії. Використання друдлів у роботі з дітьми сприяє розвитку їхнього асоціативного та дивергентного мислення, покращує пам'ять і навчає їх знаходити нестандартні рішення в різних ситуаціях. Це робить друдли цінним інструментом в освітньому процесі, допомагаючи розвивати основи когнітивної гнучкості дітей старшого дошкільного віку.

Піктограми передбачають використання малюнків замість слів для полегшення процесу запам'ятовування. Коли вихователь читає текст вірша, одночасно показує дітям листівки з піктограмами. Завдяки такій методиці діти швидко запам'ятовують вірш і після кількох повторень вже можуть відтворити його, спираючись на зображення, які збереглися в їхній пам'яті. У старшій групі дітей навчають самостійно перетворювати рядки вірша на малюнки, що дозволяє їм «шифрувати» казки та оповідання. Завдяки цим малюнкам діти з легкістю зчитують інформацію.

Техніка оживлення в роботі з дітьми старшого дошкільного віку полягає в наданні уявним образам характеристик живих істот. Завдяки цій техніці діти можуть легко запам'ятовувати букви, перетворюючи їх на казкових персонажів, а цифри та геометричні фігури – на кумедних чоловічків. Оживлення можна застосувати до будь-якого предмета з навколишнього середовища, просто домалювавши йому очі, руки та ноги. Поєднуючи техніку оживлення з технікою послідовних асоціацій, діти можуть створювати в уяві ланцюжки асоціацій, що значно полегшує процес запам'ятовування. У межах цієї діяльності дітям пропонується придумати мультфільм, використовуючи оживлені образи, що робить навчання веселим і захоплюючим.

Техніка колажів полягає в створенні композицій на аркуші картону, де наклеєні або намальовані від 7 до 50 різних зображень. Ці малюнки мають бути різноманітними, відрізнятися за змістом, розмірами та не повторюватися. У деяких випадках до колажу можна додати цифри або букви. Основна мета цієї гри – допомогти дітям запам'ятати якомога більше назв зображених предметів. Дітям пропонується обрати головного героя з колажу та скласти про нього казку, описуючи його пригоди. Незвичайні асоціації, що виникають під час гри, роблять образи яскравими та незабутніми, що сприяє легкому відтворенню уявного ланцюжка слів.

Графічні диктанти. Дітям старшого дошкільного віку особливо до вподоби такі диктанти, які сприяють розвитку їхньої наочно-

образної пам'яті. Використовуючи ці вправи, діти не лише розвивають пам'ять, а й мають змогу створювати власні мультфільми, які потім відтворюють на папері у вигляді незвичайних сюжетів. Наприклад, вони можуть придумати історію, де пташка сідає на берізку й співає пісеньку про зайчика, який зліпив сніговика, що стоїть біля телевізора і дивиться мультфільм про яблучко з трикутною формою, яке дружить із чарівною паличкою. Такі вправи є ефективним інструментом для розвитку зорової пам'яті у дітей.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, запропоновані методи ейдетики значно підвищують ефективність запам'ятовування та відтворення інформації різних типів, суттєво скорочуючи час навчання. Завдяки цим методам зростає мотивація дітей до навчання, що сприяє більш швидкому та легкому засвоєнню матеріалу, що робить їх особливо ефективними для розвитку основ когнітивної гнучкості дітей старшого дошкільного віку.

Розгляд сутності та особливостей використання методів ейдетики в розвитку основ когнітивної гнучкості дітей старшого дошкільного віку підкреслює важливість розробки та теоретичного обґрунтування моделі, яка забезпечить ефективне вирішення сформульованої проблеми. Це й визначає наступний напрям нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антощук Є.В. Швидка педагогічна допомога. Ейдетика: техніка запам'ятовування. *Початкова освіта*. 2000. № 39. С. 3–10.
2. Васько А.М. Ейдетика для дошкільнят: програма розвитку пізнавальної активності дошкільників методами ейдетики. *Обдарована дитина*. 2013. № 4. С. 51–59.
3. Гайдаєнко М. Ейдетика – дивовижна реальність. *Психолог*. 2011. № 28 (червень). С. 24–26.
4. Гришко О.І., Клевака Л.П., Крупицька І.С. Ейдетика як інноваційна технологія формування логіко-математичних уявлень дошкільника. *Становлення і розвиток педагогіки: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 23-24 грудня 2016 р.* Івано-Франківськ: Видавець Кравчук І.К., 2016. С. 156–159.
5. Жалко Т.Й., Вірста С.Є. Методика ейдотехнік та її використання в освітньому процесі. *Педагогічний пошук*. 2022. № 2 (114). С. 15–19.
6. Кривоніс М.Л., Дроботій О.Л. (авт.-упор.). Ейдетика як засіб підготовки дитини до школи. Харків: Ранок, 2012. 160 с.
7. Масюк О., Титаренко Л., Сінопальнікова Н. Застосування технології ейдетики в процесі навчання математики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Випуск 24. Том 2. С. 154–159.

УПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація:** У статті висвітлено результати формувального етапу експериментальної роботи щодо впровадження моделі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами проєктної діяльності в освітній процес експериментальної групи. Упровадження моделі відбувалось через реалізацію визначених педагогічних умов: становлення компетентності вихователів щодо організації проєктної діяльності дітей старшого дошкільного віку; введення до освітньої діяльності завдань проблемного характеру, що стимулюють пізнавальну активність дітей; створення «проєктного поля» як предметно-стимулюючого середовища для прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.*

***Ключові слова:** проєктна діяльність, розвиток інтелектуальної активності, діти старшого дошкільного віку, модель.*

Постановка проблеми. Розробка та теоретичне обґрунтування моделі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами проєктної діяльності дало можливість простежити шляхи її упровадження в освітній процес учасників експериментальної групи. Кожен компонент моделі передбачав вирішення певних завдань, реалізацію педагогічних умов, а також діяльність дорослого та дітей, специфіку та зміст якої визначено послідовністю роботи над проєктом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку відображена в наукових роботах Л. Божовича, Дж. Бернлайна, О. Запорожця, Я.-А. Коменського, В. Лозової, А. Маркової, О. Соколової, К. Ушинського, Г. Щукіної та ін. Проблему проєктної діяльності дітей дошкільного віку висвітлено в психолого-педагогічних дослідженнях Т. Башинської, М. Вераски, Н. Гавриш, М. Галяпи, Н. Матяш, О. Мащенко, Т. Піроженко, О. Пехоти, Н. Стаднік, Н. Токаренко, С. Ящук та ін.

Мета статті: висвітлення результатів формувального етапу експериментальної роботи щодо впровадження моделі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами проєктної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Упровадження моделі почалось із реалізації визначених педагогічних умов, які сприятимуть

ефективному розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Для виконання першої педагогічної умови, а саме – *становлення компетентності вихователів щодо організації проєктної діяльності дітей старшого дошкільного віку*, – нами розроблено план роботи з метою підвищення рівня їхньої підготовки та створення комфортних умов ефективної організації освітнього простору групи з використанням проєктної діяльності. Змістом роботи передбачено проведення:

- теоретичних семінарів на теми: «Сутність пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку», «Особливості організації проєктної діяльності з дітьми дошкільного віку», «Основні форми проєктної діяльності дітей дошкільного віку»;
- круглих столів на теми: «Значення проєктної діяльності в аспекті розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку», «Етапи здійснення проєктної діяльності з дітьми старшого дошкільного віку»;
- дискусій на теми: «Складнощі, які виникають у процесі організації проєктної діяльності з дітьми дошкільного віку», «Основні переваги та істотні недоліки використання методу проєктів у контексті організації освітнього процесу з дітьми дошкільного віку»;
- підготовку пам'яток на теми: «Основні теми для виконання проєктів дітьми старшого дошкільного віку», «Принципи організації та реалізації проєктної діяльності з дітьми старшого дошкільного віку».

Подані форми роботи сприяли підвищенню рівня готовності вихователів для ефективної реалізації визначених у моделі компонентів (мотиваційного, емоційно-вольового, діяльнісного) розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку та організації роботи в освітньому процесі з використанням проєктної діяльності. Означена робота вплинула на зміну ролі вихователів у керівництві проєктною діяльністю дітей старшого дошкільного віку. Вони перетворились із носіїв готових знань на організаторів пізнавальної діяльності дітей, допомагаючи у пошуку рішення поставлених або виявлених проблем, навчилися допомагати дітям «відкривати» нові знання і привласнювати їх на рівні досвіду, підбирати методи передачі отриманої інформації для однолітків, молодших дітей.

У межах реалізації другої педагогічної умови ми систематично вводили до освітньої діяльності дітей старшого дошкільного віку завдання проблемного характеру, що стимулювали пізнавальну активність. Використовуючи прийом випереджаючого навчання, заздалегідь повідомляли тему, спонукали дітей самостійно готувати матеріал на задану тему. Цей прийом посилював ефективність діяльності зі створення дітьми проєктів з розвитком їх пізнавальної активності. Діти готували повідомлення, а потім розповідали перед групою. Такі завдання сприяли розвитку мовлення, комунікативних навичок, виробляли вміння відстоювати власну позицію, відповідати на питання товаришів, брати участь у дискусіях, а також приймати поправки та доповнення до власних розповідей.

В аспекті реалізації третьої педагогічної умови – створення «проєктного поля» як предметно-стимулюючого середовища для прояву пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку – у груповій кімнаті нами були оформлені куточки: музейний куточок, інформаційний куточок, куточок колекцій – зміст яких постійно збагачувався продуктами проєктної діяльності дітей. Створені куточки забезпечували розвиток стійких інтересів у дітей старшого дошкільного віку до навколишнього світу, що виявлялись у прагненні розробляти власні індивідуальні проєкти, презентувати їх іншим дітям та дорослим, в умінні самостійно визначати проблему та способи її вирішення (у специфічній для дитини формі, яка виражалась словом, малюнком, виробом тощо). Діти активніше виявляли індивідуальні інтереси, з'являлась потреба реалізовувати отримані знання у самостійній проєктній діяльності та отримувати особистісно-значимий результат від цієї діяльності, що, в свою чергу, було показником розвитку пізнавальної активності.

Після реалізації визначених педагогічних умов, ми, спираючись на презентовані науковцями (М. Вераса [1], М. Галяпа [2], О. Мкртічян [3], Т. Піроженко [4], Н. Токаренко [5] та ін.), етапи здійснення проєктної діяльності з дітьми старшого дошкільного віку, упровадили декілька проєктів. Один із таких проєктів презентуємо нижче.

Тема проєкту: «Пташина їдальня».

Метою проєкту визначено навчання дітей розпізнавати птахів у навколишньому середовищі, поглиблення знань про їх життя (зовнішність, поведінку, харчування), стимулювання бажання годувати пташок, розвиток логічного мислення, уваги, пам'яті та кмітливості; формування уявлення про птахів як живих істот, які

потребують специфічних умов для життя, виховання любові до природи та птахів, поширення гуманного ставлення до тварин, розвиток естетичних почуттів та виховання відповідальної поведінки в природі.

Завдання проєкту:

- поглиблення та розширення знань дітей про птахів, які залишаються на зиму (синиць, горобців, ворон, сорок, дятлів), осілих видів;
- розвиток вміння робити висновки про те, що робить птахів осілими або перелітними;
- навчання дітей виготовляти корм для осілих птахів;
- формування уявлення про взаємозалежність в природі та користь, яку приносять птахи, знищуючи гусінь та дрібних шкідливих комах;
- ознайомлення з видами птахів, що проживають у регіоні;
- стимулювання творчої та мовленнєвої активності дітей;
- удосконалення виразного мовлення та збагачення словникового запасу новими термінами, пов'язаними із світом птахів;
- виховання любові до природи, відповідальності за птахів, дотримання культурних норм поведінки у природі та захисту природи від знищення.

Учасники проєкту: діти старшого дошкільного віку ЕГ «Ромашка» та їх батьки, вихователі.

Основна характеристика проєкту:

- за тривалістю: короткотривалий;
- за кількістю учасників: фронтальний;
- за характером контактів: у межах групи;
- за типом взаємодії: у межах колективу групи.

Очікувані результати від проєкту:

- підвищення інтересу дітей до птахів регіону та середовища існування;
- розширення навичок комунікації та творчої діяльності;
- сформованість позитивного ставлення батьків до активної взаємодії зі своєю дитиною;
- активізація взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу;
- підвищення рівня екологічної освіченості та свідомості всіх учасників проєкту.

Етапи реалізації проєкту.

1 етап. Підготовка до проєкту. Постановка проблеми:

- добір програмно-методичного забезпечення, літературних джерел, аналіз електронних ресурсів за темою проєкту;
- підготовка матеріалів для інформаційних куточків;
- створення наочних та дидактичних матеріалів з обраної теми для роботи з групою;
- розроблення методичних рекомендацій для впровадження проєкту «Пташина їдальня» з дітьми та залучення всіх учасників освітнього процесу до проєктної діяльності.

2 етап. Обговорення проблеми, визначення мети, завдань:

- ознайомлення учасників освітнього процесу з ключовими концепціями проєкту;
- вибір форм участі в проєкті (складання казок, віршів, оповідань, виготовлення фотогазет).

3 етап. Планування проєктної діяльності:

- організація спостережень;
- проведення тематичних бесід;
- рухливі ігри;
- ігрові заняття для розвитку моторики;
- використання дидактичних ігор;
- консультації для батьків та обговорення теми;
- розгляд ілюстрацій;
- виготовлення «смаколиків» для птахів;
- читання творів художньої літератури про природу, зокрема про птахів.

4 етап. Робота над проєктом за планом.

Пріоритетною метою діяльності на цьому етапі було якісне та правильне виконання всіх запланованих дій. Роль педагога полягала в наданні дітям індивідуальної допомоги. Здійснюючи керівництво цим етапом застосовувались такі методи:

- «дорослий, що не знає» (педагог просив дітей допомогти йому згадати порядок виконання тієї чи іншої дії, правила роботи з інструментами);
- «метод контрольних запитань» (пошук вирішення проблеми, за допомогою спеціально підготовленого переліку навідних питань);
- «відеокамера» (пропонувалось дітям уявити, що в руках чарівна відеокамера, на якій записано послідовне виконання всієї роботи) та ін.

5 етап. Аналіз діяльності над проектом:

- презентація проекту;
- організація заходу «Пташине містечко» з розвішуванням годівниць та проведенням прогулянки-заняття для дітей;
- бесіда з дітьми, з метою аналізу ефективності впровадження проекту: індивідуальні питання – «Що ти хотів зробити?», «Що в тебе вийшло?», «Що ти зробив добре?», «Що в тебе не вийшло?», «Чому треба навчитись?» та колективні – «Чи вийшов цей проект таким, як ми планували, чи змінився?», «У якому випадку він кращий – запланований чи змінений?», «Що вийшло у всіх?», «Що не вийшло?», «Чому?», «Як це можна виправити?», «Хто працював краще, ніж учора?», «Чому треба навчитися всім разом?».

Роботу з дітьми над проектом «Пташина їдальня» було розподілено на п'ять днів. *Орієнтовний зміст* першого дня подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Орієнтовний зміст роботи з дітьми старшого дошкільного віку над проектом «Пташина їдальня»

Зміст роботи	Мета
<i>День перший</i>	
Спостереження за птахами на території майданчика	Мета полягає в тривалому спостереженні за птахами, що мешкають на території закладу дошкільної освіти, вихованні в дітей уважності та інтересу до місцевих птахів, стимулюванні бажання їм допомагати.
Проблемна ситуація «Що станеться, якщо всі птахи зникнуть із планети Земля?»	Мета: створити проблемну ситуацію, щоб зацікавити дітей і залучити їх до активної дискусії та пошуку варіантів вирішення цієї проблеми.
Бесіда «Птахи нашого регіону»	Мета: оцінити рівень знань дітей про птахів нашого регіону: визначити, які види птахів вони знають; уточнити їхні знання про птахів, групуючи їх за характеристиками (домашні, перелітні, зимуючі), стимулювати інтерес до цієї теми.
Дидактична настільно-поліграфічна гра «Розрізні картинки» (пташки)	Мета: стимулювання розвитку дрібної моторики, уяви та просторового мислення у дітей.
Рухлива гра «Пташки і кіт»	Мета: удосконалення навичок ходьби та бігу; виховання витриманості, кмітливості, чесності.
Залучення батьків до спільної роботи з пошуку малюнків, ілюстрацій, фото з птахами	Мета: ознайомити батьків з проектом «Пташина їдальня», пояснити їм мету та сутність проекту, акцентувати увагу на участі батьків у його реалізації, а також на їхній ролі та значущості в цьому процесі.

Результати проекту: розширення знань дітей старшого дошкільного віку про птахів, їхній спосіб життя та користь, яку вони приносять природі, про те, що птахи є живими істотами, яким потрібні певні умови існування; оволодіння вмінням відповідально ставитись до природи; розвиток екологічно-свідомої поведінки. Діти із задоволенням допомагали птахам і виявляли зацікавленість у збереженні їхнього середовища. За участю батьків, які активно включалися у процес, вдалося провести багато спільних заходів, що сприяло підсиленню зв'язків між батьками та дітьми та усіма учасниками освітнього процесу.

Висновки і перспективи дослідження. Після успішного впровадження моделі розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами проектної діяльності в освітньому процесі ЕГ «Ромашка», логічним визначено перехід до проведення контрольного етапу в межах педагогічного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веракса М., Веракса О. Організація проектної діяльності у дитячому садку: творчі проекти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 2. С. 31–36.
2. Галяпа М. Керівництво проектною діяльністю педагогів дошкільного закладу. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 11. С. 26–35.
3. Мкртічян О.А. Проектна діяльність на заняттях з музичного мистецтва в закладах дошкільної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. № 50. С. 81–87.
4. Піроженко Т.О. Програма технології психолого-педагогічного проектування. *Дитячий садок*. 2004. № 16. С. 8–9.
5. Токаренко Н. Метод проектів у дошкільному закладі. *Педагогічні технології*. 2008. С. 35–39.

Наталія Кондратенко

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 5 «Снігуронька» м. Суми Сумської області*

SANDPLAY ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито сутність феномену «соціалізація»; досліджено можливості технології Sandplay як засобу соціалізації дітей дошкільного віку; визначено особливості створення якісного розвивального осередку Sandplay в аспекті соціалізації дітей дошкільного віку.

Ключові слова: Sandplay, соціалізація, діти дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. Процес соціалізації дітей дошкільного віку є ключовим етапом їхнього психосоціального розвитку,

оскільки в цей час формуються основні навички взаємодії з іншими людьми, засвоюються соціальні норми та правила поведінки. Саме на цьому етапі закладається фундамент для успішної адаптації дитини у суспільстві, розвитку емпатії, комунікативних здібностей та здатності до співпраці. Враховуючи це, науковці та практики в галузі дитячої психології та педагогіки постійно шукають інноваційні підходи, які б допомогли гармонійно інтегрувати дитину в соціальне середовище, забезпечуючи її емоційний і психологічний комфорт.

Одним із перспективних засобів, які сприяють цьому процесу, є технологія Sandplay (гра з піском), що поєднує елементи гри, творчості та терапевтичного впливу. Цей метод розроблений для того, щоб через невербальну форму комунікації дати дітям можливість виражати власні емоції, страхи та переживання, які вони не завжди можуть сформулювати словами. Sandplay відкриває простір для самовираження дитини, допомагаючи розвинути її уяву, абстрактне мислення та здатність до вирішення внутрішніх конфліктів через гру.

Отож, Sandplay не лише сприяє емоційному розвантаженню дітей, але й формує в них важливі соціальні, когнітивні та комунікативні навички, які будуть основою для їхнього успішного розвитку та подальшої інтеграції у соціум.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що різноманітні аспекти соціалізації особистості та роль соціального середовища в її формуванні детально досліджені у працях українських та зарубіжних вчених І. Беха, В. Білоус, Т. Калашнікова, Л. Карнаух, Т. Кравченко, О. Кононко, Л. Кулікової, М. Лукашевича, К. Льюїса, І. Рогальської-Яблонської, Б. Братуся та ін. Питання застосування методу Sandplay в роботі з дітьми були об'єктом розвідок науковців, серед яких варто відзначити Т. Грабенко, Н. Дикань, О. Зайву, Т. Зінкевич-Євстигнєєву, М. Кисельову, Л. Лебедеву, Н. Маковецьку, Н. Сакович, Л. Шик, Н. Юрченко та ін. Разом з тим, констатуючи наявність досить широкого спектру досліджень з означених питань, зазначимо, що відсутність чітко визначених механізмів впливу технології Sandplay на подолання замкнутості у дітей, допомозі в розвитку їхніх комунікативних здібностей, стимулюванні процесу соціальної інтеграції створює необхідність у подальших наукових пошуках.

Мета статті: дослідити можливості технології Sandplay як засобу соціалізації дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Період дошкільного дитинства визначають унікальним і цінним етапом, під час якого закладаються основи розвитку у дитини всіх тих якостей та здібностей, що вплинуть на її успішність у майбутньому в різних сферах життєдіяльності. З перших днів свого життя дитина є соціальним індивідумом, оскільки її оточує складний, різноманітний соціальний світ дорослих, членом якого їй ще доведеться стати. Проте вже зараз вона не може існувати без цього середовища, яке сприймає її як свого потенційного майбутнього учасника.

Проаналізувавши низку концепцій, підходів, теорій із проблеми соціалізації дітей дошкільного віку, визначимо, що сучасні вчені формулюють сутність означеного феномену по-різному. Так, І. Рогальська [4, с. 17] визначає поняття «соціалізація особистості в дошкільному дитинстві» як процес формування дитячої особистості, який відбувається через взаємодію з соціальним середовищем. Вона підкреслює, що це охоплює порівняє входу дитини в систему соціальних зв'язків, активне освоєння соціокультурного досвіду через її суб'єктивне сприйняття оточення та формування уявлення про соціальний світ. Дослідниця Н. Тарнавська [7, с. 28] розглядає соціалізацію процесом інтеграції дитини в суспільство, де сім'я виконує роль свого роду містка, який допомагає дитині адаптуватися до нових умов життя, передає сімейні цінності, стереотипи поведінки та формує ставлення до оточення і до себе. Таку ж думку підтримує І. Коновальчук [2] яка вказує, що соціалізація є процесом формування особистості дитини, в якому сім'я, як первинна соціальна група та природне середовище, має вирішальне значення. Цю роль не можуть повністю компенсувати інші соціально-виховні інституції. Вчена С. Сиваш [5] зазначає, що процес соціалізації дітей дошкільного віку значною мірою залежить від їхніх вікових особливостей та основних видів діяльності в різні періоди. Так, у віці трьох до шести років діти набувають досвіду в основних правилах спілкування, вчать дружити, співчувати та розуміти одне одного. Їх спілкування стає ще більш значущим, оскільки вони починають встановлювати діалоги з соціумом, отримуючи досвід людства та розвиваючи емпатію.

Проведений аналіз дозволив визначити, що соціалізація дітей дошкільного віку є критично важливим процесом, оскільки в цей період закладаються основи їхньої особистісної ідентичності, комунікативних навичок та здатності до взаємодії з оточенням. У зв'язку з цим виникає потреба в ефективних засобах, які сприяють

цьому процесу, особливо в умовах сучасних викликів, таких як зміни в соціальному середовищі чи кризові ситуації.

У пошуках ефективних інструментів для підтримки соціалізації дітей, дослідники все більше звертаються до інноваційних засобів й найбільший потенціал вбачають у технології Sandplay, яку вперше розробив М. Ловенфельд у 1929 році. Під час роботи з дітьми дошкільного віку він використовував пісочний ящик, воду і мініатюрні іграшки як інструменти психотерапії. Цей підхід отримав назву «техніка побудови світу», оскільки за її допомогою діти могли невербально виразити те, що їм важко було сформулювати словами. На основі цієї ідеї К. Юнг запропонував термін Sandplay, що означає «гра з піском», для позначення цієї технології [7].

Залучаючи дітей до роботи з піском та мініатюрними фігурками, вихователі можуть допомогти дітям дошкільного віку розвивати навички спілкування, співпраці та взаємодії з однолітками. Sandplay заохочує дітей до створення власних ігрових сюжетів, що сприяє розвитку уяви та творчості, а також формуванню соціальних зв'язків у групі.

Крім того, Sandplay дозволяє дітям освоювати соціокультурний досвід, моделюючи різноманітні соціальні ситуації. Це дає їм можливість відпрацьовувати комунікативні навички, вчитися емпатії та розумінню почуттів інших, виражати свої емоції та переживання через гру з піском, що особливо важливо в умовах сучасного стресового середовища.

Включаючи інноваційну технологію Sandplay в освітній процес закладів дошкільної освіти, можливо створити простір, який сприятиме ефективній соціалізації дітей. Узагальнюючи дослідницький матеріал вчених (А. Гречишкіної, Н. Коваленко [1], С. Овсієноко [3], Л. Тягур [7] та ін.), визначимо особливості створення якісного розвивального осередку Sandplay в аспекті соціалізації дітей дошкільного віку:

1. *Безпечне та комфортне середовище.* Простір для Sandplay має бути безпечним, затишним і психологічно комфортним для дітей. Важливо забезпечити спокійну атмосферу, де дитина почуватиметься захищено і вільно, що сприятиме розкриттю її емоцій і творчих здібностей. Меблі, освітлення та інтер'єр мають бути адаптовані під потреб дітей, що дозволить їм зосередитися на грі без відволікань.
2. *Різноманітність матеріалів.* У розвивальному осередку мають бути доступні різні мініатюрні об'єкти, які можна використо-

увати для створення «світу» в пісочниці: фігурки людей, тварин, рослин, будівель, транспорту тощо. Різноманітність символічних предметів допоможе дітям краще виразити власні внутрішні переживання, а також розвивати соціальні сценарії гри, що стимулює розвиток уяви та соціальних навичок.

3. *Свобода вибору.* Одним із ключових принципів є надання дітям свободи у виборі іграшок та сюжету гри. Дитина повинна самостійно обирати об'єкти для взаємодії та сценарій гри. Це дозволяє їй виражати власні емоції, думки та переживання, що сприяє розвитку самостійності та соціальної адаптації.
4. *Мінімальне втручання дорослих.* Важливо, щоб вихователь забезпечував підтримку та спостереження, але не нав'язували власні сценарії гри. Мінімальне втручання дорослих дозволяє дитині самостійно знаходити рішення та виходи з умовних ситуацій, що розвиває її здатність до саморегуляції та комунікації з іншими.
5. *Соціальна взаємодія.* Осередок Sandplay повинен сприяти соціальній взаємодії дітей між собою. Це можуть бути як індивідуальні, так і групові заняття, де діти вчаться співпрацювати, розв'язувати конфлікти, ділитися ресурсами та розігрувати спільні ігрові сюжети. Групові заняття також сприяють формуванню емпатії та взаємодопомоги.
6. *Розвиток сенсорного досвіду.* Пісок сам по собі є унікальним сенсорним матеріалом, який стимулює дрібну моторику, покращує координацію рухів і дає змогу дітям відчувати текстури та структури. Це впливає на сенсорний розвиток, а також сприяє заспокоєнню та релаксації, що важливо для формування позитивної психологічної атмосфери.
7. *Індивідуальний підхід.* Кожна дитина унікальна, тому важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості розвитку кожного вихованця. Підхід до організації Sandplay має бути гнучким, щоб відповідати рівню емоційної та соціальної зрілості дитини, стимулюючи її інтерес до соціалізації.
8. *Систематичність занять.* Для досягнення ефективних результатів важливо проводити сеанси Sandplay регулярно, поступово створюючи умови для розвитку соціальних навичок і міжособистісних відносин. Систематичні заняття дозволяють дітям розвивати навички комунікації та впевненості у спілкуванні з іншими.
9. *Підтримка позитивного настрою.* Гра в Sandplay повинна бути не лише терапевтичним процесом, але й приносити радість і задоволення дітям. Це сприяє формуванню позитивних асоціацій

з соціальною взаємодією, що допомагає в подальшій адаптації у колективі.

Створення такого розвивального осередку сприятиме не тільки соціалізації дітей дошкільного віку, але й їхньому загальному емоційному та психомоторному розвитку, допомагаючи їм легше адаптуватися до вимог соціального середовища.

Висновки і перспективи дослідження. Викладений матеріал дозволяє стверджувати, що в сучасному світі, де соціалізація дітей дошкільного віку стикається з численними викликами, технологія Sandplay є важливим засобом підтримки цього процесу. Її застосування в закладах дошкільної освіти відкриває нові можливості для розвитку комунікативних навичок, емоційної компетентності та соціальної адаптації дітей. Цей засіб забезпечує безпечне середовище для самовираження, де діти можуть вільно досліджувати власні почуття та переживання через гру з піском. У ході таких ігрових занять вони вчаться співпрацювати, ділитися досвідом, а також моделювати соціальні ситуації, що сприяє формуванню важливих соціальних навичок.

Отож, інтеграція технології Sandplay в освітній процес не лише збагачує досвід дітей, а й створює сприятливі умови для їхньої гармонійної соціалізації, що є критично важливим у наш час.

Перспективи майбутніх досліджень вбачаємо у вивченні досвіду співпраці закладів дошкільної освіти з батьками в контексті соціалізації їхніх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гречишкіна А., Коваленко Н. Пісочна психотерапія. *Палітра педагога*. 2010. № 5. С. 10–14.
2. Коновальчук І.І. Умови соціалізації дітей дошкільного віку в сім'ї. *Проблеми освіти*. 2015. Випуск 85. С. 106–111.
3. Овсієнко С. Не пісок, а справжнє диво – безліч мрій у ньому втілим! Учитель початкової школи. 2018. №4. С. 22–25.
4. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.
5. Сиваш С.В. Професійна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 55. Т. 2. С. 169–172. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_2/35.pdf (дата звернення: 22.10.2024)
6. Тарнавська Н.П. Теорія та методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами: навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закл. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 228 с.
7. Тягур Л.М. Сендплей – метод позитивного впливу на психічний розвиток дитини дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*. 2013. С. 315–324.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ НАВКОЛИШНЬОГО ДІТЬМИ 6-ГО РОКУ ЖИТТЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** В статті акцентовано увагу на значущості естетичного виховання для гармонійного та всебічного розвитку дошкільників. Трактуються зміст та охарактеризовано основну мету й завдання формування естетичного сприйняття навколишнього дітьми 6-го року життя, а також наголошено на основних напрямках реалізації цих завдань.*

***Ключові слова:** естетичне виховання, естетичний розвиток, естетичне світосприйняття.*

Постановка проблеми. Починаючи саме з дошкільного віку у дитини повинно формуватися почуття прекрасного, неповторного, чарівного, фантастичного, неперевершеного та казкового. За допомогою чого зароджуються перші естетичні інтереси, смаки, уміння, навички, знання у дошкільників, що є першоосновою для формування естетичного сприйняття навколишнього.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Свої наукові доробки питанню естетичного сприйняття навколишнього дітьми дошкільного віку присвятили: І. Новоселецька (2020); Н. Кузьменко, Л. Гринчук (2021); І. Мельник, Н. Вагонова (2022); Мельник І.М., Луцик Т.В. (2023) та ін. На їхню думку, в основі естетичного виховання закладається спрямованість на формування естетичного сприйняття навколишнього та розвиток творчих здібностей дошкільників через оволодіння ними естетичними смаками, почуттями та думками. Також вищезазначеному питанню присвячено й психолого-педагогічні праці Л. Артемової, Г. Ващенко, О. Поліщук, Н. Рогальської, В. Сухомлинського, Т. Поніманської, С. Скрипнікової, Т. Танько, В. Чернявська та ін.

Мета статті: обґрунтувати мету та основні завдання формування естетичного сприйняття навколишнього дітьми старшого дошкільного віку, а також наголосити на основних напрямках реалізації цих завдань.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку нашої держави одним з найголовніших завдань є формування естетичного сприйняття навколишнього цілісною особистістю, адже звертаючи увагу на події останніх років, які спостерігаються в нашій країні, показники сформованості естетичної культури українського населення значно погіршилися.

У великій кількості нормативно-законодавчих документів наголошено на важливості формування естетичного сприйняття навколишнього, починаючи саме з дошкільного віку, серед яких: закони України «Про дошкільну освіту», «Про культуру», Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, Освітньою програмою для дітей від 2 до 7 років «Дитина» та ін. Таким чином, у законі України «Про дошкільну освіту» зазначено про важливість «формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду; забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб» [4].

Наразі існує багато різних трактувань поняття «естетичне сприйняття», одним із яких є твердження Н. Вагонової, а саме: «естетичне сприйняття» як «процес відображення естетичної суті предметів і явищ навколишньої дійсності у всій сукупності їх елементів, характеризуються взаємозв'язком емоційного і інтелектуального, і відрізняється цілеспрямованістю» [1, с. 68].

Л. Гринчук пояснювала сутність поняття «естетичне сприйняття» так: «в основі естетичного виховання знаходиться спрямованість на розвиток естетичного сприймання дійсності та формування творчих здібностей дітей через оволодіння ними естетичними смаками, почуттями та ідеями...» [2, с. 3]. А мету формування естетичного сприйняття навколишнього дітьми дошкільного віку вбачала у становленні «гармонійної особистості, яка розкривається в повноті індивідуальних рис. Відповідне відношення до дійсності та власне до себе притаманне особистості, коли в неї розвивається чутливість, що є рисою естетичного сприйняття та самовиховання особистості» [2, с. 8].

Т. Поніманська мету естетичного сприйняття навколишнього дітьми дошкільного віку вбачає у «формування естетичної культури особистості – своєрідного сплаву особистісних якостей, які обумовлюють критерії її оцінювання прекрасного і потворного, вияв чуття міри у власній творчості» [6].

А. Москалюк зазначав, що мета вищезазначеного сприйняття полягає в тому, «щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності формувати в дітей особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні» [3, с. 319].

В освітній програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі», а саме в освітні лінії «Дитина у світі культури» наголошено на таких основних завданнях формування естетичного сприйняття навколишнього дітьми 6-го року життя як «розвивальні: сприяти узагальненню досвіду естетичного та художнього сприймання й формуванню особистісної цілісної художньо-естетичної картини світу; сприяти розвитку форм дослідницької поведінки, художнього винахідництва, проектно-художнього досвіду в художньо-естетичній взаємодії зі світом; збагачення художньо-естетичних вражень, саморозвитку. Навчальні: забезпечувати вправлення у способах мистецької діяльності; удосконалювати навички споглядання, милування, ідентифікації, занурення, імпровізації, образо-створення. Виховні: виховувати потребу в художньо-естетичній взаємодії зі світом, пізнаванні мистецтва; виховувати культуру художньо-естетичних потреб, почуттів, емоцій; сприяти самовихованню дитини як відкритої до краси, самостійної, впевненої, здатної до усвідомленого вибору та висловлення власної думки, культуро відповідного художньо-естетичного самовираження [5, с. 305-306].

Важливим є вдала реалізація цих завдань, задля ефективного та гармонійного формування естетичного сприйняття навколишнього дошкільниками, саме тому допоміжними у цьому процесі є засоби образотворчого мистецтва. Отож, до напрямів реалізації вищезазначених завдань належать:

1. Естетичне ознайомлення дошкільників із навколишнім середовищем (спостереження, екскурсії, прогулянки, ознайомлення з художньою літературою та творами декоративно-прикладного мистецтва, проведення мистецтвознавчих розповідей та бесід).
2. Відображення навколишньої дійсності в різних видах образотворчої діяльності дошкільників (малювання, ліплення, оригамі, аплікація, моделювально-конструктивна діяльність тощо).
3. Залучення батьків до спільної художньо-творчої діяльності з дітьми (виготовлення поробок, рукоділля, розфарбовування тощо).
4. Самостійна художня діяльність дошкільників.
5. Відвідування культурних осередків (театр, виставки, музеї тощо).
6. Проведення нестандартних та креативних занять, які спрямовані на естетичний розвиток дошкільників.
7. Організація вечорів творчості (інсценування казок, віршів тощо).

8. Слухання музики різних жанрів, гра на музичних інструментах.
9. Робота з природними матеріалами: деревом, глиною, піском, водою. Це розвиває тактильні відчуття, бажання пізнати нове.
10. Створення куточків творчості.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, можемо зробити висновок, що естетичне сприйняття навколишнього відіграє вагомую роль в житті дитини, адже куди не подивись – всюди краса та багатство барв. А розвиток цього процесу сприяє формування основних ознак естетичного сприйняття: естетичного смаку, почуттів, уявлень, цінностей, творчого мислення, задатків, нахилів та поглядів. Основна мета даного процесу полягає у формуванні та розвитку особистості, як знатна приймати та оцінювати прекрасне, яке її оточує, а також володіти певними естетичними уявленнями, цінностями, смаками, нахилами, задатками та ін. А основне завдання в тому, аби навчити дітей бачити прекрасне та неповторне в тому, що їх безпосередньо оточує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваганова Н.А. Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Психологія творчості*. Київ: Фенікс, 2012. №15. С. 68-76.
2. Гринчук Л.М. Естетичне виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва: кваліф. роб. на здоб. осв. ступ. маг. Чернівці, 2021. 88 с.
3. Москалюк А.М. Емоційно-естетичний розвиток молодших школярів. Збірник наукових праць «Естетика виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку». Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2012. С. 316–324.
4. Про дошкільну освіту: Закон України від 2001. №49, ст. 259 (2628- III). Дата оновлення: 31.03.2023.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 20.10.2024).
5. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» / наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. пос. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: Емоції – це специфічні реакції на певні події, зазвичай короткочасні. У статті розкриваються особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: емоційний інтелект, дошкільний вік, емоційна компетентність, регуляція емоцій, розвиток дітей.

Постановка проблеми. Емоційний розвиток є однією з головних передумов загального психічного розвитку і є складним та багатомірним процесом. У процесі психічного розвитку емоційна сфера дитини ускладнюється і збагачується в процесі соціалізації. Наразі зростає кількість різноманітних порушень психічного та емоційного розвитку дітей, які пов'язані з цією проблемою. Слід зазначити, що емоційний інтелект (EI) – це здатність розуміти, використовувати та керувати власними емоціями, а також розпізнавати та впливати на емоції інших. У сучасному світі, де соціальні навички та емоційна компетентність стають все більш важливими, розвиток емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку набуває особливого значення. Дошкільний вік є критичним періодом для формування основ емоційного інтелекту. Саме в цей час діти вчаться розпізнавати та називати емоції, розуміти їх причини та наслідки, а також розвивають здатність до емпатії та саморегуляції. Ці навички є фундаментальними для подальшого соціального та емоційного розвитку дитини.

В документах, що є стандартами для дошкільної освіти, а саме «Базовому компоненті дошкільної освіти» (новий варіант), «Законі про дошкільну освіту», програмі «Дитина в дошкільні роки», «Я у Світі», «Впевнений старт», «Дитина», «Світ Дитинства», обґрунтовано важливість удосконалення освітнього процесу дітей у закладах дошкільної освіти. Виховання та навчання дітей вимагає і Закон про дошкільну освіту, де чітко поданні завдання освіти. У програмі «Дитина в дошкільні роки» розвиток емоційного інтелекту розкривається у освітніх лініях: «Особистість дитини», «Дитина у соціумі», «Дитина у природньому довкіллі». У базовій програмі розвитку «Я у світі» розширюються знання про емоції, розвиток емоційного інтелекту дошкільнят у освітній лінії «Особистість дитини», прояв-

ляються засвоєні вміння у здатності дітьми сприймати та розрізняти почуття та емоції.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням розвитку емоційного інтелекту займалось чимало видатних педагогів та психологів, зокрема: М. Авдєєва, Д. Гоулман, П. Саловей, Н. Аксаріна Дж. Мейєр, Г. Лямина, Р. Купер, А. Саваф та ін.; досить багато досліджень зробили: Л. Вольнова, О. Гура, С. Дерев'янка, В. Зарицька, Н. Коврига, Г. Мануйлов, Т. Манянина, О. Новак, Е. Носенко. Зокрема, розвитком емоційного інтелекту дітей в галузі дошкільної освіти займалися такі педагоги: Л. Артемова, В. Моргун Г. Григоренко, К. Щербакова, В. Козлов, Н. Гавриш, І. Волков, А. Богуш, О. Безсонова І. Філіппова.

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на сутність та особливості використання емоційного інтелекту для дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У контексті дошкільного віку, розвиток емоційного інтелекту фокусується на формуванні базових навичок розпізнавання та вираження емоцій, розвитку емпатії та початкових форм саморегуляції. Інтелект є комплексним явищем і тому включає в себе не тільки когнітивні здібності, але й емоційні. На жаль, у сучасних умовах інтелект вийшов на перший план, затьмаривши важливість емоційного інтелекту. Однією з причин цього є те, що когнітивні здібності стали відігравати більш важливу роль, оскільки технологічне суспільство, яке стрімко розвивається, вимагає високих стандартів. Дитинство – це період, коли навички взаємовідносин набуваються через спілкування зі знайомими людьми та гру з однолітками. Навички, набуті в цей період, мають вирішальний вплив на все подальше життя дитини. Не можна дозволяти дітям виявляти недружні почуття до дорослих чи дітей, а тим більше підкріплювати ці почуття поведінкою. Одним із засобів виховання позитивних почуттів у перші роки дошкільного дитинства є те, щоб самі дорослі були носіями цих почуттів, а вся атмосфера навколо них була наповнена добротою і ласкою. Досвід роботи з дітьми дошкільного віку показав, що вводити емоції можна з чотирьох років. Діти переживають глибокі позитивні та негативні емоції, пов'язані як з теперішнім, так і з майбутнім. Малята мають широкий спектр емоцій. Вони вже вміють співпереживати людям, тваринам і рослинам, які їх оточують, що допоможе їм оволодіти складними формами спілкування. Емоційний інтелект описується як здатність сприймати емоції, отримувати

доступ до емоцій та генерувати їх таким чином, щоб полегшити мислення, розуміти емоції та їх значення, а також подумки керувати емоціями таким чином, щоб сприяти емоційному та інтелектуальному зростанню.

Висновки і перспективи дослідження. Розвиток емоційного інтелекту у дошкільному віці є критично важливим для формування здорової, емоційно стійкої та соціально компетентної особистості. Це не лише покращує якість міжособистісних стосунків дитини, але й створює міцну основу для академічного успіху та психологічного благополуччя в майбутньому. Інвестуючи час та зусилля у розвиток емоційного інтелекту дошкільників, ми даємо їм потужний інструмент для навігації у складному світі людських емоцій та стосунків. Це, в свою чергу, сприяє формуванню більш емпатичного, розуміючого та емоційно грамотного суспільства в цілому. Важливо пам'ятати, що розвиток емоційного інтелекту – це тривалий процес, який вимагає постійної уваги та підтримки з боку дорослих. Емоційний інтелект описується як здатність сприймати емоції, отримувати доступ до емоцій та генерувати їх таким чином, щоб полегшити мислення, розуміти емоції та їх значення, а також подумки керувати емоціями таким чином, щоб сприяти емоційному та інтелектуальному зростанню. Створення середовища, яке цінує та заохочує емоційну грамотність, є ключовим фактором успіху в цьому важливому аспекті розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрюхіна Л. М. Креативність, креативний капітал і креативні практики в освіті [Електронний ресурс] / Людмила Михайловна Андрюхіна. – 2019. URL: <https://obuchalka.org/20191003114352/kreativnost-kreativnii-kapital-ikreativnie-praktiki-v-obrazovanii-monografiya-andruhina-l-m-kislov-a-g2019.html>
2. Атемасова О. А. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери. Харків: Ранок, 2010 176 с. URL: <https://studbase.kubg.edu.ua/article/4990>
3. Афонькіна Ю. О. Генезис професійної спрямованості [Електронний ресурс] / Юлія Олександрівна Афонькіна. – 2003. URL: http://irbis.gnpbu.ru/Aref_2003/Afon'kina_Yu_A_2003.pdf
4. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К.: Видавництво МОН, 2012. – 26 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>
5. Лящ О. П. Детермінанти та можливості формування емоційного інтелекту особистості. університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. Випуск 1(46). С. 210–216. 25. Манилюк Ю. Оптимальна модель

педагогічної взаємодії у дитсадку. Дошкільне виховання. 2012 №8. С. 11–15.
URL: https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/16285/Tolochok_pedfak_2021.pdf?sequence=1

6. Юркевич В. Проблема розвитку емоційного інтелекту [Текст] / В. Юркевич // Вестник практической психологии. – № 3 – 2005. – 75 с. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/16387>

**Анастасія Литвиненко,
Ольга Шаповалова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ФРІДРІХА ФРЕБЕЛЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація: У статті розглянуто теоретичні основи педагогічної системи виховання Фрідріха Фребеля, який вважається засновником сучасної дошкільної освіти. Основна увага приділяється аналізу ключових принципів фребелівської системи, зокрема ролі гри як основного засобу навчання, значенню активної діяльності дитини у процесі пізнання, а також ролі педагога як наставника. Вивчено значення природи в процесі виховання і її вплив на формування особистості дитини. Окремо розглянуто внесок Фребеля у розвиток сучасних педагогічних підходів і методик дошкільної освіти. Стаття демонструє, як фребелівські ідеї залишаються актуальними в контексті сучасних освітніх тенденцій, сприяючи гармонійному розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: Фрідріх Фребель, дошкільна освіта, педагогічна система, гра, розвиток дитини, природа, педагог.

Постановка проблеми. Сучасна дошкільна освіта все більше звертає увагу на важливість раннього розвитку дитини, який охоплює інтелектуальний, емоційний, соціальний та фізичний аспекти. В умовах швидкоплинних соціокультурних змін виникає потреба у пошуку ефективних підходів до виховання, що дозволяють дітям розвиватися гармонійно і всебічно. Ідеї, закладені Фрідріхом Фребелем у його педагогічній системі, пропонують рішення багатьох з цих викликів, адже ґрунтуються на природних потребах дитини в активності, грі та взаємодії з природою.

Попри те, що педагогічна спадщина Фребеля була розроблена ще у XIX столітті, вона має значний вплив на сучасні освітні практики. Водночас, залишається актуальним питання адаптації та інтеграції фребелівських ідей у контекст сучасних освітніх систем і викликів. Оскільки в багатьох дошкільних закладах ідеї Фребеля досі використовуються, виникає необхідність у глибшому теоретичному аналізі його педагогічних принципів і їхньої релевантності в сучасних умовах [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна система Фрідріха Фребеля викликала інтерес багатьох дослідників як у минулому, так і в сучасності. Останні дослідження у сфері дошкільної педагогіки зосереджені на подальшому розвитку фребелівських концепцій, їх адаптації до нових умов та інтеграції з сучасними методиками виховання. Науковці, такі як С. Макгрегор та Л. Еверетт, підтверджують важливість гри як основного методу навчання, що був запропонований Фребелем, дослідниці Л. Петухова та О. Анісімова розширюють його концепцію, вводячи нові підходи до організації навчальних ігор з використанням сучасних технологій та інноваційних методик. Також значна увага приділяється вивченню дидактичних матеріалів, розроблених Фребелем, відомих як «фребелівські дари». Роботи Л. Сміт та А. Йоханссон аналізують, як ці матеріали сприяють розвитку абстрактного мислення, уяви та моторики дітей, а також їхню інтеграцію в сучасні освітні програми.

Зазначені дослідження складають значний науковий доробок, але далеко не всі теоретичні аспекти педагогічної системи виховання Фрідріха Фребеля знайшли в них цілісне і повне висвітлення.

Мета статті – обґрунтувати теоретичні аспекти педагогічної системи виховання Фрідріха Фребеля.

Виклад основного матеріалу. Фрідріх Фребель – видатний німецький педагог XIX століття, якого вважають засновником системи дошкільної освіти. Його внесок у розвиток педагогіки неоціненний, адже саме завдяки його інноваційним ідеям з'явилися перші дитячі садки, що стали важливою частиною освітнього процесу для дітей раннього віку. Фребель вірив у те, що діти мають природний потенціал для розвитку, і завдання педагога – допомогти їм розкрити цей потенціал у сприятливих умовах [7].

Однією з ключових ідей Фребеля була роль гри як основного засобу навчання та виховання дітей. Він стверджував, що гра – це природний спосіб пізнання світу для дитини, і вона є не просто розвагою, а важливим елементом формування особистості. Саме завдяки цьому підходу його педагогічна система набула великої популярності і вплинула на розвиток багатьох сучасних концепцій дошкільної освіти [2].

Отже, педагогічна система Фрідріха Фребеля ґрунтується на кількох ключових принципах, які стосуються цілісного розвитку дитини через гру, природне середовище та активну участь педагога

в освітньому процесі. Фребель вважав, що дитина від природи має потенціал до розвитку, і завданням педагогів є створення умов для його розкриття. Розглянемо та обґрунтуємо основні положення:

1. Гра як центральний елемент виховання.

Однією з головних ідей Фребеля є розуміння гри як основної діяльності, через яку дитина пізнає світ і розвивається як особистість. Фребель стверджував, що гра є природним процесом для дитини, який дозволяє їй не лише вивчати навколишнє середовище, але й розвивати креативність, фантазію та соціальні навички. У процесі гри дитина вчиться діяти, мислити, спілкуватися з іншими та знаходити рішення проблем [8].

Фребель розробив спеціальні дидактичні матеріали, які отримали назву «фребелівські дари». Вони включають різноманітні геометричні форми (кубики, кульки, піраміди тощо), які допомагають дітям оволодівати основними поняттями про форму, колір, розмір, а також розвивають моторні навички. Ці матеріали стимулюють дітей до активного дослідження та розуміння закономірностей світу через гру. Саме через взаємодію з «фребелівськими дарами» дитина вчиться розв'язувати задачі та розвивати логічне мислення [4].

2. Природа як джерело виховання.

Фребель надавав великого значення природі у процесі виховання дітей. Він вважав, що спостереження за природними процесами допомагає дитині усвідомлювати закони гармонії та розвитку світу. Виховання, на думку Фребеля, повинно бути тісно пов'язане з природою, оскільки вона є невичерпним джерелом знань і натхнення для дитини.

Дітей слід активно залучати до вивчення природи, спостережень за змінами у навколишньому світі, взаємодії з рослинами і тваринами. Це не лише розвиває їхнє сприйняття світу, але й формує екологічну свідомість, що є важливим аспектом сучасної освіти. У дитячих садках, створених за методикою Фребеля, діти часто працювали в садах, вивчали цикл росту рослин, доглядали за тваринами, що сприяло розвитку відповідальності та розуміння взаємозв'язків у природі [3].

3. Активна участь дитини у навчальному процесі.

Фребель наголошував на важливості активної участі дітей у процесі навчання. Він вважав, що діти повинні самостійно шукати знання та активно взаємодіяти з матеріалами, що їх оточують. Навчання має бути природним, а не примусовим процесом. Само-

стійність у виборі дій, дослідження нових матеріалів та вирішення проблемних ситуацій – це ключові елементи педагогічної системи Фребеля. Цей підхід відкриває для дитини можливість розвивати свої індивідуальні здібності та таланти, сприяє формуванню особистості та критичного мислення. Через активне дослідження дитина вчиться самостійно приймати рішення і знаходити власні шляхи вирішення поставлених завдань, що є важливим для її майбутнього розвитку [1].

4. Роль педагога як наставника.

Фребель підкреслював, що педагог не повинен бути суворим керівником або контролером процесу навчання, а радше наставником і помічником. Вихователь у його системі відіграє роль фасилітатора, який допомагає дитині самостійно відкривати нові знання, надає підтримку і створює умови для розвитку дитини.

Завданням педагога є організація освітнього середовища таким чином, щоб діти мали можливість активно і самостійно діяти, відкривати нові знання через гру та взаємодію з матеріалами. Педагог повинен бути чуйним до потреб дітей і надавати їм необхідну допомогу тоді, коли це потрібно, але при цьому залишати простір для самостійного дослідження [5].

5. Вплив педагогічної системи Фребеля на сучасну освіту.

Сучасні дослідники дошкільної педагогіки підкреслюють значний вплив Фрідріха Фребеля на розвиток освітніх підходів до виховання дітей раннього віку. Його ідеї щодо гри, природи і активної участі дітей у процесі навчання знаходять відгук у багатьох сучасних методиках, таких як педагогічні системи Марії Монтесорі та Рудольфа Штайнера [9].

Фребелівська концепція виховання через гру стала основою для багатьох сучасних методик, що спрямовані на розвиток творчого мислення, соціальних навичок та автономії дитини. Ідеї Фребеля допомагають вихователям формувати такі освітні середовища, де діти можуть вільно розвиватися, досліджувати та навчатися на основі власної діяльності і взаємодії зі світом.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, педагогічна система Фрідріха Фребеля є ключовою в історії розвитку дошкільної освіти. Його принципи гармонійного розвитку дитини через гру, пізнання природи та активну участь у навчальному процесі мають значний вплив на сучасні освітні методики. Фребелівські ідеї про свободу, творчість і індивідуальний підхід до розвитку кожної дитини залишаються актуальними та продовжують викорис-

товуватися в практиці дошкільного виховання по всьому світу.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективи подальших досліджень у галузі педагогічної системи виховання Фрідріха Фребеля пов'язані насамперед з вивченням питань наступності закладу дошкільної освіти у системі виховання дітей через призму використання всіх видів діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adamek I., Teoria i praktyka przygotowania do szkoły w warunkach rozwoju polskiego przedszkola (druga połowa XIX wieku – 1918 rok), Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2010.
2. Борисова З., Фрідріх Фребель – засновник ідеї дитячого садка. *Дошкільне виховання*. 2012, № 12.
3. Wilczkowska, A. Використання ідей Фрідріха Фребеля в практиці виховання дітей дошкільного віку. *Nauczyciel i Szkoła*, 1(61). <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/nis/article/view/916>
4. Єфименко М. Рух – це життя. *Дошкільне виховання*. 2014. № 7. С. 26-30.
5. Костик Л. Основні аспекти педагогічної системи Ф.Фребеля та їх вплив на практику дошкільного виховання. *Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тренди, перспективи: збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) Івано-Франківськ. 20-21 квітня 2023*.
6. Лисенко Н.В. Практична екологія для дошкільників. *Ів.-Франківськ*, 2020. 178 с.
7. Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. *Тернопіль: Мандрівець*, 2011. 136 с.
8. Тищенко В., Єніна Л. Театралізована дизайн-діяльність. *Дошкільне виховання*. 2014. № 1. С. 10-13.
9. Фребель Ф., Дитячий садок. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки, за ред. З. Борисової. *Київ: Вища школа*. 2019.

Валентина Малишевська

*Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка»
Сумської міської ради*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація: У статті визначено основні положення національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку; розкрито значення музейної педагогіки в контексті означеного виховання; окреслено ключові підходи, які можуть бути ефективно реалізовані у процесі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку через використання музейної педагогіки.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, музейна педагогіка, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство приділяє значну увагу національно-патріотичному вихованню підростаючого покоління, яке є фундаментом формування національної ідентичності та громадянської свідомості. В умовах політичної нестабільності та зростаючої потреби у зміцненні національних цінностей постає проблема застосування ефективних засобів, яка сприятиме її вирішенню.

Одним із перспективних засобів у цьому напрямі є музейна педагогіка, що здатна створити інтерактивний, емоційно насичений простір, де діти не тільки отримують знання про національну культуру, традиції та історію, а й мають можливість пережити емоційні моменти, що закладають основи національної гордості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що сучасні підходи до формування першооснов національної самосвідомості дітей дошкільного віку висвітлено в працях Л. Артемової, А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Миськової, Т. Поніманської, С. Тесленко, Т. Філімонової, М. Човрій, О. Шевченко та ін. Музейна педагогіка поступово завойовує своє місце в освітньому просторі закладів дошкільної освіти. Підтвердженням цього процесу є дослідження, проведені такими науковцями, як Г. Беленька, О. Караманов, О. Класова, М. Коваль, О. Медведєв, А. Разгон, Б. Столярова, Л. Шаповал, Т. Шевченко, М. Юхневич та ін. Втім, на сьогодні методичні підходи музейної педагогіки залишаються малодослідженими в галузі дошкільної освіти, що актуалізує необхідність вивчення її потенціалу для національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Мета статті: дослідити потенціал музейної педагогіки як засобу національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання – це комплексний освітній процес, спрямований на формування в підростаючого покоління відчуття гордості за рідну країну, усвідомлення її історії, культури та традицій, а також розвиток громадянської позиції [7, с. 165]. У сучасному українському контексті означене виховання стало одним із пріоритетних напрямів освітньої діяльності, що обумовлено потребою у зміцненні національної ідентичності та посиленні суспільних цінностей.

Дошкільний вік є вагомим етапом у становленні духовності особистості. Саме в цей час закладаються основи духовного розвитку, емоційного сприйняття світу та усвідомлення власного місця у ньому. Яскраві враження від краси рідної природи, творчих здобутків людей і героїчних вчинків українського народу сприяють

розвитку в дітях почуття любові до сім'ї, української культури та рідної Батьківщини.

Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку закріплене низкою нормативно-правових документів [1; 3 та ін.], які забезпечують його реалізацію й визначають основні положення:

- формування національної свідомості, що передбачає виховання у дітей почуття гордості за українську державу, розуміння її історичних та культурних досягнень, усвідомлення національних символів і традицій;
- виховання почуття приналежності до нації, що охоплює прищеплення любові до рідної мови, культури та звичаїв, формуючи таким чином повагу до інших народів і культур, але з акцентом на українську ідентичність;
- становлення моральних і етичних цінностей, таких як повага, доброта, чесність, справедливість тощо, які є невід'ємною частиною національно-патріотичного виховання, оскільки вони формують основу для сприйняття та розуміння національних ідеалів;
- формування дбайливого ставлення до природи рідного краю як до національного надбання, що має культурну та історичну цінність.

Виходячи з цих положень, основні підходи до національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку передбачають поєднання емоційно-ціннісного сприйняття світу, формування моральних орієнтирів, усвідомлення національної гідності та культурної ідентичності, що поступово формує у дітей почуття приналежності до рідного народу і любов до Батьківщини.

Потужним засобом національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку дослідники (Г. Беленька [2], О. Караманов [4], С. Тесленко [5], Л. Шаповал [8] та ін.) визначають музейну педагогіку, адже вона поєднує інтерактивний підхід до навчання з живим зануренням у культурні, історичні та природні надбання рідного краю. Знайомство дітей з музеями та музейними експозиціями дозволяє їм безпосередньо взаємодіяти з предметами національної спадщини, відчувати емоційний зв'язок із минулим, вивчати культуру і традиції своєї країни в доступній і захопливій формі.

Через музейну педагогіку діти можуть дізнатися про історичні події, видатних діячів, культурні та природні багатства свого краю. Екскурсії до музеїв, як правило, супроводжуються цікавими розповідями та інтерактивними заняттями, під час яких діти можуть не

тільки слухати, але й брати активну участь: дивитися на експонати, відвідувати майстер-класи з народних ремесел, і навіть відтворювати побут і життя минулих епох за допомогою спеціальних дитячих експозицій.

Відвідування музеїв сприяє також розвитку моральних якостей дошкільників: поваги до праці попередніх поколінь, розуміння цінності культурної спадщини та відповідальності за її збереження. Через контакт із реальними предметами і документами, що стали свідками важливих історичних подій, діти вчаться усвідомлювати себе як частину нації, здатну не тільки пишатися досягненнями, але й цінувати їх.

Методичні підходи до використання музейної педагогіки у вихованні патріотичних почуттів вимагають інтеграції різноманітних освітніх стратегій, що сприяють формуванню у дітей дошкільного віку усвідомленого ставлення до своєї культури, історії та природного середовища. На основі проведеного контент-аналізу досліджень вчених (Г. Беленької [2], М. Трунової [6], Л. Шаповал [8] та ін.) визначимо ключові підходи, які можуть бути ефективно реалізовані у процесі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку через використання музейної педагогіки.

Інтерактивність та залученість. Інтерактивні методи є важливими для залучення дітей до освітнього процесу. Використання ігор, квестів та різних активностей допомагає дітям не лише слухати, а й брати участь у навчанні. Наприклад, під час екскурсії діти можуть виконувати завдання, пов'язані з пошуком певних експонатів або відповідати на запитання, що стимулює їхню цікавість і бажання дізнаватися більше про свою країну.

Краєзнавчий підхід. Фокусування на рідному краю та його культурних особливостях допомагає дітям зрозуміти своє місце в історії та культурі. Педагоги можуть організовувати екскурсії до місцевих музеїв або міні-музеїв, створених у закладі дошкільної освіти, де діти зможуть ознайомитися з традиціями, історією та природними особливостями своєї місцевості. Використання краєзнавчого підходу сприяє формуванню почуття гордості за своє походження та належність до рідного краю.

Проблемно-орієнтоване навчання. Цей підхід передбачає формування у дітей критичного мислення та розуміння важливості соціальних і культурних проблем. Відвідування музеїв може бути пов'язане з обговоренням актуальних питань, таких як охорона культурної спадщини, захист довкілля та роль історії у формуванні

національної ідентичності. Діти можуть брати участь у творчих проєктах, пов'язаних із цими темами, що стимулює їхнє зацікавлення та відповідальність.

Крос-культурний підхід. Залучення до музейних експозицій, що висвітлюють різні аспекти національної культури та культур інших народів, сприяє формуванню у дітей толерантності та розуміння різноманітності. Педагоги можуть використовувати ці експозиції для обговорення спільних цінностей та ідентичності, що дозволяє дітям усвідомити важливість взаємоповаги та прийняття інших.

Тематичні розваги та свята. Організація розваг та свят, які пов'язані з культурними традиціями або історичними подіями, може стати важливим елементом музейної педагогіки. Наприклад, проведення свят, присвячених Дню незалежності чи Дню пам'яті, допомагає дітям усвідомити значення цих подій і формує у них патріотичні почуття. Під час таких заходів діти можуть брати участь у майстер-класах, виготовляти національні символи або виконувати пісні тощо.

Використання сучасних інформаційних технологій. Сучасні технології, такі як віртуальні екскурсії, інтерактивні додатки та мультимедійні презентації, можуть суттєво покращити процес навчання. Вони дозволяють дітям отримати доступ до інформації про культурні та історичні надбання з будь-якого місця, що робить навчання більш цікавим та доступним.

Співпраця з батьками та громадою. Залучення батьків до музейної педагогіки може посилити вплив національно-патріотичного патріотичного виховання. Організація спільних заходів, екскурсій та проєктів за участю родин може зміцнити зв'язок між домашнім вихованням і музейними освітніми програмами. Співпраця з громадськими організаціями та музеями також може забезпечити додаткові ресурси та можливості для виховання патріотичних почуттів.

Означені методичні підходи до використання музейної педагогіки у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку можуть бути різноманітними та адаптованими під конкретні умови. Важливо, щоб освітній процес був інтерактивним, змістовним і спирався на місцеві культурні особливості, оскільки це сприяє формуванню у дітей почуття гордості за свою країну та відповідальності за її майбутнє.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, вищезазначене дає змогу зробити висновок про те, що музейна педагогіка є

важливим засобом національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Вона допомагає створити цікаве, насичене та змістовне середовище для навчання, яке стимулює інтерес до історії та культури, а також формує позитивні ціннісні орієнтації у дітей, відчуття гордості за її культурні досягнення та національну самобутність.

Перспективами подальших досліджень вважаємо дослідження можливостей едьютейнменту у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Беленька Г.В. Місце музейної педагогіки в освітньому процесі сучасного дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць*. 2015. Випуск 18. С. 296–400.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» № 2628-III від 11.07.2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
4. Караманов О.В. Роль музейної педагогіки у процесі соціалізації особистості. *Вісник Львівського університету*. 2007. Випуск 22. С. 58–64.
5. Тесленко С.О. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньо-мовленнєвої діяльності (автореф. дис. ... канд. пед. наук.) Одеса, 2021. 21 с.
6. Трунова М. Секрети музейної педагогіки: з досвіду роботи. *Дошкільне виховання*. 2006. № 4. С. 38–42.
7. Філімонова Т. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Випуск 27. Том 5. С. 163–167.
8. Шаповал Л. Формування національної свідомості дошкільників засобами музейної педагогіки. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 4. С. 11–13.

Любов Панченко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Анотація: У статті обґрунтовано наукові підходи до моделювання педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань. Розглянуто основні складові моделі та визначено блоки: цільовий, який представляє інформацію про мету та завдання розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку; організаційно-змістовий, що включає функції, основні компоненти розвитку

емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку та засоби, які реалізуються поетапно й розкриваються через використання комплексу пізнавальних завдань та методи педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту; діагностично-результативний, який відображає результати, на розвиток яких спрямована модель та передбачає визначення критеріїв (комунікативний, діяльнісний, рефлексивний) та рівнів (початковий, достатній, оптимальний), за якими здійснюватиметься перевірка динаміки рівня розвиненості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: модель, емоційний інтелект, пізнавальні завдання, діти старшого дошкільного віку, розвиток, педагогічний супровід.

Постановка проблеми. Дослідження теоретичних основ проблеми педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань спрямувало на розроблення моделі, яка забезпечить ефективне її розв'язання. Останніми роками в дослідженнях педагогічних процесів і явищ дедалі частіше застосовують метод моделювання, який дозволяє глибше усвідомити взаємовідносини, що виникають всередині предмета вивчення. Слушним, на нашу думку, тлумачення поняття «моделювання» непрямым та опосередкованим методом наукового дослідження об'єктів пізнання, що базується на використанні моделі як інструменту дослідження. Щодо розкриття сутності категорії «модель», то встановлено, що вона походить від латинського *modulus*, яка в перекладі означає – *міра, мірило, зразок, норма*. У широкому розумінні модель розглядається як образ (у тому числі умовний або уявний – зображення, опис, схема, креслення, графік, план, карга, тощо) або прототип (зразок) будь-якого об'єкта або системи об'єктів («оригіналу» цієї моделі), що використовується за певних умов як їхній «заступник» або «представник».

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що різні аспекти емоційного розвитку дітей дошкільного віку висвітлено в роботах К. Бібанової, Н. Денисової, О. Запорожця, О. Кононко, А. Матюшкіна, Т. Піроженко та ін. Над дослідженням процесу моделювання працювали ряд науковців: М. Анісімов, В. Беспалько, Н. Голуб, Ю. Делімова, О. Єжова, М. Корець, З. Каримов, В. Радкевич, Г. Цехмістрова, О. Цюняк, В. Штоф та ін.

Мета статті: теоретично обґрунтувати модель педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань.

Виклад основного матеріалу. Аналіз феноменів «моделювання» та «модель» дозволив визначити необхідність застосування системного підходу, що базується на дослідженні об'єкта як цілісної

системи із взаємодіючими компонентами. Пошук сутності категорії «система» спрямував нас до доробку О. Столяренка [6, с. 10], яка, базуючись на визначенні, поданому С. Саркисяном, Л. Головановим, розглядає означену категорію не просто сукупністю багатьох одиниць, кожна з яких підпорядкована законам причинно-наслідкових зв'язків, а єдністю відношень із зв'язків між окремими частинами, призначені для виконання складної функції, що можлива лише завдяки конструкції, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних елементів, взаємодіючих один із одним.

Визначивши сутність системного підходу моделювання, у проєктованій моделі педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань, виокремлено три блоки: цільовий, організаційно-змістовий, діагностико-результативний. Як видно зі схеми, поданої на рис. 1, кожен блок моделі охоплює компоненти, що регламентують організацію процесу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Розглянемо окремо кожен із означених блоків і сутність їх компонентів.

Першим блоком моделі є *цільовий*, він представляє інформацію про мету та завдання розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. У контексті педагогіки, поняття «мета» в широкому розумінні визначається як стан, що передбачає досягнення певного прогнозованого результату, що є бажаним і очікуваним [2, с. 205]. *Метою* створюваної моделі є пошук шляхів позитивної динаміки рівня розвиненості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи.

Із метою досягнення сформульованої мети нами визначено завдання. Сутність категорії «завдання» подано у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [1, с. 378] «запланованим, наперед визначеним обсягом роботи». Отож, *завданнями* створюваної моделі визначено такі:

- формувати в дітей старшого дошкільного віку вміння розуміти власні емоції та емоції інших людей;
- розвивати вміння аналізувати власні вчинки та причини виникнення емоційних станів, аналізувати мотиви вчинків інших людей.

Організаційно-змістовий блок моделі педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань охоплює: функції, основні компоненти розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного

віку та засоби, які реалізуються поетапно й розкриваються нами через використання комплексу пізнавальних завдань та методи педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту.

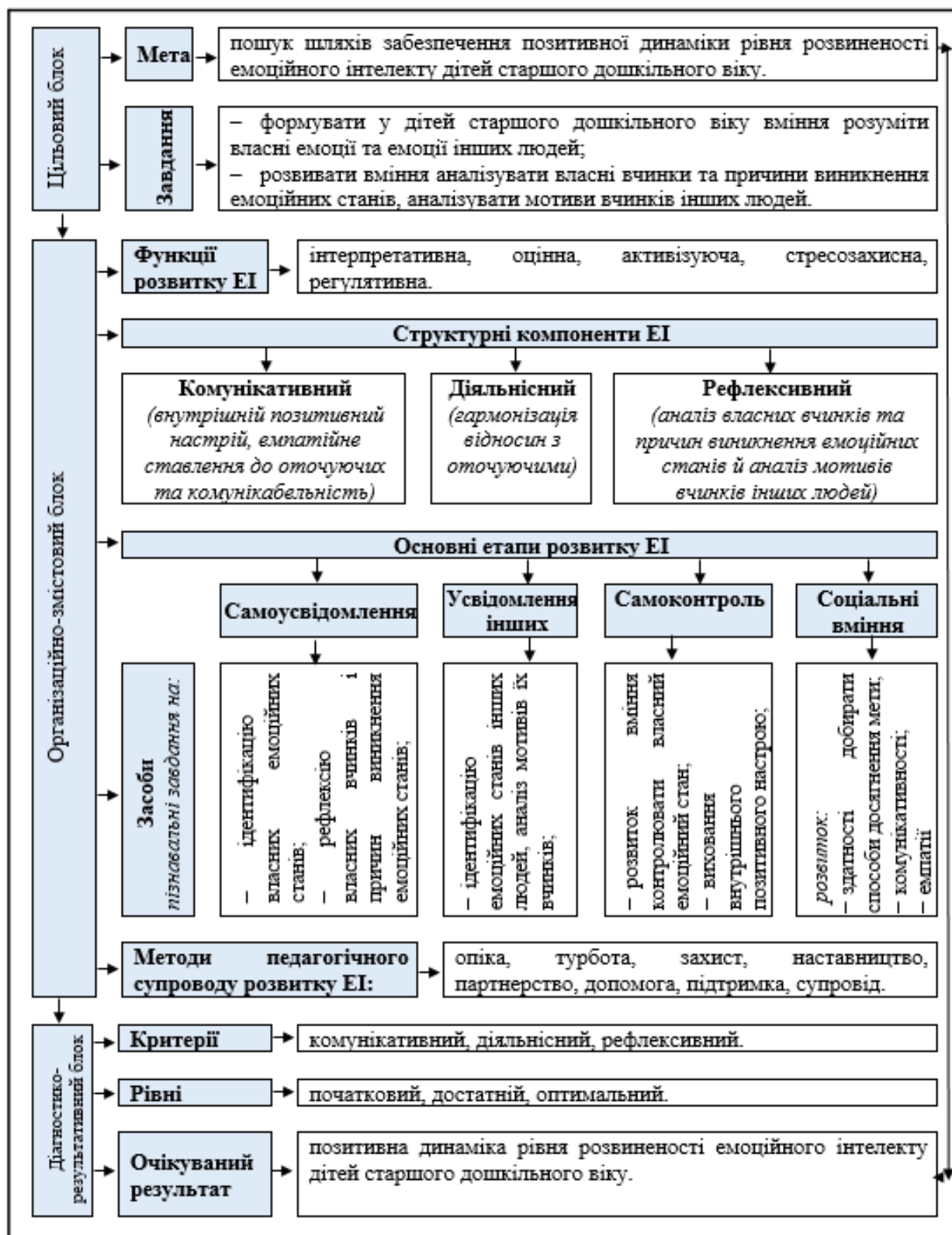

Рис. 1. Модель педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань

Відтак, передусім розглянемо *функції* розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Фахівцями (О. Лящ [3], Н. Носенко [4], Л. Ракитянська [5], М. Шпак [4–7] та ін.) виділено такі функції розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку:

- *інтерпретативна* – дозволяє дитині ефективно розшифровувати емоційну інформацію (емоційний вираз обличчя, інтонацію голосу тощо), що сприяє накопиченню та систематизації знань, а також формуванню власного емоційного досвіду;
- *оцінна* – виражається у визначенні важливого об'єкта серед навколишніх і спрямовує діяльність особистості на створення нових стандартів. Речі та предмети оцінюються залежно від потреби в них, а дії – з метою досягнення певної мети. Виконання діяльності передбачає отримання інформації від суб'єкта про те, що саме в даному середовищі йому потрібно та що потрібно уникати. Оцінка вказує на значущість об'єкта для особистості, підштовхує до дії та активності, визначає загальну спрямованість та динаміку її поведінки;
- *активізуюча* – стимулює прагнення дитини ставити перед собою складні завдання й мобілізує зусилля для досягнення успіху, що поступово впливає на формування адекватної самооцінки та самоповаги як емоційно-ціннісного ставлення до себе;
- *стресозахисна* – активізує та підтримує психічні резерви дитини для адаптації до змін у навколишньому середовищі та здатності діяти в складних життєвих ситуаціях;
- *регулятивна* – пов'язана з емоційним передбаченням можливих наслідків позитивних або негативних дій й не лише регулює поведінку дитини, а й виступає критерієм становлення її особистості.

Цей блок також охоплює компоненти розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань: комунікативний (внутрішній позитивний настрій, емпатійне ставлення до оточуючих та комунікабельність), діяльнісний (гармонізація відносин з оточуючими) та рефлексивний (аналіз власних вчинків та причин виникнення емоційних станів й аналіз мотивів вчинків інших людей), на розвиток яких спрямовані спеціально підібрані засоби (комплекс пізнавальних завдань).

Ще однією складовою змістового блоку є етапи розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Опора на словникові дані дає змогу тлумачити феномен «етап» як «певну частину періоду, дистанції» [1, с. 357]. У своїй роботі ми простежуємо чотири етапи означеного процесу, які взаємопов'язані й цілісно формують компоненти розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку, вони візуально презентовані на рис. 2.

Рис. 2. Етапи розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань

Як бачимо, етапи, відображені на рис. 2, розроблені з урахуванням принципу послідовності та наступності, що забезпечує планомірний перехід від одного етапу до іншого. Пропуск хоча б одного з них порушить принцип цілісності. Ми передбачаємо, що проходження цих етапів сприятиме позитивній динаміці розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Кожен презентований етап має певні цілі:

- самоусвідомлення – розвивати здатність розпізнавати та виражати емоції;
- самоконтроль – формувати вміння контролювати власні емоції;
- усвідомлення інших – розвивати здатність розпізнавати емоції інших людей;
- розвиток соціальних вмінь – розвивати здатність впливати на людей та трансформувати їхні емоції.

Реалізація запропонованих етапів педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань буде відображатись крізь призму комплексу пізнавальних завдань. Так, на етапі самоусвідомлення будуть впроваджуватись пізнавальні завдання для розвитку вміння ідентифікувати власні емоційні стани та рефлексувати власні вчинки і причин виникнення емоційних станів; на етапі самоконтролю – пізнавальні завдання для розвитку вміння контролювати власний емоційний стан та виховання внутрішнього позитивного настрою; на етапі усвідомлення інших – пізнавальні завдання для розвитку вміння ідентифікувати емоційні стани інших людей, аналізувати мотиви їхніх вчинків; на етапі розвитку соціаль-

них вмінь – пізнавальні завдання для розвитку здатності добирати способи досягнення мети; розвитку комунікативності та емпатії.

Для реалізації запропонованих етапів передбачено використання *методів* педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку: опіка, турбота, захист, наставництво, партнерство, допомога, підтримка, супровід.

Діагностико-результативний блок запропонованої моделі відображає результати, на розвиток яких спрямована модель: позитивна динаміка розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку через застосування засобу – комплексу пізнавальних завдань, що в процесі педагогічного супроводу проявляється в критеріях і показниках. Тому до діагностико-результативного блоку моделі ми віднесли *критерії, їх показники та рівні*.

У межах нашого дослідження визначено такі критерії та їх показники:

- комунікативний (показники: внутрішній позитивний настрій, емпатія, комунікабельність);
- діяльнісний (показники: контроль власного емоційного стану, вибір способів досягнення мети, використання отриманої емоційної інформації у спілкуванні з оточуючими, наполегливість);
- рефлексивний (показники: аналіз власних вчинків та причин виникнення емоційних станів, аналіз мотивів вчинків інших людей).

Відповідно до поданих критеріїв та показників нами виділено три рівні показників ефективності розробленої моделі педагогічного супроводу розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобом пізнавальних завдань: початковий, достатній, оптимальний.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, вважаємо, що запропонована модель є цілісною системою, яка здатна забезпечити ефективний розвиток емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до логіки дослідження, наступним кроком передбачено проведення експериментальної перевірки ефективності розробленої нами моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
3. Лящ О.П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень.

Проблеми сучасної психології. 2013. № 22. С. 324–335.

4. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ, 2003. 126 с.
5. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». *Педагогічний процес: теорія і практика*. Серія: Педагогіка. 2018. № 4 (63). С. 35–42.
6. Столяренко О.В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця. Вінниця: Нілан-ЛТД. 2015. 364 с.
7. Шпак М.М. Функціональні особливості емоційного інтелекту особистості. *Технології розвитку інтелекту*. 2016. Т. 2. Випуск 3. URL: https://www.psytir.org.ua/upload/journals/2.3/authors/2016/Shpak_Marija_Myr_oslavivna_Funkcionalni_osoblyvosti_emocijnogo_intelektu_osobystosti.pdf

Лариса Пащенко

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 5 «Снігуронька» м. Суми Сумської області*

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ

Анотація: У статті розкрито сутність проблеми формування основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку та визначено її функції (когнітивна, регулятивна, соціально-перетворювальна); досліджено потенціал засобів едьютейнменту у формуванні основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *основи екологічної свідомості, едьютейнмент, діти старшого дошкільного віку, формування.*

Постановка проблеми. Серед пріоритетних викликів сучасності особливе місце займають екологічні проблеми. Світ стикається з масштабною екологічною кризою, що вимагає термінових заходів для її подолання. У зв'язку з цим екологічна освіта стає дедалі актуальнішою серед освітніх напрямів роботи з дітьми дошкільного віку й відіграє ключову роль у формуванні відповідального ставлення до природи. Знання про навколишній світ, розуміння дитиною свого місця як активного учасника природних процесів, сприяють усвідомленому ставленню до довкілля.

Сьогодні педагоги активно шукають методи, які здатні відповідати інтересам дітей дошкільного віку та підвищувати ефективність освітнього процесу. Ми вважаємо, що едьютейнмент, як сучасна педагогічна технологія, має потенціал стимулювати зацікавленість дітей у навчанні, роблячи його інтерактивним, захоплюючим і доступним. Тому передбачаємо, що цей підхід може бути дієвим інструментом для формування екологічної свідомості в дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що науково-теоретичні основи цієї проблематики обґрунтовано в роботах таких науковців, як С. Анісімова, В. Сухомлинський, М. Дробноход, Г. Ковальчук, Н. Пустовіт, Л. Стасюк та ін. Дослідження щодо формування основ екологічної свідомості як особистісної якості дітей дошкільного віку належать Г. Беленькій, Н. Горопасі, Н. Джури, Л. Калуській, О. Кононко, Н. Лисенко, Л. Лупійко, В. Маршицькій, І. Мельник, З. Плохій, Т. Поніманській та ін. Використання едьютейнменту в сучасній освітній практиці висвітлено в розвідках вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Д. Букінгема, Н. Гончарової, Р. Донована, М. Еддіс, Ю. Неймца, О. Смолянової, Ю. Тимошенко, А. Троян, С. Хіврич та ін.

Попри значний обсяг досліджень, питання застосування засобів едьютейнменту для формування екологічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку ще не отримало належної уваги в наукових доробках.

Мета статті: дослідити потенціал засобів едьютейнменту у формуванні основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку екологічної свідомості набула особливої актуальності в ХХ столітті, коли людство усвідомило негативні наслідки своєї діяльності, які призвели до глобальної екологічної кризи. Її прояви відображаються в різних аспектах життя: забруднення навколишнього середовища, зникнення багатьох видів тварин і рослин, нераціональне використання природних ресурсів тощо [8, с. 143]. Тому цілком закономірно, що в сучасних умовах питання формування екологічної свідомості у підростаючого покоління є домінантним.

Аналіз теоретичних напрацювань [1; 5; 8 та ін.] дає підстави стверджувати, що екологічна свідомість формується через усвідомлення взаємозв'язків рослин і тварин із довкіллям, їх адаптацію до умов проживання. Вона ґрунтується на розумінні унікальності всіх живих організмів і їхньої власної цінності, а також на усвідомленні залежності життя тварин і рослин від зовнішніх факторів та впливу людської діяльності. Крім того, важливим аспектом є сприйняття природної краси і гармонійного розвитку живих істот у природних або спеціально створених умовах.

Діти старшого дошкільного віку знаходяться в періоді раннього дитинства, коли їхні когнітивні й психологічні навички інтенсивно розвиваються. У цей період вони починають набувати

навичок контролю над власною поведінкою та вміння відносно свідомо керувати нею. Це, своєю чергою, допомагає зміцнити їхнє уявлення про власну важливість і роль у природному світі. Діти проявляють велику цікавість, допитливість та бажання вчитись чомусь новому, однак їхнє сприйняття реальності відрізняється від дорослого, що слід враховувати під час формування основ екологічної свідомості. Зокрема, дослідниця Н. Лисенко [4] вказує на вразливість та емоційну чуйність дітей цього віку й тому виховання і становлення відповідальності, гуманності, любові до рідної природи має відбуватися через співчуття та співпереживання.

У контексті нашого дослідження, сутність феномену «основи екологічної свідомості» у дітей старшого дошкільного віку трактується як здатність усвідомлювати та здійснювати самоконтроль, розуміючи власну важливість у вирішенні екологічних питань; визнання ролі особистісних якостей, зокрема відповідальності за власні дії та поведінку.

На основі проведеного контент-аналізу досліджень вчених [5; 6; 8 та ін.], ми визначили функції основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку й представили їх на рис. 1.

Рис. 1. Функції основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку

Розкриємо детальніше, подані рис. 1, функції основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку. Відтак, *когнітивна функція* полягає у систематичному засвоєнні дітьми знань про закони природи та взаємодію людей з природним середовищем відповідно до їх вікових можливостей, що охоплює розуміння вчинків людей у природному середовищі, здатність свідомо використовувати закони природи та закономірності, усвідомлення зв'яз-

ку «природа-людина-суспільство-природа» та сутності природних явищ. Зміст *регулятивної функції* полягає в тому, щоб на зрозумілому для дітей старшого дошкільного віку рівні пояснити правові норми та правила поведінки в природному середовищі, а також розвивати в них такі риси, як ощадливість, толерантність, оперативність, турботливість і відповідальність. *Соціально-перетворювальну функцію* ми визначаємо як активну участь дітей старшого дошкільного віку у доступних видах суспільно-корисної діяльності, що включає догляд за рослинами, підгодовування птахів, збір каштанів, створення ілюстрацій та малюнків на екологічну тематику тощо. Реалізація зазначених функцій сприятиме формуванню екологічних переконань дітей, усвідомленню необхідності берегти природу, вивчати її на конкретних прикладах оточуючого довкілля.

Зважаючи на те, що діти старшого віку найкраще засвоюють інформацію через розважальні елементи, інтерактивні та активні методи навчання, вважаємо, що однією із сучасних педагогічних інновацій, яка допоможе у формуванні основ екологічної свідомості є інноваційна технологія «едьютейнмент». Етимологічний аналіз цього терміна показує, що він є гібридним і утворився від поєднання двох англійських слів: «education» (освіта) та «entertainment» (розвага). Термін «едьютейнмент» був вперше використаний у 1948 році студією У. Діснея для опису формату захоплюючого документального серіалу. Нині його можна перекласти як «навчання через розвагу». Дослідження К. Крутій [2, с. 3] розкриває сутність едьютейнменту як методу навчання дітей з низькою мотивацією до засвоєння знань. Вона розглядає едьютейнмент як сучасну освітню технологію, зорієнтовану на те, щоб і діти, і вихователі отримували задоволення від освітнього процесу, стимулюючи початковий інтерес до теми, предмета, явища або інформаційного матеріалу.

Науковці К. Крутій [2], А. Федяй [9] та ін. розкривають специфіку едьютейнменту, яку визначають певні характеристики:

- акцент на захопленні (важливу роль відіграє особистий інтерес дитини, що сприяє розвитку нових навичок і накопиченню знань);
- орієнтація на розвагу (розвага стає ключовим мотивом, який приносить задоволення та формує стійкий інтерес до навчання, знижуючи психологічне навантаження від освітнього процесу);
- ігровий підхід (гра виступає універсальним інструментом для ефективного засвоєння знань, незалежно від віку дитини);

- фокус на сучасність (використання актуальних технологій, таких як відео- й аудіоматеріали, дидактичні ігри, мультимедійні освітні програми та інші засоби, дозволяє максимально залучити дітей до освітнього процесу).

У науковому доробку К. Крутій, Т. Грицишиної [3] знаходимо ключові характеристики едьютейнменту, на яких доцільно базуватись при формуванні основ екологічної свідомості дітей: створення неформальної атмосфери та позитивного настрою під час «занять», відсутність суворих обмежень і заборон, мінімальний контроль з боку дорослих, індивідуальний підхід до темпів роботи, відкритість до непередбачуваних результатів, можливість активного спілкування та обміну знаннями, а також стимулювання пізнавального інтересу.

Наші дослідження дали змогу класифікувати засоби едьютейнменту на навчальні та технічні. Простежитимемо потенціал цих засобів у формуванні основ екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку.

До *навчальних засобів* науковці К. Крутій [2], А. Михалюк [7] та ін. відносять: ігри (дидактичні, сюжетно-рольові, театралізовані та ін.), асоціативні вправи, розв'язання проблемних ситуацій у природі.

Отож, оскільки у старшому дошкільному віці гра залишається провідним видом діяльності дітей і вирішальним чинником розвитку, то вона є базовим засобом формування основ екологічної свідомості. Зокрема, *дидактичні гри* сприяють розвитку довільної уваги, пізнавальних здібностей, кмітливості та уяви; стимулюють інтерес, інтелектуальну активність, творче мислення і силу волі у дітей, допомагають аналізувати ситуації, ставити та вирішувати завдання. Вони також зміцнюють знання, вміння і навички, залишаючись при цьому захопливим видом діяльності. *Сюжетно-рольові ігри* допомагають примножувати уявлення дітей про навколишню дійсність, пов'язану зі збереженням природи, що формуються через їх активну діяльність, де вони приймають на себе певні ролі, наслідуючи дорослих. При цьому діти творчо використовують отримані знання, що свідчить про їх усвідомленість і глибину розуміння. *Театралізовані ігри*, що базуються на казкових або авторських текстах із природничою тематикою, де діти відтворюють діалоги персонажів у різноманітних ігрових ситуаціях, дозволяють на прикладі літературних творів формувати усвідомлено-правильне відношення до природи й сприяти закріп-

ленню еколого-доцільних вчинків в природоохоронній діяльності.

Асоціативні вправи дозволяють поглянути на звичні речі під іншим кутом, виявити раніше непомічені деталі, розширити знання дітей та детально дослідити об'єкт. Крім того, вони приносять радість і викликають посмішку.

Розв'язання проблемних ситуацій у природі з дітьми старшого дошкільного віку дозволяє розвивати їхнє критичне мислення, формувати відповідальне ставлення до довкілля, а також сприяє набуттю практичних навичок у вирішенні екологічних питань та підвищенню їхньої вмотивованості щодо збереження природи.

Дослідники А. Михалюк [7], А. Федяй [9] та ін. вважають, що найбільший потенціал едьютейнменту реалізується саме через технічні засоби. Ґрунтуючись на їхніх дослідженнях до таких засобів можна віднести: мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, відеофрагменти, ресурси мережі Інтернет.

Використання *мультимедійних презентацій* у формуванні екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку є ефективним інструментом, оскільки візуальні та аудіальні матеріали привертають увагу дітей, стимулюють інтерес до природи та сприяють кращому засвоєнню інформації. Презентації дозволяють наочно демонструвати екологічні проблеми, показувати приклади позитивної взаємодії з природою, а також створювати емоційний зв'язок між дітьми та довкіллям, що підвищує їхню мотивацію до збереження навколишнього середовища.

Інтерактивна дошка значно покращує подачу освітнього матеріалу, особливо в галузі природознавства. Вона дозволяє робити заняття більш наочними та динамічними, що сприяє активному залученню дітей в освітній процес, робить матеріал більш зрозумілим і цікавим, а також допомагає ефективніше формувати екологічні та природничі знання.

Відеофрагменти є надзвичайно інформативними та захоплюючими для дітей старшого дошкільного віку під час формування екологічних уявлень. Візуальні ефекти й динамічність відео дозволяють утримують увагу дітей, допомагаючи їм легше засвоювати нову інформацію та формувати позитивне ставлення до збереження довкілля.

Для дітей старшого дошкільного віку робота з *ресурсами мережі Інтернет* може стати цікавою та пізнавальною, особливо якщо вона включає інтерактивні освітні ігри, відео та навчальні програми з екологічної тематики. Використання таких ресурсів

дозволяє поєднувати навчання з розвагою, роблячи процес дослідження природи та екологічних питань більш захоплюючим. Крім того, доступ до мультимедійних матеріалів сприяє розвитку уяви, пізнавальних інтересів і цифрових навичок, важливих у сучасному світі.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, застосування вказаних засобів едьютейнменту сприятиме розвитку у дітей старшого дошкільного віку інтересу до навчання, формуванню екологічної свідомості, а також закріпленню знань про природу і її значення. Це дозволить дітям активніше залучатися до процесу навчання, розвивати критичне мислення та навички вирішення проблем, пов'язаних із довкіллям. Крім того, інтерактивні та ігрові елементи допоможуть зробити навчальний процес більш захопливим і ефективним.

Перспективний напрям вбачаємо у дослідженні потенціалу посібника «Круги Луллія» у формуванні екологічної свідомості дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джура Н.М., Пристайко М.Ю. Формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. *SWorldJournal*. 2020. Issue 6. Part 4. С.69–72. URL: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2020-06-04-037>
2. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*. 2017. № 1. С. 2–6.
3. Крутій К.Л., Грицишина Т.І. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 3–7.
4. Лисенко Н.В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. Київ: Слово, 2015. 352 с.
5. Лупійко Л.В. Екологічна свідомість та її формування у особистості в період дошкільного дитинства. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2009. Випуск 74. Том 2. С. 22–25.
6. Мельник І.М. Формування екологічної свідомості старших дошкільників у контексті викликів сучасності. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 69. Том 1. С. 229–232.
7. Михалюк А.М. Edutainment як сучасна інноваційна технологія. *Наукові записки малої академії наук України*. 2023. № 1 (26). С. 72–79. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46316/1/%D0%9Cyxaliuk_A_NZMANU_.pdf
8. Овдієнко І. Формування екологічної свідомості в дітей дошкільного віку засобами фенологічних спостережень. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2018. Випуск 3. С. 142–147.
9. Федяй А.А. Особливості використання освітньої технології едьютейнменту в сучасних закладах дошкільної освіти. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: збірник наукових праць / за заг. ред. О.А. Гнізділової*. Полтава: ФОП Цьома С.П., 2019. Випуск 3. С. 207–211.

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Анотація. У статті аналізується частота використання певних видів естетичної діяльності дітей середнього дошкільного віку в межах різних організаційних форм у закладах дошкільної освіти Китаю.

Ключові слова: естетична діяльність, діти середнього дошкільного віку, організаційні форми, заклади дошкільної освіти Китаю.

Постановка проблеми. В педагогічній і філософській літературі естетична діяльність визначається як емоційно-почуттєва, ціннісна, духовно-практична діяльність, спрямована на перетворення світу відповідно до уявлень про досконале, на збагачення сутності людини, її самореалізацію та гармонізацію відносин із суспільством. Тому ця діяльність у дошкільному віці є одним із найважливіших механізмів формування цілісної особистості. Однак в практиці закладів дошкільної освіти не завжди знаходяться можливості для її повноцінного впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час досить мало наукових досліджень зосереджено на тому, як педагогічна практика керівництва естетичною діяльністю дітей виглядає в реальному процесі роботи закладів дошкільної освіти. Такими є, наприклад, дослідження А. Батісти, В. Бонд, Л. Феррарі, А. Аддессі, С. Галлам. Педагоги КНР вивчають причини недостатньо активного використання естетичної діяльності у практиці закладів дошкільної освіти; серед таких дослідників можна назвати Ш. Лю, Р. Сон, С. Чжан та інших [3; 4; 5].

Мета статті – визначити, в яких організаційних формах реалізуються та як розподілені види естетичної діяльності дітей середнього дошкільного віку протягом перебування в ЗДО Китайської Народної Республіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ході виконання завдань дослідження ми виділили 4 категорії для опису умов і форм, у яких здійснювалася естетична діяльність дітей середнього дошкільного віку під час перебування в закладі дошкільної освіти.

1. Інтегрована навчальна діяльність (53 випадки, 34%) – тобто діяльність, зосереджена на змісті, що стосується кількох тем, включаючи принаймні одну форму мистецтва. Як приклад: ми спостерігали, як діти малюють дерева на майданчику під час ознайомлення з природою на свіжому повітрі, або співають пісні, пов'язані з числами, під час навчання лічбі.
2. Наповнювачі-переходи між діяльностями на перервах (47 випадків, 30,1%) визначені як короткі, ненавчальні заходи, спрямовані на те, щоб діти були зайняті та залучені під час переходів від однієї діяльності до наступної, тим самим заповнюючи проміжок під час очікування. Наприклад, одразу після читання книжок вихователі просили дітей заспівати пісні під час переміщення групи до їдальні, де подавався обід.
3. Час у навчальному куточку (45 випадків, 28,8%), протягом якого діти працюють разом у малих групах в рамках тематичних занять без прямого спостереження вихователя. Наприклад, спостерігалися групи дітей у костюмах, які зображували певні професії (наприклад, лікарів, медсестер, пожежників) під час драматизацій, або працювали над спільними проєктами з візуального мистецтва зі своїми друзями, в той час як інші діти займалися дослідницькою діяльністю.
4. Власне естетична діяльність (37 випадків, 23,7%), спеціально спланована та проведена для навчання дітей поняттям або процесам, пов'язаним із мистецтвом. Згадаємо приклад, у якому дітей навчали відмінностям між *staccato* і *legato* за допомогою пісні, що служить для ілюстрації цієї категорії.

Випадки використання естетичної діяльності не є взаємно виключними, різні її види можуть бути відзначені одночасно (наприклад, спів і рухи під музику), або продовжуватися в різних формах (малювання на занятті, і одразу ж перехід до навчального куточка для виконання образотворчого проєкту). У процесі аналізу результатів ми помітили, що певні види естетичної діяльності мали тенденцію переважно з'являтися в певних умовах, та не з'являтися в інших. Щоб досягти кращого розуміння даних, ми проаналізували асоціації між різними видами естетичної діяльності і чотирма організаційними формами, де вони використовувались. У таблиці представлені результати цього аналізу.

Таблиця 1

Організаційні форми, в яких спостерігалась естетична діяльність в групах середнього віку закладів дошкільної освіти КНР

Організаційні форми	Види естетичної діяльності						
	Візуальне мистецтво 2D к-сть, %	Спів к-сть, %	Рух під музику к-сть, %	Драма/ театр к-сть, %	Виконання музики к-сть, %	Візуальне мистецтво 3D к-сть, %	Танець к-сть, %
Інтегрована навчальна діяльність	26	11	9	1	4	1	0
	37,1	20,4	18,4	5,6	21,1	10,0	0,0
Наповнення перерв	1	26	23	1	3	0	0
	1,4	48,1	46,9	5,6	15,8	0,0	0,0
Час в навчальному куточку	34	0	0	14	1	7	0
	48,6	0,0	0,0	77,8	5,3	70,0	0,0
Власне естетична діяльність	9	17	17	2	11	2	1
	12,9	31,5	34,7	11,1	57,9	20,0	100

Результати показали, що присутність різних видів естетичної діяльності відрізнялася у різних формах її організації. По-перше, інтегрована навчальна діяльність, що була головною, асоціюється з візуальним мистецтвом 2D і, меншою мірою, зі співом, рухом під музику та музичним виконанням. По-друге, найпоширенішими видами діяльності під час заповнення перерв були спів і рух під музику. По-третє, час у навчальному куточку вихователі переважно використовують для залучення дітей до драматизацій/ театралізування (особливо в куточках, призначених для драматичних ігор), а також у проєктах з візуального мистецтва. Нарешті, більшість випадків виключно естетичної діяльності були представлені співом і рухом під музику. Цікаво, що види діяльності, які є найбільш незвичайними для даної дитячої групи, як правило, частіше використовуються окремо на заняттях.

Нерівномірна присутність різних видів естетичної діяльності під час перебування дітей в групі може бути наслідком багатьох чинників. Наприклад, освітні цілі програм з естетичного та творчого напрямку сформульовані узагальнено. Це могло донести

до педагогів неправильне уявлення про те, що більш конкретні форми творчого самовираження та естетичної діяльності не повинні використовуватися на заняттях [2]. Ще одним фактором, який сприяє цьому, можуть бути часові обмеження – вихователям може не вистачити часу для більш рівномірного розподілу усіх видів діяльності. Крім того, програми не пропонують обов'язкову частоту, з якою слід знайомити дітей з різними формами мистецтва. Багато вихователів закладів дошкільної освіти можуть не відчувати себе достатньо підготовленими розвивати драматичні здібності дітей, керувати музичним виконанням або хореографією через відсутність підготовки в цих конкретних формах мистецтва [1].

Висновки і перспективи дослідження. Різні види естетичної діяльності дітей середнього дошкільного віку в ЗДО Китаю були організовані в чотирьох формах: інтегровані заняття, наповнювачі-переходи між видами діяльності, час у навчальному куточку та власне заняття мистецького напрямку. Однак розподіл між видами естетичної діяльності досить нерівномірний за частотою і часом проведення, що потребує урегулювання багатьох аспектів: це і достатня підготовка вихователів до керівництва естетичною діяльністю дітей, і уточнення програм дошкільної освіти, надання дітям більшої свободи у виборі діяльності та більшої доступності матеріалів для творчості в груповому приміщенні.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в удосконаленні методики керівництва естетичною діяльністю дітей дошкільного віку в практиці закладів дошкільної освіти Китайської Народної Республіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bautista A., Tan L. S., Ponnusamy L. D., Yau X. Curriculum integration in arts education: connecting multiple art forms through the idea of «space». *Journal of Curriculum Studies*. 2016. № 48 (5). P. 610-629.
2. Gadsden V. L. The arts and education: knowledge generation, pedagogy, and the discourse of learning. *Review of Research in Education*. 2008. № 32 (1). P. 29-61.
3. Liu Sh. Discussion on the basic strategies of infant art education of preschool education speciality in colleges and universities. *Contemporary Education Research and Teaching Practice*. 2017. Vol. 8.
4. Song R. Research on chinese children's innovative aesthetic learning. *Proceedings of the 5th International Conference on Humanities Education and Social Sciences (ICHESS 2022)*. 2022. P. 677-686.
5. Zhang X. Study on the basic strategies of infant art education of preschool education speciality in colleges and universities. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research : 5th International Conference on Arts, Design and Contemporary Education (ICADCE 2019)*. 2019. Vol. 341. P. 652-655.

БЛОКИ ДЬЕНЕША ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглядаються можливості використання блоків Дьєнеша для розвитку дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку. На основі сучасних українських досліджень доведено, що цей дидактичний матеріал сприяє активізації креативного мислення, формуванню навичок класифікації, аналогії, комбінування, а також розвитку здатності до генерації нових ідей. Визначено принципи, що забезпечують максимальне залучення дітей у процес дослідження і творчості для ефективного розвитку дивергентного мислення засобами блоків Дьєнеша.

Ключові слова: дивергентне мислення, блоки Дьєнеша, діти старшого дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. У сучасній педагогіці дедалі більше уваги приділяється розвитку дивергентного мислення дітей дошкільного віку як важливого компоненту їхнього інтелектуального та творчого потенціалу. Дивергентне мислення, що характеризується здатністю генерувати численні оригінальні ідеї та знаходити нестандартні шляхи вирішення завдань, є фундаментом для формування креативності, гнучкості мислення та здатності адаптуватися до змінних умов. У зв'язку з цим важливим є пошук ефективних засобів, які могли б стимулювати розвиток таких навичок у дітей старшого дошкільного віку.

Одним із перспективних засобів розвитку дивергентного мислення вважаємо логічні блоки Дьєнеша – дидактичний матеріал, розроблений угорським математиком і педагогом Золтаном Дьєнешем. Цей набір геометричних фігур, що різняться за формою, кольором, розміром та товщиною, має значний потенціал для розвитку логічного і творчого мислення дітей, оскільки дозволяє їм експериментувати з комбінаціями ознак, класифікацією, створенням нових об'єктів та вирішенням нестандартних завдань. На сьогодні існує потреба у глибшому дослідженні впливу занять із використанням блоків Дьєнеша на розвиток дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку, визначенні оптимальних підходів роботи з цим дидактичним матеріалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вивченню проблематики дивергентного мислення присвячена низка

праць науковців, як-от: Ф. Баррона, О. Беккера, О. Войтенко Дж. Гілфорда, О. Кононко, Л. Лисенко, В. Моляко, С. Сисоєвої, Е. Торренса та ін. Особливості застосування логічних блоків Дьенеша в освітньому процесі закладів дошкільної освіти обґрунтовано З. Герасимюк, О. Гнізділовою, О. Гришко, Л. Клевакою, М. Кушнірук, О. Линник, О. Максимовою, В. Мамон, С. Нікітченко, В. Новіковим, Т. Пагутою, А. Половець, Т. Самчук, І. Яблонською та ін. Водночас, недостатньо дослідженими залишаються можливості використання блоків Дьенеша як засобу розвитку саме дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: дослідити потенціал логічних блоків Дьенеша в розвитку дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Дивергентне мислення зазвичай визначається як когнітивний процес, що дозволяє людині генерувати декілька варіантів рішення для однієї проблеми, розвивати гнучкість та креативність мислення. Науковці наголошують на різних аспектах цього процесу. Зокрема, одним із аспектів, на думку О. Беккер [1], є інноваційність та креативність, де дивергентне мислення визначається основою творчого підходу, оскільки воно дає змогу індивідам розширювати межі відомого й знаходити нові, нестандартні способи мислення, особливо у дитячому віці, коли уява відіграє ключову роль. Ще одним аспектом дослідники Л. Смалиус, Н. Шавровська [7] окреслюють гнучкість мислення й зазначає, що дивергентне мислення передбачає здатність людини швидко змінювати підхід до вирішення задач, переключатися між різними ідеями і генерувати нові стратегії, що особливо важливо у контексті розвитку у дітей старшого дошкільного віку.

У сучасних розвідках (зокрема, М. Лещук [5], Л. Лисенко [6] та ін.) дивергентне мислення розглядається як багатокомпонентна система, яка охоплює кілька важливих параметрів: оригінальність – здатність генерувати ідеї, які відрізняються від стандартних рішень; гнучкість – вміння адаптуватися до нових завдань і ситуацій; швидкість мислення – вміння продукувати багато ідей за короткий час; деталізація – здатність розширювати та збагачувати власні ідеї, охоплюючи різні аспекти та деталі.

Для дітей дошкільного віку, особливо у старшому віці, дивергентне мислення є підґрунтям для розвитку здатності мислити нестандартно та творчо. Дослідження О. Кириченко [4] показує, що діти, які мають високий рівень дивергентного мислення, більш

гнучкі у вирішенні нових завдань, здатні швидше адаптуватися до змін та проявляють вищу мотивацію до навчання. Такі діти легше справляються із завданнями, які потребують креативності та нестандартного підходу.

Контент-аналіз визначень показує, що дослідники одноголосні у визнанні дивергентного мислення основою для розвитку творчих здібностей, креативності та здатності до адаптації. Хоча визначення різняться у деталях, всі вони підкреслюють багатоваріантність і гнучкість мислення як ключові характеристики дивергентного мислення, що особливо важливо у процесі навчання та розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Зважаючи на наукові доробки сучасних дослідників [1; 4; 5 та ін.], розвиток дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку характеризується деякими особливостями. Діти цього віку активно використовують уяву та фантазію: вони схильні експериментувати з образами та ідеями, що сприяє формуванню уявного мислення. Як зазначає М. Лещук [5], здатність до фантазування в ігрових ситуаціях відіграє важливу роль у розвитку дивергентного мислення, оскільки допомагає дітям виявляти нові зв'язки та створювати різні комбінації. Також у цьому віці формується гнучкість мислення, що дозволяє дітям шукати альтернативні рішення і краще адаптуватися до нових ситуацій. Дослідники, зокрема О. Беккер [1], О. Кириченко [4], наголошують на тому, що вміння змінювати спосіб розв'язання проблем у різних контекстах є важливим показником розвитку дивергентного мислення.

Особливістю цього віку є також здатність дітей до комбінування ідей, коли вони починають активно поєднувати відомі образи та ознаки предметів для створення нових образів чи ситуацій. За словами М. Лещук [5], така можливість комбінувати різні елементи сприяє розвитку оригінальності та новизни мислення. Важливим аспектом розвитку дивергентного мислення є відкритість до нових підходів: діти, які мають розвинене дивергентне мислення, легше сприймають нові ідеї та знаходять різні способи дій у нових умовах, що стимулює розвиток їхньої творчої ініціативи і сприяє пошуку нових шляхів вирішення проблем [4].

Крім того, розвиток дивергентного мислення сприяє емоційному розвитку дітей. Сучасні дослідження підтверджують, що творчі завдання, які залучають дивергентне мислення, допомагають дітям краще розуміти власні емоції та потреби. Через гру та експериментування у них з'являється можливість висловлювати себе, що є важливим аспектом емоційного інтелекту [1, с. 26].

На сьогодні розвиток дивергентного мислення розглядається як складний процес, що потребує комплексного підходу, охоплюючи різноманітні ігрові та творчі завдання. Вагомий потенціал для розвитку дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку ми вбачаємо у блоках Дьенеша. Цей дидактичний інструмент дозволяє дітям експериментувати з формами, кольорами, розмірами та іншими ознаками предметів, що відкриває перед ними простір для творчого мислення і нетрадиційних способів вирішення завдань. У процесі роботи з блоками Дьенеша дитина розвиває вміння комбінувати та класифікувати об'єкти за різними ознаками, що відповідає природі дивергентного мислення, орієнтованого на багатоаспектність і варіативність.

Робота з блоками Дьенеша дозволяє реалізувати різноманітні вправи, що стимулюють розвиток дивергентного мислення. У дослідженнях (З. Герасимюк [2], О. Гнізділової, О. Гришко, Л. Клевака [3]) показано, що різноманітність комбінацій та завдань із блоками Дьенеша розвиває у дітей здатність до експериментування, вміння встановлювати нові зв'язки та швидко адаптуватися до умов, що змінюються. Основні вправи з блоками включають:

- класифікацію за власними критеріями: дитина обирає і формує групи блоків за ознаками на власний розсуд, що розвиває здатність до побудови зв'язків та виявлення альтернативних рішень;
- створення нових комбінацій: така вправа стимулює дитячу фантазію та активізує здатність до пошуку нових варіантів вирішення завдань;
- пошук «зайвого» об'єкта: дитина має знайти блок, який не відповідає критерію групи, що розвиває аналітичне мислення та навички порівняння;
- вигадкування історій за блоками: сприяє позитивному впливу цієї вправи на розвиток не лише мислення, а й мовленнєвих навичок дітей.

Для ефективного розвитку дивергентного мислення засобами блоків Дьенеша важливо дотримуватись низки принципів, що забезпечують максимальне залучення дітей у процес дослідження і творчості.

- принцип варіативності – полягає в тому, що в роботі з блоками дітям слід пропонувати завдання, які можна виконати різними способами, заохочуючи їх знаходити декілька рішень (наприклад, одна і та ж задача може вимагати різних

комбінацій блоків за кольором, формою чи розміром, що сприяє формуванню гнучкості мислення);

- принцип свободи вибору – ґрунтується на стимулюванні ініціативи, що дозволяє дитині відчувати впевненість у власних ідеях і розвивати самостійність у пошуку рішень (дітям дається можливість самостійно обирати способи дій та підходи до розв'язання поставлених задач);
- принцип багатоаспектності – полягає у стимулюванні дітей враховувати різні ознаки об'єкта та розвитку вміння бачити багатозначність у простих речах (завдання з блоками мають охоплювати багатокомпонентний аналіз елементів, де кожен блок може бути розглянутий з точки зору кількох характеристик: кольору, розміру, форми тощо);
- принцип ігрового підходу – базується на тому, що гра дозволяє дитині експериментувати без обмежень, що сприяє розвитку креативності, а використання блоків Дьенеша у грі сприяє зниженню тривожності у дітей та створює емоційно сприятливу атмосферу, в якій вони легше долають страх перед помилками;
- принцип ускладнення завдань – полягає в тому, що завдання з блоками поступово ускладнюються, включаючи все більше ознак для комбінування та аналізу. Цей принцип сприяє розвитку вміння порівнювати і класифікувати об'єкти за більш складними характеристиками, що поглиблює дивергентне мислення та готує до складніших завдань

Використання блоків Дьенеша за такими принципами допомагає розвивати у дітей здатність до творчого, нестандартного мислення та готує їх до розв'язання задач, що потребують багатовимірного підходу і креативних рішень.

Висновки і перспективи дослідження. Вищезазначене дає можливість зробити висновок про те, що розвиток дивергентного мислення дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхнього загального когнітивного розвитку, що відкриває нові можливості для творчості та інноваційності. Включення блоків Дьенеша в освітній процес сприяє формуванню творчої особистості, здатної до нестандартного мислення та ефективного вирішення проблем у майбутньому. Отже, цінність цього дидактичного інструменту полягає не лише в розвитку конкретних навичок, а й у створенні основ для творчої діяльності, що буде актуальною на всіх етапах розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беккер О.В. Формування дивергентного мислення у дітей старшого дошкільного віку через творчі завдання. *Психологія та педагогіка раннього розвитку*. 2021. Т. 7. № 1. С. 24–31.
2. Герасимюк З. Блоки З.Дьенеша як інноваційна технологія формування логіко-математичної компетентності. *Наука. Освіта. Молодь*. 2023. С. 73–76.
3. Гнізділова О.А., Гришко О.І., Клевака Л.П. Розвиток у дітей дошкільного віку логіко-математичних уявлень та умінь у процесі використання логічних блоків Дьенеша та паличок Кюїзенера. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2021. Випуск 4. С. 199–206.
4. Кириченко О.В. Педагогічні підходи до розвитку креативності та дивергентного мислення у дошкільнят. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2021. Т. 5. № 4. С. 102–109.
5. Лещук М. Психологічні чинники розвитку дивергентного мислення у дітей молодшого шкільного віку. *Студентський науковий вісник*. 2012. № 30. С. 23–26.
6. Лисенко Л.М. Особливості розвитку дивергентного мислення в молодших школярів. *Габітус*. 2021. Випуск 27. С. 22–26.
7. Смалиус Л.Н., Шавровська Н.В. Розвиток гнучкості як інтегральної характеристики особистості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. № IV (41). С. 76–79.

Анна Підопригора

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

РОЛЬ МУЗИКИ В АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті висвітлено сутнісні характеристики адаптації дітей раннього віку; означено роль музики в адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: адаптація, музика, музичні ігри, діти, ранній вік.

Постановка проблеми. Адаптація дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти є одним із найбільш актуальних питань сучасної педагогіки. Дане явище охоплює не лише фізичний, але й емоційний, соціальний та психологічний аспекти розвитку дитини. Вступ до закладу дошкільної освіти стає ключовим етапом у формуванні особистості, оскільки він супроводжується значними змінами в умовах життя, а також у соціальних взаємозв'язках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою адаптації дітей до умов перебування у закладі дошкільної освіти займалися С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Рагозіна, О. Циганенко та ін.

Сучасні науковці, такі як Т. Бабюк, Н. Каньоса, О. Кононко, І. Пукас вивчають адаптаційні можливості дошкільників, зокрема дітей раннього віку. Проте, незважаючи на численні наукові доробки у цій галузі, визначення ролі музики в адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти потребує подальших системних досліджень.

Мета статті: схарактеризувати роль музики в адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом у науковому й освітньому просторі України, як і в світовому науковому дискурсі, проблематика розвитку дітей раннього віку все частіше стає предметом активного обговорення і цей інтерес не є випадковим, адже ранній вік – це період, коли закладаються основи фізичного, емоційного, соціального та когнітивного розвитку особистості. О. Циганенко стверджує, що більшість когнітивних, мовленнєвих та соціальних навичок формується саме у даному віці [6]. Це знайшло своє відображення в активних обговореннях, розробці нових освітніх концепцій, а також впровадженні експериментально-дослідних програм у закладах дошкільної освіти. Важливим аспектом дослідження раннього розвитку дітей є включення до програм новітніх методик і технологій, що базуються на останніх наукових відкриттях [3]. Використання інтерактивних матеріалів, ігор та іншого практичного контенту допомагає створити сприятливі умови для подальшого навчання та розвитку дитини раннього віку.

Проблема дослідження також полягає в недостатньому усвідомленні та використанні музичної діяльності як засобу адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти. Незважаючи на те, що адаптаційний період є критично важливим для соціалізації та емоційного розвитку дитини, багато вихователів і батьків не враховують потенціал музики в даному процесі, зазначає Н. Гавриш [2, с. 28].

Адаптація дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти є однією з найбільш важливих та водночас складних проблем, з якими стикаються як батьки, так і вихователі. На думку С. Васильєвої, адаптація – це явище, яке охоплює різноманітні сфери життя, від фізіології і екології до психології та педагогіки [2]. Вперше цей термін було введено німецьким фізіологом Г. Аубертом у 1865 році. Однак лише згодом адаптація почала сприйматися як важливий біологічний процес, що передбачає пристосування живих організмів до умов навколишнього середовища. У педагогічному

дискурсі адаптація набуває особливого значення, оскільки стосується процесів, що відбуваються під час переходу особистості від одного соціального середовища до іншого.

Адаптація дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти – це складний і багатогранний процес, який вимагає всебічного дослідження та уваги з боку педагогів, психологів та батьків. В Україні дана проблема стала об'єктом уваги багатьох науковців, які прагнуть визначити основні чинники, що впливають на цей процес, та розробити рекомендації для його оптимізації. На думку В. Рагозіної, саме в цей час формується не лише емоційне, але й соціальне середовище дитини. Він підкреслює, що адаптація залежить як від індивідуальних особливостей дитини, так і від умов, створених у закладі дошкільної освіти [2, с. 37].

У процесі адаптації до умов перебування у закладі дошкільної освіти у дітей раннього віку можуть виникати різноманітні емоційні реакції: від тривоги та стресу до радості та цікавості. Власне діти, які мають здорову емоційну прив'язаність до батьків, легше адаптуються до нових умов. Наприклад, у роботі О. Циганенко було вказано на важливість належного емоційного клімату в групі для полегшення процесу адаптації [6].

С. Васильєва зазначає, що роль батьків у адаптації дитини є надзвичайно важливою. Вони повинні залишатися на зв'язку з вихователями, підтримувати відкритий діалог та ділитися своїми переживаннями, побоюваннями, а також успіхами дитини [2, с. 43]. О. Кононко радить пам'ятати, що кожна дитина є унікальною, тому важливо враховувати її індивідуальні особливості, темперамент та потреби [5, с. 9]. Вихователі мають бути чутливими до сигналів, які посилає дитина, і готові адаптувати свої методи відповідно до її реакцій. С. Матвієнко наголошує на тому, що формування дружніх стосунків з іншими дітьми – один із важливих аспектів, що сприяє адаптації. Ігри, музика допомагають дітям раннього віку знайти нових друзів і відчутти себе частиною групи [5, с. 11].

Розглянемо тепер більш детально саме роль і місце музики в адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти. Власне музика – це не лише мистецтво, а й універсальна мова, яка здатна об'єднувати людей, розвивати емоційний інтелект та стимулювати творчість. У ранньому віці музична діяльність стає однією з найважливіших форм взаємодії між вихователем і дитиною. Вона дозволяє не тільки навчати дітей основам музики, але й створювати емоційно насичене середовище, в якому розви-

ваються їхні особистісні якості. Власне музика має унікальну здатність впливати на емоційний стан дитини раннього віку. Коли вона чує приємну музику, зазвичай стає більш розкутішою, радісною та відкритою до спілкування. Це особливо важливо в умовах нової діяльності та соціальної взаємодії. Спільні музичні ігри, заняття та прослуховування музики створюють позитивну атмосферу, де діти раннього віку швидше адаптуються до нових умов перебування.

Наведемо приклади таких музичних ігор.

«Співаючі руки». Діти раннього віку створюють свою мелодію, стукаючи в долоні або в коліна. Вихователь може підказувати ритм чи прості мелодії, і діти мають додати до них свої варіації. Дана гра допомагає розвивати ритмічне чуття та зосередженість [4, с. 63].

«Музичні стільці». Класичні «музичні стільці» можна адаптувати для зовсім маленьких дітей. Так, діти танцюють під музику, а коли вона зупиняється, повинні зайняти місце на стільці. І тут важливо врахувати те, що для дітей раннього віку стільці повинні бути розміщені так, щоб вони завжди могли знайти своє місце, і гра не викликала в них стресу.

Гра з м'ячем «Передай музику». Діти раннього віку сидять у колі і передають один одному м'яч під час виконання музики. Коли музика зупиняється, той, у кого залишився м'яч, має виконати просте завдання: наприклад, виконати один з рухів або прокоментувати, як відчуває себе в цей момент. Це допомагає дітям раннього віку вчитися слухати та сприймати сигнал.

Зазначимо, що музика є важливим інструментом, що сприяє адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти. Вона не лише допомагає знизити рівень тривожності, але й активно сприяє емоційній, соціальній та когнітивній адаптації дітей даного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Адаптація дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти є важливим етапом у їхньому розвитку. Цей процес не лише впливає на психологічний стан дитини, але й формує її соціальні навички, емоційну стабільність та загальний рівень розвитку. Одним із найефективніших засобів, які могли б сприяти даному процесу, є музика, яка має потужну здатність заспокоювати і створювати атмосферу комфорту та безпеки. Ритмічні мелодії, пісні та звуки природи можуть допомогти дітям раннього віку звикнути до нових умов, зменшуючи їхній стрес та тривожність.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з дослідженням методичних аспектів використання музики в адаптації дітей раннього віку до умов перебування у закладі дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Васильєва С. А., Гавриш Н. В., Рагозіна В. В. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Кропивницький : ІМЕКС - ЛТД, 2021. 226 с.
3. Гавриш Н. В., Васильєва С. А., Рагозіна В. В. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник. за заг. ред. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
4. Каньоса Н. Г., Бабюк Т. Й., Пукас І. Л. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 268 с.
5. Кононко О. Л., Матвієнко С. І. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку : навч. метод. комплекс. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 55 с.
6. Циганенко О. М. Адаптація дошкільників до умов дошкільного навчального закладу. Полтава, 2011. № 7. С. 5-8.

Даріна Підопригора

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розглянуто наукові досягнення педагогічної спадщини В. Сухомлинського; проаналізовано особливості морального виховання дітей молодшого шкільного віку на основі аналізу наукових здобутків педагога; наведено приклади морального виховання за працями В. Сухомлинського.

Ключові слова: спадщина В. Сухомлинського, моральне виховання, діти молодшого шкільного віку, дитячі видання, особистість.

Постановка проблеми. Моральне виховання в початковій школі є важливим етапом у розвитку особистості. Адже саме в цей період закладаються основні моральні орієнтири, які впливають на формування цінностей та світогляду в подальшому житті дітей молодшого шкільного віку. Однак у сучасному суспільстві, яке швидко змінюється, питання морального виховання набуває все більшої актуальності, а традиційні підходи потребують перегляду та адаптації. Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського, його досвід та методика викладання, спрямовані на виховання духовності, людя-

ності та моральної відповідальності у дітей, залишаються актуальними, але також потребують сучасного аналізу для їх інтеграції в сучасні освітні процеси.

Незважаючи на численні дослідження спадщини Сухомлинського, питання застосування його виховних методик для формування моральних якостей у дітей молодшого шкільного віку потребує глибшого вивчення та виявлення. Актуальність проблеми досліджень зумовлена інтересом до основних педагогічних ідей та істин, викладених у працях видатного педагога Василя Сухомлинського.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних основ морального виховання здійснено Я. Коменським, А. Макаренком, С. Русовою, В. Сухомлинським, К. Ушинським та ін. Основні проблеми морального виховання у розвитку особистості вивчали такі вчені, як І. Бех, О. Кононко, В. Кремень, О. Савченко, О. Сухомлинська, О. Чорна та ін. У своїх дослідженнях І. Батарейна, О. Дешко, Л. Дубровська, М. Фіцула та ін. розглядають проблему морального виховання дітей молодшого шкільного віку.

Метою статті є дослідження особливостей морального виховання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу: Обмірковуючи сутність морального виховання, необхідно мати на увазі, що моральне виховання – це не тільки формування світогляду й переконань у процесі оволодіння знаннями і діяльністю, а й особлива, специфічна виховна робота, яка має свої закономірності, потребує часу і певних форм та методів впливу на свідомість, характер, поведінку людини [2]. Моральне виховання розпочинається з перших свідомих кроків дитини. Саме в молодшому шкільному віці, коли діти особливо чутливі до емоційних впливів, ми маємо можливість ознайомити їх із загальнолюдськими моральними нормами та навчити основам моральності. Під час навчання дітей принципам моралі ми прагнемо виховати в них щасливе життя, закладаючи перші зерна громадянських мотивів та турботи про інтереси колективу і суспільства. В. Сухомлинський був переконаний, що завданням морального виховання є виховання доброти, чуйності, готовності прийти на допомогу будь-якій людині у біді, здатність співчувати, виховувати внутрішню потребу жити та діяти за принципами моралі. Моральне виховання полягає в тому, що соціально необхідні вимоги суспільства педагоги перетворили у стимули особистості кожної дитини, такі, як обов'язок, честь, совість, гідність.

За ствердженням науковців молодший шкільний вік є сенситивним у засвоєнні моральних норм і формуванні саморегуляції, моральної самооцінки. Саме у ці роки дитинства, вважав Василь Олександрович, закладаються основи для формування моральних якостей особистості. Василь Олександрович був прихильником до моральних цінностей суспільства. Видатний педагог моральне виховання пов'язував з особливостями спілкування дитини, тому у своїх працях «Серце віддаю дітям», «Листи до сина», «Народження громадянина» проаналізував усі типи педагогічно значимого спілкування, торкнувся процесу спілкування дитини з природою, з творами мистецтва. Він писав: «Що було найголовнішим у моєму житті? Не роздумуючи, відповідаю: Любов до дітей» [3, с. 7]. В. Сухомлинський називав виховання дітей 6-10 років «школою сердечності». Він радив вчителям і батькам вчити дітей доброті, любові та співчуттю. Вважав важливим завданням педагогів якомога раніше прищеплювати учням моральні засади суспільства. Василь Олександрович стверджував, що моральне становлення дитини тісно пов'язане з розвитком її творчих здібностей.

Видатний освітянин сформулював поради, моральні заборони «Десять не можна», «Дев'ять негідних речей, що принижують людину», «Закони Дружби» і «Правила виховання мужності», як навчати дітей моралі та виховати з них справжніх людей» [4]. Великий педагог був переконаний, що дитина може залишитись байдужою, якщо вона тільки «споживає» радість і добро, а не здобуває їх працею. Важливе значення у моральному вихованні особистості В. Сухомлинський надавав емоційним переживанням. Реалізуючи ідеї видатного педагога була розроблена методика морального виховання молодших школярів, що передбачає використання відповідної системи методів і форм. Вчителям було запропоновано проводити морально-етичні бесіди, дискусії, морально-інформаційні хвилинки, тренінгові вправи морального змісту, рольові ігри. Із метою морального виховання молодших школярів варто використовувати систему організаційних форм. Із метою морального виховання молодших школярів варто використовувати систему організаційних форм, до яких належать: мандрівки, змагання, години спілкування. Запропоновану систему форм та методів морального виховання спрямовано на вирішення таких завдань:

1. Збагачення моральних знань, формування моральних якостей, поглядів, почуттів.

2. Формування моральних переконань, морального світогляду, моральних цінностей.
3. Виховання готовності до здійснення моральних вчинків, формування моральних звичок, моральної спрямованості поведінки.

Зміст заходів враховує переконання педагогів у тому, що формування моральної поведінки молодших школярів потребує створення спеціальних умов для переведення набутих моральних знань у практичні дії. Зважаючи на те, що форми морального виховання зазвичай використовуються під час введення конкретних моральних тем, молодших школярів можна підготувати до них під час тренінгових занять. Наприклад, вони формулюють моральні поняття «друзі», «дружелюбність», «щедрість» під час дискусії «Хочу мати багато друзів».

Важливою умовою морального виховання учнів середньої школи є формування стійкої мотивації до моральних вчинків. З цією метою слід використовувати рольові ігри, які сприятимуть формуванню ціннісних орієнтацій та розвитку навичок моральної поведінки.

Цього досягають за умови, коли моральна ідея, розкрита перед розумом і серцем вихованця в яскравому образі, пробуджує в нього глибокі морально-естетичні почуття [1]. В. Сухомлинський прагнув того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова та прикладу вчителя в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які виробилися історією народу.

Моральні якості, на думку педагога, можна виховати на уроках літературного читання з молодшими школярами за оповіданнями та казками: «Горбатенька дівчинка», «Кінь утік», «Як Сергійко навчився жаліти». Дуже важливо та необхідно, щоб кожен учитель спрямовував моральні педагогічні погляди Василя Сухомлинського на виховання моральних цінностей у молодших здобувачів освіти читанням оповідань та казок. Виховання моральних якостей стало складовою морального виховання в школі В. Сухомлинського. Практична діяльність в цьому напрямі полягала в розробці класними керівниками планів виховання моральної культури на тривалий період. Для виховання моральної культури учнів у Павлівській середній школі сформовано «азбуку моралі», що являла собою правила заповіді, норми поведінки кожного учня.

Під яскравою особистістю вчений розумів передусім морального педагога. Він зазначав, що «не треба бути якимось ангелом, щоб мати моральне право виховувати справжню людину, треба

самому бути справжньою людиною – жити правильно, любити людей, берегти свою гідність патріота, громадянина, сина або дочки, матері або батька [4, с. 155].

Висновки і перспективи дослідження. Процес виховання моральних якостей особистості складає основу педагогічної системи В. Сухомлинського, вони є складовими ідеалами людства протягом його розвитку і мають неминуче значення для виховання молоді в сучасних умовах суспільства. Вчителі, які передають дітям моральні цінності, повинні демонструвати моральну поведінку на різних етапах життя. Моральне виховання – це безперервний процес, який починається з народження і триває протягом усього життя. Саме в роки навчання в початковій школі формуються основи моральності в особистості дитини. Таким чином, зазначимо, що моральному вихованню у педагогічній спадщині В. Сухомлинського відводиться чільне місце. Ідеї Великого Педагога залишаються актуальними і сьогодні, адже є надійним підґрунтям для створення сучасних виховних технологій.

Перспективи дослідження вбачаємо у конкретизації форм та методів морального виховання дітей молодшого шкільного віку на основі застосування педагогічних ідей В. Сухомлинського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сараєва О. В. Виховання моральних цінностей школярів у педагогічній системі В. Сухомлинського. Збірник наукових праць. *Педагогічні науки*. Випуск 53. Херсон : ХДУ. 2009. 437 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти томах. Т.4. К. : Радянська школа, 1977. 358 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вид. 2-ге. Харків : Акта, 2018. 537 с.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2. К. : Радянська школа, 1977. С. 147-416.

Яна Пустовіт

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРЕДМЕТНОГО ДОВКІЛЛЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті визначено основні методи, які можуть бути використані для розвитку відповідального ставлення до предметного довкілля у дітей середнього дошкільного віку.

Ключові слова: предметне довкілля, відповідальне ставлення, діти середнього дошкільного віку, методи.

Постановка проблеми. В умовах швидкого розвитку матеріальної культури та технологічних інновацій діти стикаються з безліччю предметів, які не тільки полегшують їхнє життя, але й можуть стати джерелом небезпеки або проблем, якщо до них не підходити відповідально. Багато дітей у дошкільному віці ще не мають чіткого уявлення про цінність речей та їх важливість у повсякденному житті. Це може призвести до недостатнього розуміння значення відповідального використання предметів, що оточує їх.

Окрім того, в сучасному вихованні спостерігається недостатня увага до розвитку відповідального ставлення до предметного довкілля. Часто батьки та вихователі не усвідомлюють важливості цього процесу або не знають, як ефективно формувати в дітей такі цінності. Внаслідок цього діти можуть вирости без усвідомлення важливості дбайливого ставлення до речей, що може мати негативні наслідки в їхньому майбутньому – у відносинах з однолітками, у сприйнятті моральних цінностей та у здатності до соціальної адаптації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема розвитку відповідального ставлення до предметного довкілля у дітей дошкільного віку є актуальною та багатовимірною. Сучасні дослідження, зокрема І. Бондаренко, Т. Волкової, О. Гречко, Т. Григор'євої, О. Дубасенюк, Л. Куценко та ін. наголошують на важливості раннього розвитку відповідальності як основи для соціальної адаптації, емоційного самоконтролю та розвитку моральних цінностей у дітей.

Мета статті: визначити методи розвитку відповідального ставлення до предметного довкілля у дітей середнього дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток відповідального ставлення до предметного довкілля у дітей середнього дошкільного віку потребує застосування різноманітних методів. Залежно від специфіки навчального матеріалу та особливостей дітей, педагоги можуть використовувати наочні, словесні та практичні методи. Кожен з цих методів має власні переваги та може бути адаптований до потреб і можливостей дітей, що сприяє їхньому всебічному розвитку.

Наочні методи є важливими у вихованні дітей, оскільки вони сприяють формуванню образних уявлень та допомагають дітям краще зрозуміти предмети, з якими вони взаємодіють.

Наочність дозволяє зменшити абстрактність навчання, роблячи його більш доступним та цікавим для дітей. Основними формами наочних методів є демонстрації, ілюстрації, моделі, відеоматеріали та екскурсії.

Демонстрації. Використання демонстраційних матеріалів, таких як картинки, відео або фізичні об'єкти, допомагає дітям бачити, як предмети функціонують у реальному житті. Наприклад, під час заняття з ознайомлення з природою вихователь може продемонструвати, як правильно використовувати і зберігати іграшки, або розповісти про предмети побуту, які потребують особливого ставлення.

Ілюстрації та моделі. Візуальні матеріали, такі як малюнки та моделі, також є ефективними інструментами у розвитку відповідального ставлення. Вихователі можуть використовувати ілюстрації для обговорення правил користування іграшками або предметами, вказуючи на те, як важливо дбати про них. Ілюстрації, що показують правильне і неправильне використання предметів, можуть стимулювати обговорення та критичне мислення у дітей.

Екскурсії. Проведення екскурсій на підприємства, в музеї або до майстерень може стати чудовою нагодою для дітей ознайомитися з предметами в контексті їх створення та використання. Екскурсії дозволяють дітям наочно бачити, як предмети виготовляються, які матеріали використовуються, і які етапи проходять до моменту потрапляння в їхні руки. Це формує у дітей усвідомлення відповідальності за предмети, які вони використовують. Науковець Т. Шевченко [5, с. 35] підкреслює, що екскурсії допомагають дітям розширити власні знання про предметне довкілля та формують у них критичне ставлення до речей.

Словесні методи охоплюють всі види мовленнєвої діяльності, які використовуються для передачі знань і формування уявлень про відповідальність. Вони включають бесіди, лекції, розповіді, читання літератури та обговорення.

Бесіди. Організація бесід дозволяє вихователю проводити діалоги з дітьми, ставити їм запитання про їхні дії з предметами, які їх оточують. Під час бесід діти можуть висловлювати власні думки про те, як важливо дбати про іграшки, книги, одяг та інші предмети. Це створює атмосферу відкритості та довіри, де діти можуть вільно обговорювати власні переживання та досвід. У власній розвідці І. Бондаренко [1, с. 17] зазначає, що бесіди є ефективними для розвитку усвідомленого ставлення до предметів, оскільки діти починають усвідомлювати власні дії та їх наслідки.

Читання літератури. Використання літератури, в якій порушуються питання відповідальності, допомагає дітям розширити свій кругозір і зрозуміти цінності, пов'язані з відповідальним ставленням до предметного довкілля. Книги та оповідання, які демонструють приклади відповідальної поведінки, можуть бути обговорені на заняттях. Вчена О. Гречко свідчить, що література, яка включає в себе соціальні норми і етичні цінності, сприяє формуванню у дітей уявлень про важливість дбайливого ставлення до предметів.

Обговорення. Після читання книги або розповіді доцільно проводити обговорення, де діти можуть ділитися власними думками і враженнями. Це може включати запитання, що спонукають дітей думати про те, як вони можуть застосувати отримані знання у власному повсякденному житті. Обговорення літератури дозволяє дітям усвідомлювати важливість відповідального ставлення до предметів, оскільки вони можуть асоціювати себе з персонажами та їх вчинками.

Практичні методи навчання є важливими для розвитку навичок і звичок відповідального ставлення до предметного довкілля. Вони включають діяльність, що дозволяє дітям безпосередньо взаємодіяти з предметами та практично застосовувати отримані знання.

Ігрові ситуації. Використання ігрових ситуацій дозволяє дітям вчитися на практиці, виконуючи певні ролі та обов'язки. Наприклад, під час гри в магазин діти можуть виконувати обов'язки продавців та покупців, що допомагає їм зрозуміти цінність речей і важливість дбайливого ставлення до них. Ігрові ситуації також сприяють розвитку комунікативних навичок, оскільки діти вчаться спілкуватися та взаємодіяти з іншими. У власному дослідженні М. Коваль [3, с. 56] підкреслює, що ігрові ситуації є ефективними для формування відповідального ставлення, оскільки діти отримують можливість брати на себе відповідальність за власні дії у грі.

Практична діяльність. Заняття, що передбачають практичну діяльність, також сприяють формуванню відповідального ставлення до предметного довкілля. Це можуть бути заняття з образотворчого мистецтва, ручної праці, кулінарії або екології. Діти вчаться дбати про матеріали, які вони використовують, і усвідомлюють важливість дбайливого ставлення до предметів. Л. Дубровська [2, с. 29] вказує на те, що практична діяльність допомагає дітям розвивати навички роботи з предметами, що формує у них усвідомлення відповідальності за їх використання.

Проекти. Організація проектної діяльності також є важливим методом розвитку відповідального ставлення. Проекти можуть бути спрямовані на вивчення певних тем, що стосуються предметного довкілля. Діти можуть працювати в групах, виконуючи спільні завдання, що розвиває у них навички співпраці та відповідальності. Т. Лисенко [4, с. 24] у власному доробку показує, що проектна діяльність сприяє формуванню в дітей усвідомлення важливості дбайливого ставлення до предметів, оскільки вони самостійно планують, організовують і реалізують власні ідеї.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, методи розвитку відповідального ставлення до предметного довкілля у дітей середнього дошкільного віку можуть бути класифіковані на наочні, словесні та практичні. Важливо, щоб педагоги використовували комплексний підхід, поєднуючи різні методи у власній роботі. Це дозволить дітям не лише отримувати знання про предмети, але й усвідомлювати власну відповідальність за них, формуючи в них позитивні цінності та навички, які будуть супроводжувати їх протягом усього життя. Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо розвиток методики виховання відповідального ставлення у дітей дошкільного віку до різних аспектів довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко І.М. Розвиток відповідального ставлення до предметного довкілля у дітей. *Вісник дошкільної педагогіки*. 2021. № 3 (2). С. 15–22.
2. Дубровська Л.С. Практична діяльність як засіб виховання відповідального ставлення. *Психологія і педагогіка*. 2021. № 5 (4). С. 27–33.
3. Коваль М.В. Ігрові ситуації в навчанні дітей: ефективність та перспективи. *Вісник педагогічних наук*. 2020. № 7 (2) С. 54–61.
4. Лисенко Т.В. Проектна діяльність у вихованні дітей: теорія і практика. *Педагогічний вісник*. 2020. № 4 (3). С. 22–29.
5. Шевченко Т.А. Екскурсії як засіб виховання: досвід та результати. *Соціальна педагогіка*. 2020. № 6 (5). С. 34–39.

Валерія Середа

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Анотація: Стаття присвячена дослідженню психолого-педагогічних особливостей навчання дітей раннього віку, що є критичним етапом у формуванні особистості.

Ключові слова: діти раннього віку, психолого-педагогічні особливості,

пізнавальна діяльність, психофізіологічний розвиток.

Постановка проблеми. Навчання дітей раннього віку є ключовим у формуванні фундаментальних навичок, які впливають на подальше життя і розвиток особистості. Питання ефективної організації освітнього процесу в цьому віці також залишається вкрай неоднозначним через унікальні психофізіологічні та соціально-емоційні особливості дітей, та через необхідність адаптації педагогічних методик до індивідуальних потреб. Таким чином, стає проблема вивчення та адаптації методів і підходів, що сприяють гармонійному розвитку дитини [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні аспекти навчання дітей раннього віку досліджували такі автори, як Л. Виготський, який розробив концепцію зони найближчого розвитку, що є основоположною в дитячій психології, а також Ж. Піаже, який запропонував теорію когнітивного розвитку, що перетворює етапи і характер пізнавальної діяльності у дітей. Сучасні українські науковці, такі як О. Гончар та І. Бех також зробили значний внесок у вивчення педагогічних технологій раннього навчання та формування соціальних і комунікативних навичок у дітей раннього віку [2].

Мета статті – дослідити психолого-педагогічні особливості навчання та виховання дітей віком до трьох років з урахуванням їх вікових та індивідуальних відмінностей.

Виклад основного матеріалу. Навчання дітей раннього віку є одним із основних етапів у формуванні особистості, оскільки цей період закладає основу для розвитку фізичних, психічних і когнітивних здібностей. Сучасні дослідження підтверджують, що ранній вік є критичним періодом для інтенсивного розвитку головного мозку та формування соціально-емоційних навичок. Відтак, важливо розуміти особливості психолого-педагогічних підходів до навчання дітей у цьому віці, щоб забезпечити оптимальні умови для їх гармонійного розвитку [5].

Ранній вік охоплюється в період від року до трьох років і є етапом, коли відбувається інтенсивний розвиток. Психофізіологічний розвиток дітей раннього віку відзначається швидкими змінами в нервовій системі, формуванням нових нейронних зв'язків, а також розвитком сенсорних систем. У цьому періоді формуються навички великої і дрібної моторики, що є основою для подальшого розвитку таких важливих когнітивних функцій, як увага, пам'ять, мислення. Моторний розвиток і координація рухів розвиваються через гру, яка також сприяє формуванню соціальних і

комунікативних навичок [4].

Пізнавальна діяльність у ранньому віці є базою для інтелектуального розвитку дитини. У цьому періоді активно розвиваються сенсорні процеси, такі як сприйняття, пам'ять, увага, а також розвивається уява. Гра є основною формою діяльності дітей раннього віку, яка не лише сприяє розвитку їхніх когнітивних здібностей, а й формує емоційний інтелект і соціальні навички [3].

У ранньому віці найбільш ефективними є методи навчання, які базуються на природній активності дитини та її здатності до самопізнання через гру і сенсорний досвід. Ігровий підхід, сенсорні ігри, методи фізичного розвитку та соціальної інтеграції є основними в навчанні дітей. Важливим аспектом є індивідуальний підхід, що враховує особливості темпераменту та здатність дитини до пізнавальної діяльності [1].

Психофізіологічний розвиток дітей раннього віку охоплює основні зміни у функціонуванні нервової, сенсорної та опорно-рухової систем. У ранньому віці відбувається низка важливих змін, які ми розглянемо нижче.

Розвиток нервової системи: мозок дитини активно розвивається, формується велика кількість нових нейронних зв'язків. Цей період вважається критичним для розвитку когнітивних і моторних функцій.

Формування сенсорних систем: у дітей розвиваються відчуття зору, слуху, дотику, що сприяє пізнанню навколишнього середовища. Розвиток сенсорних систем стимулює розширення меж пізнання світу й формування відчуттів [2].

Діти вчаться контролювати свої рухи: спочатку освоюють базові навички (рухи рук, повзання), потім починають ходити. Дрібна моторика розвивається паралельно з великою, і ці навички є основою для подальшого розвитку письма та інших дій.

Дитина сприяє формуванню базових емоційних прив'язаностей, проявляти емоції у відповідь на різні стимули, що закладає основу для розвитку її емоційного інтелекту.

Пізнавальна діяльність у ранньому віці є основою для подальшого інтелектуального розвитку дитини. Сприяння, увага, пам'ять, уява – всі ці процеси формуються в цей період, і від них здатність дитини вивчати і розуміти навколишній світ [2].

Основний шлях пізнання світу для дитини в ранньому віці – сенсорне сприйняття. Дитина здатна розпізнавати форми, кольори, розміри об'єктів, що лежать в основі її подальшої пізнавальної

діяльності. Ранній вік характерний розвитком короткочасної пам'яті. Дитина намагається запам'ятовувати людей, предмети, їхні властивості, які їй допомагають формувати перші узагальнені образи.

Діти вчаться концентруватися на об'єктах і явищах. Увага в ранньому віці нестійка, але здатність її розвивати закладає основи для подальшої навчальної діяльності [4].

Гра для дітей раннього віку – це розвивальна діяльність, створена для стимулювання різних аспектів розвитку дитини, зокрема моторики, пізнавальних здібностей, соціальних та мовленнєвих навичок. такі ігри можуть включати прості завдання, що спонукають дитину народити нове поняття (наприклад, кольори, форми) через маніпуляцію предметами та взаємодію з дорослими або іншими дітьми. Важливо, щоб гра була простою, безпечною та адаптованою до віку дитини, після чого вона має відчутний інтерес та захоплення процесом навчання [6].

Виходячи із зазначених особливостей, можемо стверджувати, що навчання дітей раннього віку є етапом, що закладає основи для їх подальшого розвитку, соціалізації та формування інтелектуальних здібностей. Врахування психофізіологічних особливостей цього періоду допоможе побудувати ефективну педагогічну програму, спрямовану на всебічний розвиток дитини. Фізичний і психічний розвиток, формування основних когнітивних навичок, розвиток сенсорних систем і дрібної моторики – усі ці аспекти є ключовими у навчанні дітей. Також важливу роль відіграє підтримка емоційного комфорту та забезпечення позитивного середовища, яке стимулює інтерес до пізнання. Завдяки правильному поєднанню психологічних і педагогічних методів можливо створити основу для ефективної соціальної адаптації та подальших успіхів у навчанні [1].

Забезпечення індивідуального підходу в роботі з дітьми раннього віку є необхідними умовами для повноцінного розвитку, адже кожна дитина унікальна і має власні темпи розвитку. Відтак, ця робота спрямована на осмислення методик та принципів навчання дітей раннього віку з метою підвищення якості педагогічної діяльності та розвитку гармонійної особи [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини. Київ: Освіта, 2018. 320 с.
2. Піаже Ж. Психологія інтелектуального розвитку. Львів: Світ, 2019. 56-63 с.
3. Ельконін Д. Б. Дитяча психологія та педагогіка. Київ: Наукова думка, 2017. 215 с.
4. Запорожець А. В. Сенсорне виховання дітей раннього віку. Харків: Ранок, 2020. 285-301с.

5. Бех І. О. Психолого-педагогічні основи виховання дошкільників. Київ: Педагогічна преса, 2021. Т. 1. 352 с.
6. Гончар О. М. Педагогічні підходи до навчання дітей раннього віку. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 145-156 с.

Діана Соловйова

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Анотація: У статті розглянуто розвиток емоційної чутливості дітей дошкільного віку як важливу наукову проблему, що має значний вплив на їхню соціалізацію та формування емоційної компетентності. Проаналізовано підходи до визначення емоційної чутливості, її роль у розвитку особистості дитини та можливі шляхи формування емоційної чутливості в дошкільних закладах освіти. Особлива увага приділяється чинникам, які впливають на емоційний розвиток дошкільників, зокрема сімейному середовищу, взаємодії з однолітками та педагогічним впливом.

Ключові слова: емоційна чутливість, діти дошкільного віку, емоційний розвиток, соціалізація, емоційна компетентність, педагогічні підходи, сімейне середовище, взаємодія з однолітками, виховання емоційності, емоційний інтелект.

Постановка проблеми. У сучасній педагогіці відбувається переосмислення численних традиційних уявлень про процес розвитку особистості дитини. Актуальною стає проблема формування творчо розвиненої, естетично та художньо освіченої особистості, яка має можливість виступати як творець, а не лише споживач сучасної культури. Це досягається лише в тому випадку, коли з самого дитинства у дитини розвивається вміння адекватно оцінювати культурні явища, емоційно реагувати на прекрасне та вміти розрізняти потворне чи те, що виконано без відчуття смаку. Дослідження науковців переконливо свідчать про те, що уподобання та смаки формуються у ранньому дитинстві і це залежить від ефективності навчально-виховної системи дошкільного закладу. Від цього залежить виховання особистості з високим емоційним інтелектом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях, здійснених О. Гайдамакою, О.Радиноюю, К. Бояковою, С. Фадєєвою, продемонстрована можливість розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку за допомогою класичної спадщини та шляхом організації музично-ігрової взаємодії між вихователем та дітьми. Дослідження вчених, таких як

Н. Ветлугіна, Л. Масол, М. Миропольська, О. Радинова, О. Рудницька, Б. Теплов, В. М. Шацька, О. Щолокова, довели, що музичне мистецтво справляє значний вплив на художню та естетичну свідомість дітей, стимулює музично-ціннісні потреби, визначає розвиток естетичних інтересів, смаків та уявлень про красу. Це лежить в основі музично-естетичної культури особистості, формування якої триває протягом усього життя дорослої людини.

Мета статті – розглянути питання розвитку емоційної чутливості дітей дошкільного віку та визначити її роль у розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно досліджень, музичний розвиток дитини розпочинається в ранньому дитинстві, коли вона вперше стикається з ласкавими та ніжними інтонаціями материнського голосу, що виконує колискові пісні, або з грайливими, ритмічними мелодіями, що супроводжують рухи малят під час гри. Однак цей процес набуває систематичного та цілеспрямованого характеру під впливом виховання, що активізує емоційний відгук на музику, ґрунтуючись на досвіді сприйняття мистецьких творів. Розвиток емоційної чутливості до змісту музичного твору виступає однією з перших особистісних рис, яка формується у дошкільників під час занять музично-естетичними видами діяльності [3].

Відомо, що в ранньому дитинстві відбувається формування естетичних емоцій і почуттів, причому емоційна сфера має визначальний вплив на психічний розвиток малюка. Наукові дослідження підкреслюють, що саме музичне мистецтво може відкрити необмежені можливості для розширення та збагачення емоційного досвіду дітей дошкільного віку. Можливості раннього розвитку емоційної чутливості до музичного мистецтва визначаються, з одного боку, інтонаційною природою музики, а з іншого – закономірностями психічного розвитку дітей у цьому віковому періоді [1]. Музичне мистецтво, як один з перших факторів, найглибше вражає та стимулює емоційну реакцію та позитивні відчуття, спонукає до співпереживання та художньої емпатії, ініціює фантазію та уяву, викликає бажання спілкуватися й ділитися враженнями, а також спонукає до обговорення прослуханого.

У закладі дошкільної освіти виховання дитини з наймолодшого віку націлене на прищеплення їй цінностей музично-естетичної та художньої культури. Ключовим є те, щоб ранній досвід музичного виховання був пов'язаний із сприйняттям творів вищої якості, які виступають еталонами краси й гармонії в художньому відтворенні

світу навколо людини у повсякденному житті.

Емоційний відгук на музику, у контексті музичної педагогіки та психології, традиційно розглядається як специфічна музична здібність, яка взаємодіє з емоційною сутністю музичного мистецтва. В структурі музичних здібностей, викладеній С. Костюком, емоційна чутливість до музичного мистецтва представляє собою ключову ознаку музикальності, або її «ядро». Музикальність включає в себе комплекс спеціальних здібностей, які знаходять вираження у специфічному сприйнятті музики. Той, у кого є здібності до сприйняття музики та розвинуті музичні здібності, може відчувати музику та переживати її образний зміст тощо. Науковець виділяє три основні музичні здібності, які є основою музикальності: ладове відчуття, здатність до слухового уявлення та музично-ритмічне відчуття [2].

Згідно з концепцією С. Костюка, емоційна чутливість базується на сприйнятті та виділенні емоційного, ладового забарвлення твору, настроїв та почуттів, виражених у ньому, а також на здатності активно, через ритмічні рухи, переживати музику та відчувати емоційну виразність музичного ритму. Отже, визначені вченим основні музичні здібності – ладове та музично-ритмічне відчуття – утворюють основу для емоційної чутливості до музичного мистецтва, сприяючи глибокому, витонченому емоційному сприйняттю художнього змісту твору. Висловлювання вченого, що наголошує на ролі емоцій у сприйнятті мистецтва, свідчить про його особливу пізнавальну цінність та вплив на ставлення до музики [2].

Подана С. Костюком концепція музикальності, на його думку, не є остаточною і повною. Вона не включає в себе аналіз психологічного механізму та особливостей розвитку емоційної чутливості до музичного мистецтва як основи музикальності. Проте відзначені акценти в роздумах вченого про особистість музиканта та характеристики музичних виявів дітей створюють підстави для того, щоб розглядати емоційну чутливість до музичного мистецтва не лише як процес, що виникає під час сприйняття музики, але й як характеристику особистості дитини, яка формується в музичній діяльності [2].

Теоретичне обґрунтування цього припущення також можна знайти в працях В. Толстих, який досліджує питання здібностей і схильностей людини. Психолог стверджує, що інтерес, захоплення та любов до конкретної форми діяльності є передумовою і гарантією її успішності та основою особистісного ставлення. В. Толстих використовує термін «схильність» для опису активного, позитив-

ного та вибіркового ставлення до діяльності. Він підкреслює, що схильність передує здібностям та таланту, пробуджує потенційні сили і спонукає до пошуків підстав для початку конкретної діяльності, визнаючи її високе значення [3].

За словами В. Толстих, розуміння схильностей як вибірково позитивного ставлення до діяльності наближає цей термін до понять інтересів та потреб і передбачає емоційне сприйняття діяльності. Це підкреслює важливість розвитку схильностей на ранніх етапах формування особистості. Таким чином, емоційна чутливість, розглядана як вияв емоційного ставлення до музичних творів, повинна розглядатися не тільки як музична здібність, але й як особистісна риса дитини [3].

В. Толстих висловлює концепцію, яка акцентує на особистісному аспекті музичних здібностей і розглядає музику як форму художнього спілкування. Його пропозиція полягає в переосмисленні традиційного розуміння музичних здібностей з комунікативної перспективи. Науковець рекомендує оцінювати музичні здібності, пов'язуючи їх із зміною особистісного ставлення до музики в процесі сприйняття. Він вважає, що поява принципово нового сприйняття музики може свідчити про розвиток нової якості в музичних здібностях [3].

Н. Ветлугіна у своїх дослідженнях визнає, що для повного розуміння музикальності необхідно враховувати особливості особистості дитини разом із її інтересами та запитаннями. Вона відзначає взаємозв'язок загального й спеціального розвитку особистості, вказуючи на необхідність виділення загальних музично-естетичних та специфічних здібностей. Зокрема, Н. Ветлугіна визначає естетичне ставлення до музики як характерну рису першої групи, що проявляється у сприйнятті, відтворенні, уявленні, творчості та оцінці [1].

Другу групу вона асоціює з основними музичними здібностями та сенсорною базою, раніше визначеними С. Костюком. Таким чином, Н. Ветлугіна розглядає емоційний відгук на музику як провідний елемент музикальності, розширюючи його контекст у порівнянні з трактуванням С. Костюка. Вона в своїх теоретичних дослідженнях підкреслює, що емоційна чутливість до музичного мистецтва не лише є ключовою складовою структури музикальності, але й визначає завдання виховання естетичного ставлення дітей до музики [2; 1].

Отже, вихідний рівень прояву емоційної чутливості пов'язаний

з чутливістю та вразливістю, відображаючи просту емоційну реакцію людини. У музичній педагогіці цей аспект взаємодії з вибірковою сприйнятливістю дітей до музики, виявляючись у відзначенні музичних звуків порівняно з немусичними.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, розвиток емоційної чутливості у дітей дошкільного віку є важливим аспектом формування їхньої емоційної та соціальної компетентності, який впливає на здатність до успішної взаємодії з однолітками та дорослими. Аналіз наукової літератури показує, що емоційна чутливість формується під впливом різних факторів: сімейного середовища, педагогічних методів і культурних норм. Ефективне виховання емоційної чутливості вимагає комплексного підходу, який включає як безпосередній вплив батьків, так і спеціально організовану освітню діяльність у дошкільних закладах. Використання інтерактивних методів, рольових ігор та емоційного моделювання може значно сприяти формуванню емоційної чутливості та розвитку емоційного інтелекту дітей. Подальші дослідження та розробка освітніх програм дозволять більш ефективно інтегрувати ці підходи в систему дошкільної освіти.

Ця публікація не охоплює всі аспекти питання розвитку емоційної чутливості дітей дошкільного віку. Перспективним напрямком вважаємо дослідження вікових особливостей дітей середнього дошкільного віку у процесі розвитку їх емоційної чутливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини. К. : Музична Україна, 1978. 253 с.
2. Костюк С. Естетичне виховання дошкільника – складова гармонійного розвитку дитини. Вісник Інституту розвитку дитини: методичні та практичні матеріали. Вип. 2. Київ, 2011. 565 с.
3. Толстих В. І. Естетичне виховання. К. : Вища школа, 2007. 214 с.

**Людмила Сорока,
Олена Гаврило**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ

Анотація: У статті обґрунтовано наукові підходи до моделювання формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами едьютейнменту. Розглянуто основні складові моделі та зображено її графічний вигляд. Сутнісними структурними елементами розробленої нами

моделі визначено мету, завдання, компоненти, етапи, принципи, форми та засоби, які забезпечують формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку, систему критеріїв і показників та рівнів як інтегративний оціночний комплекс, очікуваний результат – як рівень сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *основи екологічної культури, едьютейнмент, діти старшого дошкільного віку, модель, формування.*

Постановка проблеми. Дослідження теоретичних засад формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами едьютейнменту спрямувало на розроблення моделі, яка базуватиметься на провідних традиціях педагогіки та сучасних педагогічних інноваціях та сприятиме ефективному вирішенню означеної проблеми. Моделювання є методом дослідження реальних і абстрактних об'єктів-прототипів на основі умовних образів, схем та фізичних об'єктів, які відрізняються від прототипу, але є аналогічними за структурою або типом поведінки. Означений метод дозволяє створити більш повний і обґрунтований прогноз досліджуваної проблеми та оптимізувати шлях до досягнення результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема формування основ екологічної культури дітей дошкільного віку висвітлюється рядом вчених: Г. Беленька, В. Волкова, О. Гаврило, В. Грецова, Н. Лисенко, З. Плохій та ін. Особливості використання едьютейнменту у сучасному освітньому просторі розкрито в наукових розвідках зарубіжними та українськими науковцями – Д. Букінгемом, Н. Гончаровою, З. Оканом, О. Смоляною, Ю. Тимошенко, А. Троян, С. Хіврич та ін. Сутність моделювання презентовано в дослідженнях Н. Голуб, А. Лопатьєва, Є. Павлютенкова, В. Томашевського та ін.

Мета статті: здійснити теоретичне обґрунтування моделі формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами едьютейнменту.

Виклад основного матеріалу. У розробленій та візуалізованій на рис. 1 моделі виокремлено три блоки: цільовий, організаційно-змістовий, результативний. Під блоками ми розуміємо частини структурного елемента, які відрізняються змістовною та структурною специфічністю. Кожен блок моделі несе певне функціональне навантаження.

Першим блоком нами визначено цільовий, який віддзеркалює мету та завдання освітнього процесу. *Метою* моделі визначено пошук шляхів підвищення рівнів сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

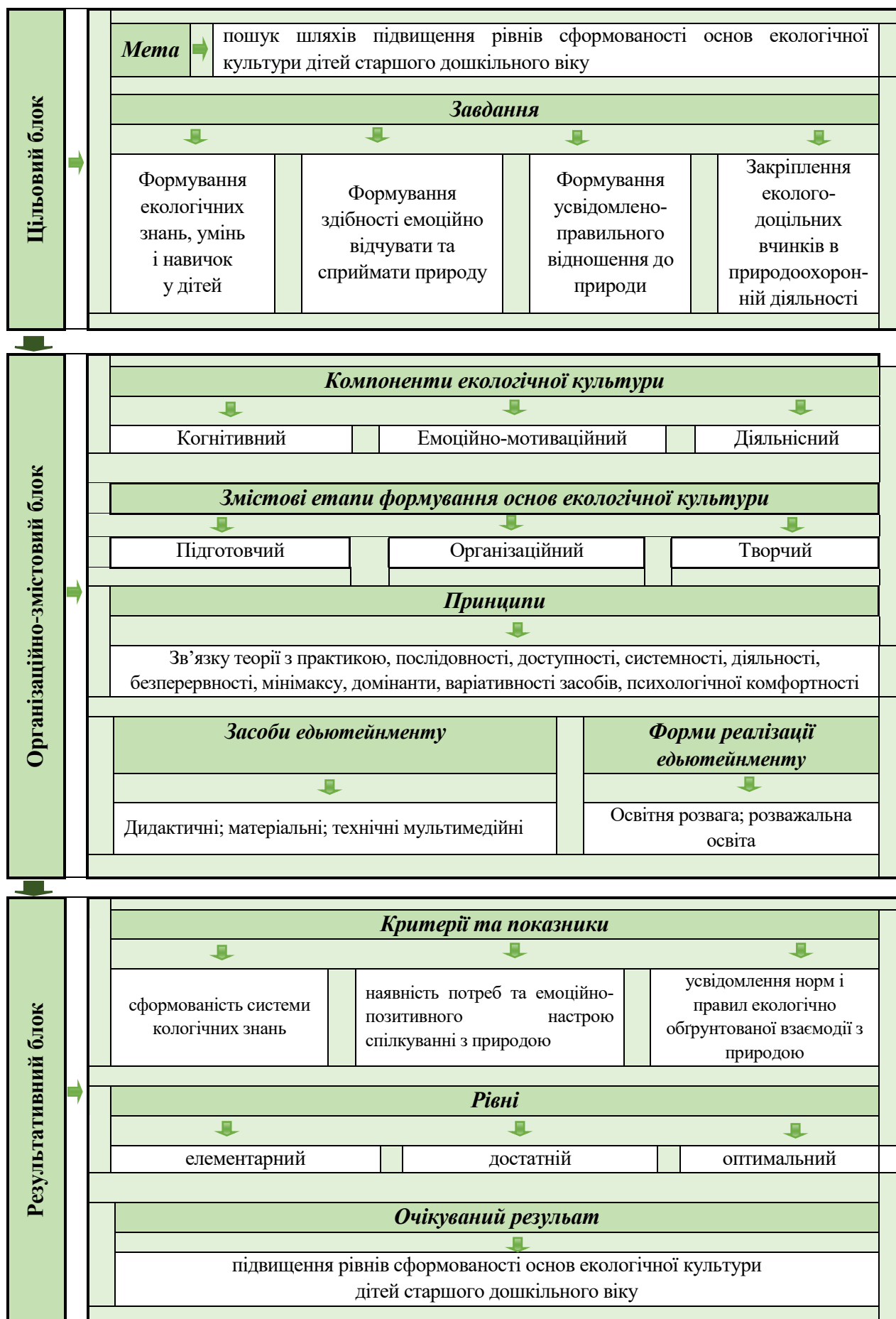

Рис. 1. Модель формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобом едьютейнменту

Презентована мета моделі конкретизується у *завданнях*: формування екологічних знань, умінь і навичок у дітей; формування усвідомлено-правильного відношення до природи; формування здібності емоційно відчувати та сприймати природу; закріплення еколого-доцільних вчинків в природоохоронній діяльності.

Відтак, мета та завдання, які потребують реалізації та вирішення в процесі формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку, складають цільовий блок моделі.

В ***організаційно-змістовому блоці*** представлено: компоненти екологічної культури, змістові етапи її формування, принципи й засоби едьютейнменту та форми його реалізації.

Отож, формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку передбачає сукупність трьох *компонентів*. Розглянемо їх детальніше.

Щодо *когнітивного компоненту* у розробленій моделі, то він проявляється в необхідності визначення достатнього рівня екологічних знань у дітей старшого дошкільного віку, які регулюють, спрямовують і контролюють діяльність і поведінку дитини в природі, значною мірою визначають і ставлення до неї. У структурі цього компонента вагомим можна виділити інтерес до оточуючої природи, що є запорукою успішного навчання та ефективності освітньої діяльності в цілому.

Психологи (Ю. Трофімов, В. Рибалка, П. Гончарук [4] та ін.) зазначають, що пізнання дітей дошкільного віку відрізняється від процесу пізнання дорослого. Дорослі пізнають світ «розумом», діти – емоціями. Для дорослих людей інформація первинна, ставлення вторинне. У дітей навпаки – ставлення первинне, а інформація вторинна. Тому емоційно-чуттєве розуміння світу природи має першорядне значення у розвитку пізнавальної сфери дітей та формуванні в них певного світогляду. Ще однією важливою складовою освітньої діяльності є мотивація, яка трактується сукупністю різних спонукань: мотивів, потреб, інтересів, прагнень, цілей тощо. У старшому дошкільному віці набувають подальшого розвитку мотиви спілкування, з яких діти прагнуть встановити й розширити контакти з оточуючими людьми та природою. Виходячи з цього, ще одним компонентом моделі нами визначено *емоційно-мотиваційний*, який характеризує рівень сформованості основ екологічної культури дітей, мотиви їх поведінки, установки по відношенню до оточуючої природи із чуттєвим проявом.

Наразі спостерігається тенденція до пріоритетного значення діяльнісного підходу в оволодінні дітьми старшого дошкільного віку програмного матеріалу, зважаючи на це останнім компонентом розробленої моделі визначено *діяльнісний*. Його сутність, в контексті нашого дослідження, проявляється у діяльності дітей по відношенню до оточуючого тваринного та рослинного світу, вміннях та навичках природоохоронної поведінки.

Означені компоненти запропонованої моделі забезпечують цілісність та впорядкованість і реалізовуватимуться через змістові етапи, форми та засоби, які ґрунтуються на принципах.

Розглядаючи змістові етапи формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку, охарактеризуємо сутність феноменів «зміст» та «етап». Отож, опора на визначення, подане дослідницею І. Зайченко [2], дає можливість тлумачити «зміст» системою наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими сприяє всебічному розвитку розумових та фізичних здібностей, формуванню світогляду, моральних цінностей і поведінки тих, хто навчається, а на словникові дані [1, с. 357] – розкрити поняття «етап» певною частиною періоду, дистанції.

У нашій моделі виділено *три етапи* цього процесу, які взаємопов'язані й утворюють цілісну систему формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку: підготовчий, організаційний, творчий.

На першому – *підготовчому* – етапі важливо забезпечити емоційно-чуттєву активність дитини через розвагу в освітньому форматі таким чином:

- забезпечити ситуацію співробітництва та успіху;
- проводити тренінги-емпатії, які дозволять дітям уявити себе будь-яким об'єктом природи, перейнятися почуттями та переживаннями іншого об'єкта, усвідомити власні.

Другий – *організаційний* – етап визначається спонуканням дітей до усвідомлено правильної поведінки в природі по відношенню до всього живого. На цьому етапі доцільно працювати в напрямі поглиблення чуттєво-емоційного сприйняття. У результаті в дітей старшого дошкільного віку сформуються певні моральні якості: почуття співчуття і передбачення загрозової природі небезпеки, прагнення запобігти цій небезпеці; розуміння того, що все в природі взаємопов'язане – немає «корисного», «шкідливого», «невичерпного».

На третьому – *творчому* – етапі прослідковується розвиток здібності дітей старшого дошкільного віку до самостійної природо-збережувальної поведінки, тобто збіг екологічних знань і поведінки в природі. Цей етап можна розглядати як оптимальний рівень їх сформованості основ екологічної культури.

Регулюють основні компоненти процесу навчання – *принципи*. У розробленій моделі до принципів, що забезпечують формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами едьютейнменту, належать: зв'язку теорії з практикою, послідовності, доступності, системності, діяльності, безперервності, мінімаксу, домінанті, варіативності засобів, психологічної комфортності.

Визначивши компоненти екологічної культури, змістові етапи її формування, та принципи, перейдемо до розгляду засобів та форм едьютейнменту, що забезпечать практичну реалізацію обраної мети та виокремлених завдань.

Ми з'ясували, що засоби навчання дозволяють зобразити об'єкт дослідження або надати його аналог, виокремити предмет дослідження та подати його для засвоєння [5]. Тому в сутність дефініції «засоби едьютейнменту» вкладаємо допоміжні засоби з їх специфічними функціями. Серед основних засобів нами виокремлено такі:

- дидактичні: настільні ігри, рольові, сюжетно-рольові, ділові ігри, ситуації для аналізу, вирішення проблемних ситуацій, творчі завдання, вправи на асоціації;
- матеріальні: бібліотеки, інтерактивні музеї, галереї, міні-музеї, віртуальні та реальні екскурсії в парк, на луки тощо;
- технічні мультимедійні: мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, навчальні та ігрові програми, відеофрагменти, анімації, 3D-моделі, ресурси мережі Інтернет, QR-коди тощо.

Останнім структурним елементом організаційно-змістового блоку розробленої моделі визначено *форми реалізації едьютейнменту*: освітню розвагу та розважальну освіту. Освітня розвага передбачає інтеграцію освітніх тем у розважальний контекст і може реалізовуватись у формах квесту, роботи в малих групах, арт-майстерні, освітньої подорожі, гри-стратегії, воркшопу, спільної освітньої діяльності, гри-лабіринту, екологічної лабораторії, лепбука тощо. Розважальна освіта акцентується на використанні розважальних матеріалів в освітньому процесі й може реалізо-

уватись в будь-якому просторі поза межами закладу дошкільної освіти (галереї, студії, парки, музеї та інші місця).

Після завершення розгляду складових організаційно-змістового блоку, перейдемо до аналізу наповнення **результативного блоку** (критеріїв, показників, рівнів, очікуваного результату).

Спираючись на визначені та описані вище компоненти формування основ екологічної культури, нами встановлено критерії оцінювання ефективності моделі та окреслено їх показники. Відповідність компонентів, критеріїв та показників їх оцінювання візуалізована в табл. 1.

Таблиця 1

**Діагностичний інструментарій для оцінювання
рівнів сформованості основ екологічної культури дітей
старшого дошкільного віку**

Компонент	Критерій	Завдання
Когнітивний	Сформованість системи екологічних знань	– визначення знань характерних особливостей рослинного світу; – визначення знань характерних особливостей тваринного світу; – визначення знань характерних особливостей неживої природи.
Емоційно-мотиваційний	Наявність потреб та емоційно-позитивного настрою у спілкуванні з природою	Визначення емоційного ставлення дітей старшого дошкільного віку до природи.
Діяльнісний	Усвідомлення норм і правил екологічно обґрунтованої взаємодії з природою	Спостереження за дітьми в різних видах діяльності.

Після визначення критеріїв та їх показників доцільно проаналізувати рівні, які сприятимуть простеженню динаміки сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. Дослідниця І. Клак [3] характеризує термін «рівень» як шкалу вимірювання, ступінь якості або здатності суб'єкта, що визначається набором об'єктивних чинників – критеріїв та показників. Ці чинники дозволяють комплексно оцінити певне педагогічне явище. У межах нашого дослідження, на основі встановлених критеріїв та показників, ми визначили три рівні сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку: елементарний, достатній та оптимальний.

Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку, що очікуваним *результативним аспектом* реалізації розробленої нами моделі може стати підвищення рівнів сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, розроблена нами модель формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами едьютейнменту дозволить забезпечити накопичення емоційно-чуттєвих вражень та вдосконалити образне сприйняття світу природи через навчання розвагою, сформувати елементарні екологічні знання та еколого-доцільну поведінку, що є основою суб'єктного ставлення до природи.

Обґрунтувавши теоретичні підходи до формування основ екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку за допомогою засобів едьютейнменту, наступним етапом нашого дослідження визначено експериментальну перевірку ефективності реалізації розробленої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. Київ: «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
3. Клак І.Є. Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Сучасні технології викладання англійської мови та інтерпретації текстів світової літератури*. 2017. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2017/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97->
4. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. Київ: Либідь, 2001. С. 469–476.
5. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php>

Ірина Тимченко

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 3 «Калинка» м. Суми Сумської області*

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КЕРІВНИКА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «імідж»; визначено основні складові іміджу керівника закладу дошкільної освіти; окреслено сукупність характеристик, якими повинен володіти керівник сучасного закладу дошкільної освіти (лідерські якості, комунікабельність, емоційна інтелігентність, організаційні навички, гнучкість, аналітичне та стратегічне мислення; професійна етика та високі моральні цінності; творчий підхід).

Ключові слова: імідж, керівник, заклад дошкільної освіти, формування.

Постановка проблеми. Наразі проблему підвищення якості освітніх послуг визнають однією із ключових у сучасній теорії та практиці. Її актуальність пов'язана з нинішніми процесами розвитку українського суспільства, які значною мірою формуються під впливом інтенсивного науково-технічного прогресу, а також змін у державній політиці України в контексті євроінтеграції. Ці чинники сприяють реформуванню національної освітньої системи, зокрема дошкільної, що вимагає нових підходів до організації освітнього процесу та підвищення його якості.

Якість освітнього процесу в закладі дошкільної освіти безпосередньо залежить не лише від кваліфікації та компетенцій педагогів, а й від того, наскільки керівник спроможний управляти, мотивувати колектив, взаємодіяти з батьками та громадськістю, і, зрештою, формувати позитивний імідж закладу в очах суспільства. Крім того, імідж керівника, як лідера закладу, допомагає залучати додаткові ресурси, створювати мережі співпраці з іншими освітніми установами та організаціями, а також зміцнювати авторитет серед місцевої громади. Однак, попри це, у багатьох випадках імідж керівників сучасних закладів дошкільної освіти формується спонтанно, без чіткого планування та належної опори на теоретичні знання в цій сфері, що негативно відбивається на його становленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вагомий внесок у розробку поняття «імідж» зроблено вченими з Європи та США, зокрема Б. Андерсоном, К. Боулдінгом, С. Вільямсом, Ф. Джефкінсом та ін. Дослідженню проблематики формування іміджу професійних груп присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. Алещенко, Л. Вознюк, Н. Волкова, Г. Дідух, Т. Довга, Р. Кравець, І. Лебідь, О. Панасюк та ін. У презентованих дослідженнях значну увагу приділено проблемам управлінської діяльності учасників освітнього процесу, проте питання, що стосуються формування іміджу керівника закладу дошкільної освіти, залишаються недостатньо розкритими.

Мета статті: дослідити формування іміджу керівника сучасного закладу дошкільної освіти як педагогічну проблему.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний аналіз змісту поняття «імідж», проведений у розвідках вчених (А. Аніщук [1], Л. Завгородньої [2], О. Лаврентьевої, А. Арбузової [6] та ін., свідчить, що цей феномен набув міждисциплінарного значення і вивчається в багатьох наукових галузях, що з одного боку, демонструє його вплив на різні аспекти людської діяльності, а з іншого – пояснює

різноманітні підходи до його визначення і тлумачення. Розглядаючи етимологію зазначеного поняття, знаходимо зв'язок з латинським словом «*imago*», що в перекладі означає «вигляд», «образ». Дослідження вчених [4] вказує, що вперше цей термін був використаний у 1955 році американським дослідником Е. Бернейсом у книзі «Інженерія згоди». У 1978 році Л. Браун припустила, що початкове значення слова «імідж» означало «копію або репліку». Вона виявила зв'язок нинішнього розуміння цього поняття з елементами ментальних структур у працях таких мислителів, як Аристотель, Дж. Локк, Д. Юм, Дж. Мілль.

Сучасні науковці поняття іміджу також вивчають з різних підходів й неоднаково трактують, зокрема, як: «цілісний образ, що складається з багатьох чинників» (К. Крутій [5]); «емоційно забарвлений образ, часто свідомо сформований, який має цілеспрямовано задані характеристики і покликаний чинити психологічний вплив певної спрямованості на конкретні групи соціуму» (Л. Загородня [2]); «уявлення про людину, товар чи інститут, яке цілеспрямовано формується в громадській свідомості за допомогою реклами або пропаганди» (С. Хамініч [7, с. 43]).

Виходячи з наведених визначень, у контексті нашого дослідження, імідж керівника сучасного закладу дошкільної освіти розглядаємо не лише як візуальний образ, а й як певний стиль мислення, дій та поведінки. Імідж можна трактувати як уявлення про себе, яке особа, власне «Я», презентує зовнішньому світу; це свого роду самопрезентація. Імідж керівника закладу дошкільної освіти повинен бути достатньо привабливим, адже успіх його професійної діяльності значною мірою залежить від рівня його сформованості. Фахівці (А. Аніщук [1], К. Крутій [5] та ін.) відзначають основні складові іміджу керівника закладу дошкільної освіти:

- зовнішній вигляд, який дозволяє керівнику привертати увагу та формувати позитивне враження про себе;
- поєднання вербальних і невербальних засобів спілкування, що допомагає виражати власне ставлення, взаємодіяти більш ефективно, а також оцінювати, надихати та досягати домовленостей;
- внутрішня відповідність посаді, яка передбачає індивідуальність та оригінальність, а також здатність подібатися іншим, експресію, що сприяє встановленню особистісних і професійних контактів.

Вважаємо, всі визначені складові іміджу взаємопов'язані і в комплексі формують професійний образ керівника закладу дошкільної освіти, що впливає на його успішність у виконанні обов'язків. Для забезпечення ефективної діяльності та успішного управління, керівник повинен володіти сукупністю важливих характеристик. Так, дослідниця А. Аніщук [1, с. 38] вказує на такі основні риси:

- вміння контролювати власний психофізичний стан і адекватно демонструвати його через соціальну поведінку;
- здатність ефективно спілкуватися з усіма категоріями людей, охоплюючи дітей, колег і державних службовців;
- розвиток та вираження емпатійних здібностей;
- наявність ерудиції та професійної компетентності, які проявляються в процесі взаємодії;
- адекватне проявлення творчих здібностей;
- здатність реалізовувати фасилітативний вплив;
- гуманістичний підхід у своїй діяльності.

Враховуючи презентовані риси, узагальнимо характеристики, якими, на нашу думку, повинен володіти керівник сучасного закладу дошкільної освіти. По-перше, *лідерськими якостями*, що дозволяють надихати та мотивувати педагогічний колектив, формувати позитивну атмосферу в закладі та сприяти професійному розвитку кожного педагога. По-друге, необхідна *комунікабельність*, яка забезпечує ефективну взаємодію з різними категоріями людей – від дітей до батьків і колег. Це вміння налагоджувати відкритий діалог, слухати й чути інших, а також адекватно реагувати на їхні потреби та запити. Крім того, важливою є *емоційна інтелігентність*, що допомагає керівнику розуміти та управляти власними емоціями, а також емоціями інших, створюючи таким чином гармонійне середовище для розвитку дітей. Не менш значущими є *організаційні навички*, які дозволяють планувати та координувати роботу закладу, ефективно використовувати ресурси та забезпечувати високий рівень освітніх послуг. Важливою характеристикою є *гнучкість*, яка дозволяє швидко адаптуватися до змін у освітньому процесі та умовах роботи, а також реагувати на виклики, що постають перед закладом. Також необхідно мати *аналітичне мислення*, що допомагає оцінювати ситуацію, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення на користь розвитку закладу та виявляти *стратегічне мислення*, що допомагає формулювати довгострокові цілі закладу і планувати шляхи їх досягнення.

Також до необхідних характеристик відносяться *професійна етика* та *високі моральні цінності*, які формують основу для взаємоповаги в колективі та довіри з боку батьків і громади. Врешті-решт, *творчий підхід* до вирішення проблем та впровадження нових ідей є важливим фактором для забезпечення інноваційності та актуальності освітнього процесу.

Сукупність цих характеристик формує імідж керівника, здатного забезпечити якісні освітні послуги та підтримувати розвиток сучасного закладу дошкільної освіти в цілому.

Концептуальні напрацювання науковців [1; 3; 6 та ін.] засвідчують, що для успішного управління закладом дошкільної освіти керівнику важливо мати, окрім зазначених характеристик, глибокі знання в галузі теорії управління, бути здатним орієнтуватися в різних стилях і функціях управлінських процесів, а також розуміти організаційні структури і методи управління освітнім закладом. Зокрема, керівник сучасного закладу дошкільної освіти повинен мати широкий спектр знань, що охоплює:

- методологічні знання, до яких відносяться закони, закономірності, ідеї, теорії та концепції;
- знання нормативної бази, що охоплюють принципи, правила, положення, нормативи та інструкції;
- змістові знання, які включають категорії, поняття, факти, явища та процеси;
- процесуальні знання, що стосуються методів, способів, прийомів, операцій та засобів;
- управлінські знання, які включають аспекти управління, менеджменту, педагогіки, психології, права, економіки та фінансів.

Ці знання дозволяють керівнику ефективно організовувати та координувати діяльність закладу, приймати обґрунтовані рішення та впроваджувати інноваційні підходи в освітній процес. Завдяки глибокому розумінню методології та нормативних аспектів, він здатен забезпечувати дотримання вимог і стандартів освіти, а також формувати позитивну атмосферу в колективі. Змістові знання сприяють розумінню специфіки педагогічної діяльності та потреб дітей, що дозволяє розробляти програми, які відповідають актуальним вимогам. Процесуальні знання забезпечують вміння використовувати різноманітні методи та технології навчання, адаптувати їх до індивідуальних потреб вихованців. Окрім того, управлінські знання дають можливість здійснювати стратегічне

планування, ефективно управляти ресурсами та бюджетом, а також взаємодіяти з батьками, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. У результаті, наявність цього комплексу знань дозволяє керівнику забезпечити високий рівень освітніх послуг, що відповідають сучасним вимогам і очікуванням суспільства.

Висновки і перспективи дослідження. Як бачимо, для того, щоб створити власний позитивний імідж, керівнику закладу дошкільної освіти необхідно докласти чимало зусиль. Володіння такими якостями, як інтелектуальність, ініціативність, етичність, чесність, довіра до підлеглих, комунікабельність, здатність вести за собою, доброзичливість, впевненість у собі, економічна грамотність, підприємливість, уміння організовувати, вимогливість, критичність, новаторство, уміння знайти компромісне рішення, допоможе досягти гарних успіхів на педагогічній ниві і, водночас, стати позитивним прикладом для всіх.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні PR-діяльності як складової формування керівника іміджу закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А.М. Управлінська діяльність в системі дошкільної освіти: навчальний посібник для магістрів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 319 с.
2. Загородня Л.П. Якість освітніх послуг як компонент іміджу дошкільного навчального закладу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* 2017. Випуск 3. С. 150–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_22 (дата звернення: 22.10.2024)
3. Зацерківна М.О. PR-технології у формуванні іміджу закладів вищої освіти сфери культури: автореф. дис...канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 Київ, 2019. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/2577> (дата звернення: 22.10.2024)
4. Котлер Ф., Фокс К. Стратегічний маркетинг для начальних закладів: пер. з англ. Київ: Українська асоціація маркетингу, Хімджест, 2011. 580 с.
5. Крутий К. Формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. *Практика управління дошкільним закладом.* 2011. № 1. С. 21–26.
6. Лаврентьева О.О., Арбузова А.А. Імідж керівника закладу освіти: ретроспективний аналіз змісту поняття. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2020. № 2 (20). С. 321–326.
7. Хамініч С.Ю. Теоретичні аспекти маркетингової діяльності вищих навчальних закладів. *Проблеми науки.* 2012. №7. С. 39–45.

ТЕХНОЛОГІЯ «КАЗКОВІ ЛАБІРИНТИ ГРИ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито сутність феномену «креативність» в контексті дослідження; визначено роль педагога у розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку; досліджено можливості, які надає технологія В. Воскобовича «Казкові лабіринти гри» в аспекті розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: креативність, технологія «Казкові лабіринти гри», діти старшого дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. Креативність є однією із ключових компетентностей у сучасному світі, де інновації і здатність до нестандартного мислення стають запорукою успіху в різних сферах життя. Вона охоплює не лише художній аспект, але й здатність до вирішення проблем, адаптації до змін та генерування нових ідей. Особливо важливим розвиток креативності є у дошкільному віці, коли у дітей активно формуються пізнавальні навички, уява та емоційний інтелект. Педагогічні стратегії, які сприяють розвитку креативності, охоплюють інтерактивні завдання, які заохочують дітей висловлювати власні думки, створювати нові сценарії та брати участь у спільному вирішенні завдань.

Серед інноваційних підходів до розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку особливе місце займає технологія «Казкові лабіринти гри». Це інтерактивний навчальний інструмент, який поєднує елементи гри, казки та навчання, створюючи простір для активного дослідження та творчої самовираженості дітей. За допомогою «казкових лабіринтів» діти можуть зануритися в різноманітні сюжети, вирішувати проблеми та приймати рішення в умовах гри, що сприяє розвитку їхньої уяви та креативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що сьогодні проблема розвитку креативності активно застосовується як у вітчизняних, так і в зарубіжних наукових працях, зокрема у дослідженнях таких авторів, як Д. Гілфорд, В. Дружинін, Е. Еріксон, А. Маслоу, В. Маршицька, С. Михида, В. Моляко, Г. Орлова, Д. Сімпсон, Е. Торренс, Е. Фромм та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, більшість з них фокусуються лише на окремих аспектах

творчого розвитку дітей. Технологія В. Воскобовича «Казкові лабіринти гри» ще не отримала широкого впровадження в українській дошкільній освіті та має обмежений науково-методичний супровід. Це підкреслює необхідність вивчення її потенціалу для розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: окреслити можливості використання технології «Казкові лабіринти гри» для розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні зміни в підходах до освіти та активне використання розвивальних технологій у практиці привели до перегляду концептуальних уявлень про навчання дітей і висунули нові вимоги до дошкільної підготовки в цілому. Найбільше фіксується увага до розвитку креативності, яка характеризується готовністю до непередбачуваних рішень, допитливістю, здатністю до створення творчого оригінального образу, до коментування процесу та результату діяльності, мотивацією досягнень, розвинутою уявою. Основними якостями креативної особистості дослідники (С. Литвиненко [4], В. Павленко [5] та ін.) визначають вигадку, ініціативність, оригінальність, здатність до передбачення, високу самоорганізацію, що є основою здатності адаптуватися до різноманітних життєвих викликів.

Особливо важливий розвиток креативності у старшому дошкільному віці – періоді, коли у дітей активно формується власна уява, допитливість та пізнавальний інтерес. Психологічні дослідження [2] свідчать, що цей вік є сензитивним для творчого розвитку, оскільки діти починають усвідомлено ставитися до власних дій і розвивати здатність висловлювати оригінальні ідеї.

Аналіз наукових джерел [4; 5; 6; 8 та ін.] дав змогу зазначити, що поняття «креативність» до наукового обігу вперше введено у 20-х роках XIX ст. британським психологом Д. Сімпсоном. Цей феномен походить від латинського «*creatio*», що означає «створення». У педагогіці та психології став широко використовуватися на заході в 1960-х рр. XX ст., коли Дж. Гілфорд опублікував власні дослідження, завдяки яким було закладено основи сучасної психології креативності.

Зміст терміну «креативність» на сьогодні залишається розмитим, оскільки досі не існує єдиного наукового підходу до його трактування. На основі проведеного контент-аналізу досліджень [4; 6; 8 та ін.], у контексті нашого дослідження цей феномен ми трактуємо як здатність дітей старшого дошкільного віку приймати

нестандартні рішення, проявляти допитливість, вміння аналізувати й пояснювати як процес, так і результат своєї діяльності, мотивацію до досягнень, розвинути уяву та здатність створювати творчі образи, що відзначаються оригінальністю, різноманітністю, гнучкістю та динамічністю.

Важливу роль у розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку відіграє педагог, який сприяє створенню умов для творчого самовираження. Основними аспектами педагогічної підтримки є:

- стимулювання допитливості – педагоги можуть задавати відкриті питання, які спонукають дітей до роздумів і пошуку власних рішень, що допомагає дітям формувати інтерес до нового та розвивати пізнавальний інтерес;
- визнання і підтримка індивідуальності – кожна дитина має власний унікальний підхід до творчості, і завдання педагога – підтримати цей інтерес і сприяти його розвитку, дозволяючи дітям вільно експериментувати та висловлювати власні думки;
- заохочення до експериментування – педагог може пропонувати дітям різні матеріали та інструменти, щоб вони могли досліджувати і пробувати щось нове;
- сприятливе середовище – творчий простір, де діти мають доступ до різних матеріалів, зон для малювання, ліплення, конструювання, сприяє розвитку їхньої креативності.

У цьому контексті технологія В. Воскобовича «Казкові лабіринти гри» виступає як один із найефективніших інструментів для реалізації цих педагогічних підходів, що дозволяють педагогам створювати розвиваюче середовище, де діти мають можливість вільно експериментувати, досліджувати, творити та співпереживати, отримуючи підтримку та натхнення від дорослих.

Основу цієї ігрової технології складають методичні казки, що містять захопливі історії про пригоди та перетворення яскравих героїв, доповнені логічними завданнями, вправами з моделювання та трансформацією предметів. Автор пропонує створити особливий ігровий простір – «Фіолетовий ліс», який можна оформити по-різному: від малюнка на стіні до казкових деталей інтер'єру на килимі чи тканині. Фіолетовий колір обраний не випадково – це один із головних кольорів спектра, що символізує таємничість, натхнення та творчі відкриття.

Дитина занурюється в казковий світ, де разом із дорослим вирушає у подорож по Фіолетовому лісу, зустрічаючи цікавих героїв, як-от «чудо-квадрат», що може перетворюватися на будиночок або тваринку. Далі в лісі дитина відкриває диво-стільники та диво-хрестики, які змінюють свої форми та кольори, перетворюючись на різноманітні предмети чи тварин. Казка стає фоном для активного навчання: діти слухають сюжет, відповідають на запитання та виконують завдання. Кожна казка – авторська та має унікальних персонажів, а ігри поступово ускладнюються, підтримуючи інтерес і активну участь дитини.

Такий підхід допомагає утримувати дитячу увагу в зоні оптимальної складності, оскільки постійне ускладнення завдань стимулює розвиток інтелекту. Важливо, щоб дитина долала певні труднощі, адже саме це сприяє ефективному розвитку креативності.

Спираючись на наукові та методичні джерела [1; 3; 7 та ін.], визначимо основні можливості, які надає технологія В. Воскобовича «Казкові лабіринти гри» в аспекті розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку.

Стимулювання уяви та фантазії – казковий формат гри переносить дитину у світ, де можливо все: вона може уявити себе героєм, здолати фантастичних істот або опинитися в чарівному лісі. Завдяки казковому сюжету, у дитини пробуджується уява, і вона починає створювати власні історії, нових персонажів та взаємодії, що розвиває фантазію та навички образного мислення.

Формування творчого підходу до вирішення завдань. У казкових лабіринтах дитина стикається з певними викликами і загадками, для яких не існує єдиного правильного рішення. Це заохочує дітей до пошуку власних, оригінальних шляхів, розвиваючи в них здатність мислити нестандартно та приймати нестереотипні рішення. Наприклад, для виходу з лабіринту або виконання завдання діти можуть використовувати підказки або ж покладатися на власну інтуїцію, що зміцнює їхню самостійність та впевненість у собі.

Розвиток соціальних навичок та навичок співпраці. Часто в лабіринтах діти взаємодіють одне з одним, що розвиває їхні комунікативні здібності, здатність до співпраці та вміння знаходити спільне рішення в груповій роботі. Діти обговорюють шляхи виходу з лабіринту, висловлюють свої ідеї та пропозиції, вчаться слухати інших і враховувати їхні думки, що формує комунікативні та соціальні компетенції.

Підвищення мотивації та інтересу до творчої діяльності. Ігровий та казковий формат гри сприяє посиленню інтересу дітей до творчості. Вони охоче занурюються в гру, активно беруть участь у всіх етапах процесу, що підвищує їхню внутрішню мотивацію. Такий підхід сприяє тому, що діти не тільки насолоджуються процесом, але й прагнуть досягти успішного результату, вчаться долати труднощі й досягати своїх цілей.

Формування навичок самовираження та емоційного інтелекту. Завдяки персонажам та сюжетним поворотам казкових лабіринтів, діти можуть досліджувати свої емоції, висловлювати почуття та переживання, пробуєчи себе в різних образах. Це не тільки розвиває навички самовираження, але й сприяє розвитку емоційного інтелекту, оскільки діти вчаться розуміти власні емоції, керувати ними та проявляти емпатію до інших.

Розвиток когнітивних навичок. Казкові лабіринти стимулюють увагу, пам'ять, логічне мислення та здатність до аналізу. Щоб вийти з лабіринту, дитина має пам'ятати деталі, аналізувати варіанти й вибудовувати логічний ланцюжок, що сприяє всебічному розвитку пізнавальних здібностей.

Висновки і перспективи дослідження. Технологія «Казкові лабіринти гри» таким чином стає цінним засобом у розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку, створюючи простір для активного навчання, творчої самореалізації та емоційного розвитку, що в підсумку сприяє формуванню самостійної, впевненої та творчо мислячої особистості.

Перспективним напрямом дослідження вбачаємо у розробці, впровадженні та експериментальній перевірці моделі розвитку креативності дітей старшого дошкільного віку засобами технології «Казкові лабіринти гри».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Газіна І.О. Розвиток інтелектуальних здібностей у дітей дошкільного віку засобами педагогічних інновацій В. Воскобовича. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб. наук. праць*. Полтава: Видавець Шевченко Р.В., 2017. Випуск 1. С. 50–53.
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Інноваційна технологія «Казкові лабіринти гри». URL: <file:///C:/Users/New/Downloads/%D0%92.%D0%92%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf> (дата звернення: 24.10.2024)
4. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки»*. 2006. Випуск 3

(50). С. 215–219.

5. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*. 2016. Випуск 11. С. 120–131.
6. Розвиток креативних здібностей у дітей дошкільного віку / упор. І.В. Молодушкіна. Харків: «Основа», 2011. 204 с.
7. Чепіль М.М., Дудник М.М. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.
8. Чепур О.С. Креативний розвиток дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Випуск 23. С. 202–204.

**Лілія Філенко,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ТЕХНОЛОГІЯ «ІНТЕГРОВАНІ ДИДАКТИЧНІ МОДУЛІ» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті сформульовано поняття «логічне мислення» та розкрито сутність його компонентів в контексті дітей старшого дошкільного віку (класифікацію, узагальнення, встановлення логічних зв'язків і послідовностей, вирішення простих проблемних ситуацій та формування вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки); досліджено можливості технології «Інтегровані дидактичні модулі» у розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: логічне мислення, технологія «Інтегровані дидактичні модулі», діти старшого дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. Сучасна освітня система стикається з численними викликами, серед яких одне з найактуальніших завдань – розвиток логічного мислення дітей ще на етапі дошкільного дитинства. В умовах швидкого зростання обсягу інформації, яку дитина повинна засвоїти, та змін у структурі суспільних і освітніх запитів, зростає потреба у нових підходах, що забезпечують цілісне і системне засвоєння знань. Традиційні методики, орієнтовані на запам'ятовування і репродуктивну діяльність, часто не є ефективними для формування навичок аналізу, порівняння, синтезу, що є основними компонентами логічного мислення.

Одним із перспективних підходів, що може стати відповіддю на зазначені виклики, є технологія «Інтегровані дидактичні модулі». Ця технологія дозволяє комплексно розвивати логічне мислення дітей старшого дошкільного віку через поєднання інтегрованих завдань, що активізують пізнавальні процеси та сприяють ефектив-

ному засвоєнню матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема математичної підготовки дітей дошкільного віку та розвитку логічного мислення зокрема розкривається сучасними науковцями, як-от: Н. Баглаєвою, Л. Зайцевою, К. Крутій, М. Машовець, І. Підлипняк, Л. Плетеницькою, Т. Степановою, І. Стеценко, С. Татариною, С. Чупахіною та ін. Попри широку палітру досліджень, у них переважно розглядають окремі аспекти математичного розвитку дітей. Технологія «Інтегровані дидактичні модулі» в українській дошкільній освіті недостатньо поширена та має обмежений науково-методичний супровід. Тому актуалізується дослідження її потенціалу у розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: дослідити можливості технології «Інтегровані дидактичні модулі» у розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток логічного мислення дітей старшого дошкільного віку є ключовим елементом сучасного освітнього процесу, оскільки саме в цей період закладаються основи для подальшого їх інтелектуального та когнітивного розвитку. Логічне мислення – це здатність встановлювати зв'язки між об'єктами та явищами, розуміти їхню послідовність, причинно-наслідкові залежності, робити висновки, класифікувати та узагальнювати [6, с. 280]. Такі навички є основою для успішного навчання у школі, а в майбутньому – для ефективного вирішення завдань у будь-якій діяльності та повсякденному житті.

Особливістю розвитку логічного мислення в цьому віці є необхідність практичної діяльності, яка підтримує розвиток мислення через ігрові ситуації та різні види діяльності. Використання ігрових форм навчання, завдань на увагу та пам'ять сприяє формуванню основних логічних операцій. Діти ще не можуть повністю мислити абстрактно, тому для їх розвитку потрібні предмети, що можна побачити та дослідити безпосередньо. У старшому дошкільному віці діти часто використовують власний життєвий досвід для розв'язання нових завдань, і це допомагає їм розвивати гнучкість мислення, що важливо для переходу до більш системного та логічного сприйняття інформації.

Методика розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку базується на поетапності і систематичності, що дає змогу забезпечити поступове нарощування навичок логічного мислення. Заняття проходять в інтерактивній формі, де основний

акцент робиться на активну участь дитини та розкриття її пізнавального потенціалу. Важливо, щоб завдання були доступними для дітей і цікавими, а освітній процес залишався природним і невимушеним. Педагог створює умови для того, щоб дитина не просто отримувала знання, а й мала змогу застосовувати їх на практиці, що є основою для розвитку логічного мислення.

Дослідники [4; 5; 6 та ін.] зазначають, що в процесі розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку основна увага приділяється таким компонентам: класифікація, узагальнення, встановлення логічних зв'язків і послідовностей, вирішення простих проблемних ситуацій та формування вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки. Розглянемо їх детальніше.

Класифікація є базовим компонентом логічного мислення, оскільки вчить дітей групувати об'єкти за певними ознаками. В процесі класифікації діти вчаться виділяти спільні та відмінні риси предметів і явищ, що сприяє розвитку уважності та систематичності мислення.

Узагальнення розвиває вміння бачити спільні характеристики в різних об'єктах і узагальнювати їх у ширші категорії. Діти вчаться розпізнавати основні риси, які об'єднують предмети в одну групу, і формулювати узагальнені висновки.

Встановлення логічних зв'язків і послідовностей передбачає здатність бачити відносини між об'єктами чи подіями. Це формує у дітей уміння впорядковувати інформацію, що допомагає їм зрозуміти, як події пов'язані між собою в часі та просторі.

Вирішення простих проблемних ситуацій є важливим компонентом, що стимулює розвиток самостійності та ініціативності в дітей. У процесі розв'язання простих проблемних задач діти вчаться застосовувати набуті знання та навички на практиці, шукаючи різні способи вирішення і розглядаючи можливі варіанти дій.

Формування вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки є одним з найважливіших аспектів логічного мислення, оскільки дозволяє дітям розуміти, що певні дії або події можуть призводити до конкретних наслідків. Це вміння сприяє усвідомленню, що світ є упорядкованим і передбачуваним, а також навчає дітей передбачати наслідки власних дій.

Як бачимо, на цьому етапі важливо не лише навчити дитину фактам, але й формувати такі навички, як здатність аналізувати, систематизувати, знаходити взаємозв'язки тощо. У цьому контексті технологія «Інтегровані дидактичні модулі» стає перспективним

засобом, що дозволяє засвоювати математичний матеріал для забезпечення накопичення знань, уявлень дитини про математичну дійсність за рахунок активації механізмів інтелектуальної обробки інформації з опорою на різні структури мозку дитини (мозку дії, мозку емоцій, думаючого мозку) [3, с. 9].

Організація діяльності в межах інтегрованих дидактичних модулів здійснюється за принципами особистісно-орієнтованого підходу. Інтегровані дидактичні модулі охоплюють систему математичних понять, поєднаних за змістовими зв'язками, що утворюють єдиний фрейм знань (Е. Торндайк). У цій структурі поняття, відносини та операції об'єднані в пари, які вивчаються як окремих інтегрований модуль. Навчально-пізнавальний компонент, об'єднаний загальною ідеєю інтегрованих дидактичних модулів, О. Брежнєва [3, с. 9] ґрунтує на основних принципах.

Серед них варто виділити принцип *контрастності, парності та симетрії математичних понять*. Такий принцип в інтегрованих дидактичних модулів є показником математичного розвитку дитини, оскільки він забезпечує глибше розуміння сутності об'єктів і зв'язків між ними. Основна теза полягає в тому, що математичні поняття мають контрастність, парність і симетричність, наприклад: «білий/чорний», «великий/малий», «день/ніч», «важкий/легкий». Це ж стосується й логічних операцій, таких як «об'єднати/розділити», «додати/відняти», «збільшити/зменшити». Кожна розумова дія має симетричну, що дозволяє повернутися до вихідного стану, підтримуючи рівновагу в процесі пізнання. Критерій стійкої рівноваги між математичними поняттями та їх логічними зв'язками полягає в зворотності думки. Йдеться про те, що мисленнєва дія починається від результату попередньої: коли дитина виконує дію, їй доступна також симетрична операція, що повертає об'єкт до початкового стану без зміни.

Наступний принцип – *опора на психологічні механізми процесу розуміння як елемента мислення*. Технологія спирається на базові закономірності мислення як діяльності: аналітико-синтетичний процес мозку є фізіологічною основою мислення, де аналіз означає виділення ключових аспектів, а синтез – це актуалізація попередніх зв'язків і створення нових. Це забезпечує успіх у розумінні, де мисленнєві операції знаходять власне відображення у слові та дії. Ознакою повного розуміння є поєднання словесного пояснення з виконанням відповідної дії (або застосування на практиці). У процесі навчання надзвичайно важливо поєднувати словесні

поняття з наочними образами.

Алгоритм впровадження цієї технології охоплює три основні пізнавальні етапи, що використовують різні коди передачі знань (слово, малюнок, фізичний образ, схему, модель, практичні дії) (див. рис. 1).

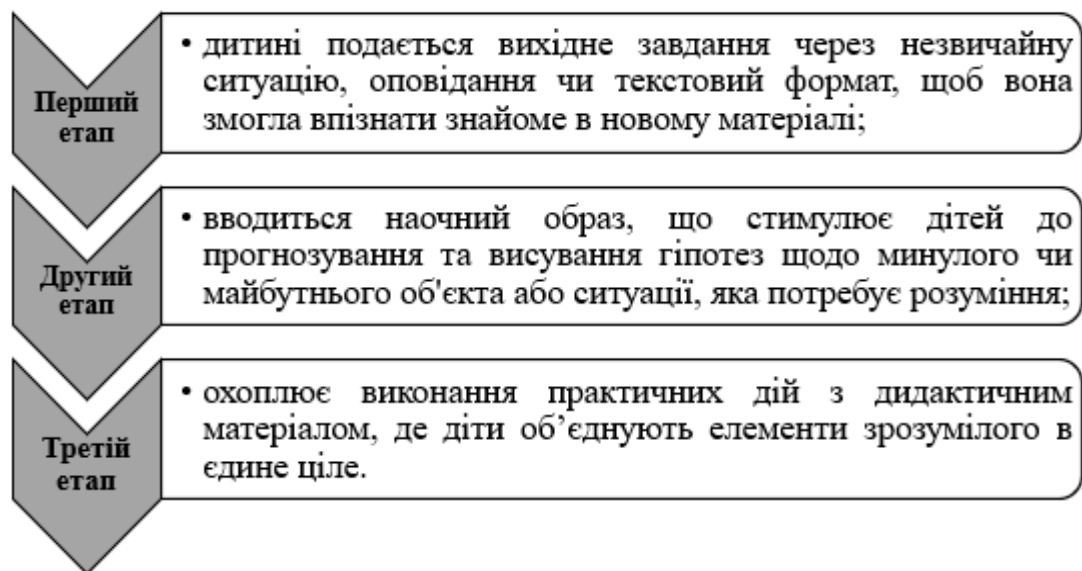

Рис. 1. Основні пізнавальні етапи, що використовують різні коди передачі знань (за О. Брежневою [2])

Принцип *єдності розуміння* забезпечується трьома формами пізнання: упізнавання знайомого в новому матеріалі, прогнозування та об'єднання елементів у цілісність. Центральним компонентом у засвоєнні математичного змісту стає «математична вправа», що поєднує діяльність дитини та педагога у двосторонньому процесі взаємодії «педагог – дитина». Вправу доцільно структуровано у три частини: початкове завдання, зворотність і узагальнення, що допомагає дітям зрозуміти суть завдання та принципи, які закладені в його основі.

Основою для математичної вправи повинно стати завдання, яке спирається на багатоканальні зв'язки. Ключовий принцип заняття, побудованого за технологія «Інтегровані дидактичні модулі», полягає не у простому повторенні матеріалу на наступних заняттях, а в трансформації вже засвоєного завдання, яке діти виконують одразу під час заняття. Інакше кажучи, процес пізнання і розуміння об'єкта охоплює його розвиток, модифікацію та зворотність. Це поступово формує у дитини розумову позицію, яка впливає на її ставлення як до навколишньої дійсності, так і до математичних понять.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, технологія

«Інтегровані дидактичні модулі» є ефективним інструментом для розвитку логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку. Завдяки особистісно-орієнтованому підходу, який включає принципи зворотності, парності та симетрії, діти поступово засвоюють основи математичних понять та взаємозв'язків між ними. Технологія забезпечує поетапне формування мисленнєвих процесів, поєднуючи теоретичне пояснення з практичними завданнями, які допомагають дітям застосовувати нові знання на практиці. Інтегровані дидактичні модулі активізують пізнавальну діяльність дітей старшого дошкільного віку, сприяючи їхньому розумінню абстрактних понять через конкретні образи, що робить навчання цілісним, гнучким та цікавим

Перспективу вбачаємо у розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку засобами технології «Інтегровані дидактичні модулі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брежнева О. Жива математика, або Технологія інтегрованих дидактичних модулів для логіко-математичного розвитку дітей: форми роботи з логіко-математичного розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 11. С. 58–65.
2. Брежнева О. Зрозуміти, а не запам'ятати! Або Вивчаємо математику за допомогою інтегрованих дидактичних модулів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 9. С. 14–19.
3. Брежнева О.Г. Концептуальні засади математичного розвитку дітей дошкільного віку: логіка реалізації технології «інтегрованих дидактичних модулів». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 2. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2017_2_3 (дата звернення: 20.10.2024)
4. Плетеницька Л.С., Крутій К.Л. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя: Ліпс. Лтд, 2002. 156 с.
5. Татаринова С.О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Одеса, 2008. 205 с.
6. Чупахіна С.В. Розвиток словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. 2013. Випуск XLIX. С. 280–283.

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: Стаття присвячена дослідженню особливостей виховання толерантності в дитини дошкільного віку. Розглядається важливість спілкування з однолітками, казок та правильної поведінки вихователя в житті дитини.

Ключові слова: толерантність, моральні цінності, виховання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства виникла необхідність формування культури толерантності у підростаючого покоління, починаючи вже з дошкільного віку. Формування цієї найважливішої якості відбувається вже в дитинстві в умовах сім'ї та освітніх установ, триває протягом усього життя з розвитком освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі проблему толерантності досліджують О. Максимова, О. Канарова, В. Ляпунова, В. Кривда, Т. Старостенко.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей виховання толерантності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему виховання толерантності у своїй науково-педагогічній діяльності досліджувала О. Максимова, яка констатувала: «Головною умовою мирного співіснування людей та їх взаємодії є толерантність» [1, с. 3-4]. Вона наголошує, що саме з дитинства починається знайомство з суспільством шляхом спілкування: з однолітками, молодшими або старшими за віком дітьми чи дорослими. Позитивні враження від нього формують моральні риси, такі як: доброзичлива поведінка, ввічливість, поступливість, уважність, чуйність, терпимість [1].

Коли дитина розуміє, що є правильним у спілкуванні, вона відчуває себе спокійно, може вислухати думку іншого та свідомо оцінити ситуацію, не намагаючись починати конфлікт, на відміну від тієї особистості, у якої не зовсім сформована толерантність. Важливим є те, що дитина у шість років уже здатна стримати зовнішні прояви негативних переживань (сльози, крик, грубість, дратівливість), а також у цьому віці з'являється найважливіший елемент системи вищих почуттів, як гуманні почуття (любов і порозуміння з близькими, піклування та уважне ставлення до

дитини). Тобто у старшому дошкільному віці вона вже може свідомо орієнтуватися у своїх почуттях [1].

Виховання толерантних взаємин старших дошкільників – це процес формування під впливом спеціально створених педагогічних умов особистості дитини, здатної до свідомих характерних проявів (безкорисної турботи та чуйності; доброзичливих емоційних проявів та емпатії; рівноправного та поступливого ставлення до оточуючих; позитивного прийняття себе та стриманого відстоювання своїх позицій), які виявляються у спілкуванні, вчинках та спільній діяльності [2, с. 124].

О. Канарова у своїй роботі зазначала: «Толерантність, будучи насамперед особливістю світобачення, не притаманна людині від народження й може ніколи не проявитися, якщо не буде спеціального виховного впливу, спрямованого на її формування» [3, с. 107]. У дошкільному віці діти завжди хочуть наслідувати в усьому свого вихователя, який є для них взірцем [3, с. 108]. Педагог власним прикладом формує особистість дитини. Він створює сприятливе середовище для формування у них толерантності [3, с. 109]. Коли вихователь, у освітньому процесі, буде дотримуватися демократичного стилю керівництва та гуманістичних принципів у стосунках оточенням можливо буде досягнути успішних результатів [3, с. 107].

Також О. Канарова стосовно толерантних взаємостосунків писала так: «...необхідно створювати умови для гуманізації освітнього процесу, а також формувати такі стосунки між його учасниками, де в центрі уваги – людина як найвища соціальна цінність, для якої будуть створені умови для повного розкриття її можливостей і здібностей, а головними пріоритетами стануть загальнолюдські цінності та гармонічні стосунки з навколишнім світом [3, с. 106].

Початковим етапом морального розвитку дитини вважають дошкільну освіту. *Терпимість, повага, прийняття і правильне розуміння культур світу має зробити щеплення ще в ранньому віці, в дитячому саду. Період дошкільного дитинства дуже важливий для розвитку особистості дитини: протягом усього дошкільного періоду інтенсивно розвиваються психічні функції, формуються складні види діяльності, закладаються основи пізнавальних здібностей. Досягнення цієї мети можливе при вирішенні конкретних завдань, які об'єднані в два взаємозалежних блоку:*

Перший блок – виховання у дітей миролюбності, прийняття та розуміння інших людей, вміння позитивно з ними взаємодіяти:

1) формування негативного ставлення до насильства і агресії

в будь-якій формі;

- 2) формування поваги і визнання до себе і до людей, до їх культури;*
- 3) розвиток здатності до міжнаціональної і міжрелігійної взаємодії;*
- 4) розвиток здатності до толерантного спілкування, до конструктивної взаємодії з представниками соціуму незалежно від їх належності та світогляду;*
- 5) формування вміння визначати межі толерантності.*

Другий блок – створення толерантного середовища в суспільстві і в сфері освіти:

- 1) профілактика тероризму, екстремізму і агресії в суспільстві;*
- 2) гуманізація і демократизація існуючих взаємин дорослих і дітей, системи навчання і виховання;*
- 3) включення до реформування освіти провідних ідей педагогіки толерантності;*
- 4) реформування системи підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дітей [4, с. 5].*

Одним з найефективніших засобів виховання вважають мистецтво слова, тому що в ньому показані ідеальні моделі високоморальної поведінки особистості.

Під час слухання літератури діти подумки беруть участь у тих історіях, які викликають у неї моральні переживання, це і створює основу духовності, виховує в них толерантну особистість. Але важливо не просто дати послухати, а ще й зрозуміти поведінку героїв коментуючи малюнки та їх моральні якості.

Н. Забіла у своїх творах писала дітям про людські цінності та пріоритети, показує формування важливих рис характеру дитини. Виховання толерантності тісно пов'язано з емоційним розвитком. Художня література сприяє виникненню тих емоцій, які там описуються. Т. Старостенко зауважувала, що жодний морально-ціннісний орієнтир не є вродженим, його потрібно прищеплювати дитині [5, с. 78-80].

В. Сухомлинський приділяв великого значення формуванню моральних цінностей у дітей. Його праці пройняті толерантністю. Він писав казки, притчі та оповідання для дітей. На думку В. Сухомлинського дитина пізнає світ слухаючи казки, цим формує своє ставлення до добра і зла. Також він наголошував, що читання, розповідь та інсценізація виховують в ній почуття толерантності, тому радив використовувати їх у освітньому процесі. Казки В. Сухомлинського олюднюють природу, тварини, рослини і навіть неживі істоти вступають в діалог, набувають людських почуттів

(«Старий пенъ». «Сонце і сонечко», «Дім для Рябка», «Як здивувався Мурко», «Соловей і Жук»), показують приклади толерантного ставлення, співчуття, цінності дружби і любові [6, с. 24].

Висновки і перспективи дослідження. Толерантність – це уміння не лише зрозуміти та поважати людину, а й прийняти такою, яка вона є, порозумітися у будь якій ситуації та взаємодіяти з ними безконфліктно. Особливості формування толерантності у дітей дошкільного віку: позитивне спілкування із суспільством для формування моральних рис, вихователів, як взірців правильної поведінки, мистецтво слова, в якому показані ідеальні моделі високоморальної поведінки особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максимова О.О. Толерантність як складова морального виховання. *Наукові записки: [Збірник наукових статей]*. 2015. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21880/1/2.PDF>
2. Ляпунова В.А. Особливості процесу формування толерантності дітей старшого дошкільного віку. *Освітній простір України*. 2015. С. 121 – 127. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=opu_2015_6_22
3. Канарова О.В. Роль вихователя у формуванні толерантності дітей. *Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету*. 2015. С. 106 – 110. URL: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/1055/2082>
4. Кривда В.М. Формування толерантності у дошкільників. *Психолого-педагогічний супровід гармонійного розвитку дитини в загальноосвітніх закладах*. 2014. С. 45 – 47. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2996/1/psuh_ped_sup.pdf#page=45
5. Старостенко Т.М. Елементи казкового та позаказкового часопростору у казці-повісті Алана Мілна «Вінні-Пух та всі, всі, всі». *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. Випуск 19. Маріуполь*, 2018. С. 29 – 34.
6. Сухомлинський В.О. Квітка сонця. К.: Школа, 2019. 240

Євгенія Цурик

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: У статті узагальнено основні аспекти взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами дітей старшого дошкільного віку в умовах воєнного стану. Відзначено важливість активної участі батьків в освітньому процесі та надано рекомендації щодо організації співпраці з ними.

Ключові слова: дошкільна освіта, взаємодія з родинами, військовий стан, консультаційна підтримка, безпека дітей.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану, коли освітній процес може швидко змінювати форму організації (стаціонарний, дистанційний, змішаний), зростає значення партнерських стосунків між закладами дошкільної освіти та родинами. Важливо забезпечити необхідну підтримку батькам, які потребують консультацій і педагогічних знань, щоб компенсувати освітні втрати дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами приділяли такі дослідники, як О. Лісовець, А. Залізняк, О. Сема, Н. Лозинська, Т. Григоренко та інші. Вони аналізують різні методи співпраці, що сприяють вихованню самостійності дітей та покращенню комунікації між вихователями і батьками.

Метою статті є дослідити форми взаємодії ЗДО з родинами дітей старшого дошкільного віку в умовах воєнного стану, визначити їх потреби й запити, а також дібрати рекомендації щодо безпеки в організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці зазначають, що особливої уваги заслуговує питання партнерських стосунків ЗДО з родинами дітей під час воєнного стану. У цьому напрямку слід відійти від формалізації роботи. В умовах, коли освітній процес може швидко змінювати форму організації (стаціонарний, дистанційний, змішаний), активізується участь батьків у процесі навчання дітей, що дозволяє компенсувати освітні втрати. Вони потребують консультативної підтримки, певних педагогічних і психологічних знань, систематичної підтримки. Педагогічному колективу необхідно визначити запити громади, та при плануванні діяльності врахувати отримані результати й визначити такі форми співпраці, які будуть ефективними [1-5; 7].

Батькам необхідно ознайомитися з протоколами безпеки під час повітряної тривоги, правилами евакуації до укриття: батьки повинні знати, що відбувається з їхніми дітьми під час евакуації, як їм самим діяти, якщо вони знаходяться поблизу об'єкта під час тривоги. Завдяки цій інформації рідні вихованців зможуть додатково обговорити з дітьми заходи безпеки та заспокоїти їх, адже саме вони разом із педагогами відповідають за формування безпечної поведінки дітей. Тому доцільно організувати інформаційно-просвітницьку кампанію в цьому напрямку із залученням необхідних спеціалістів.

Якщо відбувається зміна формату організації освітнього процесу, родини дітей повинні ознайомитися з його особливостями. Це стосується дистанційної форми надання освітніх послуг: слід звернути увагу на вимоги Санітарних правил, на провідну роль батьків, адаптувати взаємодію, визначити технічні можливості родин, знайти ефективні компроміси. Варто порадити батькам альтернативні засоби спілкування та ресурси: телеграм-канал «ВзаємоДія: щоденні кроки до спільної радості», «Підтримай дитину», платформа розвитку дитячого садка «НУМО», «ЮНІСЕФ: спільнота для батьків».

Нагадаємо, що при дистанційній організації освітнього процесу в ЗДО немає потреби вимагати від батьків щоденні звіти про досягнення дитини.

Можна представити досягнення дитини у формі виставки, флешмобу та надати батькам достатньо часу для участі. З метою сприяння становленню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до національно-патріотичного виховання необхідно терміново організувати обмін досвідом між батьками в цьому напрямку. З метою дослідження запитів та очікувань батьків щодо надання освітніх послуг дітям, їх готовності до партнерської співпраці у вирішенні завдань розвитку, виховання та виховання дітей, труднощів, що виникають у сімейному вихованні з метою забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку дитини, розвитку особистості дітей, можна проводити онлайн-опитування, обговорюючи важливі питання в індивідуальних та колективних групах у месенджерах. Зібрану інформацію необхідно враховувати при плануванні роботи закладу дошкільної освіти. При цьому педагогічний колектив має керуватися лише інтересами дітей, їхніми запитамі, можливостями та потребами у розвитку життєвих компетентностей як складової формування повноцінної зрілості дошкільника, а не бажанням спеціально підготувати дітей до навчання (навички читання та письма, уміння розв'язування задач, володіння англійською тощо) [6].

Звертаємо увагу на необхідності ознайомлення батьків дітей старшого дошкільного віку з результатами психологічних досліджень готовності дитини старшого дошкільного віку до шкільного навчання та з комплексом інструментів для оцінювання готовності до шкільного навчання. Варто наголосити на коментарі батьків, що посібник використовується у формі ігрової взаємодії дорослих з дітьми, і без вимірювання інтелектуальних досягнень дитини. За

отриманими результатами не робляться висновки, оскільки це може негативно вплинути на майбутнє. Отримані результати служать орієнтиром для дорослих і дозволяють планувати подальшу взаємодію з дітьми. Актуальним напрямком є забезпечення безпеки інформації дітей.

Надлишок негативної інформації шкідливо впливає на психіку дітей, особливо переселенців та свідків бойових дій. Виправити це може лише системна співпраця ЗДО з родинами у таких формах: роз'яснювальна робота щодо негативного впливу надмірного використання медіа на здоров'я дітей та дії, спрямовані на його мінімізацію; необхідність встановлення чіткого режиму дня дітей дошкільного віку та обов'язкове його дотримання; підвищення загальної комп'ютерної обізнаності батьків шляхом регулярних бесід про тенденції розвитку сучасних комп'ютерних технологій та їх позитивні й негативні фактори; інформування батьків про способи контролю за діяльністю дітей в Інтернеті та запобігання комп'ютерній залежності тощо. Безпека та комфорт дітей є спільною турботою педагогів та батьків.

Висновки і перспективи дослідження. В умовах воєнного стану особливо важливо, щоб педагоги сприяли створенню дружніх і довірливих стосунків між дорослими й дітьми в родині. Це можливо лише за умови організації цікавої спільної діяльності, яка має здійснюватися у різноманітних формах. Крім того, спільна діяльність батьків і дітей у дошкільному дитинстві сприяє легшому переходу дітей до шкільного навчання та використанню потенційних можливостей кожної дитини.

Тільки завдяки високій культурі спілкування педагогів і батьків, доброзичливості та неупередженості у вирішенні різноманітних проблем можна досягти ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю у питаннях збереження та зміцнення здоров'я та забезпечення повноцінного розвитку дитини.

Перспективи подальших наукових розвідок можуть стосуватися розширення арсеналу форм і методів взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами вихованців, залучення широкого кола громадськості для включення дітей у суспільне життя своєї громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка. Новації законодавства про дошкільну освіту. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/osvita_az_2024.pdf
2. Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні самостійності дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник / укл.: О. В.

- Лісовець. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 99 с.
3. Залізняк А. М. Форми та методи взаємодії з батьками старших дошкільників. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/pdf>
 4. Копка С. М. Співпраця закладу дошкільної освіти та сім'ї з валеологічного виховання : навчально-методичний посібник. URL: <https://vseosvita.ua/library/spivpraca-zakladu-doshkilnoi-osviti-z-valeologichnogovihovanna-ditej-navcalno-metodicnij-posibnik-211569.html>
 5. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. URL: <https://naurok.com.ua/oznayomlennya-ditey-doshkilnogo-viku-z-prirodoyu-100410.html>
 6. Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2024/2025 навчальному році. Лист МОН № 1/12490-23 від 21.08.24 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89818/>
 7. Сема О. Проблеми співпраці вихователя та батьків. Психолого-педагогічний пошук : зб. наук. пр. за матеріалами II Всеукр. студент. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми дошкільної освіти: перспективи, інновації, розвиток» (21-22 квітня). Глухів, 2016. Вип. 3. С. 239-243.

**Ірина Червяк,
Ольга Лобова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті визначено роль музичної діяльності як засобу формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Розкрито поняття «комунікативна компетентність» і «музична діяльність» стосовно особливостей дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано потенційні можливості для формування комунікативної компетентності дітей у змісті чинних комплексних програм для закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: комунікативна компетентність; музична діяльність; види музичної діяльності; діти старшого дошкільного віку; програми для закладів дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Комунікативне виховання є важливим чинником розвитку та соціалізації особистості. Від умінь і навичок спілкування значною мірою залежить спроможність дитини успішно навчатись і впевнено почуватись у колі ровесників, а згодом – ефективно взаємодіяти в колективі. Тому проблематика формування комунікативної компетентності належить до пріоритетних напрямів чинних документів у галузі дошкільної освіти (Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти», програми розвитку та виховання дітей у закладах дошкільної освіти тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні аспекти дитячої комунікативності висвітлено в працях С. Карпової, Г.Леушиної, М.Лісіної. Т.Піроженко, І.Синиці та ін. Питання теорії та методики її формування у дітей дошкільного віку розкрили А.Артемова, А.Богуш, В.Бутенко, О.Головченко, І.Григорова, Л.Журба, А.Ладивір, Т.Ладигенська, А.Леушина, М. Лісіна, Л.Мацько, Н.Орланова, В.Сергеева, Л.Щерба та ін.

У сучасних дослідженнях формування комунікативної компетентності дитини найчастіше пов'язується з розвитком її мовлення, а отже – з мовленнєвою освітньою галуззю. У цьому контексті важливі наукові розробки представили О.Біляєва, М.Вашуленко, Н.Гавриш, Т.Донченко, М.Пентиліук, Є.Харькова та ін.

Водночас, значні потенційні можливості для розвитку означеної якості має мистецька, зокрема музична діяльність, що дозволяє активно застосовувати різноманітні види парної, групової та колективної комунікації під час слухання та обговорення музики, співу, елементарного музикування, музично-рухової діяльності тощо.

Мета статті: визначити роль музичної діяльності як засобу формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших років життя діти потребують набуття різноманітних умінь і навичок комунікації з навколишнім світом, адже комунікативне виховання особистості є надзвичайно важливим чинником її подальшого розвитку та соціалізації. Тому проблематика комунікативного виховання дітей чітко простежується серед пріоритетних напрямів чинних документів у галузі дошкільної освіти (Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти», програми розвитку та виховання дітей у закладах дошкільної освіти тощо). У зазначених документах цей аспект втілено в категорії комунікативної компетентності.

Згідно з сучасними підходами (І.Баранець, А.Богуш, М.Вашуленко, О.Вовченко, О.Кононко, Г.Парфьонова, Н.Савінова, В.Шеремет та ін.), *комунікативна компетентність* розглядається як одна з базисних і провідних характеристик особистості, що тлумачиться як її здатність встановлювати й підтримувати контакти з людьми на основі сукупності знань, умінь і навичок, які забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу [2, с. 15].

І.Баранець розглядає комунікативну компетентність дитини як певний рівень розвитку, що передбачає сформованість цілісної системи різноманітних мотиваційно-спонукальних явищ, особистісних якостей та її функціональних проявів, які виявляють емоційні, когнітивні та поведінкові сфери дитини. Комунікативна діяльність дітей старшого дошкільного віку характеризується активним включенням в групову взаємодію з однолітками, а також збагаченням досвіду спілкування дитини з дорослими, що сприяє її соціалізації та становленню комунікативної готовності до шкільного навчання [2, с. 25, 31].

За Базовим компонентом дошкільної освіти, комунікативна компетентність є здатністю дитини до спілкування у різних формах взаємодії з однолітками та дорослими; здатністю підтримувати партнерські стосунки, домовлятися й узгоджувати свої інтереси з іншими людьми; заявляти про свої наміри та бажання, аргументовано відстоювати свою позицію тощо [1, с. 19].

Відповідно до мети статті, розглянемо можливості формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами *музичної діяльності*, що розглядається науковцями як основний засіб активного залучення особистості до музики та як відображення безпосередньої взаємодії дітей з музичним мистецтвом у ролі слухачів, виконавців і «композиторів».

У музичній педагогіці музичну діяльність розподіляють за такими видами: сприймання музики, різні форми співу, елементарне музикування, музично-ритмічні рухи, імпровізація та інші види музично-творчої роботи, ознайомлення з життям і творчістю композиторів, вивчення музичної грамоти тощо. Ці види діяльності мають значні потенційні можливості для формування комунікативної компетентності дітей, про що свідчить аналіз чинних програм для ЗДО.

Так, у програмі «Українське дошкілля» виокремлено розділ «Музична діяльність», де зазначено, що діти старшого дошкільного віку можуть брати участь в оркестровій грі на музичних інструментах, у різноманітних музичних іграх-драматизаціях, зокрема на теми українських казок і пісень, виступати режисером простої інсценівки, коригуючи дії однолітків, а також координувати свої дії з однокласниками під час різних видів рухової активності; участь у музичних іграх, придумування елементів танців тощо [3, с. 211-212].

У програмі «Соняшник» представлено розділ «Музика і спів», де певні аспекти спрямовано на формування комунікативних якос-

тей дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, програмою передбачено: формування вміння обґрунтувати власну позицію щодо музичних творів; заохочення до групового відтворення простих рівномірних ритмів на дитячих шумових інструментах; навчання ритмічно рухатися згідно з характером музики, утворювати, звужувати й розширювати коло, перешиковуватись тощо [4, с.133-134].

Зважаючи на щільний зв'язок і застосування в музичній діяльності елементів хореографії, виокремимо також комунікативно спрямовані аспекти цього виду діяльності. Так, програмою передбачено: формування в дітей навичок колективних танцювальних рухів і дій; заохочення дітей до елементарного аналізу власних рухів і рухів своїх однолітків щодо краси, узгодженості й синхронності танцювальних дій з партнерами.

Також зазначимо, що освітньою лінією «Дитина у світі культури» Базового компоненту дошкільної освіти передбачено формування в дітей старшого дошкільного віку комунікативних навичок спілкування дітей щодо краси, змісту та засобів мистецьких творів і творчу співпрацю дитини з іншими дітьми та дорослими в музично-театралізованих розвагах і святах, задля досягнення спільного успіху [1]. Остання позиція щодо творчої співпраці дітей в музично-театралізованих розвагах і святах перегукується зі змістом програми «Освіта і піклування» [5, с.339].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, основою та результатом музично-педагогічної роботи з дітьми є *музична діяльність*, що розглядається як основний засіб активного залучення особистості до музики та як відображення безпосередньої взаємодії дітей з музичним мистецтвом.

У результаті аналізу програм для ЗДО з'ясовано, що зміст музичного виховання дітей передбачає формування їх комунікативних навичок у різних видах музичної діяльності, передумовами чого є спроможність дитини брати участь (обґрунтовувати власну позицію) в обговоренні музичних творів, у хоровому співі та оркестровій грі на музичних інструментах, у різноманітних музичних іграх та іграх-драматизаціях, виступати режисером простої інсценівки, коригуючи дії однолітків; координувати свої дії з одногрупниками під час рухової активності; аналізувати танцювальні рухи щодо узгодженості й синхронності дій з партнерами; співпрацювати з дітьми та дорослими в музично-театралізованих розвагах і святах задля досягнення спільного успіху тощо.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробленні педагогічних умов формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку в процесі музичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Баранець І.В. Формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку з моторною алалією. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 – спец. освіта. Київ, 2022.
3. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
4. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Вид. 3-тє, доп. Тернопіль : Мандрівенць, 2023. 210 с.
5. Освіта і піклування. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/doshkilna/programi/2022/09/02/Prohrama.osv.ditey.rannoho.ta.doshkil.viku-OSV.I.PIKLUVANNYA.02.09.2022.pdf>
6. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко та ін.]. К, 2017. 80 с. URL: https://vstart.com.ua/files/programa_vpevnenii_start_2017.pdf

Оксана Чугуйцева

Дошкільний навчальний заклад № 5
«Червона зірка» Черкаської міської ради

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИРОДНИХ МАТЕРІАЛІВ

Анотація: Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку пізнавальної активності дошкільників з використанням природних матеріалів. Автор подає класифікацію природних матеріалів, які доцільно використовувати в освітньому процесі ЗДО. Узагальнено можливості природних матеріалів у розвитку пізнавального інтересу дітей.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, природні матеріали, освітній процес в ЗДО, старші дошкільники.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, тотальна інформатизація та диджиталізація зумовлюють необхідність розвитку пізнавальної активності особистості, починаючи з ранніх періодів її становлення. Оскільки від цього залежить не лише успішне формування психічних процесів підростаючої особистості, а й розвиток креативності, фантазії,

уваги, а також загальна успішність у майбутньому навчанні й здатності вчитися протягом всього життя.

Проблема розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку стала предметом наукових пошуків таких учених: Т. Байборода, А. Дворнікова, О. Кононко, Л. Максимів, Т. Поніманська, О. Сухомлинський тощо. Натомість, все ще бракує наукових розвідок, де вчені визначають шляхи використання природних матеріалів для розвитку пізнавальної активності дошкільнят.

Отже, метою статті є визначення педагогічного потенціалу природного матеріалу у розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Перш за все, зупинимось на характеристиці провідних понять. Так, пізнавальна активність – риса особистості, яка виявляється у її ставленні до процесу пізнання і передбачає готовність до самостійності, набуття особистістю індивідуального досвіду, накопичення людством знань та певних способів реалізації своєї діяльності [1, с. 36].

Учені сходяться на думці, що у розвитку пізнавальної активності дошкільників беруть участь: пізнавальний інтерес та розвиток пізнавальних процесів. Завдяки пізнавальним психічним процесам дитина отримує знання про навколишній світ та про себе, засвоює нову інформацію, запам'ятовує, виконує певні завдання. Серед них виділяють: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву [3].

На думку дослідників [2], пізнавальна активність є внутрішнім стимулом особистості, що спонукає до пізнавальної активності, є пізнавальна потреба, яка виражається у здобутті нових знань та поглибленні вже наявних, а також у самовираженні у певній галузі [2, с.12].

Природа є найпершим, змістовним та багатогранним матеріалом, на основі якого починає формуватися особистість дитини. Важливо навчати дитину відчувати свою єдність з природою, бачити красу природи, милуватися нею, розуміти її неповторність та значимість. Сходинки до формування в дітей любові до рідної природи – це розвиток їхніх сенсорних відчуттів, формування системи знань про об'єкти та явища природи, вміння переносити набуті знання у сферу практичної діяльності. [4]

Природні матеріали – невичерпне джерело натхнення. Ігри з природним матеріалом дарують дітям велике емоційне задоволення, підвищують життєвий тонус, сприяють гарному настрою.

Використання природних матеріалів у процесі гри дозволяє збагати процес розвитку дитини. Тому використання природних матеріалів є дуже влучним та доцільним на етапі формування розвитку дитини з перших років її життя. Коли дитина пізнає та досліджує світ через відчуття, до всього хочеться доторкнутися, спробувати «на зубчик», відчутти.

Дослідники іноземного досвіду вказують на те, що в США для всебічного розвитку дитини набуває популярності теорія «вільних матеріалів».

«Вільні матеріали» – це ті доступні дрібнички, наявні у довкіллі, у великій кількості. Це можуть бути природні та побутові матеріали: гудзики, мушлі, стрічки, камінці, шишки і т. д. Авторство належить С. Ніколсону, який заклав фундамент даної ідеї у 1972 році [5].

Сьогодні в освітньому процесі ЗДО можна використовувати різні природні матеріали, які ми згрупували у такі підгрупи:

- рослинні матеріали: листя квіти (сухі або свіжі), шишки, жолуді, плоди (ягоди, горіхи), трави, гілочки;
- тваринні матеріали: пір'я птахів, шерсть або хутро (від домашніх тварин, свійських тварин);
- мінеральні матеріали: камінці, пісок, глина, галька;
- водні матеріали: вода або лід.

Розкриємо шляхи розвитку пізнавальної активності дошкільників з використанням природних матеріалів.

Перш за все, можна використовувати ігри та завдання з природними матеріалами. Використання різних матеріалів, таких як листя, шишки, гілочки, камінчики, сприяє розвитку спостережливості та логічного мислення. Діти можуть сортувати об'єкти за кольором, формою, розміром, створювати візерунки, ліпити з глини, будувати конструкції з камінців та паличок.

Не менш цікавою формою стане експериментування та дослідження. Дошкільники можуть проводити прості експерименти з водою, піском, ґрунтом чи камінням, вивчати властивості матеріалів, дізнаватися про різні природні явища (погоду, зміну пір року). Це розвиває вміння ставити запитання, робити висновки та спостерігати за змінами в природі.

Творчість і художня діяльність. Використання природних матеріалів у творчих проєктах сприяє розвитку фантазії та художніх здібностей. Наприклад, створення аплікацій, мозаїк з насіння, ком-

позицій із сухого листа або створення поробок з глини чи соломи допомагає дітям виражати себе, розвивати естетичний смак.

Розвивальні прогулянки та екскурсії на природу. Під час прогулянок діти мають можливість спостерігати за природою, вивчати рослини і тварин, що сприяє розвитку уваги, пам'яті, сприйняття. Спілкування з природою допомагає формувати уявлення про навколишній світ та виховувати екологічну культуру.

Крім того, використання природних матеріалів дозволяє розвивати дрібну моторику та координацію. Ігри з природними матеріалами, наприклад, перекладання камінчиків або нанизування ягід на нитку, розвивають дрібну моторику, що є важливим для підготовки руки до письма.

Цікавим є досвід виготовлення іграшок для дітей з природних матеріалів:

- ляльки з соломи або трави, де знадобиться суха солома або трава, нитки, тканина для одягу;
- тварини з шишок, де знадобляться шишки різних розмірів, пластилін, гілочки, сухі листочки, насіння;
- кораблики з кори, де можна використати кору дерев, листя для вітрил, палички.
- листкові картини або аплікації – різнокольорові листя, клей, картон, гілочки, насіння;
- фігурки з глини або солоного тіста з природними елементами: глина або солоне тісто, камінчики, насіння, шишки, гілочки;
- музичні інструменти з природних матеріалів, де можна використати порожні горіхові шкаралупи, жолуді, сухі зерна, стрічки тощо.

Виготовлення таких іграшок дозволяє дітям розвивати навички самостійності, вчить працювати з різними матеріалами і розширює їхнє уявлення про світ природи, розвиває пізнавальну активність.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, використання природних матеріалів у розвитку пізнавальної активності дошкільників сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості. Завдання педагога – допомогти дитині у пізнанні та відкритті світу природи. Навчити шанобливо ставитися до неї, берегти та жити в гармонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лойко О. Формування пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку на уроках «Я у світі» шляхом застосування інноваційних технологій. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти: зб. наук. праць / за заг. ред. Н. А. Басюк. - Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 292 с.
2. Басюк Н. А. Почуття відповідальності дітей: засади виховання: навчально-методичний посібник / за проф. Левківського М.В. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 159 с.
3. Шиян О. О. Особливості формування пізнавальної сфери дошкільників. Психолого-педагогічний практикум «Розвиток пізнавальних процесів дітей дошкільного віку. 2019. URL: <https://naurok.com.ua/psihologo-pedagogichniy-praktikum-rozvitok-piznavalnih-procesiv-ditey-doshkilnogo-viku-88277.html>
4. Кмитюк О. В. Формування сенсорної культури у дошкільників засобами природи. 2021. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-sensornoj-kulturi-u-doshkilnikiv-zasobami-prirodi-414513.html>
5. Грабовська Н. В. Консультація. Прості речі для розвитку малечі: природні та побутові матеріали в життєдіяльності дітей. 2019. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/01007poe-215f.docx.html>

Тетяна Чунту

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 5 «Снігуронька» м. Суми Сумської області*

РОЗВИТОК ОСНОВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИЙОМУ «КУБИК БЛУМА»

Анотація: У статті уточнено сутність феномену «критичне мислення» у контексті дітей дошкільного віку; визначено ключові навички, пов'язані з ним; виокремлено основні риси основ критичного мислення дітей дошкільного віку; досліджено потенціал прийому «Кубик Блума» у розвитку основ критичного мислення дітей дошкільного віку.

Ключові слова: основи критичного мислення, прийом «Кубик Блума», діти дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. В умовах стрімких змін сучасного суспільства зростає важливість розвитку критичного мислення особистості, яке є основою для формування самостійності, гнучкості мислення, творчого підходу до вирішення проблем та усвідомленого прийняття рішень. Особливо актуальним це питання стає у контексті розвитку дітей дошкільного віку, оскільки саме в цей період закладаються фундаментальні навички та основи мислення, які впливатимуть на подальший освітній процес і життєвий шлях дитини.

Незважаючи на те, що в сучасних освітніх програмах підвищується увага до розвитку інтелектуальних здібностей дітей, часто

критичне мислення розглядається недостатньо глибоко. Традиційні методи навчання, орієнтовані здебільшого на запам'ятовування та відтворення інформації, не сприяють повною мірою розвитку в них вміння аналізувати, ставити під сумнів, шукати альтернативні підходи та робити обґрунтовані висновки.

У зв'язку з цим, постає необхідність у впровадженні ефективних методів і прийомів, які сприятимуть розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку. Одним із таких прийомів є «Кубик Блума», що базується на принципах розвитку когнітивних навичок через активізацію різних рівнів мислення. Проте, застосування цього прийому у дошкільній освіті потребує більш детального вивчення з метою визначення його ефективності та адаптації до потреб і можливостей дітей цього віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що питання розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку висвітлено в роботах таких дослідників, як Г. Беленька, Н. Дятленко, В. Козира, Н. Кононенко К. Крутій, В. Луговий, О. Максимова, В. Огнев'юк, Г. Падалка, М. Федорова та ін. Використання таксономії Б. Блума в освітньому процесі розглянуто в дослідженнях О. Белкіної-Ковальчук, О. Волошенюк, С. Ганаби, В. Іванової, О. Коваленко, М. Ліпмана, А. Лякішевої, С. Романової, Г. Цветкової та ін. Попри значний обсяг наукових робіт, питання застосування прийому «Кубик Блума» для розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку залишається недостатньо вивченим і потребує подальшого дослідження.

Мета статті: дослідити потенціал прийому «Кубик Блума» у розвитку основ критичного мислення дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження базується на понятті «критичне мислення», тому важливо зануритися в сутність цього терміну, який зараз широко використовується як в освітній сфері, так і в наукових колах, пройшовши довгий шлях розвитку. Це поняття зародилося ще в епоху античності. Філософські вчення таких мислителів, як Аристотель, Піфагор, Демокріт, Сократ і Платон, містять певні ідеї та підходи, які характеризують людей з розвиненим критичним мисленням.

Концепція критичного мислення значно розвинулася в Сполучених Штатах близько півстоліття тому. У другій половині ХХ століття розпочав роботу спеціалізований науковий центр – Інститут критичного мислення, який об'єднав провідних фахівців у цій галузі, де засновником став відомий професор філософії Колум-

бійського університету М. Ліпман. Його ідеї витримали перевірку часом і зараз активно впроваджуються в освітню систему України. Критичне мислення починається тоді, коли відбувається перехід від простого запам'ятовування до свідомого, самостійного розвитку розумових процесів [2, с. 4].

Сам термін «критичний» походить від двох грецьких слів: «*kriticos*» – здатність робити проникливі судження, та «*kriterion*» – стандарти [6]. Ці поняття підкреслюють важливість розвитку здатності до точного оцінювання на основі певних стандартів. Щодо поняття мислення, то, спираючись на доробок В. Карпенко [1], сформулюємо цей феномен психічним процесом, в основі якого лежить самостійний пошук і відкриття нових знань, що охоплює опосередковане відображення та узагальнення дійсності, що відбувається в результаті її аналізу та синтезу.

З огляду на наведену інформацію, ми розглядаємо критичне мислення в аспекті дослідження динамічним процесом, що характеризується умінням здійснювати базові критичні дії у відповідь на отриману інформацію або проблемну ситуацію й виявляється в здатності дитини дошкільного віку активно реагувати на різні проблеми, відстоювати власні переконання, аргументувати правильність власних висновків та враховувати й приймати різні точки зору.

На основі контент-аналізу дослідження О. Пометун [5], визначимо ключові навички, пов'язані з критичним мисленням. Серед них: *аналіз* – здатність розглянути певний об'єкт або явище, а потім усвідомити його значення та сутність; *міркування* – відображає логічний підхід до розуміння питання чи проблеми, що сприяє прийняттю зважених рішень; *пояснення* – вміння чітко та зрозуміло представити інформацію, при цьому додаючи власну точку зору; *роз'яснення* – навичка, що полягає у викладі отриманих знань в доступній формі, що спрощує сприйняття; *оцінка* – періодичний аналіз досягнень, що дозволяє визначити їх ефективність; *висновок* – здатність формулювати висновки на основі отриманої інформації; *судження* – критична оцінка інформації, яка дозволяє формувати власні переконання; *об'єктивність* – означає справедливий та неупереджений підхід до оцінювання ідей та пропозицій; *вирішення проблем* – навичка, що охоплює аналіз проблеми, розробку рішення, його реалізацію та подальшу оцінку ефективності;

За результатами теоретичного аналізу [3; 4; 5; 6 та ін.], нами виокремлено основні риси основ критичного мислення дітей дошкільного віку, які систематизовано й подано в таблиці 1.

Таблиця 1

**Основні риси основ критичного мислення
дітей дошкільного віку**

Риса	Сутність	Виявлення
Умовна незалежність мислення	Виражається в умінні дітей сприймати сутність навчального матеріалу та явищ реальності крізь призму власного ставлення до них, а також у прагненні оцінити їх важливість.	– постійне прагнення ділитися власними міркуваннями стосовно питань, що виникають у процесі розв’язання завдань; – спроби самостійно осмислювати навчальний матеріал та іншу інформацію; – сміливість у висловлюванні думки, що відрізняються від поглядів інших дітей або вихователя, без страху бути незрозумілим.
Здатність до самоаналізу, виявлення власних помилок і адекватна реакція на них	Виражається в умінні об’єктивно оцінювати як позитивні, так і негативні аспекти власної поведінки, що необхідно для розуміння та прийняття вимог суспільства.	– прийняття власних помилок як можливості для уникнення подібних ситуацій у майбутньому; – здатність реалістично розуміти власні сильні сторони та слабкі, щоб використовувати їх під час вирішення проблем; – сприйняття зауважень вихователя та однолітків щодо власних помилок і недоліків.
Здатність протистояти впливу чужих думок	Виражається у тому, що дитина не просто ставить під сумнів істинність або правильність певних тверджень, але й активно пропонує власні оригінальні рішення.	– здатність помічати недоліки або неточності в міркуваннях однолітків; – можливість відстоювати власні погляди, пояснювати власні думки; – прагнення до розуміння причин різних вимог, тверджень чи висновків, допитливість і бажання заглибитися в сутність речей.
Орієнтування мислення на виявлення найкращих варіантів для розв’язання проблем	Відображає здатність дитини ставитися з певною часткою скептицизму до існуючих «єдиновірних» рішень.	– здатність критично оцінювати думки однолітків і дорослих, ставлячи запитання про чому та навіщо; – заперечення або пропонування інших підходів до вирішення проблем; – пропонування вибору між кількома варіантами, пояснюючи, чому один варіант кращий за інші.

На нашу думку, найкращим інструментом для розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку є прийом «Кубик Блума». Його сутність полягає в тому, що на грані геометричної фігури (куба) наносяться слова-питання, що спонукають дітей аналізувати всі аспекти теми, яку вони вивчають (див. рис. 1).

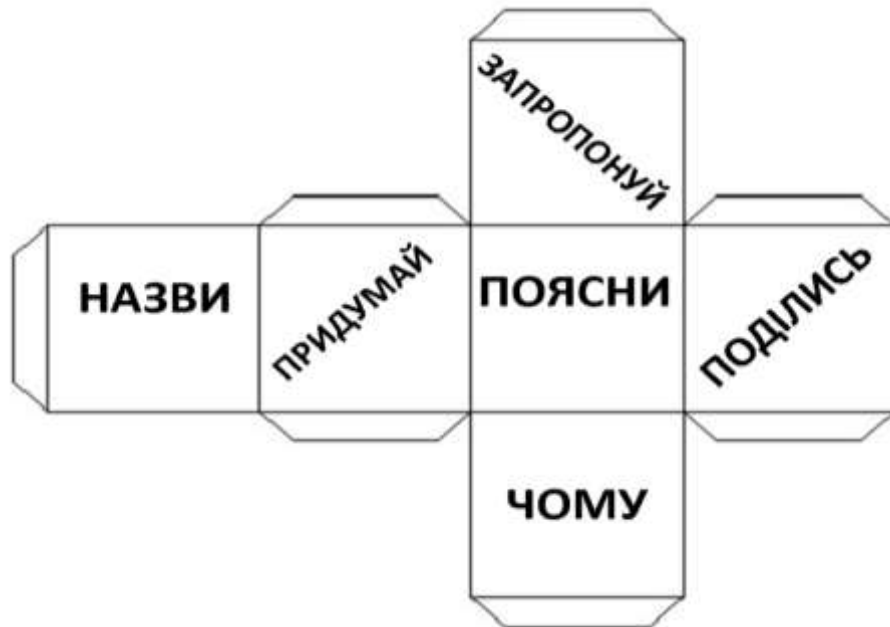

Рис. 1. Схема «Кубика Блума»

Слова, які нанесені на грані «Кубика Блума» – такі як «Назви...», «Чому...», «Поясни...», «Запропонуй...», «Придумай...», «Поділись...» – є відправною точкою для формулювання відповідей на запитання. Коли діти відповідають на ці питання, вони самостійно знаходять рішення проблеми, спираючись на власний досвід та знання.

Аналіз наукових джерел [3; 4; 7 та ін.] дозволив визначити комплекс завдань, які можна застосовувати під час роботи з «Кубом Блума» з метою розвитку основ критичного мислення дітей дошкільного віку.

1. Відтворення знань («Назви...»). Це базове завдання, яке в основному орієнтується на тренування пам'яті, а не на розвиток критичного мислення. Його мета не стільки в досягненні пізнавальних цілей, скільки в отриманні зворотного зв'язку. Наприклад: «Назви одним словом».
2. Виокремлення причинно-наслідкових зв'язків («Чому...?»). Це питання дозволяє охарактеризувати процеси та явища. Вони часто використовуються для уточнення інформації, яка не була згадана у відповідях. Прикладами можуть бути такі запитання: «Чому птахи відлітають у теплі краї?».

3. З'ясування всіх аспектів поставленої проблеми («Поясни...»). Мета таких запитань полягає у виявленні зв'язків між ідеями, думками, фактами та визначеннями. Наприклад: «Поясни, чому люди мають різні і однакові імена?».
4. Пропозиція власного практичного застосування знань («Запропонуй...»). Ці завдання включають елемент припущення і сприяють пошуку нестандартних відповідей, використовуючи особистий досвід для розв'язання конкретних ситуацій. Наприклад: «Запропонуй подорож, в яку б ти хотів відправитись зі своїми рідними».
5. Вироблення стратегії мислення («Придумай...»). Запитання, які з'являються під цим пунктом, містять елемент прогнозування і стимулюють творчість. Наприклад: «Придумай, як виглядала б планета без води?».
6. Активізація розумової діяльності, аналіз та оцінка знань («Поділись...»). Це завдання інтегрує нову інформацію в систему існуючих знань, допомагаючи розвивати навички вільного висловлювання думок. Прикладами запитань можуть бути: «Поділись спогадами про твій відпочинок».

Діти дошкільного віку здатні не тільки відповідати на запитання, але й формулювати їх, що сприяє актуалізації знань і розвитку командного духу, бажання підтримувати одне одного та брати відповідальність за спільну роботу.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, розгляд теоретичних досліджень дозволяє констатувати важливість розвитку основ критичного мислення у дітей дошкільного віку, оскільки саме в цей період формуються підґрунтя їхньої розумової діяльності та особистісні якості. Застосування прийому «Кубик Блума» не лише підвищує їхню зацікавленість у навчанні, а й дозволяє створити інтерактивне середовище, де діти можуть активно долучатися до освітнього процесу, міркувати над різними аспектами теми та розвивати власні комунікативні навички.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці практичних порад для вихователів щодо використання прийому «Кубик Блума» у повсякденному житті й визначенні можливостей інтегрувати його в усі освітні напрями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпенко В.В. Психологія мислення: феноменологія, процес і детермінанти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 32–42.
2. Клустер Д. Що таке критичне мислення. *Педагогічний вісник*. 2015. № 2. С. 3–5.

3. Крутий К. Розвиток навичок критичного мислення у дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2021. № 17. С. 3–5.
4. Лякішева А.В., Вітюк В.В., Кашуб'як І.О. Кейсбук методів і прийомів технології розвитку критичного мислення в Новій українській школі: навчально-методичний посібник. Луцьк: ФОП Іванюк В. П., 2022. 116 с.
5. Пометун О.І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98.
6. Степанова Н.М. Розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в грі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Випуск № 3. С. 269–274.
7. Цветкова Г.Г., Мельничук Є.О. Критичне мислення дітей старшого дошкільного віку. *Освітньо-науковий простір*. 2021. № 1. С. 111–119.

СЕКЦІЯ №2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Аліна Гребинюк

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті проаналізовано розвиток емоцій дітей старшого дошкільного віку. Авторка акцентує увагу на важливості емоційної грамотності як основи успішної соціалізації дітей. Здійснено теоретичний огляд досліджень та методів, що сприяють формуванню емоційних навичок і самоконтролю у дітей. Важливу роль у розвитку емоційного інтелекту відіграє навчання емпатії та управління емоціями.

Ключові слова: емоції, діти старшого дошкільного віку, емоційний розвиток, емоційний інтелект, емпатія.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство швидко змінюється, що висуває нові вимоги до емоційного розвитку дітей, зокрема в дошкільному віці. Важливим аспектом підготовки дітей до життя є формування емоційної культури та емоційного інтелекту, оскільки емоції відіграють значну роль у соціалізації та розвитку базових особистісних якостей дитини. Емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку (5-7 років) охоплює важливі етапи переходу від простих реакцій на емоції до їх усвідомлення, розпізнавання та правильного вираження. Ця проблема потребує дослідження, оскільки саме в дошкільному віці формуються основи емоційної грамотності, що впливає на подальшу успішну соціалізацію та навчання в школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема емоційного розвитку активно досліджується науковцями. Видатні психологи та педагоги, такі як О. В. Запорожець, Л. С. Виготський, Л. І. Неверович та І. О. Сікорський, вивчали розвиток емоцій у дітей. Зокрема, Л. С. Виготський наголошував на важливості соціальної взаємодії для формування емоцій, а В. В. Зеньківський підкреслював, що емоції є основою природної поведінки дитини. Сучасні науковці, серед яких Г. В. Беленька, Н. В. Гавриш та Т. О. Піроженко доводять, що емоційна сфера є ключовою для соціалізації дітей

дошкільного віку. Вони вважають, що формування емоційної грамотності та емпатії має вирішальне значення для розвитку особистості дитини.

Т. Б. Сидоренко та Н. В. Гавриш у своїх працях розглядали методи та підходи до емоційного виховання в ЗДО, адже ключовим вважається розвиток емоційної грамотності, створення сприятливого середовища для подальшого емоційного розвитку.

Метою статті є дослідження розвитку емоцій дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку є складним і багатовимірним процесом, який охоплює декілька основних компонентів: усвідомлення емоцій, їх розпізнавання, вербальне вираження та регуляція. У віці 5-7 років діти поступово навчаються розпізнавати свої емоції та називати їх. У цьому контексті важливу роль відіграють педагогічні методи, зокрема сюжетно-рольові ігри, які дозволяють дітям практикувати емоційну грамотність у безпечному середовищі. Малювання, читання казок та обговорення героїв казок сприяють розвитку емпатії – здатності ідентифікувати та розуміти емоції інших людей.

Емоція (душевне хвилювання, душевний рух) – це психологічний процес, що відображає у формі переживань особистісну значимість та оцінювання зовнішніх та внутрішніх ситуацій в житті людини [4, с. 9].

Емоції – це дуже складні психічні явища, до яких належать такі види емоційних переживань: афекти, власні емоції, почуття, настрої, емоційний стрес [4, с. 20].

Основні завдання для розвитку емоцій дітей старшого дошкільного віку:

- називання та розпізнавання емоцій. Діти повинні вчитися розрізняти свої емоції та виражати їх словесно. Через сюжетно-рольові ігри, заняття з малювання, читання казок.
- розуміння емоцій інших. Дітям важливо навчитися поважати інших людей, це допоможе розвинути почуття та емпатію. Через обговорення казок та персонажів можуть вчитися розуміти почуття інших людей. До особливостей емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку варто додати виділені Н. Трофаїлою аспекти: здатність до «емоційного передбачення», тобто прогнозування емоційних реакцій інших людей на власні дії; розвиток вольової регуляції емоційно-поведінкових реакцій на основі оцінок дій дитини з боку оточуючих; а також труднощі

в контролюванні емоційних реакцій у певних ситуаціях та їх відповідності соціальним нормам [5, с. 361].

- навички вираження емоцій. Важливо навчити виражати власні емоції, без шкоди для інших через розвиток невербальних навичок комунікації, міміка, жести, інтонації.
- регулювання емоцій. Управління власними емоціями є важливим для взаємодії з іншими, для цього можна використовувати дихальні вправи, гімнастики та переключення уваги. Сприяти цьому можуть ігри та заняття в ЗДО [1, с. 93].

Для розвитку дитячої особистості впершу чергу є важливість розуміння своїх емоцій, які переважають над усіма сферами діяльності. Для дітей дошкільного віку є потреба в емоційному благополуччі [7].

Емоційний інтелект включає здатність до саморегуляції, яка є важливою для формування навичок взаємодії. Діти цього віку починають контролювати свої емоції, що сприяє успішному спілкуванню з однолітками та дорослими. Це особливо важливо в контексті підготовки до школи, де дитина має бути здатною до конструктивної взаємодії в соціальних ситуаціях. За допомогою дихальних вправ, невербальних засобів комунікації (міміка, жести, інтонація) діти вчаться керувати своїми емоціями та розвивати навички самоконтролю.

Одним із ключових аспектів емоційного розвитку є формування емпатії, яка допомагає дітям краще розуміти інших та будувати гармонійні стосунки. Важливо, щоб педагоги та вихователі створювали сприятливе середовище для розвитку емпатії через практику співпереживання та обговорення емоційних станів. Такі методи сприяють розвитку соціальної чутливості, що є основою для формування позитивної взаємодії в майбутньому.

Висновки і перспективи дослідження. Емоційний розвиток дітей старшого дошкільного віку є ключовим аспектом формування особистості та підготовки до школи. Розвиток емоційної грамотності, здатності до саморегуляції та емпатії сприяє успішній соціалізації та покращенню взаємодії з однолітками. Педагогам необхідно впроваджувати різні методики, спрямовані на розвиток цих навичок, включаючи ігрові форми, мистецтво та обговорення емоційних станів. Подальші дослідження мають бути зосереджені на пошуку найбільш ефективних педагогічних методів, що дозволять розвинути емоційну компетентність дітей та підготувати їх до успішної взаємодії в складному соціальному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Г.П., Антонова І.П., Антонова Н.А. Діагностика психологічної готовності дітей до навчання в школі. / Сост. Донецьк, 1999. С. 34-78.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. К. : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
3. Зенькович В. В. Психологія дитинства 1998, 378 с.
4. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / Упоряд. І. В. Молодущкіна. Х. : Вид. Група «Основа», 2011. 207 с.
5. Кириленко А. О., Прибора Т. О. Розвиток емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в ХХІ столітті: міжнародний періодичний збірник наукових праць* / за заг. ред. В. П. Бабича, Ю. Д. Бойчука, Л. С. Рибалко, О. М. Хвостиченка. Харків: ВННОТ, 2022. Вип. 4. С. 360-364
6. Олексенко С. Психологія дошкільця. Київ, 2013. 18 с.
7. Прибора Т., Радул О. Театральна діяльність як засіб розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.)* / за ред. О.А.Голюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 561-564.

**Дар'я Дегтярова,
Євдокія Харькова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті висвітлюється роль сім'ї у формуванні та розвитку особистості дітей старшого дошкільного віку. Наголошується на її впливові на емоційний, соціальний, особистісний розвиток дошкільника.

Ключові слова: сім'я, сімейне виховання, дитина, батьки, взаємовідносини, особистість, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Упродовж історії людства склалися два види виховання підростаючого покоління: сімейне й суспільне. Кожна з них є соціальним інститутом виховання і має свої можливості у формуванні особистості дитини. Здавна точиться дискусія, що є важливішим у становленні особистості: сім'я чи суспільне виховання (заклад дошкільної освіти, школа, інші заклади)

На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми родини, сімейного виховання, впливу батьків на формування особистості стають усе більш актуальними. Сім'я покликана забезпечувати

дитині умови, необхідні для її первинної соціалізації, адже саме батьки несуть правову, матеріальну й моральну відповідальність за особистісний розвиток і виховання своїх дітей. У Законі України «Про охорону дитинства» зазначається, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою педагогічних основ сімейного виховання дітей працювали видатні педагоги: Т. Куликова, П. Лесгафт, М. Стельмахович, Т. Шеляг, О. Харчев та ін. З-поміж українських вчених, які досліджували різні аспекти проблеми сімейного виховання, є Т. Алексеєнко, К. Журба, Т. Кравченко, Л. Повалій, В. Постовий, О. Хромова; питання взаємодії сім'ї та школи у вихованні дітей розглядались у дослідженні О. Доукіної та ін.

Мета статті: висвітлити особливості впливу сімейного виховання на особистісний розвиток дітей старшого дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. Сім'я і заклад дошкільної освіти – два суспільних інститути, які становлять фундамент майбутнього дитини. У них одна мета – виховувати здорову, соціально адаптовану, всебічно розвинену особистість з високим інтелектуальним, творчим та духовним потенціалом. Водночас актуальна проблема взаємозв'язку закладу дошкільної освіти із сім'єю набуває сьогодні нового соціального звучання. Як відомо, ці зв'язки багатогранні. На першому плані наявні такі аспекти, як контакти з педагогічним персоналом та батьками, міжособистісна взаємодія, підхід до дитини як результат сумісних виховних і навчальних зусиль тощо. У дитячому садку дитина здобуває освіту, набуває вміння взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими, організовувати власну діяльність. Від того, наскільки ефективно дитина опанує ці навички, залежить від ставлення сім'ї до дошкільної установи. Гармонійно розвинути дитину дошкільного віку без активної участі його батьків в освітньому процесі навряд чи можливо [4].

Відомо, що саме сім'ї належить вирішальне значення у формуванні моральних основ особистості, характеру, ціннісно-мотиваційної сфери, розвитку емоційного світу дитини дошкільного віку, вихованні поваги до батьків, родини, старших, близьких людей, інших членів суспільства. Сім'я має більші можливості для виховання, ніж заклад дошкільної освіти, оскільки в ній об'єднані люди різного віку, статі, роду занять, дорослі члени родини можуть впливати на дитину дошкільного віку в різних життєвих ситуаціях,

однією дитиною опікуються, як правило, кілька дорослих. Вплив сім'ї на дитину дошкільного віку порівняно з впливами інших соціальних інституцій відзначається найбільшою тривалістю і постійністю. Такі особливості визначають позитивний, незамінний вплив сім'ї на дітей дошкільного віку [5, с.92].

Єдність у вихованні, що здійснюють ЗДО і родина, забезпечує певну системність роботи, вироблення необхідних стереотипів у дитини дошкільного віку. Водночас успішніше формуються моральні почуття та уявлення дитини, міцнішими стають навички та звички поведінки, а її життя – більш організованим, цілеспрямованим і радісним. Саме тому необхідним є новий підхід до проблеми взаємодії ЗДО і сім'ї, яка передбачає наявність у батьків відповідальності, а у вихователів – сімейної центрованості педагогічної діяльності, заснованої на розгляді дитини дошкільного віку в контексті її родини. Основний шлях налагодження такої співпраці – організація освітньої взаємодії, результатом якої стане реалізація мети і принципів особистісно орієнтованої освіти дітей.

Потреба в співробітництві з дорослими як об'єктивно необхідній умові засвоєння дитиною соціального досвіду є найважливішим надбанням дошкільного віку, що виступає в контексті з предметною діяльністю основним фактором розвитку пізнавальної діяльності дітей і спілкування з однолітками. Автори (І. Біла, Н. Авдєєва, М. Лисіна) доводять, що саме в цьому віці починає формуватися самосвідомість і розвивається первинна здатність до емпатії. Дитина дошкільного віку вбирає в себе способи емоційного реагування дорослих по відношенню до подій, які відбуваються в світі. Саме батьківська турбота є найбільш придатним навколишнім середовищем, яке сприяє оптимальному розвитку дитини [2, с.16]. Сім'я володіє деякими спеціальними рисами, що вирізняють її серед інших інститутів виховання, як-от: особистісні контакти з батьками відрізняються від усіх інших контактів дітей неперервністю, стійкістю та необмеженістю в часі; тісні взаємини та любов вносять у відносини дітей та батьків глибоку емоційність і щирість, у результаті створюються сприятливі умови для взаємовпливу, емоційного зараження; зв'язки, що об'єднують батьків та дітей, досить різноманітні і визначаються сімейними почуттями, спільним проживанням, загальносімейними формами побутової праці, дозвіллям. Саме в родині формуються норми правильної поведінки, розкриваються внутрішній світ та індивідуальні якості, вона сприяє самоствердженню, стимулює соціальну і творчу активність особистості [4, с.49].

Важливо, щоб батьки стали активними помічниками та однодумцями вихователів, необхідно залучити їх до життя закладу дошкільної освіти, постійно тримати в курсі всіх подій. Робота із сім'єю є складним завданням як в організаційному, так і в психолого-педагогічному аспектах, тому ЗДО має стати відкритим закладом, де батьки не тільки спостерігають за освітнім процесом, а й беруть активну участь у його житті, здійснювати вплив на розвиток педагогічної культури батьків. Заклад дошкільної освіти має спонукати до пильнішого вивчення запитів, потреб і вимог сучасної сім'ї, до розширення форм взаємодії з батьками чи особами, які їх замінюють.

Вплив сім'ї на розвиток особистості залежить від її складу, морально-психологічного клімату, соціальної орієнтації, загальної та педагогічної культури батьків, часу і характеру спілкування кожного з них з дитиною дошкільного віку, єдності чи суперечливості вимог до неї, сімейних інтересів тощо. Створення безпечного, стабільного та розвивального середовища є однією з основних умов повноцінного виховання дітей дошкільного віку. За даними експертів, випадки відсутності належного догляду за дітьми дошкільного віку частіше зустрічаються в сім'ях, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях, малозабезпечених, неповних та багатодітних, а також в тих, де батьки страждають на алкоголізм чи наркоманію [3, с. 23]. Весь виховний процес у сім'ї – це насамперед постійне спілкування. Від того, як воно складається і розвивається, залежить психологічний мікроклімат у родині, формується особистість дитини, її інтереси, моральна сфера. Потреба у активному спілкуванні з батьками виникає ще в ранньому дитинстві, коли сім'я цілком забезпечує усі життєві потреби дитини, адже у процесі взаємодії з батьками формується її особиста свідомість. У старшому дошкільному віці дитина долає шлях від відокремлення себе від дорослого («Я сам») до відкриття свого внутрішнього життя, тісно пов'язаного із зовнішньою діяльністю [2, с. 93].

Спілкування батьків з дітьми старшого дошкільного віку має надзвичайно важливе значення для їх психічного розвитку. Навколо спільних дій розгортаються нові для дитини форми спілкування з дорослими. Емоційно позитивне ставлення батьків створює той фон, на якому дитина старшого дошкільного віку може успішно оволодіти способами користування новими предметами. Саме в процесі спілкування з батьками дитина набуває навичок мови і мислення, предметних дій, опановує основи людського досвіду,

пізнає і засвоює правила людських взаємин, притаманні людям властивості, прагнення, ідеали. Визначальна роль у особистісному розвитку дитини старшого дошкільного віку належить матері, яка піклується про задоволення її життєво необхідних потреб у їжі, відпочинку, чистоті тощо. Але тільки цього недостатньо для її нормального психічного розвитку. Матері необхідно налагодити доброзичливі, емоційно позитивно забарвлені, стабільні стосунки, які є провідним каналом передачі суспільного досвіду, шляхом педагогічно доцільних впливів на дитину [4, с.24]. Діти старшого дошкільного віку у грі часто наслідують маму, у них розвивається символічна дія (використання заміників). Здатність наслідувати лежить в основі інтелектуального та моторного розвитку дитини. У процесі спілкування з батьками вона вчиться розуміти іншу людину. Дитина починає усвідомлювати певний рівень своєї компетентності в діяльності, успіх в оволодінні предметами, наслідуванні батьків і стає ініціатором зміни відносин з дорослим, спрямованої на розвиток самостійності. Її входження у доросле життя пов'язане із сюжетно-рольовою грою, де дитина відчуває себе дорослою [5, с.90].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, сім'я є першою соціальною групою, в якій дитина старшого дошкільного віку засвоює суспільні норми, моральні правила, навички індивідуальної і колективної діяльності, природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, соціального розвитку, саме в ній відбувається повноцінне формування і виховання її особистості.

Педагогічне середовище розвитку дитини старшого дошкільного віку залежить від тісної взаємодії ЗДО і сім'ї, оскільки в сучасних умовах координацію виховних дій сім'ї покладено на освітні установи, тому від того, як організовано і реалізовано в ній роботу з батьками, залежить успішність процесу навчання і виховання дітей. Отож, важливою умовою ефективного виховання дітей є залучення батьків та усіх дорослих членів сім'ї до співпраці з педагогічним колективом, до активної участі в житті навчального закладу, групи, в яких перебуває дитина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція». 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Біла І. Формування світогляду дитини в умовах сімейного виховання. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. № 7. С. 15-20.
3. Голдобіна К. Будуємо гуманні взаємини батьків і дітей. *Дошкільна освіта*. 2021. № 2. С. 92-102.

4. Лисенко Л. Сім'я як життєтворча система розвитку особистості. *Психолог дошкілля*. 2022. № 11. С. 21-27.
5. Токарева Л. Сім'я як простір виховання дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2020. № 2. С. 89-94.

Інна Демідова

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка*

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: *Стаття присвячена дослідженню особливостей формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. Розглядається роль казок, ігор та хвилинок милування природою в процесі виховання екологічної свідомості старших дошкільників.*

Ключові слова: *виховання, емоційно-ціннісне ставлення, природа, казка, гра, милування природою, дитина старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи є одним із важливих аспектів розвитку екологічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку. Цей процес передбачає не лише передачу знань про природу, але й формування глибокого емоційного зв'язку з нею. Діти в цьому віці вже мають певне уявлення про навколишній світ, однак їхнє ставлення до природи ще формується, і важливо, щоб цей процес відбувався з врахуванням специфіки їхнього вікового розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей дошкільного віку є однією з ключових проблем сучасності. З кожним роком це питання стає все більш актуальним і болючим, охоплюючи дедалі ширший спектр складнощів. Багато дослідників зверталися до цієї проблеми, серед яких варто відзначити С. Шевчук, Р. Шулигіна, С. Лисак, Г. Тарасенко та інших. У своїх роботах вони розкривали функції, сутність ціннісного ставлення, формування світовідчуття та перетворення дитини на носія ціннісної свідомості.

Мета статті – розкрити специфіку виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Формування ціннісного ставлення до природи в дітей старшого дошкільного віку має свої особливості, пов'язані з специфікою віку. Для дітей старшого дошкільного віку притаманний непрагматичний підхід до природи, посилений інтерес до спілкування з нею та потреба в отриманні поваги від оточуючих.

Як зазначає кандидатка педагогічних наук С. Шевчук: «Емоційно-ціннісне ставлення до природи, передбачає осмислення людиною значущості природи за такими критеріями: для життя і щастя, для присутності краси в житті, для радості спілкування з представниками флори і фауни, для творення продуктів і сировини, для фізіологічного і психологічного комфорту, для відчуття себе частиною природи і продуктом природи» [1, с. 104-109].

На думку кандидатки педагогічних наук Р. Шулигіної: «Емоційно-ціннісне ставлення дитини дошкільного віку до природи є комплексним поняттям, цілісним утворенням, заснованим на досвіді, здобутому в процесі діяльності дитини та з урахуванням набутих цінностей суспільної свідомості». Це свідчить, що формування емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку відбувається через активну взаємодію з навколишнім середовищем, сприйняття природних явищ і відчуття власної ролі у збереженні навколишнього середовища. Важливою складовою є також усвідомлення цінності природи, її ролі у житті людини та потреби у збереженні та бережливому ставленні до неї [2, с. 243].

Одне з перших емоційних вражень від знайомства з природою дитина отримує через казку. Науковці довели, що через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання та уявлення, формують конкретні судження і роблять особисті висновки. Образність казки допомагає формувати перші синкретичні уявлення про об'єкти і явища, описані в ній.

С. М. Лисак, вважає, що роль казок у вихованні дітей дошкільного віку завжди була предметом активної дискусії серед науковців. За допомогою дитячих історій можна доступно пояснити складні явища природного світу, взаємозв'язок між природою та людиною, а також значення людської праці. Окрім того, казки, створені самими дітьми, мають особливе значення, оскільки відображають їхнє уявлення про природу і навколишній світ [3, с. 77].

Природу і значення казки у формуванні та розвитку особистості дитини досліджували багато класиків педагогіки, зокрема К. Ушинський, С. Русова та В. Сухомлинський. Використання казки для виховання ціннісного ставлення дитини до природи вивчали також сучасні дослідники, такі як Г. Беленька, Н. Горобаха та Н. Лисенко.

Щоб оцінити ефективність казок, вихователям слід керуватися низкою критеріїв, що відображають рівень сформованості у до-

шкільників ціннісного ставлення до природи. До них належать: вираження позитивних емоційних реакцій на об'єкти та явища природи; відповідне емоційне ставлення до порушення правил поведінки в природі; наявність або відсутність знань про рослини, тварин і неживу природу; знання про об'єкти природи, їхні взаємозв'язки та взаємозалежності; дбайливе ставлення до землі, води та повітря як середовища існування; вироблення певних моделей поведінки під час прогулянок і екскурсій на природу [3, с. 78].

На думку О. Пинзеник, основною діяльністю дошкільників є гра, яка одночасно служить для них головним способом пізнання навколишнього світу, ключовим елементом дитячого розвитку, включаючи екологічне виховання. Гра являє собою творчу та емоційну активність дітей, наповнену радістю, тому її впровадження в освітній процес сприяє формуванню емоційного настрою і мотивації до екологічної діяльності [4, с. 246].

Дослідження Г. Тарасенко є особливо цікавими, оскільки вони акцентують увагу на важливості емоційних переживань дитини та аналізують розвиток суб'єктно-етичних взаємин між дитиною і природою. У своїй роботі дослідниця пропонує естетико-екологічний підхід, який об'єднує елементи екології та естетики. Цей підхід стимулює когнітивний, емоційний і мотиваційно-діяльнісний розвиток дитини, що сприяє цілісному пізнанню навколишнього природного світу. Впровадження цього підходу є виправданим через вікові особливості дошкільнят, їхню підвищену чутливість до краси природи, здатність емоційно реагувати на її явища, а також їхнє прагнення до художньо-творчої активності в природному середовищі або за допомогою природних матеріалів.

Милування природою починається з тонкого сприйняття її через усі органи чуття - на дотик, смак і запах. Розвинена сенсорика допомагає людині накопичувати естетичний досвід. Однак сам по собі цей процес не можна повністю вважати милуванням. Милування красою передбачає зосереджену, захоплену увагу на ній, що дозволяє відчувати її глибоке духовне значення і особливу роль в житті людини.

Дуже корисними є прогулянки на природі, під час яких можна організовувати так звані «хвилинки милування». Щодня можна вигадувати нову програму для занурення у красу природи. Важливо навчитися відрізняти тимчасові особисті емоції і тривоги від вічного, що є в природі. Зрештою, варто спробувати створити «гімн життю» на природі - у вигляді літературної, музичної чи пластичної творчості, залежно від власних уподобань.

Хвилинки милування природою доцільно інтегрувати в прогулянки, пов'язуючи їх із особливими явищами природи, такими як листопад, перший сніг, ожеледиця, іній, відлига, цвітіння садів, або райдуга. Це допоможе зробити сприйняття природи автентичним і унікальним [5, с. 46-52].

Висновки і перспективи дослідження. Формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який потребує врахування специфічних вікових особливостей. Дошкільники мають природний непрагматичний підхід до природи, виражену емоційну чутливість і схильність до синкретичного сприйняття світу. Цей період є сприятливим для виховання поваги до природи, усвідомлення її цінності та ролі у житті людини.

Важливу роль у цьому процесі відіграють емоційно-ціннісні аспекти взаємодії з природою, художнє освоєння її явищ, а також використання казок і ігрових форм діяльності, які допомагають дітям на емоційному рівні засвоювати знання про природу.

Подальший розвиток методик виховання через казку та гру є перспективним напрямком, оскільки ці форми діяльності дозволяють дошкільникам легко засвоювати складні екологічні поняття та правила поведінки в природі. Важливо активно впроваджувати в освітній процес сенсорне дослідження природи, зокрема через організацію «хвилинки милування», що допоможе дітям глибше відчувати і цінувати природні явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук К. Д., Шевчук С. К. Ціннісні аспекти ставлення людини до природи. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 10. С. 104-109.
2. Шулигіна Р.А., Ковальова А.П. Формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку в руслі екологізації освітнього середовища. *Освітньо-науковий простір*. Київ. 2023. Вип. 5. С. 239 - 246.
3. Лисак С. М. Виховання у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами казки. *Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тенденції, перспективи*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 - 21 квітня 2023 року). Івано-Франківськ. 2023. С. 77 - 79.
4. Пинзеник О.М., Теліга В.В. Форми та методи виховання бережного ставлення до природи старших дошкільників. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах*. Збірник тез доповідей за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (7 листопада 2019 року). Мукачево. 2019. С. 244 - 247.
5. Тарасенко Г.С. Милування природою: релаксаційний потенціал та його використання у час пандемії. *Інтернет-посібник. Психологічна допомога в умовах синдрому COVID-стресу*. Вінниця. 2021. С. 46 - 52.

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті проаналізовано сутність культури спілкування дітей старшого дошкільного віку. У результаті вивчення наукових праць присвячених проблемам культури спілкування, особливостям спілкування дітей старшого дошкільного віку доведено доцільність розуміння досліджуваного явища в контексті засвоєння духовно наповненого комунікативного досвіду.

Ключові слова: культура, спілкування, культура спілкування дітей старшого дошкільного віку, духовність комунікативний досвід.

Постановка проблеми. У формуванні особистості не може бути недооцінена надважлива роль спілкування. Мовне спілкування, незалежно від його форми та жанру, допомагає людині отримати соціальний досвід, який був систематизований та осмислений попередніми поколіннями. Цей досвід дозволяє людині оволодіти духовною, інтелектуальною та матеріальною культурами, а також пізнати світ та саму себе. В результаті, спілкування сприяє соціалізації особистості та коригуванню її поведінки.

Вивчення становлення міжособистісних взаємин дітей старшого дошкільного віку визначається багатьма аспектами. Зокрема, у педагогічній психології зріс дослідницький інтерес до вивчення особистості дітей старшого дошкільного віку. На сучасному етапі перед дошкільною освітою стоїть безліч завдань з реалізації на високому рівні широкого спектра освітніх послуг. Основні вимоги до змісту освітньої програми дошкільної освіти вказують на важливість забезпечення повноцінного розвитку особистості, а також необхідність охоплення такої освітньої галузі як соціально-комунікативний розвиток особистості дитини [1, с.15]. Формування міжособистісних взаємин дітей старшого дошкільного віку в ЗДО, розглядається як ресурс успішної соціалізації та є найважливішою частиною підготовки до шкільного навчання, а також значною мірою впливає на успішність у спілкуванні та особистісний розвиток дітей старшого дошкільного віку. Своєрідність розвитку міжособистісних взаємин дітей старшого дошкільного віку позначається на їх соціальному самопочутті та соціальній адаптації. Також, порушення у розвитку міжособистісних взаємин, які інколи виникають у період дошкільного дитинства, можуть у майбутньому

виявлятися у тому, що вже доросла людина не зможе вибудовувати взаємини або буде конфліктувати з оточуючими, досягати бажаного у спілкуванні, або загалом матиме труднощі при взаємодії з іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування культури спілкування дошкільників приділяли увагу О.Дуброва, М.Ілляшенко, Г.Лаврентьева, О.Яницька. Важливі аспекти особливостей спілкування дітей старшого дошкільного віку містяться у працях Л.Артемової, М.Басової, З.Богуславської, М.Лісіної, А.Рузької, О.Смирнової. Т. Пироженко А.Богущ, О. Кононко та ін.

Мета статті: охарактеризувати особливості виховання культури спілкування дітей старшого дошкільного віку в ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Міжособистісні взаємини – складний і багатоплановий процес становлення та розвитку контактів і зв'язків між людьми. Період дошкільного дитинства є найбільш сприятливим для формування дитячих взаємин. Саме у старшому дошкільному віці, як зазначають дослідники, у процесі спілкування дитини з оточуючими формуються складні міжособистісні взаємини, що впливають на розвиток їх особистості [2, с.3].

Сучасні виховні теорії активно презентують наукову позицію про те, що з-поміж чинників розвитку особистості центральне місце посідає спілкування. Потребу в спілкуванні людина відчуває з перших днів свого життя.

Т. Пироженко зазначає, що міжособистісні взаємини – це комунікативно-регулятивний процес, у якому відбувається передача соціальних цінностей із регулюванням їх засвоєння соціальною системою [4, с.199].

Т. Поніманська зазначає, що жодну діяльність неможливо здійснювати без міжособистісних взаємин. Вона наголошує на тому, що міжособистісні взаємини потрібні для встановлення взаємодії, яка була б благополучною для процесу діяльності [5, с.19]. Дошкільне дитинство – період залучення дитини до світу людських цінностей, встановлення перших стосунків із людьми. Майже у кожній групі ЗДО мають місце складні міжособистісні стосунки вихованців. Діти ображаються, дружать, сваряться, миряться, б'ються, надають допомогу один одному. Рівень конфліктності та емоційної напруженості у сфері дитячих взаємин набагато вищий, ніж у дорослих. У багатьох дошкільнят відбувається становлення та закріплення негативного ставлення до інших, яке з великою ймовірністю може мати сумні наслідки в майбутньому. Одним з головних завдань

вихователя ЗДО є своєчасне визначення проблем у сфері міжособистісних взаємин та надання допомоги дитині щодо їх подолання. У старшому дошкільному віці діти на основі взаємної симпатії створюють групи, що включають понад 3 особи. Характеристиками привабливості у старших дошкільнят є такі: дружелюбність, вміння організувати гру, справедливість, зовнішня привабливість, доброта. Серед характеристик «неприйнятих» дітей можна назвати такі як замкнутість, скромність, невпевнених у собі дошкільників.

Базовим компонентом дошкільної освіти визначено завдання, які стосуються формування основ культури спілкування це: формування у дітей умінь поводитися в межах дозволеної мовленнєвої поведінки, комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, оволодіння культурою діалогу, вміннями адекватно реагувати на вчинки і слова інших, дотримуватися правил хорошого тону, співпереживати іншим.

За оцінкою Т. Поніманської, саме в цей віковий проміжок часу в дітей старшого дошкільного віку формуються початкові уявлення про суспільні норми моралі, які регулюють ставлення до інших людей, їхньої діяльності та до самих себе, відбувається перетворення цих норм на засоби самостійної регуляції поведінки та побудови взаємин з тими, хто поряд [5, с.24]. У старшому дошкільному віці формуються основи соціально-комунікативної компетенції дитини: вміння розуміти настрій, потреби і поведінку іншої людини; вміння орієнтуватися в світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі люди, люди різної статі, віку, роду занять та ін.); вміння поважати людей, допомагати їм, турбуватися про них, обирати відповідні ситуації спілкування та спільної діяльності; вміння орієнтуватися у ситуації спілкування та взаємодії; вміння не заважати своєю поведінкою іншим, уміння стримувати себе і повідомляти про свої потреби у прийнятній формі.

О. Кононко вважає що, діти старшого дошкільного віку насамперед емоційні за своєю природою: у своїх вчинках вони керується не стільки засвоєними поняттями та правилами, скільки чуттєвими враженнями. Емоції – це своєрідний місток між внутрішнім світом дитини і людським оточенням. Саме у дошкільному дитинстві формуються внутрішні етичні інстанції, створюється світ переживань, образних думок, вищих почуттів, творчої уяви [3].

За оцінкою А. Богуш, у дитини до семи років змінюється чотири форми спілкування з дорослим, а саме: емоційна, ситуативно-особистісна (1 рік життя); ситуативно-ділова (ранній вік); позаситуа-

тивного пізнавального спілкування (молодший і середній дошкільний вік); позаситуативно-особистісна (старший дошкільний вік).

Т. Піроженко вважає, що природним для старшого дошкільного дитинства є освоєння дитиною мови як надбання людської культури, що розвиває діалогізм мислення, тому що спрямованість мовних висловлювань, комунікативна спрямованість зовнішньої мови постійно навчають дитину враховувати в поведінці взаємозв'язок з іншими суб'єктами. Спрямованість на іншого, настановлення на контакт із ним є найважливішою умовою мовленнєвого розвитку дитини. Серед інших умов мовленнєвого розвитку слід назвати те, що дитина присвоює мову як готову форму культурологічних надбань людства, в якій уже закладені вимоги, особливості й ознаки комунікативної діалогічної спрямованості на спів розмовника.

Таким чином, проведений нами аналіз наукових джерел засвідчив, що проблеми спілкування – визначення сутності цього процесу, виокремлення основних характеристик – перебувають у фокусі уваги вихователів і психологів. Окремий напрям таких досліджень становлять ті, що стосуються особливостей спілкування дітей старшого дошкільного віку, які справляють безпосередній вплив на розвиток контактів дитини з однолітками, її ставлення до них як до партнерів із спілкування. Це виявляється у переході від суто зовнішнього сприйняття іншого до прийняття його психологічних властивостей, урахуванні їх під час міжособистісної взаємодії та спілкування.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що серед різноманітних чинників розвитку особистості спілкуванню належить провідне місце. Тільки у спілкуванні й через спілкування людина проявляється як особистість, осягає сенс свого буття, свою самоцінність і значущість, відбувається її адаптація до найближчого оточення, зміцнюються соціальні зв'язки загалом.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, встановлено наявність тісного зв'язку культури спілкування з культурою поведінки, вмінням дитини передавати свої думки, почуття, емоції іншим людям, не лише говорити, а й слухати, виявляти доброзичливість, співчуття, ввічливість, тактовність, емпатію. Культура спілкування регулюється усталеними в певному суспільстві нормальними нормами та етикетом як сукупністю правил поведінки, що стосуються зовнішнього вияву міжособистісних відносин.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у висвітленні особливостей формування культури спілкування у дітей

старшого дошкільного віку та у подолання небажаних проявів поведінки у спілкуванні з однолітками

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція». 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2018. 256 с.
3. Кононко О. Л. Самостійність як чинник становлення моральної позиції у дошкільному дитинстві. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 4. С. 12-24.
4. Піроженко Т. А. Розвиток комунікативно-мовленнєвих здібностей дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. К., 2015. 213 с.
5. Поніманська Т. Сучасні підходи до гуманістичного виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2022. №4. С. 3-5

Олександра Косенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті висвітлено особливості розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано значення творчості як ключового елемента всебічного розвитку особистості дитини, а також її вплив на формування креативності, уяви та емоційної сфери. Означено методи та форми роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які сприяють розвитку їх творчих здібностей.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, творча активність, творчі ігри, діти, старший дошкільний вік.

Постановка проблеми. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку є пріоритетним завданням системи дошкільної освіти, що закріплено в Законі України «Про дошкільну освіту» (2014 р.), у «Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.), в Освітній програмі для дітей віком від двох до семи років «Дитина» та ін. [1; 4]. Так, в Законі України «Про дошкільну освіту» зазначається, що основними завданнями дошкільного навчання є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, а також набуття соціального досвіду. Базовий компонент дошкільної освіти передбачає впровадження інноваційних технологій, удосконалення концептуальних і методичних основ навчання, а також використання різноманітних засобів для всебічного розвитку дітей раннього та дошкільного віку, з урахуванням їх здібностей, потреб,

індивідуальних особливостей, задатків і нахилів [1].

Розвиток творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхнього загального розвитку. Подолання існуючих проблем сприятиме формуванню молодого покоління, здатного до креативного мислення та впевненого самовираження. Емоційно насичене середовище, підтримка дорослих та новаторські підходи до виховання та навчання – це власне ті ключові елементи, які можуть відкрити нові можливості для розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців: О.Андрощук, А.Богущ, Н.Гавриш, Дж. Гілфорд, О. Гевко, О. Кононко, К. Крутій, Т. Піроженко, З.Плохій, Т. Поніманської, О. Савченко, Г. Тарасенко, П. Торренс, Т. Шинкар, Л. Шульга та ін.

Проте, незважаючи на численні наукові доробки у цій галузі, визначення особливостей розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку потребує подальших досліджень.

Мета статті: визначити та схарактеризувати особливості розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Україна потребує освічених та креативних громадян, здатних творчо підходити до вирішення завдань і можливих проблем. Ідея формування творчої особистості закладена в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. У документі підкреслено, що основна мета цієї стратегії полягає в забезпеченні особистісного розвитку кожної людини відповідно до її індивідуальних здібностей та потреб, а також у підтримці навчання протягом життя, включаючи розвиток творчих здібностей.

Доцільно з'ясувати сутність понять «творчість», «дитяча творчість», «творчі здібності». Творчість – це досить складний, багатогранний процес, який характеризується здатністю людини генерувати нові ідеї, концепції чи рішення [3, с. 99]. Творчість – це не тільки інструмент для створення мистецтва чи науки, а й глибока, багатогранна цінність, що формує сенс людського існування. У сучасному світі, зміни якого відбуваються з вражаючою швидкістю, творчість стає ключовою якістю, що дозволяє людям адаптуватися, виживати та відчувати повноту власного життя, вважає О. Музика [5, с. 47]. Перш за все, варто відзначити, що творчість є однією з найважливіших складових інтелектуального розвитку. Вона дозво-

ляє людині не тільки пристосовуватися до нових умов, але й генерувати оригінальні ідеї в умовах невизначеності. Як сказав Альберт Ейнштейн: «Творчість – це інтелект, що веселиться» [3]. Дане висловлення підкреслює важливість легкості та радості в творчому процесі, що зазвичай супроводжується глибокими розумовими пошуками.

Творчість є важливим каталізатором емоційного збагачення. Здатність дивуватися і радіти новинкам, чи то в мистецтві, науці або в повсякденному житті, надає людському існуванню насиченості. Через відкриття нових ідей, спілкування з творчими особистостями людина збагачує свій особистий досвід. У цьому контексті творчість постає як міст, що з'єднує особистість із навколишнім світом, підвищуючи рівень усвідомленості та відкритості до нового [2].

Власне у загальному сенсі творчість є актом створення, який виходить за межі звичайного мислення і повсякденних дій. Вона включає в себе не лише мистецьке вираження, але й інновації у науці, техніці та інших сферах життя. Відзначаючи дану рису, науковці прокладали межі між творчістю та звичайною діяльністю, підкреслюючи, що творчість часто супроводжується емоціями, інтуїцією і прагненням до самовираження.

Зауважимо, що дитяча творчість є особливою формою творчості, що розвивається у дітей на ранніх етапах їх життя. Вона характеризується яскравим проявом уяви, гнучкістю мислення та відкритістю до нових ідей. Діти старшого дошкільного віку зазвичай є менш обмеженими соціальними нормами і страхом перед невдачею, що дозволяє їм сприймати світ у своєму унікальному світлі. Власне дитяча творчість може проявлятися в різних формах: від малювання і музичних експериментів до створення власних історій. На думку Т. Поніманської, розвиток творчості у дітей старшого дошкільного віку є дуже важливим для їхнього емоційного та інтелектуального розвитку, а також для формування критичного мислення [6].

Таким чином, під поняттям «творчість» у науковому середовищі розуміють активне самовираження, яке власне може здійснюватися через будь-які форми.

Творчі здібності, у свою чергу, досить часто розглядаються як індивідуальні характеристики, що дозволяють людині ефективно реалізувати творчість. Вони можуть включати в себе як загальні пізнавальні здібності (наприклад, аналітичне та критичне мис-

лення), так і специфічні навички, пов'язані з певними сферами діяльності (музика, живопис, наука тощо). Творчі здібності можуть бути вродженими, але їх розвиток також значною мірою залежить від зовнішніх факторів, таких як освіта, соціальне оточення та можливість практикувати творчі навички.

У старшому дошкільному віці діти стають більш усвідомленими у своїх діях та думках. Вони здатні до абстрактного мислення, що відкриває нові можливості для творчості. Саме у цей період діти активно експериментують із різними формами та матеріалами, багато задають питань і прагнуть зрозуміти світ навколо себе. Даний етап розвитку дитини супроводжується появою нових інтересів та задумів, що є свідченням зростання їхньої творчої активності.

Ю Грицкова зазначає, що взаємодія з предметами та навколишнім середовищем стимулює уяву дитини старшого дошкільного віку. Наприклад, гра з конструктором або художнє малювання надихає її на створення нових форм і образів, що, в свою чергу, сприяє розвитку абстрактного мислення та творчих здібностей [3, с. 101]. Емоції відіграють критичну роль у розвитку творчих здібностей. В старшому дошкільному віці діти стають більш чутливими до емоційних переживань, що дозволяє їм краще передавати свої відчуття через творчі форми вираження. Емоційна підтримка з боку дорослих, їхнє вміння заохочувати та цінувати творчі прояви дітей, створює комфортне середовище для розвитку їх творчих здібностей.

Створення емоційно насиченого середовища, де дитина старшого дошкільного віку може експериментувати зі своїми почуттями та думками, є ключовим фактором у розвитку її творчих здібностей. Наприклад, під час колективного малювання або театралізованих ігор діти отримують унікальну можливість спілкуватися, висловлювати власні ідеї та відчувати задоволення від творчого процесу.

Прояв творчих здібностей старших дошкільників характеризується яскравою емоційністю, асоціативністю, емоційною пам'яттю. В ігровій діяльності діти старшого дошкільного віку можуть вільно проявляти свою фантазію, експериментувати з різними ролями та сценаріями, зазначає А. Руденюк [7]. Наприклад, під час гри в магазин, діти не лише вчаться рахувати та розпізнавати гроші, але й розвивають навички комунікації, уявляючи різні ситуації та взаємодіючи один з одним. Гра може стати потужним інструментом для розвитку креативності. Так, діти старшого дошкільного віку можуть створювати власні правила, вигадувати нові товари

та обирати способи їх продажу, тим самим реалізуючи свій творчий потенціал.

Висновки і перспективи дослідження. Творчість – це один із найважливіших аспектів розвитку особистості дитини. У старшому дошкільному віці даний процес набуває особливого значення, оскільки саме в цей період закладаються основи для подальшого розвитку особистісних і когнітивних якостей. Творчі здібності можна визначити як здатність генерувати нові ідеї, розв'язувати проблеми та створювати унікальні продукти. Вони включають в себе широкий спектр навичок: уяву, креативність, гнучкість мислення, здатність до асоціацій.

Розвиток творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є багатогранним процесом, що вимагає уваги, терпіння і творчого підходу з боку вихователів та батьків. Для розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку важливо обирати відповідні педагогічні методи та прийоми. Старші дошкільники потребують активної участі у процесі виховання та навчання, тому ігрові технології, проектні методи, а також інтеграція мистецтв є дуже ефективними в даному процесі.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з дослідженням особливостей розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти. Нова редакція / Байер О. М. та ін. Київ, 2021. 37 с.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 137 с.
3. Грицкова Ю. В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 12, т. 2. С. 99-103.
4. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 440 с.
5. Моляко В.О., Музика О.Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
7. Руденюк А. І., Гуменна О. В. Ігрова діяльність як складова сучасних методик розвитку дитини. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. № 6. С. 72-76.

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КІЛЕЦЬ ЛУЛЛІА

Анотація: У статті обґрунтовано наукові підходи до моделювання розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Лулліа. Розглянуто основні складові моделі та подано її графічний вигляд. Розроблена модель розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобами кілець Лулліа охоплює три блоки: цільовий – віддзеркалює мету та завдання моделі; змістово-організаційний – охоплює компоненти розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку, принципи використання кілець Лулліа в означеному розвитку та педагогічні умови для реалізації розробленої моделі; результативно-оцінний блок – відображає результати, на розвиненість яких спрямована модель. До цього блоку віднесено критерії, рівні розвитку інтелектуальних умінь в дітей старшого дошкільного віку, діагностичні методики, за якими відбувається обстеження рівнів та очікуваний результат.

Ключові слова: інтелектуальні вміння, кільця Лулліа, діти старшого дошкільного віку, модель, розвиток.

Постановка проблеми. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури щодо проблеми розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Лулліа довели необхідність розробки та теоретичного обґрунтування моделі, реалізація якої позитивно впливатиме на досліджуваний нами феномен. Моделювання полягає в дослідженні різних явищ, процесів або систем шляхом створення та аналізу їхніх моделей. Використання цих моделей сприяє визначенню або уточненню характеристик об'єктів, а також оптимізації їхньої структури при конструюванні нових систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемою вивчення інтелекту й інтелектуальних умінь особистості займалися відомі психологи (Г. Костюк, В. Роменець, В. Штерн та ін.) та педагоги (О. Савченко, В. Паламарчук та ін.). Джерельну базу застосування кілець Лулліа знаходимо в роботах вітчизняних науковців та практиків – Т. Лелюх, І. Литвиненко, Г. Музики, Л. Носок, Р. Острань та ін. Розгляд доробків науковців свідчить, що в літературі значну увагу приділено питанню моделювання, зокрема, його застосування в педагогічних дослідженнях розглянуто такими

вченими, як В. Аторіна, Є. Лодатко, О. Новіков, О. Рудницька, В. Штофф та ін.

Мета статті: здійснити теоретичне обґрунтування моделі розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на визначення сутності моделі у наукових працях дослідників (Л. Зданевич [3], А. Семенової [7] та ін.), сформульовано модель розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія як сукупність взаємопов'язаних складових освітнього процесу, які сприяють розвитку всіх компонентів цих умінь у дітей. Охарактеризуємо блоки означеної моделі, яка подана на рис. 1.

Цільовий блок відображає мету і завдання зазначеного розвитку. *Метою* виступає розвиток **інтелектуальних умінь** дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія. *Завдання* конкретизують визначену мету й спрямовані на розвиток компонентів інтелектуального розвитку: вміння дітей аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, систематизувати, конкретизувати інформацію та доводити власну думку; обстеження динаміки означеного розвитку в дітей старшого дошкільного віку.

Отож, презентовані мета та завдання, що потребують вирішення в процесі розвитку **інтелектуальних умінь** дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія, складають цільовий блок моделі.

Наступним визначено – **змістово-організаційний блок**, що охоплює компоненти розвитку **інтелектуальних умінь** дітей старшого дошкільного віку, принципи використання кілець Луллія в означеному розвитку та педагогічні умови для реалізації розробленої моделі.

Наступним визначено – **змістово-організаційний блок**, що охоплює компоненти розвитку **інтелектуальних умінь** дітей старшого дошкільного віку, принципи використання кілець Луллія в означеному розвитку та педагогічні умови для реалізації розробленої моделі.

Передусім окреслимо перший елемент цього блоку – це *компоненти* розвитку **інтелектуальних умінь** дітей старшого дошкільного віку. Нами визначено три компоненти значеного процесу: когнітивний – вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати; діяльнісний – вміння класифікувати, узагальнювати, систематизувати; мовленнєвий – вміння конкретизувати, доводити власну думку.

Мета: розвиток інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія	Завдання: – розвиток вміння дітей аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, систематизувати, конкретизувати інформацію та доводити власну думку; – обстеження динаміки означеного розвитку в дітей старшого дошкільного віку
---	---

ЦІЛЬОВИЙ БЛОК

ЗМІСТОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ БЛОК	
Компоненти: – когнітивний – вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати; – діяльнісний – вміння класифікувати, узагальнювати, систематизувати; – мовленнєвий – вміння конкретизувати, доводити власну думку	Принципи: наочності; інтерактивності; активного пізнання; поступовості; системності; індивідуального підходу; розвитку творчого мислення; ігрової діяльності
Педагогічні умови: поповнення предметно-ігрового осередку групи посібниками «Кільця Луллія»; розроблення комплексу ігор для розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку з використанням кілець Луллія; врахування індивідуальних особливостей дітей у процесі впровадження розробленого комплексу в освітній процес	

РЕЗУЛЬТАТИВНО-ОЦІННИЙ БЛОК
Очікуваний результат: позитивна динаміка в рівнях розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку
Критерії: осмислення й сприйняття інформації, визначення ключових ознак і взаємозв'язків; виявлення подібності та/або відмінностей; виявлення родових і видових характеристик; вибір типових фактів, виокремлення суттєвих аспектів; перехід від абстрактних понять до конкретних різновидів; відбір необхідних і достатніх аргументів, формулювання висновків, встановлення причинно-наслідкових зв'язків
Рівні: високий, достатній, початковий
Діагностичні методики: «Що зайве?», «Чим схожі, чим відрізняються?», «Заповни матрицю», «Назви одним словом», «Яка фігура буде наступною?» «Назви, які бувають» «Навіщо і чому?»

Рис. 1. Модель розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія

Вказані компоненти умовно поділені, оскільки в реальному процесі вони тісно пов'язані один з одним і формують єдину інтегративну систему. Кожен із цих компонентів впливає на інші, забезпечуючи цілісність і ефективність освітнього процесу, спрямованого на розвиток інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку.

Зважаючи на те, що освітній процес можна трактувати як систему, яка складається із взаємозалежних компонентів, які функціонують за певними правилами та принципами, важливо виокремити основні *принципи* застосування кілець Луллія для розвитку інтелектуальних умінь у дітей старшого дошкільного віку. Це сприятиме ефективності та послідовності в використанні цього засобу в освітньому процесі. Нами виокремлено вісім таких принципів: наочності, інтерактивності, активного пізнання, поступовості, системності, індивідуального підходу, розвитку творчого мислення, ігрової діяльності.

Ще одним елементом змістово-організаційного блоку є *педагогічні умови*, які забезпечать реалізацію розробленої моделі. У руслі нашої роботи, «педагогічні умови» формулюємо єдністю потенційних ресурсів та можливостей педагогічно керованого освітнього процесу, що є доцільними для забезпечення ефективного розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія.

Спираючись на проведений науковий аналіз [2; 5; 6 та ін.], ми вважаємо, що зазначений розвиток може бути більш результативним за умови впровадження трьох педагогічних умов.

Перша педагогічна умова полягає у *поповненні предметно-ігрового осередку групи посібниками «Кільця Луллія»*. Її вибір обумовлений тим, що наявність таких матеріалів у доступі створює можливості для багаторазового використання та інтеграції в різні види діяльності, допомагаючи дітям розвивати інтелектуальні вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати тощо. Реалізація цієї педагогічної умови сприятиме стимулюванню інтелектуальної активності дітей, підвищить їх пізнавальний інтерес.

Друга педагогічна умова передбачає *розроблення комплексу ігор для розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку з використанням кілець Луллія*. Обґрунтування цієї педагогічної умови набуває актуальності з метою забезпечення можливостей реалізації практичного алгоритму в рамках проведеного дослідження. Її реалізація дозволить створити інтерактивне

освітнє середовище, яке допоможе дітям розвивати когнітивні здібності, покращувати навички аналізу та синтезу, а також заохочувати їх до самостійного мислення та творчого підходу у вирішенні завдань.

Третьою педагогічною умовою визначено *врахування індивідуальних особливостей дітей у процесі впровадження розробленого комплексу в освітній процес*. Вважаємо, її виконання допоможе забезпечити більш персоналізований підхід до навчання, що в свою чергу підвищить інтерес дітей до освітнього процесу та їхню мотивацію до розвитку інтелектуальних умінь.

Отже, презентовані компоненти розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку, принципи впровадження кілець Луллія для ефективного означеного розвитку та педагогічні умови для реалізації розробленої моделі складають змістово-організаційний блок моделі.

Результативно-оцінний блок запропонованої моделі відображає результати, на розвиненість яких спрямована модель. До цього блоку віднесено критерії, рівні розвитку інтелектуальних умінь в дітей старшого дошкільного віку, діагностичні методики, за якими відбувається обстеження рівнів та очікуваний результат.

Передусім розглянемо критерії розвитку інтелектуальних умінь в дітей старшого дошкільного віку. Довідникове джерело трактує термін «критерій» (*від лат. «criterion», що означає «мірило для оцінювання»*) як «основу для оцінки або класифікації чогонебудь» [1, с. 211]. У межах досліджуваної теми критерії виконують роль якісних характеристик, які допомагають в ідентифікації певних аспектів, у той час як показники слугують кількісними характеристиками, що можуть змінюватися в залежності від вибраних критеріїв. Спираючись на компоненти розвитку інтелектуальних умінь в дітей старшого дошкільного віку, ми визначили такі критерії для оцінювання цього розвитку:

- осмислення й сприйняття інформації, визначення ключових ознак і взаємозв'язків;
- виявлення подібності та/або відмінностей;
- виявлення родових і видових характеристик;
- вибір типових фактів, виокремлення суттєвих аспектів;
- перехід від абстрактних понять до конкретних різновидів;
- відбір необхідних і достатніх аргументів, формулювання висновків, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Наступним елементом результативно-оцінного блоку є рівні, за

якими здійснюється оцінювання розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку. Ці рівні дозволяють відстежувати динаміку їх розвитку. Вчена І. Клак [4] визначає термін «рівень» як шкалу вимірювання, яка відображає ступінь якості або здібності суб'єкта, засновану на сукупності об'єктивних факторів – критеріїв та показників, що дозволяють комплексно оцінити певне педагогічне явище. У межах нашого дослідження, спираючись на встановлені критерії, ми виділили три рівні розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку: високий, достатній і початковий.

Для проведення обстеження рівнів розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку нами підібрано відповідні діагностичні методики: «Що зайве?», «Чим схожі, чим відрізняються?», «Заповни матрицю», «Назви одним словом», «Яка фігура буде наступною?» «Назви, які бувають» «Навіщо і чому?». Відповідність між компонентами, критеріями та діагностичними методиками подана у таблиці 1.

Таблиця 1

**Відповідність компонентів розвитку інтелектуальних умінь,
критеріїв та методик їх обстеження у дітей старшого
дошкільного віку**

Компоненти	Критерії	Діагностичні методики
<i>Когнітивний</i> (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати)	Осмислення й сприйняття інформації, визначення ключових ознак і взаємозв'язків	«Що зайве?»
	Виявлення подібності та/або відмінностей	«Чим схожі, чим відрізняються?»
<i>Діяльнісний</i> (вміння класифікувати, узагальнювати, систематизувати)	Виявлення родових і видових характеристик	«Заповни матрицю»
	Вибір типових фактів, виокремлення суттєвих аспектів	«Назви одним словом», «Яка фігура буде наступною?»
<i>Мовленнєвий</i> (вміння конкретизувати, доводити власну думку)	Перехід від абстрактних понять до конкретних різновидів	«Назви, які бувають»
	Підбір необхідних і достатніх аргументів, формулювання висновків, встановлення причинно-наслідкових зв'язків	«Навіщо і чому?»

Останнім елементом результативно-оцінного блоку визначено *очікуваний результат* від впровадження розробленої нами, який ми вбачаємо позитивній динаміці в рівнях розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, вважаємо, що запропонована модель дозволить забезпечити ефективне вирішення означеної проблеми й сприятиме розвитку таких інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку, як: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація, конкретизація, вміння доводити власну думку.

Після детального опису всіх блоків моделі розвитку інтелектуальних умінь дітей старшого дошкільного віку засобом кілець Луллія, перспективу вбачаємо у наступному етапі нашого дослідження – її реалізації на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гришко О.І., Карапузова І.В. Сутність і особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10369/1/16.%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%2C%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%83%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення: 15.03.2024)
3. Зданевич Л. В. Модель професійної підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з дезадаптованими дошкільниками. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання*: монографія. Житомир, 2016. С. 136–154.
4. Клак І.Є. Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2017. Випуск 64 (1). С. 165–168. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_64\(1\)_60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_64(1)_60) (дата звернення: 05.08.2024)
5. Мусієнко Т.В. Дивовижні кола для розвитку та пізнання: багатофункціональний посібник на основі кілець Луллія. URL: <https://www.uosvitydnr.gov.ua/docs/section/MusienkoTV.pdf> (дата звернення: 05.08.2024)
6. Острань Р., Музика Г. Круги обертаємо, фрукти й овочі збираємо ... Дидактичні ігри для дітей дошкільних. *Дошкільне виховання*. 2020. № 8. С. 26–28.
7. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 362 с.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація: У статті висвітлюється проблема патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Аналізуються нормативні документи щодо патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Визначено, що проблема виховання патріотизму надзвичайно багатоаспектна через свою інтегративну функцію, тому однаково значуща для всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної освіти. Розкрито виховні завдання, за допомогою яких може бути досягнута мета патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Зазначається, що креативний підхід до роботи сучасного вихователя сприяє кращому патріотичному вихованню.

Ключові слова: патріотизм, національно-патріотичне виховання, дошкільний вік, старший дошкільний вік.

Постановка проблеми. Однією з головних завдань закладів дошкільної освіти, незалежно від профільного спрямування, є формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку, виховання патріотизму. Цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють діти старшого дошкільного віку, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми у громадських справах.

У Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Законі України «Про освіту», програмі «Базовий компонент дошкільної освіти» (2021) та інших державних нормативно-правових документах як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина – патріота України як світоглядного чинника.

Проблема виховання патріотизму надзвичайно багатоаспектна через свою інтегративну функцію, тому однаково значуща для всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної. Патріотичні почуття не з'являються самі по собі, це результат довготривалого виховного

впливу на людину. Національно-патріотичне виховання дітей – дуже складний за своїм характером процес, який потребує озброєння вихователів дошкільної галузі відповідним методичним інструментарієм і усвідомлення ними потреби та важливості такої роботи саме з дітьми старшого дошкільного віку [2; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємозв'язок патріотичного, національного виховання висвітлено в працях І. Бежа, В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплужного, Ю. Римаренко, О. Сухомлинської, Г. Шевченка та інших. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали: О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмах, М.Щербань та інші.

З огляду на зазначене вище, нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання любові до Батьківщини, патріотизму як базової якості особистості та формування національної свідомості зростаючої особистості загалом. Відтак, виникає гостра потреба у розробленні методичного забезпечення формування національної свідомості зростаючої особистості на всіх ланках освіти, зокрема й дошкільної, оскільки саме період дошкільного дитинства є визначальним у формуванні особистості (І. Бех, О. Кононко та ін.).

Мета статті: висвітлити проблему патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Шляхи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у сучасних умовах мають проходити через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальновизнаних тлумачень, накопичення соціального досвіду життя в найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті (селі, селищі)), через залучення до його культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому.

Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, закладів дошкільної освіти, інших соціальних інститутів щодо формування в дітей дошкільного віку високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, со-

ціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості дітей старшого дошкільного віку до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Великий педагог В. Сухомлинський підкреслював: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання – пізнання і розумом, і серцем – тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, бажання стати справжнім патріотом, справжнім борцем». Старший дошкільний вік – важливий період формування духовності особистості. Саме в цей період закладаються основи формування духовності, почуттів, сприймання світу, усвідомлення свого «Я». Яскраві враження від краси рідної природи, творчої праці людей, героїчних вчинків українського народу сприяють вихованню в дітей любові до сім'ї, українського народу, до рідної Батьківщини. Старший дошкільний вік – це вже той період життя дитини, в якому можна закласти основи національно свідомого громадянина, патріота, тобто людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає перехід дошкільної освіти до креативних технологій виховання і навчання, модернізацію змісту дошкільної освіти шляхом забезпечення різнобічного розвитку дітей старшого дошкільного віку відповідно до їхніх задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, вікових особливостей, культурних потреб.

Креативний підхід у роботі сучасного вихователя полягає у вмінні в старому знаходити щось нове, щоразу випромінювати невідоме, видозмінювати, випереджувати, конструювати, трансформувати інформативний шквал у практичну площину, до якої долучена дитяча свідомість, уява, фантазія. Вихователь – ведучий, інформатор, помічник, радник, наглядач, товариш, фантазер. І лише його діяльність має містити експериментаторство щодо організації та проведення індивідуального та групового часу дітей старшого дошкільного віку.

Особливо ефективним для розвитку патріотичних здібностей дітей, на нашу думку, є мультимедійний проектор – засіб, без якого немислиме майбутнє сучасного ЗДО, завдяки якому можна пропонувати нові напрями діяльності вихователя.

Варто також впроваджувати в практику національно-патріо-

тичного виховання такі реконструйовані форми роботи, адаптовані до дітей старшого дошкільного віку: ворк-шопи, дитячі дайджести, національно-патріотичні, військово-спортивні керлінги, тренінгові заняття з розвитку міжнаціональної толерантності дітей, культурні проекти, інтерактивно-мультимедійні студії, етнографічні райтси. Таким чином, творчий підхід вихователя до національно-патріотичного виховання сприятиме зацікавленості, збагаченню, вдосконаленню знань дітей старшого дошкільного віку

Висновки і перспективи дослідження. Отже, формування національної свідомості – ґрунтовний, тривалий процес, в якому ЗДО та родина відіграють ключове значення. На думку фахівців, національно-свідоме виховання є значущою складовою освітнього процесу, мета якого – усвідомлення й засвоєння дитиною моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів рідної країни.

Саме в старшому дошкільному віці, коли дитина дуже чутлива до емоційних впливів і схильна до наслідування, створюються сприятливі умови для того, щоб поступово розкрити їй зміст народної і світової спадщини через мистецькі твори, етику людських взаємин, сформувані перший практичний досвід прояву душі стосовно рідних та близьких людей, рідної домівки, отчого краю з його природою, історією і традиціями, рідної мови, – усього, з чого для кожного починається Батьківщина.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у висвітленні ефективних шляхів формування національної свідомості зростаючої особистості у сучасному ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. Актуальні проблеми дошкільної освіти. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 152 с.
2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб. К.: Вища шк., 2002. 407 с
3. Бех І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Львів:2023. 335с.
4. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#n9>.
5. Лисенко Н.В. Етнопедагогіка дитинства. Навчально-методичний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 720 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті охарактеризовано девіантну поведінку дітей старшого дошкільного віку. Окреслено проблематику педагогічної занедбаності – стан особи, що характеризується упуцненнями у вихованні як наслідок недостатнього педагогічного впливу сім'ї, дошкільних закладів, інших установ; це сформованість негативних ціннісних мотиваційних установок, нормативних позицій, поведінкових стереотипів. Розкрито основні поняття «поведінка з відхиленнями», яка охоплює поведінку і позитивного, і негативного характеру, та поняття «девіантна поведінка» – дії і систему вчинків тільки негативного прояву.

Ключові слова: девіантна поведінка, діти старшого дошкільного віку, поведінка з відхиленнями, заклад дошкільної освіти,.

Постановка проблеми. Осучаснення філософських підходів до суспільства, стрімкий розвиток психологічних, педагогічних наук із їх вражаючими досягненнями, особливо в ХХІ столітті, здавалося б, забезпечують вирішення будь-якої проблеми, яка виникає в дитини. Однак насправді це не так. Прояви девіантної поведінки у дітей дошкільного віку все більше шокують своєю зухвалістю, цинізмом, і для їх пояснення часто бракує аргументів. Однозначно, що огортати дитину увагою, теплом необхідно передусім тоді, коли вона маленька. Це як рослину, що пробилась із землі, треба плекати більше, ніж тоді, коли набере живильної сили. Саме тому, потрібно вирішувати питання щодо проблем девіантної поведінки, коли діти відкриті до сприйняття світу в його найкращих барвах, коли вони довіряють дорослим, упевнені у щирості їх намірів і переконані, що попереду яскраве майбутнє з успішною самореалізацією, тому намагаються робити все, щоб досягнути мети [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суспільні основи розвитку особистості, особливості та критерії девіантної поведінки, специфіка прояву девіацій та ступені девіантності розглянуті в працях В. Добренєкова, Н. Зимівець, Л. Оліференко, Н. Ричкової, В. Оржеховської, Т. Федорченко, М. Фіцули та інших науковців. Зазначені дослідження складають значний науковий доробок, але далеко не всі аспекти девіантної поведінки дітей старшого дошкільного віку знайшли в них цілісне і повне висвітлення.

Мета статті – охарактеризувати девіантну поведінку дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація дітей супроводжується багатьма процесами і показниками успішного її здійснення є: адаптація до соціальних умов; характер поглядів, переконань, морально-духовних орієнтирів; оцінка домінуючих якостей особистості; оцінка позицій щодо самореалізації і ставлення до оточення; вікові терміни вироблення життєвої позиції; ставлення до осіб іншої статі. Соціальність проявляється у таких основних життєвих сферах, як сімейна, трудова, дозвілєва. У цих сферах дитина поводить відповідно до сформованих стереотипів поведінки. Зазначимо, що поняття соціалізації індивіда конкретної статі передбачає статево-рольову відповідність суспільним нормам і вимогам. Порушення соціальних норм є одним із проявів поведінкових відхилень, що може мати позитивний і негативний характер.

Девіантна поведінка характеризується як відхилення від норми негативного характеру. Відхилення у поведінці мають дещо умовний характер, оскільки: 1) індивід в особистісному розвитку постійно змінює свої погляди, позиції, переконання; 2) існує варіативність вимог соціального контролю у часі, які також є динамічними, змінними. Асоціальний світогляд та асоціальна позиція, їх прояв у поведінці визначаються поняттям «соціальні відхилення». Вони, однак, проявляються у поведінці конкретної дитини. Тому доцільною є інтерпретація поняття «соціальні відхилення» у поняття «поведінкові відхилення» чи «поведінка з відхиленнями». Тракткування поняття «поведінка з відхиленням» у багатьох авторів є ідентичним і переважно йдеться про негативний його зміст. Поняття «поведінка з відхиленнями» або «девіантна поведінка» у широкому тлумаченні – це збірний термін, яким охоплюється широке коло девіацій. У більшості авторів [2], що досліджували цю проблему, обидва поняття ототожнюються. Між ними не встановлено суттєвих відмінностей. Проте поняття «поведінка з відхиленнями» охоплює поведінку і позитивного, і негативного характеру, поняття «девіантна поведінка» – дії і систему вчинків тільки негативного прояву.

На основі аналізу та узагальнення ми трактуємо означені поняття так: девіантна поведінка – це система негативних вчинків, дій людини або групи, що не відповідає соціально прийнятим стандартам і характеризується як порушення встановлених у суспільстві моральних і правових норм; девіантність – це соціально-

психологічний стан, який свідчить про її здатність до порушення соціальних норм; девіація – це акт поведінки, спрямований на порушення традиційних соціальних норм. Оперування цими поняттями зумовлене необхідністю акцентування на окремому поведінковому акті, що не характеризує систему вчинків – «девіація», чи на психолого-педагогічній характеристиці особи – «девіантність», чи на системі вчинків однієї особи – «девіантна поведінка» [1].

Девіантна поведінка особи має певні особливості:

1. Девіантна і соціально прийнятна поведінка іноді набувають певної відмінності, оскільки соціальні норми перебувають у динаміці.
2. Не завжди поведінка має постійний характер – девіації можуть проявлятися й епізодично.
3. В окремих випадках девіації мають непередбачуваний, на перший погляд, характер. Причинами таких неочікуваних дій є імпульсивність, яка, проте, також свідчить про нестабільність моральної чи правової позиції, невміння контролювати почуття. Саме вони є основою девіацій, вчинених у стані афекту, а також через психофізіологічний стан організму (вікова криза, емоційне збудження, зниження біологічних показників).
4. Девіантна поведінка в суспільній свідомості має шкалу моральних (несхвалення, осуд, неприйняття) і правових (цивільне, адміністративне, кримінальне покарання) оцінок.
5. Девіантна поведінка може бути як наслідком, так і причиною появи побічних проявів, зокрема, грубості, агресивності, відсутності позитивних інтересів і прагнень, недисциплінованості, шкідливих звичок.
6. Факторами, які сприяють загостренню девіацій, є негативні психоемоційні переживання.
7. На спрямованість поведінки особи суттєво впливає такий соціальний виховний інститут, як суспільна мораль. Доповнюють її правові норми, занедбаність яких призводить до відсутності процесів регулювання поведінки особи.
8. Вагоме значення мають релігійні норми як застереження, котрі доповнюють і збагачують суспільну мораль.
9. Основою девіантної поведінки може бути правовий нігілізм та інфантилізм як ігнорування, неприйняття, заперечення правових норм і відсутність елементарних знань, уявлень про них.
10. Один вид девіацій підвищує можливість виникнення інших. Критеріями девіантної поведінки є: негативний характер

прояву; невідповідність дій суспільно прийнятим стандартам поведінки; системність девіацій; асоціальна чи антисоціальна мотивація вчинків; значний ступінь особистої чи суспільної небезпеки; особистісна деформація розвитку особи; загальна негативна спрямованість розвитку особи [3].

Безпосередньо охарактеризуємо поняття «важковиховуваність» – це: 1) рівень відхилень у свідомості й поведінці, який характеризується неможливістю чи небажанням дитини піддаватися виховному впливу; 2) відхилення у поведінці, що потребує комплексного зусилля в організації виховання; 3) поведінка, за якої утрудненим є виховний вплив педагога; соціальна дезорганізація та дезадаптація: дезадаптація особистості – це непристосованість до умов соціального середовища, що проявляється у порушеннях життєдіяльності; дезорганізація у житті особи – це фактори і чинники, які негативно впливають на порушення норм та розпорядку життя особи; соціальна занедбаність – наслідок недостатніх заходів з організації розвитку, життєдіяльності, виховання індивідів, що призводить до труднощів у процесі соціалізації, в оволодінні соціальними ролями та є наслідком недостатнього функціонування чи позитивного впливу основних соціальних інститутів; педагогічна занедбаність – стан особи, що характеризується упущеннями в навчанні і вихованні як наслідок недостатнього педагогічного впливу сім'ї, дошкільних та навчальних загальноосвітніх закладів, інших інститутів соціального виховання; це сформованість негативних ціннісних мотиваційних установок, нормативних позицій, поведінкових стереотипів; соціально-педагогічна занедбаність – наслідок недостатнього соціально-педагогічного впливу, що призводить до зниження показників розвитку особи; характеризується комплексом негативних особистісно-індивідуальних якостей у характеристиці особи, які сформувалися внаслідок недостатнього рівня організації соціального простору й на цій стадії, як правило, існує девіантна поведінка [5].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, охарактеризовано девіантну поведінку дітей старшого дошкільного віку, яка значною мірою залежить від рівня теоретичної розробки проблеми, налагодження взаємодії соціальних структур профілактичного спрямування діяльності. Суб'єктами профілактики окреслено: установи, заклади, організації, які безпосередньо виконують функції профілактики девіантних проявів дітей; фахівці з теоретичною і практичною підготовкою до виконання завдань із про-

філактики девіантної поведінки. Використання суспільних можливостей у профілактичній роботі з дітьми, схильними до девіантної поведінки, передбачає здійснювати теоретичне обґрунтування практичних підходів, координацію діяльності в рамках профілактичних програм із залученням фахівців соціальних структур.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективи подальших досліджень пов'язані насамперед з вивченням необхідності розпочинати профілактичну діяльність з дітьми у дошкільному віці, оскільки саме тоді гармонізуються складові «Я-концепції» особистості і будь-які відхилення є передумовою девіантної поведінки, а роботу з батьками – тоді, коли дитина є дошкільником, і родина особливо потребує підтримки в контексті формування батьківських компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакун Т. Психодіагностика особистості та профілактика девіантної поведінки. *Світло*. 2017. № 2. С. 95.
2. Ковальчук І. В. Деякі аспекти щодо протидії насильству і агресії. *Проблеми освіти: (наук.-метод. збірник)*. К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2020. С. 107–111.
3. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні: спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: до 20-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини. К., 2010. с. 117. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002715-10#Text>
4. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. *Тернопіль : Осадца Ю.В.*, 2018. 300 с.
5. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці: шляхи попередження і подолання: навч.-метод. Посібник. *Тернопіль: Навчальна книга «Богдан»*, 2017. С. 312.

СЕКЦІЯ № 3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Світлана Гладченко,
Оксана Білер

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація: У статті розглянуто основні теоретичні положення діяльнісного підходу та особливості застосування діяльнісного підходу при реалізації дистанційної форми освітнього процесу.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, діяльнісний підхід, дистанційне навчання.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день освіта не стоїть на місці та перебуває в постійному розвитку. Актуальними стають такі способи проведення уроків, в яких буде невинний розвиток учнів, а також всі знання діти зможуть засвоїти в реальному житті. Сутність освітнього процесу полягає в тому, що при досягненні цілей і завдань спільного розвитку в центрі уваги є не просто діяльність, а спільна діяльність дітей і дорослих. Метод діяльності орієнтується на сензитивні періоди розвитку учнів, оскільки вони найбільш «чутливі» до засвоєння мови, спілкування та розвитку діяльності, предметів і психологічної поведінки в ці періоди. Така орієнтація вимагає постійного пошуку відповідного навчально-виховного змісту.

У цьому контексті діяльність людини є особливо важливою формою діяльності, результатом якої є перетворення матеріалу (зовнішнього об'єкта, внутрішньої реальності людини), що міститься в діяльності, перетворення самої діяльності, перетворення дійової особи як суб'єкта. Важливо зауважити, що діяльнісний підхід реалізується через життєдіяльність одного учня та всього, що стосується його життя (плани, ідеї, вчинки). Це виявляється в різноманітних формах діяльності, які прямо й опосередковано змінюють структуру особистості; що у свою чергу, прямо й

опосередковано впливає на вибір видів й форм діяльності та її перетворення відповідно до потреб особистісного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльнісний підхід становить вихідну методологічну установку теорії навчання. Різні аспекти даного підходу розроблені в дослідженнях психологів і педагогів Л. Виготського, В. Загвязинський, О. Савченко, Н. Кузьміна, Т. Гавриш, С. Мурзин, Л. Ніколаєнко та ін. й характеризуються наступними положеннями: – у діяльності виявляються й розвиваються здібності учнів; – при організації певного виду освітньої діяльності учнів формуються відповідні цьому виду здібності та якості особистості.

Ідея діяльнісного підходу в психології бере свої витoki з проблеми навчання. Сутність проблеми навчання, на думку В. Давидова, можна висловити так: «Чи можна за допомогою навчання та виховання сформуванi в людини ті чи інші психічні здібності або якості, яких у нього не було?» [3].

Мета статті – розглянути особливості реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесу початкової школи в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Діяльнісний підхід передбачає насамперед організацію предметно-практичної діяльності. Важливими умовами є гуманне ставлення до кожної дитини, такої, якою вона є. Цей підхід передбачає моделювання структури навчальної діяльності дитини, спрямованої на розвиток особистості як суб'єкта діяльності.

Спираючись на аналіз наукових доробок, можемо зазначити, що діяльнісний підхід у навчанні передбачає: зосередженість на розвитку особистості школяра; врахування фізіологічних та психологічних особливостей школярів; забезпечення наступності у навчанні; створення бази для самостійного засвоєння та використання в подальшому знань, умінь, навичок, компетенцій та способів дій; використання різноманітних організаційних форм, які впливають на успішність засвоєння матеріалу; зміст освіти та способи закріплення учнями навчального матеріалу. Реалізація діяльнісного підходу сприятиме забезпеченню умов, за яких в учнів будуть розвиватись самостійне мислення, аналіз, орієнтування в нових ситуація, пошук способів дій для розв'язання поставлених завдань [2].

Головна відмінність діяльнісного підходу полягає в тому, що використовуючи його можна створити сприятливі умови для навчання учнів з різними рівнями знань. Основна його специфіка – це

залучення всього класу до пізнавальної активності: перед початком роботи ставиться чітка мета та здійснюється мотивація; отримання нових знань та їхнє засвоєння залежить від навчальних дій молодших школярів; самостійну роботу перевіряє не вчитель, а самі учні за допомогою методів самооцінки та самоконтролю [7].

Відповідно можна виділити основні теоретичні положення діяльнісного підходу: діяльність та психіка – два нерозривні процеси; розв'язання задач та ситуацій під час уроків використовується, як засіб та спосіб здійснення діяльності; вся діяльність, яку виконує дитина є досвідом, що може передаватись з покоління в покоління, або ж бути отриманим на протязі життя; навчання та виховання – це діяльності, які організували спеціально, щоб сприяти розвитку та формувати певні компетентності; якщо у навчальній діяльності передається досвід, то така діяльність називається навчанням; основним завданням вчителя є навчання учнів виконувати дії та планувати діяльність покроково; вміння розв'язувати завдання різними способами дій – це основна мета навчання; отримання та накопичення знань – це результат діяльності; учень знає тоді, коли може використати ці знання, виконуючи певну діяльність; стосовно діяльності, то знання це не ціль навчання, а засіб, який допомагає зрозуміти дії та готує до використання їх на практиці[1].

Розуміння і прийняття націлює на діяльність, а не на з'ясування відносин, зосереджує увагу учнів на проблемі, на вирішенні комунікативних завдань. Комунікативна задача – проблема, яка потребує розв'язання суперечності: ти знаєш – я не знаю, ти умієш – я не умію, а мені треба знати і уміти (у мене є потреба). Розв'язання комунікативної задачі вимагає спочатку сформулювати потребу (наприклад, у вигляді питань), потім – як цю потребу реалізувати [9].

Слід зазначити, що діяльнісний підхід спрямовано на формування основних видів діяльності – спілкування, пізнавальної та навчальної діяльності, як основ подальшого розвитку дитини. Доречним буде навести думку, С. Романюк, яка зазначає, що діяльнісний підхід передбачає переорієнтацію навчання з традиційного засвоєння та запам'ятовування готових форм знань на діяльнісний процес їх отримання та функціонування; набуття дитиною у процесі освіти необхідних компетенцій, життєвого досвіду, цінностей, відносин [8].

З дидактичної точки зору діяльнісний підхід допомагає здійснити: формування мислення через навчання діяльності; вміння

адаптуватися всередині певної системи щодо прийнятих у ній норм (самовизначення); усвідомлена побудова своєї діяльності з досягнення мети (самореалізація); адекватне оцінювання власної діяльності та її результатів (рефлексія); формування системи культурних цінностей та її проявів в особистісних якостях; формування цілісної картини світу, адекватної сучасному рівню наукового знання [2].

Отож, підсумовуючи, зазначаємо, що діяльнісний підхід передбачає нові можливості для вчителя, де він може вигадувати, творити, працювати на результат та успішність своїх учнів, формувати в школярів необхідні для життя способи дій. Тобто, діяльнісний підхід – це не лише сукупність методів та прийомів, які допомагають у навчанні, а частково – це філософія Нової української школи.

Озброєння учнів узагальненими способами дій – це надійний шлях до розгортання процесів самонавчання, самовдосконалення, вміння вчитись упродовж усього життя. Тому набуття компетентності «вміння вчитися» є, безумовно, основною проблемою тих, хто навчається. Впровадження та реалізація Концепції НУШ, Державного стандарту початкової освіти, використовуючи діяльнісний підхід надає можливість успішної педагогічної діяльності, де учень буде займати активну позицію, а його діяльність буде основою, засобом і умовою розвитку особистості.

Одним із важливих завдань, яке стоїть перед сучасною українською школою, є формування вміння учнів володіти загальними способами дій, тобто виконувати всі дії в цілому, вміння переключатись та поєднувати кілька видів діяльності, будувати певну послідовність при вирішенні навчальної, практичної та пізнавальної задач. Це, у свою чергу є безцінною навичкою при реалізації дистанційного та/або асинхронного формату навчання.

Однією з ключових складових успішного дистанційного навчання є використання різноманітних цифрових технологій. Платформи, такі як Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams тощо, забезпечують можливість проведення відеоуроків, організації спільних проектів та комунікації між учнями та вчителями. Інтерактивність освітнього процесу також є важливим елементом. Використання інтерактивних матеріалів, вікторин і ігор сприяє залученню учнів і підтримує їхню активність.

Дистанційне навчання створює можливості для індивідуалізації навчання, що дозволяє враховувати різні темпи освоєння матеріалу, потреби та інтереси учнів. Водночас, співпраця з батьками стає критично важливою. Не менш важливим є підтримка

психоемоційного стану учнів, оскільки в умовах дистанційного навчання вони можуть відчувати ізоляцію або стрес. Регулярні комунікації, обговорення, а також створення комфортної атмосфери допомагають зменшити ці негативні впливи. Важливо також розробити ефективні системи оцінювання, які відповідали б специфіці дистанційного формату, зокрема через формувальне оцінювання, самооцінювання та групові проекти [6].

Загалом, організація дистанційного навчання в початковій школі вимагає гнучкості в плануванні та впровадження інноваційних підходів, обранні вдалих методів навчання, що дозволять створити ефективне та комфортне освітнє середовище. Доречним буде навести думку А. Дістервега, що діяльнісний метод навчання є універсальним. «Цей метод доречний скрізь, де здобуваються знання» [5].

Застосування діяльнісного підходу при реалізації дистанційної форми освітнього процесу сприятиме міцності засвоєння, оскільки відкриття та ознайомлення з новим поняттям відбувається через виконання відповідних дій; під час проговорення своїх дій вголос в учнів виробляється алгоритм, який знадобиться на майбутнє. Виходячи з цього при плануванні дистанційного формату навчання за діяльнісним підходом варто враховувати, що така робота може бути варіантивною і включати: використання вже раніше створеної поетапності (репродуктивні способи дій); часткову пошукову діяльність, де учні будуть відновлювати послідовність; продуктивну діяльність, де головним завданням школярів буде використання здобутих знань у незвичайних спеціально створених ситуаціях; побудова алгоритму – це робота, де в учнів буде розвиватись самостійність, активність, творча діяльність, пізнавальна діяльність [4].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, реалізація діяльнісного підходу в Новій українській школі в умовах дистанційного навчання передбачає створення комфортного психологічного середовища, розвиток пізнавальної активності, гуманізації та орієнтованість на особистість кожного учня та врахування індивідуальних можливостей кожного школяра. Подальші наукові розвідки вбачаємо в розробці комплексу вправ з розвитку 4К навичок здобувачів початкової освіти в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діяльнісний підхід у школі. Дослідження інтегрованих педагогік, що ґрунтується на інтегрованому діяльнісному підході.... Біла книга. / Рейчел Паркер, Бо Ст'єрне Томсен. LEGO Foundation. 2019. 39 с.

2. Зубцова Ю.Є. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті *Загальна педагогіка та історія педагогіки* Випуск 48, Т. 1. 2022 http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/48/part_1/5.pdf.
3. Б. Лукас, Е. Спенсер. Навчання творчому мисленню: Розвиток учнів, які генерують ідеї та здатні мислити критично (Педагогіка для світу, що змінюється), 2017. 216 с.
4. М.А. Пінська, А.М. Михайлова. Компетенції «4-К»: середовищні рішення для школи. Практичні рекомендації: навчально-методичний посібник. М.: 2020. 95 с.
5. Мироненко Є. С. Компетенції XXI століття/ освіта XXI століття *Питання територіального розвитку*. 2019. № 2 (47). С. 34-36.
6. Муковіз О.П. М 90 Основи дистанційного навчання у початковій освіті : [навчально-методичний посібник]. Умань : Візаві, 2018. 128 с.
7. Фатянова Т. (2023). Діяльнісний підхід у навчанні здобувачів початкової освіти. *Матеріали конференцій МЦНД*, (08.12.2023; Черкаси, Україна), 334–336. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/891>.
8. Романюк С.З. Діяльнісний підхід до навчання української мови в новій українській школі URL: <http://surl.li/uvitpz>.
9. Стеблюк С. В., Староста В.І. Інтерактивне навчання у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей: навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 156 с.

Дар'я Горян

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ НАПРЯМОК В АКТИВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті досліджено роль інтерактивних технологій у процесі активізації освітньо-творчої діяльності учнів початкової школи. Розглянуто основні форми та методи застосування інтерактивних технологій, що сприяють розвитку креативності та активної участі здобувачів у навчальному процесі, їх вплив на мотивацію до навчання, розвиток критичного мислення та соціальних навичок, формування партнерської взаємодії між учнем і вчителем.

Ключові слова: інтерактивні технології, початкова освіта, креативність, освітньо-творча діяльність, активізація навчання, взаємодія.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти перебуває в умовах постійних змін, що вимагають пошуку нових підходів до організації навчального процесу. Одним із таких підходів є інтерактивні технології, які дозволяють активізувати пізнавальну і творчу діяльність учнів початкових класів. Використання інтерактивних методів навчання стає актуальним у зв'язку з необхідністю підготовки учнів до життя в суспільстві, яке постійно змінюється, а також до умов, що потребують високого рівня креатив-

ності й вміння працювати в команді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впровадження інтерактивних технологій у початкову освіту знайшла своє відображення у працях таких науковців: Назарець Л. О., Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т., Савчук В. О., Ройко Л. Л., Староста В., Стебна О. В., Соценко А. О. У своїх дослідженнях вони звертають увагу на важливість використання інноваційних методів навчання, які стимулюють активну пізнавальну діяльність учнів і сприяють їхньому всебічному розвитку.

Мета статті – дослідити вплив інтерактивних технологій на активізацію освітньо-творчої діяльності здобувачів початкової освіти, а також виявити ефективні методи їх застосування в сучасному освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак: «Використання педагогічних технологій дозволяє здійснити перехід до очікуваного кінцевого результату за умов суворой важливості кожного елемента та етапу навчання. Тому до педагогічних технологій слід ставитися як до системного та послідовного втілення в практику раніше спроектованого процесу навчання, як системи методів і засобів досягнення цілей управління процесом» [3, с.54]. Кожна сучасна педагогічна технологія є синтезом педагогічного навчання та практичних результатів, поєднанням традиційних елементів минулого досвіду. Серед різних напрямків нових педагогічних технологій найбільш універсальною є інтерактивна технологія.

Інтерактивні технології в освіті є сучасним підходом, який дозволяє ефективно активізувати навчально-творчу діяльність здобувачів початкової освіти. Основна їхня мета – створення умов для взаємодії учня та вчителя, а також між учнями, що сприяє формуванню глибокого розуміння навчального матеріалу та розвитку творчих здібностей.

Детально поняття «Інтерактивне навчання» й «Інтерактивні технології навчання» у своїх роботах висвітлює Єрмоленко А. Науковець, дає наступні визначення [1, с. 31]:

«Інтерактивне навчання – освітній процес орієнтований на запитання та пошук. Такі форми навчання повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо.

Інтерактивні технології навчання – це така організація процесу навчання, в якому здобувачу освіти неможливо не брати участь у колективному, взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесу навчання пізнання.»

Серед головних завдань інтерактивного навчання виділяють:

- навчання самостійного пошуку, аналізу відомостей та пошуку правильного вирішення проблеми;
- формування власної точки зору, яка будується на основі будь-яких конкретних фактів, висловлювання її та аргументування;
- розвиток уміння висловлювати згоду чи незгоду з поглядами інших учнів і висловлювати свою позицію стосовно подій та об'єктів дійсності;
- навчання командної взаємодії: поваги думок інших учасників команди (групи), прояву поблажливості до іншої точки зору [2; 4].

До інтерактивних методів, що широко застосовуються у початковій освіті, належать такі: робота в малих групах, рольові ігри, мозковий штурм, дискусії, проектні технології, тренінги тощо. Дані технології дозволяють кожному учневі брати активну участь у навчальному процесі, обмінюватися ідеями, висловлювати думки, розвивати власні творчі здібності через колективну діяльність. Наприклад, проектні технології дозволяють учням самостійно або в групах розробляти власні проекти, які є результатом колективної діяльності та творчих зусиль, що сприяє не лише розвитку пізнавальної активності, але й формуванню відповідальності за результат роботи, розвитку самостійності та критичного мислення. Ігрові методи, як-от рольові ігри, сприяють активному засвоєнню навчального матеріалу через переживання певних ситуацій, що дає змогу учням краще запам'ятовувати і застосовувати знання на практиці.

А. Соценко, О. Стребна та ін. виділяють такі форми інтерактивного навчання: навчальні ігри; дискусії; робота у малих групах; дистанційне навчання; обговорення проблемних питань; вирішення проблем («мозковий штурм», «аналіз казусів», «займи позицію» та ін.); тренінг; майстер-клас; навчальні квести тощо [6].

А В. Староста наголошує на тому, що необхідно, щоб молодші школярі відчували захопленість під час заняття та були налаштовані на досягнення результатів. Досягти цього, на думку дослідниці, можна, наприклад, застосовуючи спосіб групової роботи учнів (у парах, міні-командах чи малих групах) [5].

Не менш важливо зазначити вплив цифрових технологій, зокрема інтерактивних дошок, онлайн-платформ та мобільних додатків, які активно інтегруються в навчальний процес. Такі інструменти забезпечують доступ до візуальних і аудіо матеріалів, дають можливість виконувати завдання у цікавій ігровій формі, а також сприяють формуванню цифрової грамотності з раннього віку. Завдяки інтерактивним технологіям відбувається зміна ролі вчителя в навчальному процесі: з інформатора він перетворюється на фасилітатора, координатора, який допомагає учням самостійно знаходити відповіді на питання, що значно підвищує мотивацію до навчання, активізує пізнавальну діяльність й створює сприятливі умови для всебічного розвитку учнів.

Окрім традиційних інтерактивних методів, значне місце в освітньому процесі займають сучасні технології доповненої та віртуальної реальності (AR/VR). Ці інноваційні інструменти дозволяють учням занурюватися у віртуальні простори, що сприяє більш глибокому розумінню матеріалу й стимулює їхню цікавість. Наприклад, під час вивчення природничих наук учні можуть досліджувати тривимірні моделі об'єктів чи екосистем, а це формує не лише інтелектуальні здібності, але й розвиває уяву і креативне мислення. Такий підхід значно розширює межі традиційного навчання, відкриваючи нові перспективи для творчого розвитку молодших школярів.

Крім того, важливу роль у формуванні творчого мислення відіграє використання квестів й інтерактивних навчальних платформ, які дозволяють учням вирішувати завдання в ігровій формі. Наприклад, проведення навчальних квестів сприяє залученню дітей до активної розумової діяльності, а також розвиває здатність працювати у команді, розв'язувати проблеми, застосовувати знання у нестандартних ситуаціях. Використання платформ для спільної роботи, таких як Google Classroom або Microsoft Teams, забезпечує взаємодію учнів між собою та з учителем у режимі реального часу, підвищуючи їхню активність та залученість до навчального процесу.

Висновки і перспективи дослідження. Інтерактивні технології є вкрай важливим інструментом для активізації освітньо-творчої діяльності здобувачів початкової освіти. Вони дозволяють не лише підвищити мотивацію до навчання, але й сприяють розвитку критичного мислення, креативності та соціальних навичок учнів. Інтерактивні методи допомагають створити інтерактивне

навчальне середовище, де учні активно взаємодіють один з одним та вчителем, що сприяє їхньому всебічному розвитку.

Подальші розвідки в цьому напрямку можуть бути зосереджені на вивченні ефективності конкретних інтерактивних методів у різних навчальних предметах, а також на впливі цифрових технологій на розвиток творчих здібностей учнів. Важливим також є і дослідження методів підвищення кваліфікації педагогів у застосуванні інтерактивних технологій, що дозволить більш ефективно впроваджувати їх у освітній процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмоленко А. Інтерактивні технології навчання. *Електронний навчальний курс*. Біла Церква: БІНПО, 2022. 37 с.
2. Назарець Л. О. Формування пізнавального інтересу учнів. *Обдарована дитина*. 2019. №7. С. 59-62.
3. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. *Навчальний посібник*. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2020. 368
4. Савчук В. О., Ройко Л. Л. Використання технологій інтерактивного навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності школярів. *Математика. Інформаційні технології. Освіта. Збірник тез доп. XII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 2-4 червн. 2023 р.)*. Луцьк, 2023. С. 181-184
5. Староста В. Технології інтерактивного навчання: сутність, класифікація. *Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. №1. С. 232-237.
6. Стебна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці початкової школи. *Основа*. Харків, 2018. 174 с.

Христина Грек

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛРІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація: Публікація зосереджена на значенні педагогічного потенціалу в процесі адаптації дітей молодшого шкільного віку до освітнього середовища в Новій українській школі. Зокрема, досліджено сутність поняття «педагогічний потенціал», розглянуто значення педагогічного потенціалу в умовах Нової української школи, запропоновано підходи педагогічного потенціалу до молодших школярів в процесі адаптації освітнього середовища в умовах Нової української школи.

Ключові слова: освітнє середовище, педагогічний потенціал, молодший школяр, адаптація, вчитель, диференційований підхід, Нова українська школа.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми полягає у тому, що в умовах мінливих змін у соціальному, культурному та техно-

логічному середовищі новий підхід до освітнього середовища стає необхідністю. Нова українська школа (НУШ) покликана забезпечити якісну освіту, яка відповідає викликам сучасності, а також потребам і інтересам кожного молодшого школяра. Важливим аспектом цього процесу є адаптація молодших школярів до нового освітнього середовища, в якій вирішальну роль відіграє педагогічний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження педагогічного потенціалу в процесі адаптації молодших школярів до освітнього середовища є важливою темою у сучасній педагогіці. Цю проблему вивчають багато вчених, зокрема, які займаються психологією розвитку, педагогікою, а також спеціалісти з адаптації дітей до освітнього середовища в умовах Нової української школи. Серед найбільш відомих дослідників, які вносили вагомий вклад у це питання, можна виділити таких як С. Олійник, І. Власенко, Л. Гриджук, В. Селевко, І. Дубасенюк, Л. Пономаренко О. Нікітін та ін. Також варто звернути увагу на міжнародні дослідження вчених, таких як J. Gardner та D. Starke.

Цей список можна розширити в залежності від контексту дослідження та специфіки адаптаційних проблем молодших школярів.

Мета статті – охарактеризувати та виявити аспекти педагогічного потенціалу стосовно адаптації молодших школярів до освітнього середовища в Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу. В умовах швидких змін у соціальному, культурному та технологічному середовищі новий підхід до освіти стає необхідністю. Нова українська школа (НУШ) покликана забезпечити якісну освіту, яка відповідає викликам сучасності, а також потребам і інтересам кожного молодшого школяра. Важливим аспектом цього процесу є адаптація молодших школярів до нового освітнього середовища, в якій вирішальну роль відіграє педагогічний потенціал.

Педагогічний потенціал – це сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей педагога, які він застосовує для ефективної організації навчального процесу, виховання учнів та їх соціалізації. Він включає в себе не лише професійну підготовку, але й емоційний інтелект, комунікативні здібності, вміння мотивувати і підтримувати учнів у процесі навчання [7].

В умовах Нової української школи, що орієнтується на особистісно-орієнтований підхід, педагогічний потенціал виявляється у вмінні розуміти потреби кожного молодшого школяра,

адаптувати навчальні програми та методи викладання, а також створювати сприятливу атмосферу для навчання. Це дозволяє молодшим школярам не лише засвоювати освітню інформацію, а й розвивати критичне мислення, креативність, емоційну сталість та соціальні навички.

Педагогічний потенціал охоплює знання, уміння, навички та ставлення вчителів до навчального процесу. Це не лише професійні компетенції, а й особисті якості, такі як емпатія, креативність, вміння слухати та чути дитину. В умовах НУШ, де акцент робиться на інклюзію, розвиток критичного мислення та співпрацю, педагогічний потенціал вчителя стає ключовим фактором для успішної адаптації молодших школярів [2].

Адаптація учнів до нової освітньої реальності є складним і багатофакторним процесом. Молодші школярі, які можуть бути досить чутливими до змін, потребують спеціального підходу. Педагоги, реалізуючи свій потенціал, можуть створити безпечне середовище, в якому учні відчують підтримку та розуміння. Використані педагогом інтерактивні методи навчання, проектна діяльність, а також елементи гри сприяють зниженню психологічного напруження та створюють умови для вільного вираження думок та почуттів [6].

Одним із ключових аспектів, який впливає на успішність адаптації молодших школярів до освітнього середовища в умовах НУШ є диференційований підхід до навчання, що враховує індивідуальні можливості та потреби кожного учня. Педагогічний потенціал вчителя в цьому контексті проявляється у вмінні адаптувати навчальні матеріали та методики, що дозволяє кожному учневі досягти успіху. Таким чином, вчитель стає не лише транслятором знань, а й ментором, який допомагає дітям вивчати світ, відчувати себе значущими в навчальному процесі.

Молодші школярі, які навчаються в освітньому середовищі умов в НУШ мають різні рівні розвитку, здібностей, інтересів та стилів навчання. Це природно, адже кожен молодший школяр є унікальним – зі своїми сильними і слабкими сторонами. Диференційований підхід передбачає адаптацію навчального матеріалу і методів викладання до цих особливостей, щоб кожен учень міг досягти максимальних результатів.

В педагогіці диференціація реалізується на кількох рівнях: змісту, організації навчання, форм контролю і оцінки. Наприклад, один і той же навчальний матеріал може бути представлений у

різних формах – за допомогою відео, інтерактивних ігор, творчих завдань або групових проєктів. Це дозволяє молодшим школярам вибрати те, що їм ближче та зрозуміліше, а вчителю – створити сприятливе навчальне середовище [4].

Вчителі в НУШ виступають не лише як джерела знань, а й як фасилітатори навчального процесу. Вони повинні мати високий рівень професійної підготовки і бути готовими до змін у своїй практиці. Основними навиками, яких потребує педагог, є уміння спостерігати за учнями, аналізувати їх успіхи і за потреби коригувати свої методи навчання [3].

Застосування диференційованого підходу вимагає від вчителя вміння планувати уроки. Можна використовувати так звані «станції навчання», де молодші школярі виконують завдання на різних етапах у групах, що відповідають їхнім здібностям. Це не тільки знижує рівень стресу для молодших школярів, але й підвищує їхню мотивацію до навчання.

Однією з основних переваг диференційованого підходу є можливість залучити кожного молодшого школяра до активного навчального процесу. Коли учні молодшого шкільного віку відчують, що їхні потреби враховуються, зростає їхня самооцінка, впевненість у собі та бажання вчитися. Також, такий підхід сприяє розвитку соціальних навичок, адже учні навчаються працювати в команді, взаємодіяти один з одним, підтримувати та поважати думки своїх однокласників [1].

Зауважимо, що Нова українська школа має величезний потенціал для створення сприятливого та різноманітного навчального середовища, що, в свою чергу, формуватиме нове покоління свідомих, креативних і вмотивованих громадян. Тільки з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини ми зможемо забезпечити якісну та всеохоплюючу освіту, що стане запорукою успішного майбутнього нашої країни.

Водночас, не менш важливим є і взаємодія з батьками. Сучасна НУШ не може існувати ізольовано від родини. Педагоги повинні активно залучати батьків до освітнього процесу, інформуючи їх про новітні підходи в навчанні та залучаючи до спільних заходів. Це допомагає створити єдине освітнє середовище, в якому діти відчують цілісність та підтримку [7].

Зазначимо, що успішна адаптація молодших школярів до освітнього середовища в умовах Нової української школи неможлива без осмисленого використання педагогічного потенціалу, який в стає

основою для формування освітнього середовища. В свою чергу, освітнє середовище підтримує розвиток кожного молодшого школяра та сприяє їхньому соціальному становленню. Професіоналізм, емоційний інтелект та здатність до креативного підходу в освітньому процесі є запорукою того, що молодші школярі не лише успішно засвоять навчальний матеріал, але й знайдуть своє місце в новому середовищі.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, проведений аналіз психолого-педагогічної та наукової літератури дозволив нам зробити висновок, що значення педагогічного потенціалу в адаптації молодших школярів до освітнього середовища в умовах Нової української школи полягає в гармонізації взаємодії між педагогом, молодшим школярем та батьками. Вчитель, як ключова фігура, відіграє центральну роль у тому, щоб кожна дитина могла знайти своє місце в нових умовах освітнього середовища, відчувачи підтримку та розуміння. Це дозволить молодшим школярам не лише успішно адаптуватися, а й розвиватися, ставати активними та відповідальними учасниками освітнього процесу, готовими зустрічати виклики сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс]. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/>
2. Мотков С.О. Адаптаційні механізми особистості. *Психологія і особистість*. 2019. №2.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H.M. Bibik. K. Літера ЛТД. 2018. 160 с.
4. Сидоренко О. Б. Практикум з вікової та педагогічної психології : навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей з психологією. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. 262 с.
5. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : методичний посібник / під ред. К. А. Андросович. К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2021. 106 с.
6. Таргоній І. Соціологічний та соціально-психологічний виміри адаптації особистості в сучасних умовах. Scientific Collection «InterConf». 2022. С. 184-188.
7. Шуляк О. І. Чинники успішної адаптації учнів при переході з початкової школи до середньої. 2020. URI: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/45109>

LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: Стаття присвячена аналізу впливу LEGO-технологій на розвиток пізнавальних здібностей дітей молодшого шкільного віку. Автори досліджують, як заняття з конструкторами LEGO сприяють підвищенню рівня креативності, логічного мислення та здатності до розв'язання проблем. У статті використано дані з емпіричних досліджень, а також теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з цієї теми.

Ключові слова: LEGO-технології, початкова освіта, інноваційні методи навчання, пізнавальні здібності, креативність, комунікаційні навички, ігрове навчання.

Постановка проблеми. Реформування сучасної системи освіти наразі потребує дієвих інноваційних підходів до навчання, які б могли поєднувати ігровий аспект із освітніми завданнями і таким чином підвищувати мотивацію та пізнавальну активність дітей. Саме LEGO-технології можуть відіграти ключову роль у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цікавість до LEGO-технологій виявляли ще Джон Дьюї – дослідник, його філософія активного навчання та навчання через досвід надихнула використання конструкторів у навчальному процесі. Ларс Кенді – автор, який досліджує використання LEGO в освіті, зокрема в контексті STEM-освіти. Томас Дітер – дослідник, який вивчає інтеграцію LEGO в навчальні програми для розвитку критичного мислення та креативності. Сюзанна Л. Котт – авторка, яка досліджує застосування LEGO-технологій у початковій освіті для розвитку навичок співпраці та комунікації. Гаррі Д. Беннетт – дослідник, який аналізує, як LEGO може бути використано для розвитку просторового мислення та інженерних навичок у дітей. Майкл Г. Каплан – автор, який вивчає вплив конструкторів LEGO на мотивацію та навчальні досягнення учнів. До цієї наукової проблеми також звертаються А. Давідчик, Л. Лурія, Л. Парамонова М. Поддяков та ін. У наукових розвідках Н. Бібік, Ю. Демченко, А. Євсюкової, Т. Мукія, І. Палазова, Т. Пеккера, Т. Форостюк досліджувалася проблема запровадження та використання LEGO-технологій на уроках у початковій школі.

Мета статті полягає в характеристиці використання LEGO-технологій для розвитку пізнавальних здібностей у здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасної освітньої парадигми велике значення надається пошуку нових методів і технологій, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів. Одним із таких інноваційних підходів є використання LEGO-технологій у навчальному процесі. Ці технології поєднують ігрову діяльність з навчальними завданнями, допомагаючи учням розвивати мислення, креативність, комунікаційні навички та здатність до співпраці. LEGO-технології мають великий потенціал для розвитку пізнавальних здібностей у здобувачів початкової освіти. Завдяки своїй інтерактивності та можливості побудови різних моделей, LEGO дозволяє дітям поглиблювати знання з різних навчальних предметів, розвивати просторове мислення, моторику, а також вирішувати проблеми через експерименти та творчі рішення [1].

LEGO-технології – це інноваційна методика, що базується на використанні конструкторів LEGO як основного інструменту в навчальному процесі. Вона спрямована на розвиток пізнавальних, творчих і соціальних здібностей дітей шляхом використання ігрових методів навчання. LEGO-технології можуть використовуватися як інтерактивний інструмент у різних навчальних дисциплінах, таких як математика, природознавство, технології, мова тощо.

Основні елементи LEGO-технологій:

1. LEGO-конструктори. Основний інструмент, який дозволяє дітям створювати реальні або абстрактні моделі.
2. LEGO Education. Спеціалізовані набори для навчання, що включають завдання для розвитку логічного мислення, роботи в команді, вирішення проблем і творчого мислення.
3. LEGO-технології дозволяють інтегрувати різні напрями навчання, поєднуючи технічні й гуманітарні знання. Це стимулює дітей до активної участі в навчальному процесі та сприяє глибшому засвоєнню матеріалу [2, с.45].

Однією з ключових переваг LEGO-технологій є можливість навчати дітей логічно та послідовно мислити. Під час роботи з LEGO діти стикаються з необхідністю вирішувати проблеми, що виникають у процесі створення моделей. Це сприяє розвитку навичок аналізу, планування та пошуку рішень.

Наприклад, під час побудови складної конструкції діти повинні дотримуватися певного алгоритму дій, що розвиває вміння логічно мислити та прогнозувати результати своїх дій. Водночас LEGO-конструювання сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учні мають можливість аналізувати свої помилки та шукати альтернативні підходи до вирішення задачі.

LEGO-технології сприяють формуванню в учнів просторового мислення, оскільки під час конструювання діти працюють з тривимірними об'єктами, що дозволяє їм краще розуміти концепції простору, форми, розміру та пропорцій. Вони вчаться орієнтуватися в просторі, усвідомлювати взаємозв'язки між різними об'єктами та їхніми елементами [3, с.29].

Робота з LEGO розвиває дрібну моторику рук, що є надзвичайно важливим для молодших школярів. Маніпуляції з дрібними деталями сприяють покращенню координації рухів, що позитивно впливає на розвиток письма та інших навичок, пов'язаних із точністю рухів. LEGO-технології надають дітям безмежні можливості для творчої самореалізації. Завдяки тому, що конструктори дозволяють створювати найрізноманітніші моделі, учні можуть використовувати свою уяву та фантазію для реалізації найсміливіших ідей. Такий підхід сприяє розвитку творчих здібностей, а також стимулює інтерес до навчального процесу.

Творчий підхід у роботі з LEGO допомагає дітям вільно виражати свої думки та інтерпретувати завдання по-своєму. Вони вчаться створювати нові конструкції, комбінуючи різні елементи, що сприяє розвитку інноваційного мислення та здатності знаходити нестандартні рішення.

LEGO-технології можуть бути використані як інтеграційний інструмент для викладання різних навчальних дисциплін. Наприклад, у процесі навчання математики учні можуть будувати моделі геометричних фігур або розв'язувати задачі на визначення площі та об'єму. У природознавстві LEGO може використовуватися для моделювання природних явищ або екосистем.

Інтеграція LEGO-технологій в освітній процес сприяє тому, що учні починають краще розуміти взаємозв'язки між різними предметами, а також застосовувати здобуті знання на практиці [5, с.68].

Один із важливих аспектів використання LEGO-технологій у навчанні – це розвиток соціальних навичок через роботу в групах. Учні разом працюють над проєктами, що вимагає від них комунікаційних навичок, уміння домовлятися, розподіляти обов'язки та відповідальність. Проєктна діяльність на основі LEGO стимулює співпрацю, розвиває вміння працювати в команді та досягати спільних цілей.

Такі спільні проєкти можуть бути пов'язані з різними темами: побудова моделей міст, створення механізмів, розробка інноваційних рішень для різних життєвих проблем. Це дозволяє учням засто-

совувати свої знання та навички в реальних ситуаціях, розвиваючи їхню здатність мислити креативно та стратегічно.

LEGO-технології є ідеальним інструментом для розвитку STEM-освіти (наука, технології, інженерія, математика) у початковій школі. Використання LEGO дозволяє учням експериментувати, будувати моделі механізмів, досліджувати принципи фізики та математики через практичні завдання.

Наприклад, за допомогою наборів LEGO WeDo та LEGO Mindstorms учні можуть створювати роботів, програмувати їх та вивчати основи механіки й програмування. Це сприяє розвитку технічного мислення, цікавості до науки та інженерії, а також формує в учнів навички, необхідні для майбутнього.

Переваги використання LEGO-технологій:

1. Мотивація до навчання. Використання LEGO-технологій робить навчання цікавим і захопливим, що підвищує мотивацію учнів до засвоєння знань.
2. Розвиток критичного мислення та вирішення проблем. LEGO сприяє розвитку навичок вирішення реальних завдань через активне мислення.
3. Інтеграція навчальних предметів. LEGO-технології дозволяють інтегрувати знання з різних дисциплін, що сприяє комплексному розвитку учнів.
4. Розвиток комунікативних та соціальних навичок. Робота над спільними проєктами дозволяє учням взаємодіяти один з одним, що сприяє розвитку комунікаційних навичок та співпраці [4, с.101].

Висновки і перспективи дослідження. LEGO-технології є потужним інструментом для розвитку пізнавальних здібностей учнів початкової школи. Вони сприяють розвитку критичного мислення, творчості, комунікаційних навичок і мотивації до навчання. Завдяки інтеграції LEGO-технологій у навчальний процес учні можуть засвоювати знання з різних предметів через практичну діяльність, що робить навчання захопливим та ефективним.

Попри певні виклики, такі як фінансові витрати або необхідність підготовки вчителів, впровадження LEGO-технологій у початковій школі має великі перспективи. Вони можуть стати важливою частиною освітнього процесу, що сприятиме всебічному розвитку особистості учня та підготовці його до майбутніх викликів.

Автори роблять висновок, що LEGO-технології значно збагачують освітній процес, роблячи його більш захоплюючим і ефектив-

ним. Вони визначають перспективи подальших досліджень у цьому напрямку, зокрема вивчення довгострокового впливу таких технологій на академічний успіх і соціальний розвиток учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О.В. Використання LEGO-конструювання у початковій школі: методичні рекомендації. Київ: Освіта України, 2019. 120 с.
2. Гончарова І.В. LEGO-технології в освітньому процесі початкової школи: перспективи та виклики. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. № 3. С. 45-52.
3. Ковальчук С.А. Інноваційні технології в освіті: LEGO-конструювання як засіб розвитку пізнавальної активності молодших школярів. *Освітній простір*, 2021. № 4. С. 29-36.
4. Ткаченко А.П. LEGO як засіб розвитку критичного мислення у молодших школярів. *Наукові записки*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 180. С. 101-110.
5. Шаповал К.М. Впровадження STEM-освіти у початковій школі за допомогою LEGO-технологій. *Інноваційна педагогіка*, 2020. № 2. С. 68-73.

**Анастасія Гуськова,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

SCRUM-ТЕХНОЛОГІЯ – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розкрито сутність категорії «інноваційний менеджмент»; виділено основні етапи процесу сприйняття нововведення; виокремлено професійно-особистісні якості керівника-інноватора сучасного закладу дошкільної освіти; розглянуто ключові аспекти потенціалу SCRUM-технології в контексті роботи керівника закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: менеджмент, інноваційний менеджмент, SCRUM-технологія, керівник закладу дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Сучасна система дошкільної освіти вимагає інноваційних підходів до управління, які дозволяють забезпечити гнучкість, адаптивність та швидке реагування на зміни в освітньому середовищі. Традиційні методи керування часто не відповідають вимогам швидкого розвитку сучасного суспільства та не здатні ефективно інтегрувати нові технології і підходи в освітній процес. Однією з перспективних технологій, що сприяють вирішенню цих завдань, є SCRUM – підхід до управління, який довів свою ефективність у галузі IT та бізнесу.

Попри високий потенціал SCRUM для управління освітніми закладами, ця технологія поки що мало досліджена та недостатньо

використовується в закладах дошкільної освіти. Відсутність адаптованих методичних рекомендацій для застосування SCRUM у сфері освіти стримує можливість її впровадження у роботу керівниками закладів дошкільної освіти, що ускладнює підвищення ефективності командної роботи персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблемі інноваційного менеджменту зарубіжні та вітчизняні вчені висвітлюють з різних позицій, як-от: Л. Михайлова, О. Гуторов, С. Турчіна, І. Шарко та ін. (сутність інноваційного менеджменту); П. Друкер, Г. Чесброу та ін. (відкриті інновації), М. Фоллетт, П. Сенге та ін. (інноваційна культура та лідерство); К. Айзенхарт Дж. Ван Рой та ін. (гнучкість і адаптивність в управлінні); Дж. Коттер, О. Романовський, Д. Улріх та ін. (інновації в управлінні персоналом).

Сутність SCRUM-підходу та можливості його впровадження у сферу освіти розкрито Н. Ковальчук, К. Комаровою, Д. Сазерлендом, К. Швабером та ін. Важливо дослідити, як SCRUM може оптимізувати управлінські процеси, підвищити ефективність командної взаємодії, забезпечити швидке впровадження нових методик та підтримати професійний розвиток працівників закладів дошкільної освіти.

Мета статті: розкрити потенціал SCRUM-технології у здійсненні інноваційного менеджменту керівника закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Категорія «інновації» відносно молода, і спочатку використовувалася дослідниками стосовно виробничого процесу й тільки наприкінці 50-х років XX століття почала використовуватись в системі освіти. В останні роки з'явилися нові поняття: інноваційний освітній заклад, інноваційні освітні програми, інноваційний менеджмент, управління інноваційною діяльністю, управлінські інновації та ін.

З позиції досліджуваного предмета, нас цікавить феномен «інноваційний менеджмент». Сучасні дослідники Л. Михайлова, О. Гуторов, С. Турчіна, І. Шарко [3] тлумачать його взаємопов'язаним комплексом дій, націленим на досягнення чи підтримку необхідного рівня життєздатності та конкурентоспроможності закладу дошкільної освіти за допомогою механізмів управління інноваційними процесами.

Процес розвитку закладу дошкільної освіти є складною динамічною системою, тому інноваційний процес багатокомпонентний і в його складі виділяються декілька складових: діяльнісну, суб'єктну, рівневу, змістовну, управлінську, організаційну [3, с. 34].

Діяльнісна структура є сукупністю мотивів, мети, завдань, змісту, форм, методів, результатів. Суб'єктна структура охоплює інноваційну діяльність усіх учасників освітнього процесу: керівника, його заступників, педагогів, дітей, батьків тощо. Рівнева структура передбачає, що інноваційна діяльність у закладі має стосуватись суб'єктів на всіх рівнях управління: на міжнародному, всеукраїнському, регіональному, районному рівнях. Змістовна структура інноваційного процесу передбачає зародження, розробку та освоєння нововведень у всіх сферах освітнього процесу, в управлінні закладом дошкільної освіти тощо. Управлінська структура передбачає взаємодію чотирьох видів управлінських процесів: планування – організація – керівництво – контроль. Відсутність управління інноваційним процесом в освітньому закладі швидко призведе до його загасання, тому наявність управлінської структури є фактором, що стабілізує і підтримує цей процес, що не виключає елементів самоврядування. Організаційна структура інноваційного процесу охоплює такі етапи: діагностичний – прогностичний – власне організаційний – практичний – узагальнюючий – упроваджуючий.

Усі структурні компоненти інноваційного процесу взаємопов'язані один із одним. Важливо й необхідно, щоб вони здійснювалися паралельно, одночасно, що дозволить ефективно розвиватись закладу дошкільної освіти.

Науковці [3; 5 та ін.] виділяють п'ять основних етапів процесу сприйняття нововведення.

1. Ознайомлення: (перше знайомство) особистості з нововведенням – людина вперше чує, дізнається про нововведення, але ще готова до отримання додаткової інформації.
2. Поява інтересу: на цьому етапі особистість виявляє зацікавленість в нововведенні і починає шукати додаткову інформацію про нього.
3. Оцінка: на цьому етапі особистість подумки «приміряє» нововведення до своєї існуючої або передбачуваної ситуації, а потім вирішує її. Якщо вважає, що переваги нововведення перевищує його недоліки (зокрема матеріальні чи інші витрати), вирішує випробувати це нововведення.
4. Апробація: на цьому етапі апробують нововведення у порівняно невеликих масштабах, щоб вирішити питання щодо його застосування для вирішення своїх проблем або в цій конкретній ситуації.

5. Остаточне сприйняття, цьому етапі особистість остаточно вирішує сприйняти нововведення, тобто продовжувати використовувати його у повному масштабі.

Означені етапи повинен враховувати керівник під час інноваційного менеджменту.

Аналіз теоретичної, науково-методичної літератури [1; 7 та ін.] дозволив скласти професійно-особистісні якості керівника-інноватора сучасного закладу дошкільної освіти, охарактеризовані й подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Професійно-особистісні якості керівника-інноватора

Якості	Характеристика якостей
Особистісні якості	Впевненість у собі, емоційна врівноваженість, стресостійкість, прагнення до досягнення цілей, заповзятливість, відповідальність, високий рівень комунікативних якостей, система ціннісних орієнтацій, уміння протистояти всьому негативному, прагнення до самовдосконалення та творчого зростання. Творчий потенціал, рефлексивно інноваційний потенціал.
Професійні якості	Володіння управлінням як професією, знання теорію та практику сучасного менеджменту, теорію систем та організацій, технологію та соціологію управління, економічні та юридичні знання.
Професійні вміння та навички	<i>Аналітичні вміння:</i> аналізувати навколишнє середовище закладу дошкільної освіти для впровадження інновацій; виділяти умови, сприятливі для запровадження інновацій; аналізувати власну управлінську діяльність, аналізувати проблеми, які виникають у ході інноваційних процесів. <i>Планово-проектувальні вміння:</i> вміння проектувати та планувати інноваційну діяльність, роботу керівника та педагогічного колективу при організації інноваційної діяльності. <i>Організаційні вміння:</i> організація колективу з метою впровадження інновацій, збирання та розробка організаційних, методичних документів для забезпечення інноваційної діяльності, збирання та накопичення інформації про значущі для закладу дошкільної освіти інновації. <i>Контрольно-експертні вміння:</i> вміння оцінити результати інноваційної діяльності закладу, інноваційну діяльність педагогів, співвіднести хід інноваційного процесу та їх результатів прийнятій програмі чи плану щодо впровадження інновацій.
Управлінське мислення	Концептуальне мислення, інтуїція, розвинені рефлексивні здібності (управлінська рефлексія).

Як бачимо, для успішного інноваційного менеджменту в закладі дошкільної освіти потрібен новий тип керівника-інноватора.

Першочерговими стають якості: творчий та інноваційний потенціал, розвинені рефлексивні здібності; оволодіння новим змістом управлінських функцій; мотиваційна готовність до інноваційного процесу.

У цьому контексті SCRUM-технологія виступає потужним інструментом, який дозволяє забезпечити ефективну організацію командної роботи, гнучке планування і швидке впровадження змін. SCRUM (з англ. *scrum* – *гнучке середовище командної спільної роботи*) розроблена як гнучка методологія для управління проєктами в ІТ-сфері, може бути успішно адаптована для потреб дошкільної освіти, забезпечуючи керівникам закладів нові можливості в управлінні персоналом та освітнім процесом.

Означений підхід базується на принципах саморегулювання команди, частого зворотного зв'язку та безперервного вдосконалення, що є вкрай важливим для закладів, які прагнуть інтегрувати інноваційні практики. Впровадження SCRUM у дошкільній освіті дозволяє керівнику планувати й реалізовувати інноваційні проєкти, керуючи командою ефективно та адаптивно. Ця технологія допомагає створювати атмосферу співпраці, підтримує мотивацію та сприяє професійному зростанню працівників, що є важливими аспектами інноваційного менеджменту. Базуючись на теоретичних доробках [2; 4; 6 та ін.], розглянемо детальніше ключові аспекти потенціалу SCRUM-технології в контексті роботи керівника закладу дошкільної освіти.

Покращення командної взаємодії та підтримка атмосфери співпраці. SCRUM-технологія орієнтована на створення команди з високим рівнем взаємодії та довіри. Вона базується на чітко визначених ролях, регулярних зустрічах (стендапи, спринт-планування, ретроспективи), що допомагають педагогам обмінюватися досвідом, ставити спільні цілі й підтримувати один одного. Це особливо важливо для закладів дошкільної освіти, де командна робота і підтримка є основою ефективного освітнього процесу.

Гнучке планування та адаптація до змін. Використання спринтів (коротких циклів планування) у SCRUM дозволяє керівникам та вихователям швидко адаптуватися до нових умов і вимог. Впровадження інновацій часто потребує оперативних змін у планах, і SCRUM дає змогу реалізовувати ці зміни швидко та з мінімальними втратами. Наприклад, якщо змінюються вимоги до освітніх програм під потреби дітей, команда з легкістю може переглянути свої цілі та методи роботи на кожен наступний спринт.

Підвищення якості та ефективності управління інноваційними проектами. SCRUM орієнтована на постійний аналіз і покращення процесів, що дає змогу досягати високої якості роботи. Через регулярні ретроспективи команда може аналізувати власні досягнення і проблеми, оптимізуючи свою роботу і розвиваючи нові навички. Це сприяє більш ефективному управлінню навчальними проектами та підвищенню результативності педагогічних практик.

Підтримка інноваційного мислення та розвитку творчих підходів. SCRUM-технологія стимулює креативність команди завдяки можливості експериментувати, обговорювати нові ідеї та швидко тестувати їх. У закладах дошкільної освіти це може означати впровадження нових методів навчання, інноваційних підходів до розвитку дітей і вдосконалення навчальних матеріалів. Керівник, що застосовує SCRUM, може підтримувати такі ініціативи, створюючи умови для реалізації нових педагогічних концепцій і мотивації команди до експериментування.

Постійний зворотний зв'язок і моніторинг результатів. SCRUM передбачає постійний зворотний зв'язок, що є надзвичайно корисним для керівників закладів дошкільної освіти. Регулярні зустрічі команди дозволяють швидко виявляти проблеми й отримувати зворотний зв'язок від педагогів про те, як працюють інноваційні практики. Це забезпечує керівника інформацією для прийняття обґрунтованих рішень, надає можливість оперативно коригувати роботу та підтримувати високий рівень задоволеності працівників.

Розвиток професійних компетентностей педагогів. Участь у SCRUM-процесах сприяє підвищенню кваліфікації педагогів, їхній професійній адаптації до нових вимог і навчанню новим підходам до роботи. Педагоги, залучені в SCRUM-команду, мають можливість удосконалювати управлінські навички, розвивати комунікативні здібності та лідерські якості, що сприяє зростанню їхньої професійної майстерності й ефективності.

Висновки і перспективи дослідження. Впровадження SCRUM-технології в управління закладами дошкільної освіти має значний потенціал для підтримки інноваційного менеджменту. Ця технологія дозволяє керівникам створювати ефективні команди, розвивати інноваційні підходи та оперативно адаптуватися до змін. SCRUM сприяє формуванню гнучкого, творчого і ефективного середовища, яке підтримує постійний розвиток і вдосконалення дошкільної освіти, що є важливим для підготовки дітей до успішного майбутнього.

Перспективу вбачаємо у розробці та обґрунтуванні організаційно-методичних засад моделі використання SCRUM-технології в інноваційному менеджменті керівника закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудник Н.А. Професійна компетентність керівника сучасного закладу дошкільної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 82. С. 41–45.
2. Ковальчук Н.В., Комарова К.В. SCRUM-команди як інструмент використання гнучких підходів в управлінні організаціями. *Інноваційна економіка*. 2020. № 1–2. С. 85–92.
3. Михайлова Л.І., Гуторов О.І., Турчіна С.Г., Шарко І.О. Інноваційний менеджмент: навч. посібник. Вид. 2-ге, доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 234 с.
4. Сазерленд Д. Scrum: навчись робити вдвічі більше за менший час / перекл. Я. Лебеденко. Вид-во: КСД, 2014. 280 с.
5. Смірнова К.В. Управління інноваціями: конспект лекцій. Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2015. 126 с.
6. Швабер К. Посібник зі Скраму. 2014. URL: <https://scrumguides.org/docs/scrumguide/v1/Scrum-Guide-UA.pdf> (дата звернення: 21.10.2024)
7. Який він – сучасний керівник закладу освіти? *Практика управління закладом освіти*. 2024. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2878-yakiy-vn-suchasniy-kervnik-osvti> (дата звернення: 21.10.2024)

Юлія Ключник

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРА МИСЛЕННЯ»

Анотація: У статті досліджено сутнісні характеристики поняття «культура мислення» та проаналізовано його значення для розвитку особистості, здатної до критичного та аналітичного мислення в сучасному світі. Розглянуто основні постулати сучасної культури мислення, а також її різні види й стратегії, що сприяють вирішенню як стандартних, так і нестандартних завдань. Наголошено на важливості розвитку культури мислення у здобувачів початкової освіти як основи для подальшої професійної та особистісної успішності.

Ключові слова: культура мислення, критичне мислення, рефлексія, аналітичне мислення, освітній процес.

Постановка проблеми. У кластерному аналізі життєвих навичок, що стануть затребуваними в XXI столітті, дослідники виокремлюють аналітичне та критичне мислення і відносять його до навчальних навичок. Водночас найбільш запитуваною є здатність особистості до критичного мислення: ставити під сумнів будь-яку

інформацію та в ході її аналізу думати раціонально, якісно, результативно, розглядати й сумлінно оцінювати інформацію у різних взаємозв'язках з навколишнім світом та на основі отриманих суджень швидко приймати й ухвалювати рішення і, нарешті, аналізувати хід своїх думок і прийняті рішення. Тому важливим і актуальним фактором досягнення означених результатів виступає розвиток культури мислення здобувачів початкової освіти, адже від нього залежить успішність у подальшому здобутті освіти та майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості розвитку культури мислення, мисленнєвих процесів зосереджували увагу у своїх дослідженнях В. Босенко, М. Голубєва, Е. Ільєнков, В. Ільїн, М. Меєрович, Л. Шрагіна та інші. Вони науково обґрунтовують, що мислення і розвиток культури мислення є дуже важливими процесами, необхідними у всіх сферах людської діяльності та пізнанні навколишнього світу. М. Богданович, Б. Друзь, Г. Костюк, С. Логачевська, Н. Максюта, О. Митник, О. Нікуліна, С. Скворцова та інші розглядають культуру мислення здобувача початкової освіти як певний ступінь розвитку здатності мислення, що досягається шляхом оволодіння прийомами і способами мислення.

Мета статті – виявлення та систематизація сутнісних характеристик поняття «культура мислення» та обґрунтування його значущості для розвитку критичного та аналітичного мислення здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як процес мислення вибудовується на канонах культури. У сучасному щоденному й науковому мовленні міцно вкорінилося поняття «культури». Однак з позицій філософії воно є невизначеним та стосується, перш за все, різнопланових найзагальніших характеристик сфери людського мислення, які криються у таких формах діалектичного процесу, як перехід, рефлексія та розвиток [2, с.297].

Єдині правила і норми для всього мислення (класичне мислення), тобто основи культури мислення, намагався створити свого часу Аристотель, а згодом й інші філософи. З їх позицій культурі мислення притаманні: паралелізм, автономність, єдність [3].

У наш час визнано існування різних видів мислення: класичного, технічного, природничого, релігійного, гуманітарного, математичного тощо. Сучасне мислення описує різну дійсність, є відкритим до різних форм досвіду і життя, відповідно формулює три головні постулати культури посткласичного мислення: 1) по-

родження – мислення породжує реальності, об'єкти, форми дійсності, що відображаються в думці; 2) контекстність – мислення не автономне, а має різні контексти; 3) поліфонічність – сучасне мислення – це багато мислень, що перебувають у різноманітних відношеннях [4, с. 241-244].

Німецький філософ В. Гегель у праці «Наука логіки» вперше висунув засадничі ідеї для розуміння діалектики як культури мислення та визначив головні види зв'язку категорій мислення: перехід, рефлексія, розвиток [5, с.18].

Ефективність людського мислення наковці визначають здатністю особистості вирішувати проблеми і завдання, що постають у процесі діяльності. Адже свої знання люди здобувають з культури і застосовують їх для вирішення проблем і виконання завдань; ставлення до цих проблем і завдань формується на основі отриманих з культури уявлень про цінності та ідеали; вирішенню завдань сприяють навички, прийоми та правила мислення [5, с.87].

Поняття «мислення» належить до складних у плані визначення, трактування понять. За гносеологічним аспектом, можна сказати, що мислення – це узагальнене відтворення дійсності людським мозком. З точки зору фізіології, мислення можна схарактеризувати як досконале вираження вищої нервової діяльності мозку і є продуктом його матеріального носія – мозку.

Аналіз сучасної філософської та психолого-педагогічної літератури свідчить про вживання різних термінів для позначення поняття «культура мислення», таких як «стиль мислення», «культура розумової праці», «культура діяльності». Загалом ці поняття характеризують «рівень розумових, організаційних, технічних та гігієнічних аспектів, що сприяють виконанню будь-якої розумової праці якісно, результативно, оптимально, з мінімальними затратами сил і часу» та об'єднують суб'єктивні (інтелектуальні вміння та розвиток розумових здібностей особистості) й об'єктивні чинники (місце роботи, соціально-психологічне оточення, умови праці, час тощо).

Культуру мислення В. Буслинський розглядає як «якість мислення», а її показником, виступає вміння вдало вирішувати проблемні ситуації на основі використання спеціально складеної системи методологічних правил [4].

М. Богданович, Б. Друзь, С. Логачевська, Н. Максютя, О. Нікуліна, С. Скворцова, визначають культуру мислення як певний ступінь розвитку здатності мислення, що включає цілісну систему інтелек-

туальних здібностей: розум, здатність до судження, продуктивну уяву тощо. Цей рівень досягається шляхом оволодіння прийомами і способами мислення.

Таким чином, на основі термінологічного аналізу можемо схарактеризувати поняття «культура мислення» як володіння особистістю формами та методами розумової діяльності.

В. Ільїн у своїх дослідженнях говорить, що історично якісно різні культурні світи мають якісно різні культури мислення. Процес мислення починається з «чогось», а не з «нуля». Використовуючи взірець мислення дорослих, дитина застосовує його для осмислення своїх завдань. Осмислення завдання, своєю чергою, базується на певних правилах, що в узагальненому вигляді формують сценарій процесу мислення. Відповідно до цього сценарію людина робить передбачення, ставить перед собою питання для обмірковування, наводить аргументи тощо. Однак, під час реалізації, сценарій мислення може змінюватися, у ньому можуть з'являтися певні «білі плями». Для їх заповнення, чіткості і виразності, потрібні оригінальні «стрибки» думки. Проте навіть такі стрибки (за винятком творчого натхнення) не значно виходитимуть за межі загальноприйнятого в даній культурі образу мислення.

Характерними для сучасної культури мислення є такі риси: рефлексивність, аргументованість, логічна культура, стратегічне управління.

Застосування різних логічних і спеціально-професійних методів, відомих для реалізації поставлених завдань з самого початку, сприяє успішному виконанню стандартних завдань. Але якщо виникає складне нестандартне завдання, то самого вміння недостатньо, адже потрібно знайти шлях до мети, що забезпечать рух уперед, будуть доцільними й ефективними [1, с. 177-179].

Маючи недостатню культуру мислення, люди можуть діяти за принципом «спроб і помилок», безсистемно. Проте сучасність пропонує різноманітні форми стратегічного управління мисленням, які забезпечують раціональність організації мислинневого процесу в цілому. По-перше, – це алгоритмічні й напівалгоритмічні методи, які визначають чіткий ланцюг операцій мислення і дій для виконання поставленого завдання. По-друге, існує евристична стратегія мислення для вирішення нестандартних завдань. Ця стратегія не дає однозначних рішень, не вказує чітких кроків мислинневих операцій і не гарантує успіху. Однак евристичні технології розширюють поле пошуку, є набагато ефективнішими,

аніж метод «спроб і помилок» та «інтуїція». Великого поширення в науці та техніці сьогодні набули спеціально розроблені евристичні стратегії винахідництва: метод аналогій, методика «асоціативний кущ», евристичні прийоми Пойа, синектика, методика «шести капелюхів мислення», «мозкова атака», теорія розв'язання винахідницьких завдань Альтшуллера та інші [6, с. 294-296].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, можемо констатувати, що структура мислення складається з двох компонентів: логічного й діалектичного. Під логічним компонентом ми розуміємо такий спосіб міркування, за якого з істинних суджень обов'язково впливає істинний висновок. Діалектичний компонент культури мислення – це спосіб міркування на основі законів і принципів діалектики. Культура мислення не є вродженою якістю людини, це здатність (навичка), яка формується і розвивається в процесі пізнання особистістю навколишньої дійсності та оволодіння знаннями. Подальші розвідки нашого дослідження стосуватимуться діяльнісного підходу як засобу впливу на розвиток культури мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнов В. Філософія: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Київський національний економічний ун-т. 2-ге вид. К. : КНЕУ, 2001. 221 с.
2. Афанасенко В. Філософія: підруч. для вищої школи / за ред. В. Кремень, М. Горлач. 3-те вид. Х. : Прапор, 2004. 735с.
3. Бичко І. Філософія: Підручник для студ. вищих закладів освіти. 2-ге вид. К. : Либідь, 2002. 408 с.
4. Буслинський В. Філософія: навч. посібник для студ. і аспірантів вищ. навч. закладів. К., 2002. 315 с.
5. Кисельов С. Гегель. Політична енциклопедія / Редкол. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
6. Петрушенко В. Філософія : навчальний посібник для вузів. 4-те вид. Львів: Новий Світ – 2000, 2006. 503 с.

Вікторія Крикотенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

РОЛЬ ЗАПИТАНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАПИСАННІ ТВОРІВ РІЗНИХ ЖАНРІВ

Анотація: Публікація зосереджена на важливості навчання здобувачів початкової освіти ставити послідовні логічні запитання як основи для написання творів різних жанрів.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, запитальна діяльність, мовленнєва ситуація, творчо-пізнавальна діяльність, твори різних жанрів.

Постановка проблеми. Державний стандарт початкової освіти визначає володіння державною мовою, що передбачає вміння висловлювати думки й почуття в усній і письмовій формі, ключовою компетентністю початкової освіти. Тому особливої актуальності набувають уміння здобувачів початкової освіти використовувати здатність ставити пізнавальні запитання в освітній діяльності для написання творів та відкриває широкі можливості для розвитку критичного мислення, творчості й самостійності, що є важливими компетенціями у сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості запитальної діяльності молодших школярів зосереджували увагу у своїх дослідженнях Н. Бондаренко, Т. Єфремов, А. Король, О. Кондратюк, Л. Крившенко, К. Лазарева, І. Родак, Н. Стріха, Л. Ткаченко та інші. Вони науково обґрунтовують, що запитальна діяльність здобувачів початкової освіти є необхідними процесом у багатьох аспектах навчальної діяльності та пізнанні навколишнього світу. Л. Варзацька, М. Вашуленко, Г. Демченко, Л. Калмикова, Л. Нечай, О. Савченко, І. Синиця, Г. Чуйко, О. Хорошковська, Л. Шевченко та інші у свої працях вони констатують, що вміння писати твори різних типів можуть успішно розвиватися за умови систематичної, науково обґрунтованої підтримки з боку вчителя.

Мета статті – розкрити роль запитань молодших школярів у створенні мовленнєвих ситуацій для написання творів різних жанрів.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших завдань сучасного вчителя є навчання молодших школярів формулюванню пізнавальних запитань у системному порядку. Це вміння є критично важливим для розвитку творчої особистості, яка здатна здійснювати пізнавальну діяльність як самостійно, так і в групі, висувати гіпотези та формувати для себе освітній шлях. На основі сформульованих запитань учні можуть створювати освітні продукти та визначати основні цілі свого навчання [2, с. 195].

У запитанні для учнів школи І ступеня є незримі, але потенційні дві функції: пізнавальна, яка постійно націлює на пошук нової інформації та викликає прагнення до пізнання істини, і комунікативна, що акцентує увагу на певних аспектах невирішеної проблеми, забезпечує обмін інформацією та думками щодо неї між людьми та спонукає до формулювання висловлювань [2, с. 201].

Щоб забезпечити дієвість функцій запитання, учитель повинен постійно стимулювати дітей до їх постановки. Зіткнення учнів з

багатьма незрозумілими моментами у навчальній темі є запорукою виникнення у них низки запитань. Таким чином відбуватиметься розвиток критичного мислення та рефлексії, а запитання перетворюватиме навчальну ситуацію на творчу.

Для створення творчих мовленнєвих ситуацій, що спонукатимуть здобувачів початкової освіти до написання творів різних типів, ми виокремили прийоми, що на шашу думку, будуть найефективнішими:

- представлення вчителем парадоксальних або суперечливих відомостей;
- дослідницькі завдання (наприклад, для написання творів на основі спостережень);
- мотивування здобувачів освіти до узагальнення отриманої інформації;
- аналіз і заперечення явищ і фактів, які викликають суперечності з життєвим досвідом дітей (наприклад, між побаченим і почутим, або прочитаним);
- елемент обговорення, який викликає виникнення питання та спонукає до створення низки запитань для написання твору (наприклад, відгук на прочитану книгу тощо);
- створення ситуації невідповідності між теорією та практикою використання отриманих знань.

Важливою проблемна ситуація в освітньому процесі стає тоді, коли спонукає учнів знайти рішення. Це відбувається за таких умов: якщо здобувач освіти впевнений у своїй здатності розв'язати проблему; якщо у нього є щирий інтерес до цієї проблеми; якщо в учня виникають запитання, що стосуються її вирішення [1, с. 11].

В узагальненому вигляді алгоритм організації взаємодії здобувачів початкової освіти на засадах творчо-пізнавальної діяльності, що охоплює написання творів різних жанрів за допомогою запитальної діяльності, можна викласти таким чином:

- аналіз взаємозв'язків між об'єктами, явищами та процесами, що веде до формулювання трьох основних запитань: що?, як?, чому?;
- окреслення проблеми;
- розуміння цілей поставленого завдання;
- розробка та окреслення плану дій;
- планування способів вирішення поставленої проблеми;
- реалізація задуму відповідно до створеного плану;
- перевірка виконаних завдань: порівняння цілей з отриманими результатами;

- підсумкове оформлення проблеми (опис, наратив, міркування, есе, презентація, схема тощо).

Зуміти поставити запитання собі, як іншим, – є справжнім мистецтвом і важливим засобом у спілкуванні здобувача освіти з самим собою, з однолітками, з педагогами та книгами тощо. Спосіб, яким учень сприймає запитання і реагує на нього, має набагато більше значення, ніж сама відповідь. Багато дітей запам'ятовують цікаве запитання та свою реакцію на правильну відповідь. Якщо учень має труднощі з відповіддю або просто не може її дати, педагог має використати цю освітню ситуацію, підводячи учня до правильної відповіді через діалог так, щоб школяр відчував, що сам знайшов потрібну відповідь. Запитання може продовжити своє існування тільки за умови, якщо після відповіді на нього виникає відчуття, що щось недоговорене або нез'ясоване. Саме таке запитання в освітньому процесі є найкращим, тому саме «післядію запитання» вважають найяскравішим моментом завершення уроку [4, с. 184].

У процесі відкриття знань, запитання здобувача початкової освіти виступає, передусім, як основний інструмент для отримання нової інформації та пошуку істини. Завдяки цьому формується розвиток інтелектуальної компетентності. Відповіді на ці запитання є «одним із структурних типів наукового знання» (Б. Федоров).

Проблема класифікації запитань була розглянута в працях таких науковців, як М. Богданович, В. Берков, Ю. Голубев, О. Кондратюк, Л. Крившенко, К. Лазарева, І. Родак та інших. Проте вчені мають різні підходи до її вирішення.

Здійснивши узагальнення вивчених точок зору та дотримуючись гносеологічного принципу, ми класифікували запитання на такі категорії: описові, пояснювальні, прогностичні та творчозображувальні. Уміння використовувати описові запитання учням необхідне здобувачам початкової освіти для здобуття та «відкриття» нових знань; пояснювальні запитання допомагають як у розумінні матеріалу, так і в ідентифікації незрозумілого; прогностичні запитання використовуються для застосування знань у нових обставинах, прогнозування конкретних дій та передбачень, що відбувається на рівні інтелектуальних навичок.

Одним із ефективних методів навчання учнів запитальної діяльності є «Ромашка запитань», розроблена американським психологом і педагогом Блумом. Він запропонував концепцію оволодіння знаннями через систему запитань, що сприяють розвитку різних рівнів пізнавальної діяльності дітей. Ці рівні включають

знання, розуміння та застосування – цілі нижчого порядку, а також аналіз, синтез і оцінку – цілі вищого порядку. Таким чином, ці запитання спонукають учнів до виконання мисленнєвих операцій як низького, так і високого рівнів [3, с. 264].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, запитання здобувача початкової освіти виступає важливим освітнім ресурсом та продуктом, що є невід’ємною частиною творчо-пізнавальної діяльності. Запитальна діяльність є важливим складником взаємодії учасників освітнього процесу та орієнтована на створення мовленнєвих ситуацій, визначення і вирішення змістовних навчальних завдань, у тому числі й умінь писати твори різних типів, за допомогою створення й формулювання послідовного набору запитань у процесі творчо-пізнавальної й пошуково-дослідної діяльності вчителя й учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большакова І. Ситуативна навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови // Початкова школа. 2002. № 10. С. 9-15.
2. Бондаренко Н. В. Запитання як пусковий механізм світопізнання й компетентнісного навчання. *Fundamental and applied research in the modern world*. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2020. Pp. 195–204.
3. Крившенко Л. М. Запитання молодшого школяра як епіцентр успішної діалогової взаємодії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2014. № 7 (41). С. 261-270.
4. Крившенко Л. М. Опанування молодшими школярами вмінням аналізу тексту на уроках літературного читання в евристичному навчанні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. С. 184-185

**Дар’я Левенець,
Оксана Білер**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розглянуто сучасний стан розвитку критичного мислення здобувачів першого освітнього циклу початкової школи через аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток, здобувачі початкової освіти.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах інформаційного перевантаження та швидких змін у соціально-економічному

середовищі, критичне мислення є необхідною навичкою, що дозволяє дітям не лише аналізувати та оцінювати інформацію, а й ухвалювати зважені рішення на основі розуміння та критичного осмислення подій навколо них. Розвиток критичного мислення у здобувачів початкової освіти є важливим аспектом сучасної освітньої практики, оскільки він сприяє формуванню у дітей здатності аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати зважені рішення в умовах швидко змінюючогося світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження у сфері освіти акцентують увагу на важливості розвитку критичного мислення у здобувачів початкової освіти як ключової навички для їхнього успішного навчання та соціалізації. Ідеї, закладені такими дослідниками, як Дьюї, Елдер, Пол, Віллінгем, Клустер, Фішер, допомагають формувати комплексне розуміння критичного мислення як багатовимірної компетенції, яка є невід'ємною частиною підготовки учнів до життя в сучасному суспільстві. Ці дослідження акцентують увагу на важливості розвитку в учнів здатності не лише запам'ятовувати інформацію, але й активно працювати з нею, формуючи власні висновки та приймаючи зважені рішення.

Мета статті – дослідити сучасний стан розвитку критичного мислення здобувачів першого освітнього циклу початкової школи через аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виклад основного матеріалу. Аналіз нормативних документів, таких як Державний стандарт початкової освіти та типові навчальні програми, дає змогу зрозуміти, яким чином регулюється і підтримується розвиток критичного мислення у початковій школі в Україні. Основоположним документом, що визначає вимоги до навчання на початковому рівні, є Державний стандарт початкової освіти, ухвалений Міністерством освіти і науки України [1]. Він був розроблений в рамках реформи НУШ, яка прагне переорієнтувати освітній процес на компетентнісний підхід і створити середовище, де учні розвивають ключові навички для успішної інтеграції у сучасне суспільство. Однією з таких навичок є критичне мислення, яке згадується як одна з ключових компетентностей, яку слід формувати з ранніх етапів навчання.

Стандарт початкової освіти вимагає, щоб учителі використовували методи, які сприяють розвитку критичного мислення. Це включає впровадження завдань, спрямованих на аналіз, синтез, оцінку інформації та вирішення проблем. Наприклад, у Стандарті

передбачається, що в процесі навчання української мови учні повинні не лише засвоювати граматику, але й вміти висловлювати власні думки, аргументувати їх, брати участь у дискусіях, що сприяє розвитку комунікативних навичок та критичного мислення. Такі завдання, як написання власних розповідей, створення діалогів або переказування текстів з аналізом змісту, дозволяють дітям активно взаємодіяти з матеріалом, що вивчається [1].

Типові навчальні програми, розроблені на основі Державного стандарту, конкретизують цілі та завдання з розвитку критичного мислення в окремих предметах. Наприклад, у програмі з математики акцентується на задачах, які потребують від учнів не просто механічного розв'язання, а й аналізу умов задачі, порівняння різних підходів та вибору оптимального способу вирішення. Також у програмі з природознавства передбачено завдання, спрямовані на розвиток дослідницьких навичок, де учні вивчають навколишній світ через спостереження, експериментування та обговорення. Завдяки таким вправам учні вчаться формулювати запитання, висувати гіпотези і перевіряти їх, що є основою для формування критичного мислення [2].

У рамках програми НУШ також приділяється увага інтерактивним і творчим завданням, які стимулюють учнів до активного навчання. Важливу роль у розвитку критичного мислення відіграють вправи на обговорення та аналіз текстів. Наприклад, у програмі з літературного читання рекомендується використовувати вправи на інтерпретацію змісту, де учні мають аналізувати поведінку персонажів, порівнювати їх з власними життєвими досвідами, висловлювати свою точку зору на моральні аспекти тексту. Це дозволяє дітям не лише зрозуміти зміст прочитаного, але й критично осмислити його та розвивати власне ставлення до певних явищ чи ситуацій [3].

Методи, рекомендовані у нормативних документах, охоплюють використання проєктної діяльності, яка активно підтримує розвиток критичного мислення. Наприклад, у межах проєктів на тему екології або суспільного життя діти можуть досліджувати реальні проблеми, аналізувати джерела інформації та розробляти власні пропозиції для їх вирішення. Проєктні завдання заохочують учнів до самостійного пошуку відповідей, формування гіпотез і перевірки їх на практиці, що сприяє не лише глибшому розумінню матеріалу, але й розвитку навичок аргументування та аналізу. Нормативні документи також акцентують увагу на формуванні рефлексивних

навичок через самостійні роботи і тестування. Наприклад, у процесі виконання творчих завдань учні вчаться оцінювати свої досягнення, аналізувати помилки і визначати, які кроки необхідно зробити для їх виправлення. Цей процес саморефлексії допомагає дітям формувати відповідальність за власне навчання і розвивати здатність до самооцінки, що є важливою складовою критичного мислення.

Сучасні дослідження українських науковців у галузі розвитку критичного мислення в початковій школі охоплюють широкий спектр підходів і методів, що відповідають сучасним викликам і потребам освіти. Однією з провідних дослідниць цієї теми є О. Пометун, яка активно займається дослідженням ефективних методів розвитку критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку в рамках концепції НУШ. Вона наголошує, що формування критичного мислення має стати одним із центральних завдань початкової освіти, оскільки вміння аналізувати, оцінювати інформацію та приймати обґрунтовані рішення є необхідними навичками у сучасному світі. О. Пометун підкреслює, що діяльнісний підхід, інтерактивні методи навчання та проєктна діяльність є важливими інструментами для досягнення цієї мети [4].

Сучасні дослідження іноземних науковців у галузі розвитку критичного мислення акцентують увагу на його значенні як однієї з ключових компетенцій 21 століття. Так, дослідження канадського науковця Т.Вілсон, свідчать, що критичне мислення має стати наскрізною компетенцією у навчальному процесі. Їхні програми розроблені для початкових класів і акцентують увагу на навичках аналізу, оцінки та вирішення проблем через інтерактивні вправи та групову роботу. Такі підходи сприяють розвитку критичного мислення через активне залучення учнів до навчального процесу, що дозволяє дітям навчитись самостійно осмислювати інформацію та розвивати критичне ставлення до різних джерел [5].

Інший важливий внесок у розвиток критичного мислення зробив канадський дослідник Д. Віллінгем, який вивчає когнітивні процеси, пов'язані з навчанням і розвитком критичного мислення. Він наголошує на важливості розуміння когнітивних механізмів, що лежать в основі критичного мислення, зокрема здатності мозку обробляти і зберігати інформацію. Його дослідження вказують на важливість поступового формування навичок критичного мислення з урахуванням вікових особливостей учнів [6].

Дослідження англійського психолога Р. Фішера зосереджено на психологічних аспектах критичного мислення і його впливу на

соціалізацію учнів. Він вважає, що критичне мислення сприяє розвитку емоційної інтелігентності та соціальних навичок, оскільки вимагає від учнів не лише аналізу інформації, але й розуміння різних точок зору, уміння спілкуватися та співпрацювати. Його дослідження підкреслюють важливість розвитку критичного мислення як елемента соціального навчання, що допомагає дітям краще розуміти один одного, будувати аргументовані дискусії і приймати обґрунтовані рішення в умовах групової діяльності [7].

Підсумовуючи, слід зазначити, що вони пропонують різноманітні методи, включаючи інтерактивні завдання, проєктну діяльність, ситуаційні вправи та рефлексивні практики, які можуть бути адаптовані до різних рівнів освіти. Інструменти і методи для забезпечення розвитку критичного мислення в початковій школі є різноманітними і включають інтерактивні вправи, дискусії, проєктну діяльність, рефлексивні завдання та вправи на аналіз. Основна мета таких методів полягає у формуванні в учнів навичок самостійного мислення, здатності ставити запитання, аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність і робити обґрунтовані висновки. Розвиток критичного мислення дозволяє здобувачам початкової освіти не тільки засвоювати нові знання, а й розвивати інтелектуальні та соціальні компетенції, необхідні для успішної соціалізації та майбутнього навчання.

Стисло розглянемо найбільшпоширені методи розвитку критичного мислення. Так одним із ключових методів є мозковий штурм, який широко використовується для стимулювання креативності та генерування ідей. Цей метод полягає в тому, що учням пропонують висловлювати всі свої думки з певного питання без будь-якої критики або обмежень. Це створює вільну атмосферу для обговорення і стимулює учнів пропонувати нестандартні рішення. Дискусії також відіграють важливу роль у розвитку критичного мислення, оскільки дозволяють учням висловлювати різні точки зору, аргументувати свої позиції та вчитись слухати інших. У процесі дискусії учні не лише аналізують інформацію, але й вчаться формулювати свої думки, що розвиває здатність до логічного і послідовного мислення. Проєктна діяльність є ще одним ефективним інструментом для формування критичного мислення, оскільки вона стимулює учнів до самостійного пошуку інформації, аналізу та створення власних висновків. Рефлексивні завдання займають особливе місце у розвитку критичного мислення, оскільки вони дозволяють учням аналізувати власні дії та вивчати свої

думки. Це сприяє формуванню навичок самоаналізу та підвищує відповідальність за власне навчання. Вправи на аналіз і синтез є також важливими компонентами для розвитку критичного мислення. Вони включають завдання, де учні повинні порівнювати різні об'єкти, виявляти спільні та відмінні риси, класифікувати інформацію та робити узагальнення. Метод кейс-стаді або ситуаційний аналіз також використовується для розвитку критичного мислення, особливо в контексті аналізу соціальних та етичних проблем. Учні пропонується розглянути певну ситуацію або проблему, обговорити її з однокласниками, виявити можливі рішення і вибрати найоптимальніше з них.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, використання інструментів і методів для розвитку критичного мислення створює ефективне навчальне середовище, де учні не тільки засвоюють знання, але й вчаться мислити самостійно, аналізувати інформацію, ставити запитання і робити обґрунтовані висновки. Це сприяє формуванню компетентних, активних і відповідальних громадян, які здатні адаптуватися до викликів сучасного світу та самостійно приймати обґрунтовані рішення. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці системи вправ у розвитку критичного мислення здобувачів першого освітнього циклу початкової школи інструментами діяльнісного навчання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 24.07.2019 № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>.
2. Химинець А. Формування критичного мислення і творчих здібностей в учнів початкової школи: європейський вимір. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2019. С. 190–197. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27614/1/ФОРМУВАННЯ%20КРИТИЧНОГО%20МИСЛЕННЯ.pdf>.
3. Критичне мислення як провідна технологія в НУШ. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/kritichne-mislennya-yak-providna-tehnologiya-v-nush-344672.html>.
4. Пометун О. НУШ: розвиток критичного мислення в учнів початкової освіти : У своїх роботах Ол. Пометун досліджує інтеракт. методи навчання, що дозволяють дітям не лише от. Київ : Освіта, 2020. 190 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpraysivnykiv/Metody-%20Pometun.pdf>.
5. Лавруш Г. Розвиток критичного мислення в учнів початкових класів у рамках програми 'Інтелект України'. URL: <https://vseosvita.ua/library/ctattia-rozvytok-krytychnoho-myslennia-v-uchniv-pochatkovykh-klasiv-u-ramkakh-prohramy-intelekt-ukrainy-862642.html>.
6. Критичне мислення як підхід до життя. URL: <https://capital360.com.ua/samorozvytok/krytychne-myslennya-yak-pidhid-do-zhyttya/>.

7. Історія та роль Роналда Фішера та планування експерименту – Wiki ТНТУ.
Wiki ТНТУ. URL: https://wiki.tntu.edu.ua/Історія_та_роль_Роналда_Фішера_та_планування_експерименту.

**Світлана Попова,
Світлана Кондратюк**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО ЦИКЛУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НУШ

Анотація: У статті розглянуто та описано педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів другого циклу початкової освіти НУШ.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, педагогічні умови, здобувачі початкової освіти.

Постановка проблеми. Розвиток системи дошкільної освіти України здійснюється у відповідність до основних сучасних тенденцій розвитку педагогічної теорії та практики. Сьогодні основною метою освіти дітей у закладах дошкільної освіти, підготовка до самостійного незалежного життя через всебічний розвиток особистості дитини. Ця мета реалізовується через низку методичних та організаційних ресурсів, одним з яких є розвивальне середовище закладу дошкільної освіти. Адже, дошкільний вік в житті дитини є вирішальним для формування основних навичок, знань і цінностей. Однією з ключових складових успішної дошкільної освіти є організація розвивального середовища в закладі дошкільної освіти. Це середовище повинно створювати сприятливі умови для всебічного розвитку дітей, враховуючи їхні особливості та потреби. Зважаючи на актуальність досліджуваного питання, розглянемо ключові особливості організації розвивального середовища в закладах дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення поняття «середовище» в контексті закладу освіти присвячені здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Макаренко (розглядав поняття «оточуюче середовище»), Дж. Равен (ввів поняття «розвивальне середовище»), С. Позднякова, Н. Різник та ін.

Питання дослідження розвивального середовища закладу дошкільної освіти відображено у працях таких вчених як:

І. Карабаєва, Л. Терещенко, К. Крутій, С. Поздняков, Н. Різник, В. Слободчиков, В. Орлов, В. Панов, В. Давидов та ін.

Мета статті: з'ясувати роль розвивального середовища закладу дошкільної освіти у процесі формування всебічно розвиненої особистості дитини.

Виклад основного матеріалу. Заклад дошкільної освіти – це освітній інститут, що забезпечує можливість дітям отримати дошкільну освіту, розвиває їх фізичні, інтелектуальні і духовні здібності, сприяє соціальній адаптації та готовності до подальшого навчання.

У психологічних дослідженнях, середовище закладу освіти розглядається як контекст, де відбувається творчий саморозвиток особистості, охоплюючи умови, процеси і результати. Спільно з цим, у педагогічному вимірі середовище визначається як умови життєдіяльності дитини, формування її ставлення до ключових цінностей, засвоєння соціального досвіду, розвиток необхідних життєвих якостей особистості, а також як спосіб перетворення зовнішніх впливів у внутрішню структуру особистості і задоволення її потреб [1].

У науковій літературі концепція «освітнє середовище» розглядається з трьох основних позицій. По-перше, вона розглядається у вимірах соціальної педагогіки, як синтез діяльності навчальних закладів, сім'ї, громадських установ, а також інформаційно-культурного оточення. По-друге, це розглядається як комплексні матеріальні умови, які повинні відповідати педагогічним, ергономічним та санітарно-гігієнічним стандартам для навчально-виховного процесу. По-третє, воно розглядається як різноманітне та різнорівневе оточення, що оточує особу, формує її уявлення про світ, ставлення до людей, природи, соціальної реальності [2].

Метою створення розвивального освітнього середовища в дошкільному закладі є задоволення основних потреб особистості, що формується. Для того, щоб освітнє середовище виконувало свою розвивальну функцію, необхідно, щоб під час взаємодії його структурних складових воно мало наступні характеристики:

Гнучкість – здатність освітніх структур швидко перебудовуватися відповідно до змінюваних потреб особистості, відповідно до змін в навколишньому середовищі та суспільстві.

Безперервність – взаємодія та послідовність у діяльності елементів, що входять до освітнього середовища.

Варіативність – здатність адаптувати розвивальне середовище до змін потреб у навчальних послугах населення.

Інтегрованість – забезпечення вирішення виховних завдань за допомогою підсиленої взаємодії структур, що входять в середовище.

Відкритість – передбачення активної участі всіх учасників освіти в управлінні, демократизація методів навчання, виховання та взаємодії. Спрямовання на спільну діяльність усіх учасників освітнього процесу, здійснювану на основі педагогічної підтримки вихователя [2].

Розвивальне освітнє середовище переходить через три послідовних етапи у своєму розвитку. Перший етап – становлення – включає в себе розробку відповідної концепції та програми розвитку, створення необхідної документації, утворення органів управління, визначення фінансових та матеріальних ресурсів, а також пошук додаткових джерел фінансування.

Другий етап характеризується створенням умов для продуктивного функціонування розвивального середовища, залученням найбільш кваліфікованих та креативних спеціалістів, а також батьків, які розуміють та підтримують концепцію розвитку цього середовища.

Третій етап включає в себе постійний пошук ефективних засобів для подальшого вдосконалення освітнього середовища, проведення інноваційної дослідницької роботи та розширення спектру додаткових освітніх послуг у відповідності до потреб учасників педагогічного процесу [1].

Організація розвивального освітнього середовища включає в себе наступні аспекти: формування атмосфери доброзичливості, спрямованої на сприяння розвитку; орієнтацію на більш досвідчених учасників навчального процесу; надання можливості дітям для самостійної роботи. Розглянемо деякі з означених аспектів більш детально.

Роль вихователів. Вихователі в дошкільних закладах відіграють вирішальну роль у організації розвивального середовища. Вони мають бути педагогічними фахівцями, які розуміють особливості дошкільного віку та методи навчання дітей. Вихователі повинні створювати стимулююче середовище для розвитку мовних, когнітивних, соціальних та фізичних навичок. Вони також мають бути готові співпрацювати з батьками дітей, оскільки сім'я відіграє важливу роль у розвитку кожної дитини.

Групова та індивідуальна робота. Розвивальне середовище в дошкільному закладі має бути різноманітним і включати як групові,

так і індивідуальні заняття. Групові заняття сприяють соціалізації дітей, навчанню спільному спілкуванню та розвитку групових навичок. Індивідуальні заняття дають можливість кожній дитині розвивати свої особливості та потреби.

Ігровий підхід. Гра важлива для дошкільного віку, оскільки вона сприяє розвитку креативності, уяви та когнітивних навичок. Розвивальне середовище повинно бути насиченим різноманітними іграми та завданнями, які сприяють розвитку різних аспектів особистості дитини.

Використання новітніх технологій. Сучасні технології можуть бути важливим інструментом у створенні розвивального середовища в дошкільному закладі. Використання планшетів, комп'ютерів та інших пристроїв дозволяє дітям вчитися в інтерактивному форматі, розвивати навички роботи з сучасними технологіями [2].

Віповідно до Базового компоненту дошкільної освіти предметне середовище має забезпечувати:

- максимальну реалізацію освітнього потенціалу простору освітньої організації (групи, дільниці);
- наявність матеріалів, обладнання та інвентарю для розвитку дитячих видів діяльності;
- охорону та зміцнення здоров'я дітей, необхідну корекцію особливостей їхнього розвитку;
- можливість спілкування та спільної діяльності дітей та дорослих;
- рухову активність дітей, а також можливість для усамітнення [3].

Таким чином, важливою особливістю освітнього середовища є використання різних методів і засобів активізації діяльності дітей, що забезпечує розвиток творчих здібностей і найбільш повної самореалізації.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, освітнє середовище закладу дошкільної освіти має важливий вплив на розвиток особистості дітей, сприяючи їхній соціальній інтеграції, фізичному розвитку, навчанню та розвитку навичок. Загалом, організація розвивального середовища в закладах дошкільної освіти вимагає індивідуального підходу, розуміння особливостей дітей та їхніх потреб. Правильно створене середовище сприяє гармонійному розвитку дітей та формуванню основ для подальшого успіху в навчанні та житті.

Серед перспектив подальших досліджень вбачаємо питання організації предметно-розвивального середовища для навчальної діяльності дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карабаєва І. І., Терещенко Л. А. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/9.pdf>
2. Крутий К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія у 2-х ч. Київ : Освіта, 2009. Ч 1. 302 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти України (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyiosviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>.
4. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 408 с.
5. Енциклопедія освіти. За ред. В. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

**Анастасія Савченко,
Оксана Білер**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО ЦИКЛУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті висвітлено особливості розвитку емоційного інтелекту здобувачів другого циклу початкової освіти через компоненти емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

Ключові слова: емоційний інтелект, компоненти емоційного інтелекту, здобувачі другого циклу початкової освіти.

Постановка проблеми. Розвиток емоційного інтелекту (ЕІ) здобувачів другого циклу початкової освіти є важливим завданням, яке має значний вплив на формування гармонійної, емоційно стійкої особистості. В цей віковий період здобувачі освіти активно розвивають свої соціальні навички та вчать співпрацювати, розуміти себе та інших, а емоційний інтелект сприяє цьому розвитку. Оскільки, розвиток ЕІ допомагає дітям краще усвідомлювати й керувати власними емоціями, а це необхідно для здорової самооцінки та позитивного світосприйняття. ЕІ також сприяє розвитку когнітивних навичок, таких як критичне мислення і здатність до вирішення проблем. Крім того, діти з високим рівнем ЕІ здатні краще протистояти стресу і проявляти гнучкість у соціально-психологічних ситуаціях, що є надважливим у сучасних умовах життя в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті початкової освіти важливими є дослідження емоційного інтелекту О. Власова та Т. Щербан у своїх працях акцентують увагу на взаємозв'язку емоційного інтелекту з навчальною успішністю учнів початкових класів. Дослідники відзначають, що діти з розвиненим емоційним інтелектом краще адаптуються до шкільного середовища та демонструють вищі академічні результати. Значний внесок у розуміння розвитку емоційного інтелекту молодших школярів зробили українські науковці М. Шпак та О. Санникова, які розробили методики діагностики та розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку. Сучасні дослідження Н. Коврига та Е. Носенко розкривають важливість створення емоційно сприятливого освітнього середовища для розвитку емоційного інтелекту учнів. Науковці наголошують на необхідності впровадження спеціальних програм емоційного розвитку в початковій школі.

Аналіз останніх публікацій свідчить про зростання уваги до проблематики розвитку емоційного інтелекту в контексті Нової української школи. Дослідники О. Савченко та Н. Бібік підкреслюють важливість інтеграції емоційно-ціннісного компонента в освітній процес початкової школи.

Мета статті – дослідити особливості розвитку емоційного інтелекту здобувачів другого циклу початкової освіти через компоненти емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Компоненти емоційного інтелекту для початкової освіти, включають: *самосвідомість* – допомагає здобувачам початкової освіти-розуміти свої почуття та емоції. Це розвивається шляхом відчуття, рефлексії та усвідомлення своїх дій; *самоконтроль* – допомагає учням початкових класів розуміти, як керувати власними емоціями та реакціями. Навчання стратегій таких, наприклад, як дихання, раціональне мислення та способи розвантаження можуть бути досить корисними; *емпатія*. Важливо навчити здобувачів початкової освіти співчувати та розуміти почуття інших людей. Заохочення міжособистісних навичок, які сприяють співпраці та розумінню інших, може допомогти у розвитку емпатії; *соціальні навички*. Вміння встановлювати та підтримувати здорові стосунки є важливими для емоційного інтелекту. Учні початкових класів повинні вчитися взаємодіяти з однолітками, розв'язувати конфлікти та співпрацювати з іншими людьми; *управління власним станом*. Важливо навчати здобувачів початкової освіти ефективним способам маніпуляції своїми

емоціями у ситуаціях стресу або невпевненості. Це може включати стратегії, такі як позитивне мислення, визначення цілей та планування; *прийняття ризику та навчання з помилок*. Учням початкових класів слід навчатися впорядковувати свої емоції щодо невдач та помилок і розвивати навички непередбачуваності [4].

Розглянемо кожную зі визначених складових емоційного інтелекту відповідно до тематики даного дослідження.

Самосвідомість означає усвідомлення себе як індивіда, знання своїх особливостей, потенціалу та ролі у суспільстві. Основна мета формування самосвідомості в початковій освіті полягає в тому, щоб здобувачі початкової освіти мали можливість розуміти себе, свої почуття, думки та дії, а також були здатними аналізувати свої вчинки та приймати відповідальні рішення [5]. Одним зі способів розвитку самосвідомості є стимулювання самовизначення учнів початкових класів, тобто дозволяти їм обирати теми для вивчення, проявляти свою творчість та цікавитися світом навколо. Також важливо сприяти усвідомленню власного потенціалу шляхом підтримки самовираження, пошуку власних сильних сторін та заохочення до самотійності. Крім того, важливо активно залучати здобувачів початкової освіти до вирішення проблем і конфліктних ситуацій, спонукаючи їх розмірковувати, аналізувати та шукати альтернативи. Це допоможе розвивати критичне мислення та сприятиме формуванню самосвідомого ставлення до власної поведінки. Зазначимо, що завдяки розвитку самосвідомості в початковій освіті учні отримують можливість розкрити свій потенціал та стати активним учасником освітнього процесу [3].

Щодо складової «самоконтроль», то його розвиток сприяє формуванню самотійності, відповідальності та навчає контролювати власні дії. Основні принципи самоконтролю в початковій освіті можуть включати: установлення чітких правил і очікувань: здобувачі початкової освіти повинні знати, які дії є прийнятними і які – ні, і мати зрозумілі правила поведінки; засвоєння стратегій самоконтролю [5]. Учні початкових класів можуть вчитися відсторонятися від відволікаючих факторів і сконцентруватися на завданні, вправлятися у встановленні планів та досягненні цілей; розвиток рефлексивного мислення. Здобувачі початкової освіти мають здатність аналізувати свою поведінку та подумки, розуміти, як вона впливає на навколишніх і робити висновки про те, як можна покращити свою самоконтроль; створення сприятливого середовища. Педагоги та батьки можуть створювати сприятливі умови

для самоконтролю, наприклад, шляхом надання простору для помилок, навчання стратегій релаксації та власне саморегуляції; мотивація та похвала. Так, учні початкових класів відчують більшу мотивацію, коли отримують позитивний зворотній зв'язок та похвалу за свої зусилля у самоконтролі [1]. Відзначаємо, що для здобувачів початкової освіти важливо розвивати навички самоконтролю, оскільки це допоможе їм у подальшому житті, в навчанні та взаєминах з іншими людьми.

Щодо виховання емпатії в *учнів початкових класів*, то освітні програми початкової школи повинні сприяти розвитку емоційного і соціального інтелекту, а також навичок співчуття та розуміння. Педагоги та батьки повинні виступати як приклади емпатичної поведінки. Здобувачі початкової освіти мають бачити, як дорослі виявляють співчуття та розуміння до інших людей; вправи на розвиток емпатії. Так, можна проводити різноманітні ігри та вправи, що сприяють розвитку емпатії. Наприклад, учні початкових класів можуть виконувати рольові ігри, в яких їм потрібно уявити себе на місці іншої людини та відчувати її емоції; вивчення різноманітності. Власне при вивченні різних культур, традицій та історій, здобувачі початкової освіти можуть розширювати своє розуміння різноманітності та розвивати почуття співчуття до інших людей; виховання позитивного мовлення. Педагоги та батьки можуть навчати дітей висловлювати власні емоції та почуття; групова співпраця [5].

Розглядаючи складову «соціальні навички» зазначимо, що вони допомагають учням початкових класів розвивати вміння спілкуватися, співпрацювати з іншими та будувати стосунки. Ось кілька принципів, що можуть сприяти розвитку соціальних навичок у початковій освіті: **комунікація** – вчити дітей слухати уважно та висловлювати свої думки чітко. Розглядати приклади ефективної комунікації та вправи з підвищення навичок спілкування; **співпраця** – надавати можливість здобувачам початкової освіти працювати в групах та виконувати спільні завдання. Розглядати значення та переваги співпраці; **розвиток емпатії** – вчити учнів початкових класів розуміти почуття й потреби інших людей. Сприяти розвитку способу вираження емоцій та вмінню співчувати; **розв'язання конфліктів** – навчати дітей вирішувати конфліктні ситуації мирним шляхом та шукати компроміси. Заохочувати до використання взаємопорозуміння та пошуку взаємовигідних рішень; **культура поведінки** – навчати здобувачів початкової освіти

вітатися, виражати подяку, виконувати правила етикету та культурного спілкування [5]. Дані принципи можна впроваджувати у різноманітні види діяльності та уроки, щоб розвивати соціальні навички учнів початкових класів і допомагати їм взаємодіяти з оточуючими людьми.

Управління власним станом охоплює стратегії, які допомагають здобувачам початкової освіти розпізнати та адекватно реагувати на свої емоції. Це може включати різні методи, такі як дихальні техніки, усвідомленість, збереження позитивного мислення та розвиток стресостійкості. Учні початкових класів досить часто стикаються з сильними емоціями – від радості до гніву – та вміння їх контролювати є критично важливим. Дослідження (М. Шпак, О. Лящ та ін.) показують, що управління емоціями позитивно впливає на навчальний процес [2; 5]. Наприклад, учні початкових класів, які вміють регулювати свої емоції, легше справляються з конфліктами, успішніше навчаються та показують вищі результати у навчанні.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, другий цикл початкової освіти в Україні є досить складним, але водночас надзвичайно важливим етапом у становленні особистості дитини. На даному етапі багато вітчизняних ЗЗСО не приділяють достатню увагу розвитку емоційного інтелекту. Проте, розвиток емоційного інтелекту в початковій освіті є необхідним. Власне складові емоційного інтелекту для початкової освіти, включають: самосвідомість – допомагає здобувачам початкової освіти—розуміти свої почуття та емоції; самоконтроль – допомагає учням початкових класів розуміти, як керувати власними емоціями та реакціями; емпатія. Перспективи подальших розвідок можуть бути пов'язані з розробки системи вправ для розвитку емоційного інтелекту здобувачів другого циклу початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калошин В. Ф., Безносюк О. О., Лемешко Ю. П. Вплив емоцій на ефективність навчального процесу. Практична психологія та соціальна робота. 2018. №1. С. 72-74.
2. Лящ О. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 22. С. 321-323.
3. Носенко Е. Л., Четверик-Бурчак А. Г. Посібник до вивчення курсу «Теорія емоційного інтелекту». Дніпропетровськ, 2014. 73 с.
4. Подофей С.О. Емоційний інтелект та особливості його становлення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки», 2019 Вип. 3. Том. І. С. 246-249.
5. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів: монографія Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. 372 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті визначено та обґрунтовано **педагогічні умови** формування творчої особистості **здобувачів початкової освіти**. В основу реалізації педагогічних умов лягла організація і проведення нестандартних уроків з використанням інтерактивних технологій проблемного бачення (технологія ТРВЗ).

Ключові слова: творча особистість, педагогічні умови, позитивна мотивація, інтерактивні технології, нестандартні уроки.

Постановка проблеми. Сучасне оновлення системи освіти передбачає формування креативної, здатної до самореалізації, відповідальної за свій розвиток та за суспільство особистості, що зокрема зумовлює потребу розвитку творчих здібностей особистості здобувачів освіти. У складних, постійно змінюваних умовах найкраще орієнтується, адаптується, приймає рішення, людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування й використання нового: ідей, задумів, нових підходів, рішень. Тож проблема формування творчої особистості, збагачення інтелектуального та культурного потенціалу підростаючого покоління набула особливої вагомості в умовах зміцнення української державності. Це спричиняє необхідність вдосконалення й упровадження інноваційних технологій та реалізацію нових підходів до розвитку здатності учнів до творчості в умовах сучасного освітнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема формування та розвитку творчої особистості висвітлена в дослідженнях Г. Костюка, О. Кульчицької, В. Рибалки, С. Сисоевої та інших. Серед науковців, які наголошували на сенситивності молодшого шкільного віку до творчості, варто відзначити Н. Бібік, М. Богайчук, О. Матвієнко, О. Митник, В. Тименко та інші. Так, І. Бех довів, що молодший шкільний вік є періодом становлення креативності. Значна кількість наукових праць О. Савченко, В. Моляко, М. Лазарева присвячена дослідженню творчого процесу, проблемі розвитку творчих здібностей та виховання творчої особистості здобувачів освіти. У наукових роботах К. Нечепоренко, С. Доценко підтверджено позитивну роль творчості у стимулюванні пізнавальних інтересів учнів, допитливості, дослідницької активності, здат-

ності до знаходження оригінальних рішень та прогнозування.

Грунтовних досліджень вимагає проблема формування творчих здібностей в умовах суб'єкт-об'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, що переорієнтовує викладання із авторитарного керування навчальною діяльністю здобувачів освіти на гнучке стимулювання процесу учіння з елементами творчої самостійності.

Мета публікації полягає у визначенні та впровадженні педагогічних умов формування творчої особистості здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на результати наукових досліджень можна стверджувати, що на сьогоднішній день відсутнє однозначне визначення творчих здібностей та єдиного підходу до їх структурування. Так, у даному дослідженні поняття «творча особистість», розуміємо як властивість особистості виявляти розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують їй здатність породжувати оригінальні ідеї, створювати неповторні, унікальні продукти творчої діяльності [3].

Проведений аналіз психолого-педагогічних джерел та результати констатувального етапу експерименту дозволили прийти висновків, що для підвищення рівня сформованості творчої особистості слід застосовувати інтерактивні технології та впроваджувати нестандартні форми організації навчання. Враховуючи зазначене вище, до педагогічних умов, які передбачають цілеспрямоване формування творчої особистості здобувачів початкової освіти в процесі реалізації природничої освітньої галузі, відносимо наступні:

- формування в учнів позитивної мотивації до творчої діяльності;
- використання інтерактивних технологій у формуванні творчої особистості здобувачів початкової освіти в процесі реалізації природничої освітньої галузі;
- організація та проведення нестандартних уроків у процесі реалізації природничої освітньої галузі (уроки-диспути, або уроки комунікативно-дослідницької спрямованості) з метою формування творчої особистості здобувачів початкової освіти.

Обґрунтуємо детальніше кожну педагогічну умову, з метою розкриття їхнього змісту. Перша педагогічна умова – формування в учнів позитивної мотивації до творчої діяльності. Внутрішня мотивація молодшого школяра, на думку О. Савченко, пов'язана із самим процесом творчості, її результатами є нестійкою, а інтерес

виявляється переважно до процесу. Вольові зусилля до подолання труднощів, наполегливість у досягненні мети, характерні для учнів молодшого шкільного віку ситуативно [2]. Сильна мотивація є додатковим стимулом для розвитку творчих умінь. Дитина, яка вмотивована до творчої діяльності, маючи невисокий рівень розвитку здібностей, здатна досягнути більш високих результатів, ніж та, яка має хороші природні задатки, але зовсім не виявляє активності до їх розвитку [1].

У своїй роботі, формування позитивної мотивації відбувалося через похвалу вчителя, схвальну оцінку роботи учня, підтримку здобувача освіти у виборі засобів, необхідних для втілення творчого задуму. Головне завдання вбачали у знаходженні індивідуального підходу до кожного учня, стимулювали до творчості. Під час уроку створювали доброзичливу й творчу атмосферу, а критика та категоричні оцінки на адресу учня були відсутні, саме це, на наш погляд, сприяло вияву творчої активності. Наприклад, під час уроків використовували такі форми похвали та заохочення: «Це набагато краще», «Ти робиш гарну роботу», «Ти близький до істини», «Ти швидко вчишся», «Ще трішечки часу, і в тебе вийде», «Ти сьогодні перевершив сам себе».

Також, вважаємо, що мотивує до творчої діяльності проведення нестандартних уроків (урок-подорож, урок-гра, інтерактивні уроки тощо) та використання на них улюблених героїв мультфільмів чи казок (наприклад, героями наших уроків були: «Фіксики», «Супер-герої», казкові Феї, «Пес Патрон», «Смішарики», «Черепашки Ніндзя»). За такого підходу, молодші школярі активізували фантазію, мислення, розкривали творчий потенціал. Вони із великим задоволенням виконували творчі завдання, вправи, розв'язували проблеми.

Друга педагогічна умова була реалізована через інтерактивні технології проблемного бачення (технологія ТРВЗ) для розвитку уяви і фантазії, мисленнєвої діяльності, оригінальних, нестандартних ідей. ТРВЗ – теорія розв'язання винахідницьких завдань, це новий інструмент для розвитку творчих здібностей учнів початкових класів. Головна мета ТРВЗ – формування системного творчого мислення, фантазії.

Нами розроблені нестандартні уроки, які передбачали урахування принципів побудови занять з ТРВЗ у початковій школі: мінімум повідомлення інформації, максимум міркувань; оптимальна форма організації обговорення проблемних ситуацій – «мозко-

вий штурм»; системний підхід (все в світі взаємопов'язане, і будь-яке явище має розглядатися в розвитку); включення в процесі пізнання всіх доступних для дитини розумових операцій і засобів сприйняття (аналізаторів, причинно-наслідкових висновків і висновків, зроблених самостійно; предметно-схематичною наочності); обов'язкова активізація творчої уяви.

Елементами інтерактивних технологій проблемного бачення виступали інтерактивні методи: «Мозковий штурм», «Вирішення проблем», «Дерево рішень», «Займи позицію», «Зміни позицію», «Карусель», «Два – чотири – всі разом», «Діалог», «Акваріум». Так, наприклад, інтерактивний метод «Займи позицію» дає можливість висловитися кожному учневі, продемонструвати різні думки з обговорюваної проблеми, обґрунтувати свою позицію, або змінити її, за умови переконання та наведення вагоміших аргументів. Порядок проведення передбачає дотримання таких етапів: оголошення вчителем теми та висловлення думок учнів з досліджуваної проблеми; запис на 2–5 плакатах чітко сформульованих думок; вибір учнем плакату із позицією, яка відповідає його точці зору; підготовка учнів до обґрунтування власної думки; перехід в іншу групу, в разі зміни власної точки зору, пояснення причин переходу; наведення переконливих аргументів протилежної сторони.

Для реалізації третьої педагогічної умови розроблені нестандартні уроки з курсу «Я досліджую світ» (природнича ОГ), підібрані методичні прийоми, принципи відбору навчального змісту, види навчальної діяльності учнів, які залишаючись, по суті, загальнопедагогічними, були спрямовані на залучення учнів до творчої діяльності, як основи формування й розвитку творчої особистості. Надзвичайне значення мали уроки, на яких застосовували методичні поради при роботі з ТРВЗ-технології. Наведемо деякі приклади:

1. Формулювали учням проблему у вигляді протиріччя. Наприклад, *«дощ повинен йти, щоб був хороший урожай, і його не повинно бути, щоб цей врожай можна було вчасно прибрати»*.
2. Придумували для учнів і разом з учнями нові винахідницькі завдання. Наприклад, *«він багато хвалився, за що і поплатився. (Колобок). Він її звільнив, тому що полюбив. (Царівна-жаба). Покохавши, вона зробила неможливе. (Червоненька квіточка)»*.
3. Навчали учнів у всьому бачити хороші і погані сторони. Наприклад, *«вогонь – добре чи погано? Доброта – добре чи погано?»*

Таким чином, ТРВЗ, з одного боку, – цікава гра, з іншого – розвинений акт розумової активності дитини через творчість.

Подальша робота мала більш складний характер: її зміст потребував розв'язання завдань за допомогою фактів, суджень, використання набутих знань про природу, досвіду спостережень у природі, розуміння особистої причетності до розв'язання проблем. Такі завдання допомагають виявити різні позиції з певної проблеми або зі складного питання та залучити дітей до активної роботи. Виконуючи їх, учень має можливість зрозуміти мотиви свого або чужого вчинку, доцільність вибору певного взірця, відповідним чином спланувати свою діяльність.

Висновки. Отже, впровадження педагогічних умов формування творчої особистості **здобувачів початкової освіти в процесі реалізації природничої освітньої галузі** дало змогу реалізувати такі завдання: мотивувати молодших школярів до творчої діяльності; розвивати творчі вміння молодших школярів та коригувати їх; розкрити творчий потенціал учнів; налагодити взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у визначенні педагогічних умов формування творчої особистості здобувачів початкової освіти в освітньому процесі НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільїна Н. М. Психологія творчості та обдарованості : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2018. 227 с.
2. Савченко О. Я. Виховний потенціал освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання. Київ : Богдан, 2009. 226 с.
3. Сисоєва С. О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно- орієнтованого навчання. *Гуманітарні науки*. 2001. № 1. С. 110–118.

**Чжан Мінчжу,
Оксана Білер**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ ВПРАВ З РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація: У статті розглянуто теоретичні основи системи вправ з розвитку лідерських якостей здобувачів початкової освіти на уроках англійської мови. Надано приклад вправи, що входить до означеної системи.

Ключові слова: розвиток, лідерські якості, здобувачі початкової освіти.

Постановка проблеми. Формування нових політичних, соціально-економічних та соціокультурних відносин у суспільстві значною мірою залежить від активної життєвої позиції особистості,

її здатності брати участь у демократичному управлінні та лідирувати у різних аспектах життя [1]. Зміна суспільних пріоритетів, де головною цінністю стає особистість, вимагає від сучасної системи освіти створення інноваційного, соціально-педагогічного середовища, яке сприяє розвитку лідерських якостей у школярів. Це середовище має базуватися на гуманістичних і демократичних засадах, принципах толерантності та партнерської взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених розвитку лідерських якостей здобувачів початкової освіти на уроках англійської мови, свідчить про зростаючий інтерес до цієї теми в контексті сучасної педагогічної практики. Основною метою таких досліджень є інтеграція лідерських компетенцій у навчальні програми для створення умов, що сприяють всебічному розвитку учнів. Згідно з дослідженнями, ключову роль у розвитку лідерських якостей відіграють активні методи навчання. Дослідження . Нестулі, С. Нестулі, Н. Кононец [4] демонструють ефективність таких підходів, як групова робота та рольові ігри, що сприяють розвитку вміння комунікувати і координувати дії з іншими учнями. П. Ковальчук [2] також акцентує увагу на важливості проектних завдань, під час яких учні можуть проявити ініціативу та лідерські здібності. Інтерактивні методи, як-от дебати, ігрові симуляції та групові презентації, є ефективними інструментами для розвитку лідерських якостей. Вони сприяють підвищенню мотивації учнів і дозволяють їм застосовувати англійську мову у реальних комунікативних ситуаціях. Г. Корнюш [3] підкреслює, що такі методи не лише розвивають мовні навички, але й формують в учнів впевненість у собі та вміння вести за собою інших.

Педагогічні дослідження показують, що найбільш ефективним підходом є поєднання мовних вправ із завданнями, що потребують вирішення проблемних ситуацій та командної взаємодії. Це сприяє розвитку стратегічного мислення та підвищенню рівня соціальної компетентності. Результати досліджень Т. Єрмак, [2] демонструють, що учні, які брали участь у таких заняттях, демонструють кращі лідерські та комунікативні навички. Тому розробка системи вправ, спрямованої на розвиток лідерських якостей у здобувачів початкової освіти на уроках англійської мови, є нагальною проблемою, враховуючи потребу у формуванні лідерства серед учнівської молоді.

Мета статті: *стисло окреслити теоретичні основи системи вправ з розвитку лідерських якостей здобувачів початкової освіти на уроках англійської мови.*

Виклад основного матеріалу. В. Ягоднікова визначає лідерські якості – це сукупність особистісних рис, що сприяють ефективному лідерству. Це індивідуально-особистісні та соціально-психологічні характеристики, які допомагають людині впливати на групу й досягати поставлених цілей. В. Ягоднікова виділяє чотири ключові компоненти: *мотиваційний* – включає самовпевненість, прагнення до досягнень, бажання самоствердження та самореалізації; *емоційно-вольовий* – охоплює врівноваженість, позитивний емоційний стан і наявність вольових якостей; *особистісний* – передбачає здатність впливати на інших, творче мислення, комунікативні й організаторські здібності; *діловий* – це вміння приймати правильні рішення в непередбачуваних ситуаціях, готовність брати відповідальність і організаторські навички [7].

Доречним буде навести думку Н. Сушик [5], яка визначає лідерські якості як риси, які забезпечують ефективне лідерство, тобто здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі.

О. Тихомирова додає до цього класифікацію якостей лідера на загальні та специфічні. Загальні якості притаманні не тільки лідерам, а й тим, хто хоче ними стати: компетентність, організованість, активність, ініціативність тощо. Специфічні ж характеризують власне лідерські здібності, такі як організаторська проникливість і вміння здійснювати психологічний вплив [6].

З урахуванням вікових особливостей здобувачів початкової освіти доцільно виділити якості, які забезпечують ефективне лідерство: цілеспрямованість, відповідальність, моральність, толерантність, чесність, справедливість, креативність, комунікабельність, працездатність, рішучість, самостійність, наполегливість, упевненість у собі, врівноваженість та прагнення до самовдосконалення. Цей підхід підкреслює необхідність системного формування лідерських навичок у школярів у межах освітнього процесу.

Само їх формування і лягло в основу системи вправ для розвитку лідерських якостей у здобувачів початкової освіти на уроках англійської мови, що опираються на міждисциплінарний підхід й поєднує психологію розвитку, педагогіку і методику викладання іноземної мови. Означена система вправ має будуватися на засадах принципу кооперативного навчання, використання

цифрових технологій для організації інтерактивних завдань.

Здобувачі початкової освіти (діти віком 6–10 років) перебувають на стадії активного формування самосвідомості та соціальних навичок. На цьому етапі дуже важливо закладати основи лідерських якостей через вправи, що стимулюють емоційний інтелект, уміння взаємодіяти з іншими та брати на себе відповідальність. Завдання повинні відповідати віковим особливостям, сприяти розвитку впевненості у своїх силах та вмінню спілкуватися. Лідерські вправи повинні включати рольові ігри, обговорення та проєктну діяльність, що розвивають навички співпраці та управління, базуються на інтерактивних методах, що забезпечують можливість здобувачів висловлювати власну думку та брати активну участь у прийнятті рішень.

Означені вправи для розвитку лідерських якостей повинні містити елементи аналізу, планування, вирішення проблем і рефлексії. Наприклад, вправи на створення міні-проєктів з тематики, що стосується вивчення англійської мови, сприяють розвитку організаційних навичок. Інтерактивні ігри можуть моделювати ситуації, у яких діти повинні проявляти ініціативу та координацію. Особливо ефективними є вправи, що спонукають здобувачів освіти до дискусій, де вони можуть практикувати аргументацію та лідерство в команді. У свою чергу, рольові ігри на уроках англійської мови дозволяють дітям відчувати себе у різних соціальних ролях, що сприяє розвитку емпатії та уміння приймати рішення в умовах невизначеності.

За логікою викладу матеріалу наведемо приклад однієї з вправ, що входить до пропонованої нами системи. Вправа «Капітан команди» реалізуються не лише для того, щоб учні навчалися взаємодіяти між собою, але й брали на себе відповідальність за рішення, проявляли ініціативу та підтримували товаришів. На початку уроку вчитель об'єднує клас у групи по 4-5 учнів та обирає капітана для кожної групи. Капітан, який може змінюватися після кожного завдання, координує роботу команди, пояснює завдання і підтримує рівномірну участь усіх учасників. Здобувачам початкової освіти пропонуються завдання у формі карток із ситуаціями, які вони мають вирішити англійською мовою. Наприклад, учні можуть розробити план проведення класного заходу чи знайти рішення для допомоги новому учневі інтегруватися до колективу. Це стимулює учасників до використання англійської для обговорення, ухвалення рішень та організації презентації результатів своєї роботи. Капітан

виступає перед класом з презентацією рішень своєї команди, відповідає на запитання та обговорює стратегії, які допомогли їм досягти результату. Наприкінці вчитель разом з учнями аналізує виступи, відзначає проявлені лідерські якості, комунікаційні навички та вміння організувати роботу команди. Така вправа сприяє розвитку самостійного мислення, креативності, соціальної відповідальності та навичок публічної презентації.

Висновки і перспективи дослідження. Система вправ, що включають інтерактивні завдання, групові проекти, рольові ігри та дебати, допомагають дітям не лише освоювати іноземну мову, а й набувати критично важливих соціальних навичок. Розвиток лідерських якостей сприяє формуванню впевненості, здатності працювати в команді, аналізувати проблеми та знаходити ефективні рішення. Застосування таких вправ під час уроків іноземної мови є необхідним для підготовки здобувачів освіти до подальшого навчання та соціалізації, забезпечуючи їм основу для особистісного та професійного зростання в майбутньому. Подальшими перспективами наукових розвідок вбачаємо практичну перевірку пропонованих нами системи вправ розвитку лідерських якостей здобувачів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калашнікова С.А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : монографія. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.
2. Ковальчук, В., Єрмак, Т. Формування лідерських навичок в учнів закладів загальної середньої освіти: методичний посібник. Житомир: ПП «Рута», 2023. 56с.
3. Корнюш Г. Формування м'яких навичок у студентів закладів вищої освіти в контексті навчання іноземних мов. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. 2020. № 36. С. 99–110. URL: https://periodicals.karazin.ua/language_teaching/article/view/15689
4. Нестуля О.О., Нестуля С. І., Кононец Н. В. Дидактика лідерства. Сучасні погляди на формування лідерської компетентності здобувачів вищої освіти: монографія / О. Полтава : ПУЕТ, 2021. 591 с.
5. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 2013 <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4289/3/sushyk.pdf>
6. Тихомирова О. Виховання лідера *Шкільний світ*. 2009, № 8. С. 19–23.
7. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому процесі загальноосвітньої школи *Наука і освіта*. 2004, № 7. С. 328–330.

СЕКЦІЯ № 4

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анастасія Василенко,
Ольга Шаповалова

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розкрито сутність понять «імідж», «імідж закладу дошкільної освіти», «управлінська культура керівника»; визначено ключові елементи іміджу закладу дошкільної освіти (візуальний імідж, професійний імідж, функціональний імідж, емоційний імідж, зовнішньо-комунікаційний імідж); окреслено роль управлінської культури керівника у формуванні іміджу закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: імідж, управлінська культура керівника, імідж закладу дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Сучасна дошкільна освіта стикається з новими викликами, що вимагають від керівників закладів високого рівня професійної компетентності для забезпечення позитивного іміджу установи та довіри з боку суспільства. Адже саме керівники закладів дошкільної освіти відіграють ключову роль у формуванні якісного освітнього процесу, сприятливої психологічної атмосфери та позитивного сприйняття закладу батьками і громадою. При цьому важливим компонентом успішного керівництва є управлінська культура керівника, яка охоплює його комунікативні здібності, етику, організаційні навички та ціннісні орієнтири. Проте досі залишається недостатньо дослідженим вплив управлінської культури на імідж закладів дошкільної освіти, а також її конкретні прояви в цій сфері. Відсутність системного підходу до формування управлінської культури керівників ускладнює процес створення привабливого іміджу таких закладів, що може впливати на їх ефективне функціонування і сприйняття громадою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що важливі досягнення в розвитку поняття «імідж» належать закордонним (Б. Андерсон, К. Боулдінг, С. Вільямс, Ф. Джефкінс, М. Моффіт та ін.) та вітчизняним (Н. Барні, Н. Волкова, Л. Данильчук, Г. Дідух, Т. Довга,

А. Калюжний, І. Лебідь, О. Панасюк та ін.) вченим.

Вивченню управлінської культури присвячено роботи низки вітчизняних і закордонних науковців, як І. Бойко, С. Борнер, Р. Вебер, О. Віханський, О. Дейнеко, К. Евард, Х. Грютер, В. Крамчанін, І. Марченко, А. Наумов, Г. Єльнікова, Л. Пашко, Р. Рютингер, В. Святоха, В. Фісенко та ін. Вчені одноголосні в думці, що управлінську культуру можна трактувати не лише як умову успішного управління, але й як його невід'ємну складову та одну з основних характеристик суб'єкта управлінської діяльності.

Незважаючи на чималу кількість досліджень, питання впливу управлінської культури керівника на формування іміджу закладу дошкільної освіти потребує подальшого аналізу.

Мета статті: окреслити роль управлінської культури керівника у формуванні іміджу закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Поняття іміджу в освітньому середовищі розглядається як комплексне явище, що охоплює репутацію закладу, його сприйняття зовнішнім середовищем та внутрішніми учасниками освітнього процесу. Науковці (Н. Барна [2], О. Лавренєва, А. Арбузова [5] та ін.) зазначають, що імідж відображає загальний рівень довіри до закладу, його естетичну привабливість, інноваційний потенціал та морально-етичні цінності, які заклад декларує і впроваджує у власну діяльність.

Згідно з дослідженнями українських вчених, формування позитивного іміджу передбачає наявність стратегічного підходу до розвитку освітнього закладу, зокрема, створення й підтримку унікальних освітніх програм, що відповідають потребам сучасних дітей та їхніх батьків [6]. Позитивний імідж сприяє зростанню попиту на послуги закладу, що стає вирішальним фактором в умовах зростаючої конкуренції.

Для закладу дошкільної освіти імідж – це цілісне уявлення про заклад, що складається в свідомості батьків, працівників, дітей, місцевої громади та інших стейкхолдерів. Це уявлення охоплює думки та емоції, які викликає заклад, що є результатом його освітньої, виховної, комунікативної та адміністративної діяльності.

Відомо, що імідж закладу дошкільної освіти залежить від наявності низки ключових елементів.

Візуальний імідж – фізичний і символічний образ закладу, який охоплює логотип, оформлення простору, кольорову гаму та інші візуальні елементи, що асоціюються з брендом закладу. У випадку закладів дошкільної освіти цей аспект охоплює також естетичне оформлення приміщень, що створює затишок і привабливість для

дітей і батьків.

Професійний імідж – сукупність характеристик, які відображають компетентність і професіоналізм педагогічного колективу закладу дошкільної освіти. Він формується завдяки високому рівню знань і навичок вихователів, їхній здатності ефективно взаємодіяти з дітьми та батьками, а також створювати атмосферу довіри та підтримки. Професійний імідж будується на індивідуальному підході вихователів до кожної дитини та партнерських відносинах з батьками, що сприяє підвищенню рівня довіри до закладу.

Функціональний імідж – пов'язаний із якістю освітніх послуг, які надає заклад, тобто з його основною функцією як освітнього закладу. Тут важливою є якість освітніх програм, сучасність освітніх методик і технологій, інтеграція інноваційних підходів і забезпечення можливостей для всебічного розвитку дітей.

Емоційний імідж – відображає ті емоції, які заклад викликає у його клієнтів (батьків, дітей) та персоналу. В основі емоційного іміджу лежить психологічна атмосфера закладу, стиль спілкування, наявність підтримки та турботи, емоційний комфорт, який створюють керівник і педагоги.

Зовнішньо-комунікаційний імідж – охоплює способи взаємодії з батьками, громадою та іншими зовнішніми стейкхолдерами через різні комунікаційні канали. Сучасний зовнішньо-комунікаційний імідж, який формується через соціальні мережі, вебсайт закладу, відгуки батьків та прямий зв'язок з громадою, є важливим інструментом для створення позитивного образу закладу та залучення довіри громадськості.

Управлінський імідж – відображає рівень професіоналізму та культуру управління керівника, який формує сприйняття закладу серед педагогічного колективу, батьків і громади. Управлінська культура керівника, що охоплює стиль комунікації, етичні принципи, організаційні навички та адаптивність до змін, створює сприятливі умови для розвитку закладу і підсилює довіру до нього. Високий рівень управлінської культури забезпечує позитивне емоційне сприйняття серед усіх учасників освітнього процесу, що сприяє підвищенню репутації та залученню нових клієнтів.

Як бачимо, імідж закладу дошкільної освіти є важливою складовою його успішного функціонування та привабливості для батьків, громади й суспільства загалом. Формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти залежить від багатьох чинників, зокрема, від професійної компетентності педагогів, якості освітніх послуг, відкритості у співпраці з батьками. Однак, ключову роль у

цьому процесі відіграє управлінська культура керівника, яка безпосередньо впливає на атмосферу в колективі, організаційний клімат і репутацію закладу в цілому. З огляду на це, розкриємо роль управлінської культури керівника у формуванні іміджу закладу дошкільної освіти.

Акценти нашого дослідження фіксують погляд на тлумаченні феномену «управлінська культура». Аналіз наукових джерел дав змогу стверджувати, що у сучасному науковому просторі зустрічаються різні його тлумачення. Так, І. Бойко [3] вказує, що управлінська культура відображає рівень та метод творчої самореалізації керівника в управлінській діяльності, що охоплює засвоєння, передачу та створення цінностей і технологій у процесі управління освітнім закладом. В. Святоха [8] розкриває це поняття через сукупність інтегрованих рис управлінських якостей, що включає ціннісні основи діяльності, гуманістичні моделі поведінки, відповідний стиль управління та інноваційні технології управління. О. Кравчук [4] тлумачить його формою професійної культури, яка відображає складний динамічний процес та ступінь творчої самореалізації особистості, тому важливо постійно вдосконалювати і розвивати її відповідно до соціальних вимог управлінської діяльності.

Зважаючи на подані визначення, у контексті теми нашого дослідження, визначимо сутність управлінської культури керівника закладу дошкільної освіти як інтеграцію професійних і особистісних якостей, які визначають його стиль управління, ціннісні орієнтири, гуманістичний підхід, готовність до інновацій та прагнення до постійного професійного розвитку, що в кінцевому результаті впливає на якість освітнього процесу та атмосферу в колективі.

Згідно з результатами досліджень сучасних науковців [4; 7; 8 та ін.], управлінська культура є критично важливою для формування сприятливого іміджу закладу дошкільної освіти, адже вона визначає стиль керівництва та комунікації як із працівниками, так і з батьками. Продуктивний стиль управління передбачає активне залучення педагогічного колективу до прийняття рішень, надання можливостей для професійного розвитку та створення сприятливих умов для ефективної роботи. Це не лише підвищує ефективність роботи, але й формує позитивне ставлення до закладу як з боку співробітників, так і з боку батьків.

Управлінська культура керівника закладу дошкільної освіти визначає підходи до вирішення організаційних і комунікаційних питань. Здатність керівника налагодити ефективний зв'язок із батьками, конструктивно розв'язувати конфлікти, підтримувати

професійний розвиток працівників створює атмосферу довіри та відкритості, що безпосередньо впливає на імідж закладу. Як зазначає В. Святоха [8], управлінська культура, орієнтована на розвиток, позитивно відображається на ставленні батьків до закладу, оскільки вони бачать прагнення керівництва до створення комфортних і безпечних умов для розвитку дітей.

Особливо важливою є роль керівника у формуванні командного духу та культури співпраці серед педагогічного колективу. Дослідження показують, що згуртованість та професіоналізм колективу є вагомими складовими у сприйнятті закладу як стабільного, надійного та професійного середовища [4]. Якщо керівник приділяє увагу внутрішній комунікації, забезпечує підтримку та розвиток педагогічного колективу, це створює передумови для побудови довготривалої позитивної репутації закладу.

Управлінська культура керівника закладу дошкільної освіти охоплює широкий спектр професійних якостей, навичок і ціннісних орієнтирів, які керівник демонструє в повсякденній діяльності. Вона охоплює стиль комунікації, етику поведінки, організаторські здібності та стратегічне мислення. Високий рівень управлінської культури сприяє встановленню позитивної атмосфери в закладі, підтримує мотивацію педагогічного колективу та підвищує рівень довіри з боку батьків.

Важливим компонентом управлінської культури керівника закладу дошкільної освіти є культура спілкування керівника, що полягає у:

- ефективному використанні методів переконання (аргументованість, доказовість);
- заохоченні ділових дискусій;
- систематичному аналізу стилю спілкування з педагогами, дітьми, батьками;
- гнучкій зміні стилю управління залежно від ситуації;
- здатності до емпатії (уміння побачити ситуацію очима інших, вміння слухати, проникнути у стан співрозмовника, зрозуміти, що він відчуває);
- здатності до рефлексії, врахування думок оточуючих, власної діяльності;
- ініціативності у спілкуванні – схильності до діяльної позиції, здатності встановлювати контакти, готовності братися за справу в ситуації, що вимагає активного втручання;
- уважному слуханні співрозмовника, схильності до відвертості;

- виявленні у спілкуванні з колегами, батьками, дітьми такту у будь-якій ситуації;
- виявленні самовладання, витримки; у разі виникнення напруженості у відносинах виявляти емоційної стійкості, толерантності;
- постійному контролю себе у спілкуванні;
- вивченні співрозмовника, використовуючи невербальні канали інформації;
- регулюванні міжособистісних стосунків;
- коригуванню стилю діяльності та спілкування з урахуванням ситуації та емоційно-психічного стану співрозмовника.

Для успішного формування позитивного іміджу керівники закладів дошкільної освіти активно впроваджують сучасні інструменти управління та комунікації. Використання цифрових технологій, регулярні зустрічі з батьками, організація спільних заходів для дітей і батьків, активна присутність закладу в соціальних мережах – усе це допомагає керівникам забезпечувати ефективну комунікацію, підвищувати відкритість та прозорість діяльності закладу.

Застосування таких підходів дозволяє керівникам будувати ефективну стратегію комунікації, сприяє формуванню довіри та створює позитивні асоціації із закладом. Керівники, які впроваджують сучасні практики управлінської культури, не лише зміцнюють репутацію закладу, а й забезпечують підвищення його конкурентоспроможності.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, управлінська культура керівника є вирішальним фактором у формуванні іміджу закладу дошкільної освіти. Вона охоплює не лише стиль керівництва та професійну етику, але й глибоке розуміння потреб колективу, дітей та їхніх батьків. Керівники, які приділяють увагу розвитку управлінської культури, сприяють створенню позитивного робочого середовища, що підвищує довіру до закладу, формує його позитивний імідж і створює передумови для успішного розвитку у довгостроковій перспективі.

Перспективу вбачаємо у розробці та визначенні організаційно-методичних засад моделі управлінської культури керівника як чинника формування іміджу закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Т. Зміст управлінської культури керівника закладу освіти. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: «Педагогічні науки»*. 2015. Випуск 135. С. 49–53.
2. Барна Н.В. Іміджелогія: навч. посібник. Київ: Університет «Україна», 2008. 217 с.

3. Бойко. І.І. Професійна компетентність керівника закладу освіти як складова його професійної культури. *Педагогічний дискурс*. 2009. Випуск 5. С. 25–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2009_5_7 (дата звернення: 20.10.2024)
4. Кравчук О. Управлінська культура керівника навчального закладу як чинник ефективного функціонування освітньої установи. *Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія: «Педагогічні науки»*. 2015. № 15. С.119–123.
5. Лаврентьєва О.О., Арбузова А.А. Імідж керівника закладу освіти: ретроспективний аналіз змісту поняття. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2020. № 2 (20). С. 321–326.
6. Лазаренко І. Формування іміджу освітньої установи. *Директор школи. Україна*. 2006. № 11. С. 36–39.
7. Мартинець Л.А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навч. посібн. Вінниця, 2018. 196 с.
8. Святоха В.А. Вплив управлінської культури керівника вищого навчального закладу на ефективність менеджменту. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. № 3 (32). С. 237–242.

Людмила Рокитянська

Сумський дошкільний навчальний заклад
(центр розвитку дитини) №18
«Зірниця» Сумської міської ради

ПЕДОГОГ-ФАСИЛІТАТОР В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: роль педагога-фасилітатора у створенні сприятливого освітнього середовища для всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: фасилітація, вихователь-фасилітатор, розвивальне середовище, гра, командна робота, співпраця.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де все змінюється з неймовірною швидкістю, діти мають бути готовими до безперервного навчання протягом усього життя. Сучасна освіта має бути орієнтована на розвиток у дітей навичок, необхідних для успішного майбутнього: критичного мислення, креативності, вміння працювати в команді. В контексті реформування освіти головним пріоритетом є розвиток та виховання людини інноваційного типу мислення, компетентної особистості в різних сферах життя, яка б була здатна справитися із життєвими викликами. Чи здатний педагог-фасилітатор, виконуючи роль натхненника і провідника, розкрити потенціал дитини через задоволення її природної цікавості та підготувати для подальшого успішного навчання?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фасилітацію як

психолого-педагогічний феномен взаємодії суб'єктів освіти досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці: К. Роджерс, К. Шевченко, Г. Балл, С. Борисюк, О. Левченко, В. Нестеренко, О. Фісун, С. Хілько, С. Омельченко, Т. Шулик, О. Галіцан.

Ґрунтовні теоретичні засади педагогічної фасилітації викладені у дослідженнях американського психолога, одного із засновників гуманістичної психології, Карла Роджерса.

К. О. Шевченко обґрунтовує, що педагогічна Фасилітація – це процеси взаємодії між учителем та учнем, що ґрунтуються на засадах гуманізму, полісуб'єктності та толерантності, а здатність педагога до створення такого освітнього простору стає мірилом його професіоналізму [7].

О. В. Фісун підкреслює, що мета фасилітації – організація ефективної роботи учнів на засадах гуманізму, особистісного саморозвитку, конструктивної взаємодії [6].

Щоб стати фасилітатором гри, потрібна практика та сміливість. Фасилітатор повинні розуміти важливість гри у дошкільному віці, відчувати натхнення та можливість організувати ігрову діяльність з дітьми, орієнтуючись на процес, а не на результат. Бути дизайнером та моделювати ігрову діяльність з дітьми, а не давати готові рішення. Така взаємодія має бути прикладом і слугувати основою для наслідування та інновацій. Поєднання професійних знань, умінь, впевненості та віри у силу гри є ключем до успішної фасилітації. (Кім Фаулдс, Sesame Workshop). [2, ст.3]

Цілі статті. Висвітлити основні засади роботи педагога-фасилітатора.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, побудова освітнього процесу з дітьми дошкільного віку здійснюється на основі формування досвіду дитини у спілкуванні з дорослими та однолітками в усіх видах діяльності, які реалізуються в дошкільному віці в універсальному розвивальному ігровому середовищі на засадах діяльнісного, компетентнісного, особисто зорієнтованого, інтегрованого, соціокультурного принципів організації освітнього процесу. [1, ст.14] Оскільки провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є гра, то на сьогодні надзвичайно важливим є переосмислення ролі саме ігрової діяльності, адже вона має стати наскрізною в організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. Такі зміни потребують переосмислення і ролі педагога та спонукають оволодіти мистецтвом і наукою фасилітації.

Фасилітація – (від англ. facilitation – полегшення сприймання) –

це процес, за допомогою якого спеціально навчена людина (фасилітатор) допомагає групі людей досягти спільної мети, прийти до узгоджених рішень або вирішувати конфлікти.

Іншими словами, фасилітатор – це своєрідний провідник, який допомагає групі ефективно працювати разом, створюючи сприятливу атмосферу для обміну ідеями, пошуку компромісів та прийняття рішень. Хороший фасилітатор надихає на гру, створює простір для багатьох варіантів ігрових занять та адаптує свою роль відповідно до потреб дітей, коли вони приймають нові виклики. Умілі фасилітатор здатні інтегрувати навчальні цілі в ігрові умови, сприяти залученню та активності кожної дитини. [2, ст.5]

Якщо ми говоримо про вихователя-фасилітатора то це педагог, який організовує взаємодію з дітьми дошкільного віку в ігровому підході, відповідно до їхніх інтересів і потреб та з урахуванням освітніх задач.

Зі свого досвіду роботи можу зауважити, що в сучасних умовах традиційні підходи в роботі вихователя є малоефективними. Саме тому я обираю сучасну та актуальну роль фасилітатора та у своїй роботі послуговуюсь такими основним принципом педагога – фасилітатора як: єднання, сприяння, підтримка, взаємодія. [5, ст. 36] Я створюю таке освітнє середовище, де кожна дитина відчуває бажання досліджувати, експериментувати, тобто має простір можливостей для пізнання. Плануючи взаємодію з дітьми, щоб вона була плідною і цікавою, враховую їхні інтереси і запити. Я спрямовую роботу на створення сприятливої атмосфери для розвитку кожної дитини, заохочуючи її до активної участі у всіх видах діяльності.

Щоб процес пізнання був різноманітним використовую різні форми роботи: це ігрова діяльність, яка є природною для дитини; групові обговорення, що допомагають дітям формувати власну думку, вчитися слухати інших; проектна діяльність, де діти вчаться робити вибір, досліджувати, створювати продукт, презентувати; відкриті завдання, які надають можливість широкого вибору варіантів для їх реалізації, тощо.

В нашій групі створені різні розвиваючі осередки, де діти вільно обирають собі гру, проявляють власну ініціативу. Спільно з дошкільнятами ми створюємо правила групи, що стимулює до необхідності їх виконання. Також діти самі можуть пропонувати варіанти декорування в груповому приміщенні до різних свят, облаштування ігрових осередків та ін.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, завдяки педагогічному підходу, в якому вихователь не «над», а «поряд» з

дітьми, розуміє, що є саме зараз актуальним і значущим для них, сприймає дітей такими, які вони є, забезпечує відчуття важливості кожного, діти стають більш компетентними, ініціативними, відповідальними. За результатами моніторингового дослідження, згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, діти старшого дошкільного віку нашої групи демонструють високий рівень самостійності, впевненості в собі та готовності до співпраці, вони активно висловлюють свою думку та ідеї, проявляють зацікавленість у різних видах діяльності.

Саме завдяки успішній фасилітації педагога, діти вчаться орієнтуватися і адаптуватися в сучасному світі, а заклад дошкільної освіти перетворюється на простір, де кожна дитина має можливість набувати необхідних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 24.10.2024).
2. Біла книга «Навчання через гру та діяльнісний підхід: огляд доказів»/ Дж. М. Зош, Ем. Дж. Хопкінз, Х. Дженсен, Кл. Лю, Д. Ніл, К. Хірш-Пасек, С. Ліннет Соліс, Д. Вайтбрейд.- Біллунд: LEGO Group, 2017.
3. Методичний посібник із фасилітації ігрової взаємодії з дітьми дошкільного віку «Граємо разом» / О.Ю. Рома, О.Б. Гончаренко, Л.О. Жданюк, І.Ю. Піскова, О.В. Левандовська, Г.В. Малевич, О.А. Черевична, Г.В. Шварова, О.М. Шуляк; The LEGO Foundation.- Запоріжжя: СТАТУС, 2022.
4. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку [Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А.С. Шевчук]; за заг. наук. ред. Т.О. Піроженко.- Київ: Українська академія дитинства, 2017.
5. Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через ГРУ «Творці майбутнього» та методичні рекомендації / О.Ю. Рома, І. Ю. Звоник, Г. В. Малевич, Г.В. Шварова, О. М. Шуляк; The LEGO Foundation.- Запоріжжя: СТАТУС, 2022. – С.38-39.
6. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен / О. В. Фісун: зб. наук. пр. Харківськ. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. – 2010. – Вип. 34. – С. 133–139.
7. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя / К. О. Шевченко : зб. наук. пр. Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2.13 (109). – С. 258–263.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація: розглядаються альтернативні форми дошкільної освіти, що існують у країнах Європейського Союзу. Висвітлено основні тенденції розвитку альтернативної дошкільної освіти в контексті європейських освітніх реформ.

Ключові слова: альтернативна освіта, дошкільні заклади, Європейський Союз, педагогічні концепції, освітні реформи.

Постановка проблеми. Рання інтеграція дітей дошкільного віку до медіа та інтернету, надбань технічного прогресу в середовищі перебування дитини спричинила необхідність зміни традиційної системи закладів дошкільної освіти та суттєвий вплив на формування соціальних, когнітивних й емоційних навичок у дітей. Відповідно запитам суспільства щодо нових методів до розвитку дитини у багатьох країнах Європейського Союзу (ЄС) з'являються альтернативні форми дошкільної освіти, що пропонують нетрадиційні підходи до організації освітнього процесу. Особлива увага у таких закладах надається індивідуалізованому підходу до розвитку дитини з акцентом на її природні інтереси, здібності та потреби, створенню сприятливого середовища для самовираження дітей, їхньої самостійності та креативності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню європейського досвіду дошкільної освіти присвячені праці С. Дудко, Л. Козак, Н. Цуканової, О. Радул та інших. Аналіз моніторингу якості дошкільної освіти досліджують вчені К. Крутій, В. Огнев'юк, В. Слободчиков. На необхідність урахування національних особливостей освітніх систем у країнах ЄС, що можуть впливати на імплементацію цих моделей та підготовку педагогів указують дослідники О. Кононко, Г. Беленька. За останні десятиліття у багатьох європейських країнах спостерігається зростання інтересу до вивчення альтернативних моделей дошкільної освіти, порівняння результативності таких моделей дошкільної освіти в різних культурних і соціальних умовах.

Мета статі. Аналіз альтернативних закладів дошкільної освіти в країнах ЄС, дослідження їхніх особливостей та педагогічних концепцій, а також вивчення впливу цих моделей на розвиток дітей.

Виклад основного матеріалу. Дитина дошкільного віку, яка перебуває в альтернативному закладі, не навчається за загально-державною системою класичних закладів дошкільної освіти, а отримує знання у той спосіб, який обирають батьки. Зазначимо, що це може бути домашнє навчання, відвідування альтернативних закладів дошкільної освіти чи дитячих розвивальних центрів. Головні концептуальні засади виховання дітей реалізуються в дитячих садках вільного і відкритого типів. Усі ці моделі мають різні філософські основи, але їх об'єднує спільна мета – розвиток дитини через її активне включення в навчальний процес, підтримка її незалежності та креативності.

Методика Монтесорі популярна в багатьох країнах Європи, зокрема в Італії, Німеччині, Франції та Іспанії. У кожній країні Монтесорі-підхід адаптується до національних особливостей та освітніх стандартів. Наприклад, в Італії, ця методика широко застосовується як у державних, так і в приватних дошкільних закладах. У Німеччині Монтесорі-школи зазвичай фінансуються як частина системи альтернативних шкіл, які діють паралельно з традиційною освітою. У таких дошкільних закладах педагоги виконують роль спостерігачів і наставників, які допомагають дитині знаходити свій шлях до знань, а не нав'язують їй готові рішення. Середовище в закладах Монтесорі створюється таким чином, щоб дитина могла самостійно обирати навчальні матеріали та активності [4].

Вальдорфські школи та дитячі садки широко представлені в країнах ЄС, зокрема в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Нідерландах і Скандинавських країнах. Ці заклади, зазвичай, є приватними або напівприватними установами, що фінансуються частково за рахунок держави та частково за рахунок батьків. Наприклад, у Німеччині та Австрії Вальдорфські школи часто підтримуються державними субсидіями, оскільки вони вважаються важливою альтернативою традиційним школам. Принциповим для дошкільної Вальдорфської педагогіки є положення про те, що дитинство – це унікальний період життя людини, перед яким стоять свої особливі завдання. До цього віку не можна підходити з оцінками і цілями, які притаманні більш пізнім етапам розвитку дитини [1].

На відміну від педагогіки Монтесорі, де великий акцент робиться на самостійності дітей, у Вальдорфській педагогіці діти активно взаємодіють із учителем, який є важливим посередником між дитиною та світом. Велика увага надається розвитку емоційної сфери дитини, що вважається основою для подальшого когні-

тивного розвитку.

Лісові школи є популярними у Скандинавських країнах, таких як Швеція, Норвегія, Данія, де національні програми освіти підтримують екологічне виховання та навчання через досвід. Також цей підхід набуває все більшої популярності у Великобританії, Німеччині та Франції, де лісові школи часто функціонують як частина системи альтернативних дитячих садків або як додаток до традиційної дошкільної освіти. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що діти проводять більшу частину часу серед природи. Лісові школи надають перевагу вільній грі на свіжому повітрі, під час якої діти вивчають світ через практичний досвід.

Реджіо-підхід використовується у світовій практиці на одному рівні з Вальдорфською школою та школою Монтесорі. Педагогіка Reggio Emili вважається однією з найперспективніших методик розвитку сьогодення. Вона використовується у муніципальних садках Італії, Німеччини та інших країн Європи, а також у приватних дитячих садках США та Канади [3]. У цих дитячих садках велике значення надається ролі середовища, яке має бути багатим на матеріали та можливості для творчості. Особливістю підходу Reggio Emilia є увага до соціальної взаємодії між дітьми та дорослими. Навчання відбувається через проєкти, в яких діти разом із дорослими вирішують реальні проблеми, використовуючи різноманітні ресурси та технології.

У деяких країнах ЄС, зокрема у Фінляндії, Нідерландах та Австрії, широко поширені дошкільні заклади інтеграційного типу, де навчаються діти з різними потребами, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Такі заклади пропонують інклюзивне середовище, де діти з різними рівнями розвитку вчаться взаємодіяти один з одним. Це створює унікальні можливості для соціалізації та формування у дітей терпимості, емпатії та соціальних навичок, які є важливими в умовах сучасного суспільства.

Ще одним напрямом альтернативної дошкільної освіти в деяких країнах ЄС є освітні програми, що приділяють особливу увагу духовному розвитку дітей. Такі заклади часто ґрунтуються на філософії, яка поєднує духовні, етичні та моральні аспекти навчання. Ці моделі часто інтегрують елементи медитації, саморефлексії та етичного виховання у повсякденну практику дошкільного навчання. Мета таких програм – допомогти дітям навчитися керувати своїми емоціями, розвивати внутрішню гармонію та виховувати цінності, що сприяють позитивній взаємодії з іншими людьми та навколишнім світом.

Перевагами альтернативних закладів дошкільної освіти перед традиційними є нестандартність вибору моделей розвитку, самостійності, креативності та формування соціальних навичок у дітей; добровільне, щире відвідування занять дітьми; відсутність необхідності звітувати перед соціальними службами чи державними органами; можливість перебування дошкільників не лише в приміщенні закладу, але й на вулиці, в парку, музеї чи іншому зручному місці, там де це може бути корисним [5].

Проте впровадження альтернативних закладів також стикається з низкою викликів, пов'язаних із інтеграцією таких моделей у національні освітні системи, фінансуванням, підготовкою педагогів і рівнем доступності для широкого кола сімей, оскільки багато з них є приватними або напівприватними установами, що робить їх менш доступними для родин з низькими доходами. Ще один виклик полягає в підготовці кадрів. Альтернативні підходи вимагають від педагогів не лише знань стандартних освітніх методик, але й специфічної підготовки та розуміння конкретних педагогічних концепцій.

Іншим бар'єром є інтеграція альтернативних моделей у національні системи освіти. Хоча деякі країни ЄС активно підтримують розвиток таких шкіл, у багатьох випадках альтернативна освіта не є офіційно визнаною на державному рівні, що обмежує можливості для їхнього розвитку та поширення. Це стосується, наприклад, деяких країн Центральної та Східної Європи, де традиційна освітня система залишається домінуючою.

Висновки і перспективи дослідження. Альтернативні заклади дошкільної освіти в країнах ЄС демонструють високий потенціал для розвитку індивідуальних здібностей дітей і адаптації їх до змінних умов сучасного світу, пропонуючи гнучкі та індивідуалізовані підходи до освіти. Перспективи подальших розвідок полягають у детальному аналізі таких моделей у різних регіонах ЄС та можливостях їхньої інтеграції в загальнодержавні освітні системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вальдорфський дитячий садок: що це таке?
2. Козак Л. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4 (18–19). С. 235–251.
3. Педагогіка Марії Монтессорі: минуле і сучасність: навч. посібник. О. С. Радул, Т. О. Прибора, Н. М. Андросова, Д. Ж. Завітренко. Кропивницький: ФОП Піскова М. А., 2023. 226с.
4. Реджіо-садок (Реджіо-садочки) – основні ідеї. URL: <https://dity.in.ua/statti/vibir-sadochku/redzhiosadok-redzhio-sadochki-osnovni-idei> (дата звернення: 13.10.2024).
5. Цуканова Н. Альтернативні заклади дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Т. 2, № 58. С. 372–376.

СЕКЦІЯ № 5

ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Сіваєва

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Анотація: У статті представлено аналіз наукових досліджень стосовно сутності поняття «комунікативна компетентність». Визначено основні комунікативні вміння здобувачів початкової освіти.

Ключові слова: комунікативна компетентність, емпатія, здобувачі початкової освіти, комунікативні вміння.

Постановка проблеми. Для того, щоб отримати нові знання, навички чи соціальний досвід, людині необхідно спілкування – ключовий інструмент, що сприяє особистісному розвитку. Комунікація відіграє центральну роль у формуванні мислення, соціальних зв'язків та адаптації до динамічних умов сучасного суспільства.

Особиста самореалізація в соціумі тісно пов'язана з рівнем розвитку комунікативної культури, що включає в себе здатність до конструктивного діалогу, взаєморозуміння та співпраці. Ця культура починає формуватися ще з ранніх років, а тому особливу увагу варто приділяти її розвитку вже в початковій школі. На цьому етапі діти вчаться не лише сприймати інформацію, але й виражати власні думки, аргументувати свою позицію та взаємодіяти з іншими. Сучасні вимоги до мовної освіти, що втілюються в рамках реформи Нової української школи, змінюють підхід до викладання мови.

Від традиційного засвоєння правил і норм мови перехід йде до акценту на практичне застосування мовних знань, що має на меті розвиток комунікативної компетентності учнів. Це включає не лише граматичну правильність, а й вміння ефективно користуватися мовою в різних життєвих ситуаціях, що стає основою для успішної соціальної адаптації, творчого мислення та подальшого професійного розвитку [3].

Таким чином, формування комунікативних навичок є не просто однією з освітніх цілей, а важливою умовою гармонійного розвитку особистості, її здатності до взаємодії з оточуючим світом та успішної інтеграції в суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники М. Вашуленко, І. Гудзик, І. Дівакова, С. Дубовик, Ю. Жуков, Л. Петровський, І. Пономарьова, О. Савченко та інші присвятили свої роботи питанню формування комунікативної компетентності в учнів молодшого шкільного віку.

У той же час Д. Ізаренков, І. Зимня, А. Маркова, Н. Кузьміна, С. Максименко, С. Мутасов, Л. Столяренко досліджують комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для ефективної комунікації в різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Науковці Д. Ізаренков і Л. Столяренко зосередилися у своїх дослідженнях на аналізі складових елементів структури комунікативної компетентності.

Дослідження цих науковців допомагають краще зрозуміти процеси розвитку мовленнєвої діяльності та соціальної адаптації дітей на початкових етапах їхнього навчання. Завдяки вивченню структури комунікативної компетентності, можна розробити ефективні методики для її цілеспрямованого формування в освітньому процесі.

Мета статті полягає в уточненні значення терміна «комунікативна компетентність» і виявлення ключових комунікативних навичок учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Термін «комунікативна компетентність» був уведений в науковий обіг у 1972 році американським лінгвістом Д. Хаймсом. Він визначив це поняття як знання та вміння, необхідні для успішного й ефективного спілкування. Комунікативну компетентність розглядають як здатність адекватно використовувати мову в різних ситуаціях спілкування, співвідносити мовні засоби з цілями й умовами комунікації, а також враховувати соціальні норми поведінки й культурні особливості мовної спільноти [2, с. 91].

З 1990-х років поняття комунікативної компетентності стає предметом детальних досліджень у педагогічній науці (І. Зимня, А. Маркова, Н. Кузьміна, С. Максименко, С. Мутасов та інші). Воно трактується як здатність ефективно встановлювати й підтримувати контакти з іншими людьми, базуючись на сукупності знань, умінь і навичок, що забезпечують результативне спілкування. Більшість

науковців пов'язують це поняття з особистісною якістю, яка проявляється у взаємодії з іншими людьми, і з навичками комунікації.

Л. Петровська визначає комунікативну компетентність як здатність встановлювати та підтримувати контакти з людьми, включаючи в її структуру знання й уміння для ефективної комунікації. Л. Столяренко додає, що досягнення взаєморозуміння між учасниками спілкування є важливою умовою успішної комунікації, а компетентність включає систему внутрішніх ресурсів, необхідних для ефективної взаємодії в конкретних ситуаціях міжособистісної взаємодії.

І. Гудзик акцентує увагу на тому, що комунікативна компетентність полягає у здатності використовувати мову для пізнання та взаємодії, оскільки шкільне навчання спрямоване на розвиток розуміння текстів і вміння правильно будувати власні висловлювання. Державний стандарт початкової освіти визначає цю компетентність як одну з ключових, зосереджену на вільному володінні державною мовою для ефективного спілкування [6, с.102].

Структура комунікативної компетентності складається з гностичного, когнітивного та емоційного компонентів, які взаємодіють між собою. Гностичний компонент включає знання про структуру і функції спілкування, когнітивний – вміння ефективно комунікувати, а емоційний – готовність до діалогічної взаємодії та розвинену емпатію. На основі цих компонентів формується здатність до критичного оцінювання та успішної міжособистісної взаємодії [5, с.23].

Ми підтримуємо точку зору І. Пономарьової, яка вважає, що комунікативні вміння молодшого школяра полягають у здатності контактувати з іншими, використовуючи свої навички для реалізації комунікативної взаємодії. Виділяють три основні групи комунікативних умінь: комунікаційні, перцептивні та інтерактивні. Це включає вміння чітко висловлювати думки, слухати й розуміти інших, вести діалог, дотримуватись мовного етикету та контролювати емоції [4, с.59].

Нами проведено експеримент і констатовано, що у сфері спілкування для здобувачів початкової освіти мають ефективний вплив як елементарні теоретичні знання, так і тренінгові вправи, а саме:

- 1) вправи, які орієнтовані на практичне освоєння елементів комунікації, що сприяють розвитку комунікативних навичок, формуванню вмінь спілкуватися як вербальними, так і невербальними засобами, а також виявленню емпатії;
- 2) вправи для оволодіння повною системою спілкування в конкретній ситуації.

Виявлено, що потужним мотиваційним чинником для вдосконалення молодшими школярами комунікативної компетентності засобами невербального спілкування є спостереження й аналіз відеороликів, на яких чітко вирізняються діти-ведучі різних програм, ютуб-каналів, демонстратори дослідів, реалізації проєктів тощо, що володіють невербальним аспектом спілкування на високому рівні, та діти, які не надають особливого значення вияву невербальної поведінки: їм притаманна монотонність, невміння приховати поганий настрій, яскраво виражена роздратованість, надмірне жестикулювання тощо.

З'ясовано, що саме побачені недоліки у застосуванні однолітками засобів невербального спілкування (рухи, жести, міміка, погляд, дотик тощо) у процесі комунікативної взаємодії з глядачами мотивували їх до самовдосконалення засобів вияву невербальної поведінки (емпатії) шляхом виконання спеціально розробленого нами комплексу, що включав такі вправи для тренінгів:

- 1) вправи на формування вмінь спостерігати за мимовільними рухами співрозмовників та розрізняти жести впевненості, невпевненості і самовпевненості у процесі комунікативної взаємодії;
- 2) вправи, які допомагають набуттю життєвої емпатії та, зокрема, комунікативної компетентності індивіда [1, с.68].

Отже, формування комунікативної компетентності – це складний процес, що охоплює набуття учнями початкової школи знань і навичок спілкування, розвиток усного й писемного мовлення, опанування мовленнєвим етикетом та взаємодією в соціумі.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином встановлено, що важливими й ефективними в навчанні молодших школярів системному комплексу діагностики є: аналітико-діагностичні вправи, кваліфікована експертна оцінка, гра-рефлексія з використанням невербального спілкування, готові набори критеріїв для здійснення самооцінки. І саме комунікативна компетентність передбачає формування практичних навичок використання мови у процесі спілкування, які спонукають до освоєння певної кількості мовних і мовленнєвих знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення: Навч. посібник. Львів: Світ. 1990. 232с.
2. Вторнікова Ю.С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. Полтава. 2011. С. 88-94.
3. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016>.

4. Коць М.О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога. Практична психологія та соціальна робота. 2007. №1. С. 52-55.
5. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник/ Пономарьова К.І. Київ: КОНВІ ПРІНТ. 2020. 88с.
6. Томан І. Мистецтво говорити. К.: Україна, 1996. 268 с.

Анна Стець

Центральноукраїнський державний університет
імені В. Винниченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СМІХОТЕРАПІЇ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: Одним із нестандартних методів, що набуває популярності в освітніх закладах, є сміхотерапія. Діти дошкільного віку – це особлива аудиторія, для якої важливо забезпечити не лише навчання, а й повноцінний розвиток у всіх сферах життя. Застосування сміхотерапії може стати ефективним засобом для стимулювання їхнього розвитку, підвищення настрою та формування позитивних емоційних уявлень.

Ключові слова: сміхотерапія, індивідуальний підхід, виховання, гумор.

Постановка проблеми. Сміхотерапія в сучасному світі стала невід’ємною складовою психологічної підтримки та емоційного розвитку не тільки для дітей, а й для дорослих. Однак використання цієї техніки з дітьми дошкільного віку вимагає уважного та індивідуального підходу через їхні особливості розвитку, сприйняття світу та зовнішніх чинників (війна, пандемія та ін.). Перш за все, виникає проблема адаптації сміхотерапії до потреб та психо-емоційного стану дітей дошкільного віку. Оскільки цей віковий період визначається швидким фізичним, емоційним та когнітивним розвитком, потреби та реакції дітей можуть значно відрізнятися. Іншою проблемою є варіабельність в сприйнятті гумору. Кожна дитина має різне почуття гумору, і те, що здатне розвеселити одного, може викликати незручність або нерозуміння в іншого. Додатково, виникає необхідність уважно обирати жарти та сценарії для сесій сміхотерапії. Деякі ситуації можуть бути несприйнятими або важкими для розуміння дітьми, тому потрібно враховувати їхню психологічну зрілість та рівень розвитку. Таким чином, основними проблемами використання сміхотерапії з дітьми дошкільного віку є адаптація технік до їхніх потреб, варіабельність у сприйнятті гумору та вибір відповідних сценаріїв, що відповідають їхньому розвитку та психологічному стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідники різних наукових напрямів по-різному розглядають проблему сміху та його емоційний вплив на дітей. Так, представник культурологічного напрямку М. Бахтін підкреслював, що гумор є своєрідним протиставленням офіційної серйозності в культурі. Дослідниця О. Іванова вважала сміх важливим особистісним ресурсом, необхідним як для дітей, так і для дорослих. Дослідник О. Лук визначає гумор як здатність пожартувати, подивитися на те, що відбувається, з несподіваного погляду. Р. Неверов визначає комічне як «смішне в житті і мистецтві», так як А. Петровський відносить гумор до специфічних естетичних почуттів, в основі яких лежить здатність особистості помічати в різних явищах їхні комічні сторони, емоційно відгукуватися на них. Проблема гумору не є новою в дитячій психології, тому багато видатних зарубіжних та вітчизняних науковців присвятили цьому питанню свої роботи (Н. Гавриш, Ю. Борєв, П. Блонський, Ф. Лимантов, О. Лук, А. Маслоу, С. Меткалф, А. Петровський, В. Пропп, С. Рубінштейн, Р. Фелібл, З. Фрейд та інші).

Мета статті полягає в узагальненні поглядів науковців на сутність та особливості використання сміхотерапії з дітьми дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сміхотерапія стала важливою складовою психологічної підтримки та розвитку як для дорослих, так і для дітей. Проте, як зазначалось вище, використання цієї техніки з дітьми дошкільного віку потребує особливого підходу через їхні особливості розвитку та сприйняття світу. Щодо індивідуальних особливостей дітей, то результати нашого дослідження вказують на значущість індивідуального підходу у застосуванні сміхотерапії з дітьми дошкільного віку. Через велику різноманітність характерів та особистісних особливостей кожної дитини, ефективність терапевтичних методик може значно варіюватися. Тому необхідно враховувати індивідуальні та емоційні потреби кожної дитини під час сміхотерапевтичних сесій. Сміх та гумор виступають важливими елементами у процесі соціального та емоційного розвитку особистості дитини дошкільного віку. Гумористичні ситуації допомагають дітям розвивати емпатію, вміння спілкуватися та сприймати різноманітність поглядів. Ефективність сміхотерапії також залежить від вміння вихователя чи терапевта створювати сприятливе середовище для дітей. Здатність встановлювати позитивні стосунки, сприяти відкритості та довірі є ключовими компонентами успішних сесій сміхотерапії з дітьми

дошкільного віку. Необхідність адаптації сміхотерапевтичних методик до конкретних обставин (наприклад, війни чи пандемії) є важливим аспектом нашого дослідження. У таких непередбачуваних ситуаціях, сміх та гумор можуть стати інструментом для зниження стресу та підтримки емоційного комфорту у дітей. Вони можуть використовуватися для створення позитивної атмосфери в групі, емоційної урівноваженості, користуючись різними гуморесками, жартами або спеціально відібраними вихователем матеріалами. Діти проявляють «інтерес» до сміху та його аспектів, сміються разом, формуються позитивні взаємини. Включаючи елементи сміхотерапії до освітнього процесу, вихователь «прикріплює» дітям розуміння навчального процесу як щось пізнавальне, цікаве та веселе, залучає їхню увагу різними способами (казка, історії, гуморески)

Загалом, сміхотерапія в дошкільному віці сприяє не лише розвитку сміху як фізіологічної реакції, але й сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання та розвитку соціальних навичок у дітей, які відображаються на їх емоційному фоні.

Висновки і перспективи дослідження. Отримані результати вказують на важливість уважного підходу до сміхотерапії з дітьми дошкільного віку через їхні унікальні потреби та варіабельність у сприйнятті гумору. Стаття чітко підкреслює, що успішність цієї техніки значно залежить від індивідуального підходу до кожної дитини, врахування її характеру та рівня розвитку.

Дослідження також підкреслює значення сміху та гумору у соціальному та емоційному розвитку дошкільнят. Гумористичні ситуації сприяють розвитку емпатії та вмінню сприймати різноманітність поглядів, що робить сміхотерапію важливим інструментом для психологічної підтримки малечі.

Окрім того, важливо зазначити потребу в адаптації сміхотерапії до непередбачуваних обставин, таких як війна чи пандемія. У таких ситуаціях сміх та гумор можуть стати цінними інструментами для зниження стресу та підтримки емоційного комфорту у дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сайко Н.О. Сміхотерапія як чинник подолання стресових станів / Н.О. Сайко // Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : зб. наук. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 червня 2021 р. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка», 2022. – С. 180-183. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/10550>
2. Іванова О. С. Можливості використання сміхотерапії у профілактиці та корекції різних стресових станів особистості: дис. док-ра філософії: 053 Психологія. 05 Соціальні та поведінкові науки / Державний заклад «Південноукраїнський національний університет ім. К. Д. Ушинського»,

Одеса, 2023. 235 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/и123456789/16730/1/Ivanova%20O.%20S.pdf>

3. Іванова О. С., Пивоварчик І. М. Сміх як один з механізмів ефективної організації освітнього середовища. *Нова українська школа: стратегія розвитку особистості*: збірник тез доповідей II Всеукраїнської студентської науковопрактичної конференції (15 лютого 2021 р., Мукачево). С. 54-56. URL: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D0%B7-%D0%9D%D0%A3%D0%A8-2021.pdf>
4. Іванова О. С. Ресурс сміху в педагогічній взаємодії. Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених (14 травня 2020 року, Харків). С. 121-123. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16730/1/Ivanova%20O.%20S.pdf>
5. Іванова О. С. Значення сміху в житті людини. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 23-24 квітня 2020 року). С. 231-235. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16730/1/Ivanova%20O.%20S.pdf>
6. Іванова О. С. Сміхотерапія в подоланні посттравматичних стресових станів: український досвід як теза європейській терапевтичній спільноті. IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти» (25 жовтня 2022 року, м. Київ, Україна). С. 235-238. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf

Д55 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців матеріали. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. – 296 с.

Збірник містить матеріали наукових доробок у вигляді статей, розвідок, досліджень студентів, магістрантів та молодих науковців.

УДК 373.21:001.895(63)

Наукове видання

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО ІННОВАЦІЙ

ЗБІРНИК

*наукових статей студентів, магістрантів та
молодих науковців*

01 листопада 2024 року, м. Суми

Комп'ютерна верстка С. П. Цьома

Підп. до друку 25.11.2024.

Формат 60x84/16. Гарнітура Cambria.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 17,5.

Ум. фарб.-відб. 17,5. Обл.-вид. арк. 16,65.

Тираж 100 пр. Вид. №76.

Видавець і виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.